

Izdevums
latviešu valodā

Informācija un paziņojumi

66. gadagājums

2023. gada 25. maijs

Saturs

I Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi

REZOLŪCIJAS

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 577. plenārsesija, 22.3.2023.–23.3.2023.

2023/C 184/01 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas rezolūcija par tematu "Vienoti demokrātijai" 1

ATZINUMI

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 577. plenārsesija, 22.3.2023.–23.3.2023.

2023/C 184/02 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Jaunatnes rīcības plāns (JRP) ES ārējās darbības jomā 2022.–2027. gadam" (pašiniciatīvas atzinums) 5

2023/C 184/03 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Jauniešu loma zaļās pārkārtošanās procesā" (Izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Zviedrijas pieprasījuma) 13

2023/C 184/04 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Koka būvniecība CO₂ emisiju samazināšanai ēku sektorā" (izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Zviedrijas pieprasījuma) 18

III Sagatavošanā esoši tiesību akti

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 577. plenārsesija, 22.3.2023.–23.3.2023.

2023/C 184/05	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko nosaka pasākumus augsta līmeņa publiskā sektora sadarbībai visā Savienībā (Sadarbspējīgas Eiropas akts)" (COM(2022) 720 final – 2022/0379 (COD)) un "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par pastiprinātu publiskā sektora sadarbības politiku "Sabiedrisko pakalpojumu sasaiste, atbalsts sabiedriskajām politikām un sabiedriskā labuma radīšana. Ceļā uz "sadarbspējīgu Eiropu"" (COM(2022) 710 final)	28
2023/C 184/06	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko saskaņo konkrētus maksātspējas tiesību aspektus" (COM(2022)702 final – 2022/0408 (COD))	34
2023/C 184/07	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Padomes Regulu (EK) Nr. 6/2002 par Kopienas dizainparaugiem un atceļ Komisijas Regulu (EK) Nr. 2246/2002" (COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD)) un "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par dizainparaugu tiesisko aizsardzību (pārstrādāta redakcija)" (COM(2022) 667 final – 2022/0392 (COD))	39
2023/C 184/08	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojums "Zaļās un digitālās pārkārtošanās divējādā mijietekme jaunajā ģeopolitiskajā kontekstā"" (COM(2022) 289 final)	45
2023/C 184/09	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai "Ceļš uz spēcīgāku ES tūrvērtes sistēmu"" (COM(2022) 696 final) un par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulas (ES) Nr. 648/2012, (ES) Nr. 575/2013 un (ES) 2017/1131 attiecībā uz pasākumiem, lai mazinātu pārmērīgas riska pozīcijas attiecībā uz trešo valstu centrālajiem darījumu partneriem un uzlabotu Savienības tūrvērtes tirgu efektivitāti" (COM(2022) 697 final – 2022/0403 (COD))	49
2023/C 184/10	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko groza Padomes Direktīvu 2011/16/ES par administratīvu sadarbību nodokļu jomā" (COM(2022) 707 final – 2022/0413 (CNS))	55
2023/C 184/11	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "Virzībā uz direktīvu par kriminālsodiem par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem"" (COM(2022) 249 final), par tematu "Priekšlikums Padomes lēmumam, ar ko Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punktā noteiktajām noziegumu jomām pievieno Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumus" (COM(2022) 247 final) un par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem" (COM(2022) 684 final)	59
2023/C 184/12	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Padomes ieteikumam par adekvātu minimālā ienākuma atbalstu, kas nodrošina aktīvu iekļaušanu" (COM(2022) 490 final – final 2022/0299 (NLE))	64
2023/C 184/13	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi un iespēju vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem nodarbinātības un profesijas jautājumos" (COM(2022) 688 final – 2022/0400 (COD)) un par tematu "Priekšlikums Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi pret personām neatkarīgi no viņu rases vai etniskās piederības, vienlīdzīgu attieksmi nodarbinātības un profesijas jomā pret personām neatkarīgi no viņu reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas, vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm sociālā nodrošinājuma jautājumos un attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu un par Direktīvas 2000/43/EK 13. panta un Direktīvas 2004/113/EK 12. panta svītrosānu" (COM(2022) 689 final – 2022/0401 (APP))	71
2023/C 184/14	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Pārskatīts ES rīcības plāns savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai"" (COM(2022) 581 final) . . .	78

2023/C 184/15	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Savienības sertifikācijas satvaru oglekļa piesaistījumu” (COM(2022) 672 <i>final</i> – 2022/0394 (COD))	83
2023/C 184/16	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai – 2022. gada ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli (saskaņā ar Regulu (ES) 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību)” (COM(2022) 547 <i>final</i>)	88
2023/C 184/17	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Energosistēmas digitalizācija: ES rīcības plāns”” (COM(2022) 552 <i>final</i>)	93
2023/C 184/18	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko attiecībā uz svina un tā neorganisko savienojumu un diizocianātu robežvērtībām groza Padomes Direktīvu 98/24/EK un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2004/37/EK” (COM(2023) 71 <i>final</i> – 2023/0033 (COD))	101
2023/C 184/19	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2012/19/ES par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem (EELA)” (COM(2023) 63 <i>final</i> – 2022/025 (COD))	102
2023/C 184/20	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2014/ 65/ES, lai Savienības publiskos kapitāla tirgus padarītu pievilcīgākus uzņēmumiem un atvieglotu mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi kapitālam, un atceļ Direktīvu 2001/ 34/EK” (COM(2022) 760 <i>final</i> – 2022/0405 (COD)), par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par vairākbalsu akciju struktūrām tādos uzņēmumos, kas lūdz atļauju savu akciju tirdzniecībai MVU izaugsmes tirgū” (COM(2022) 761 <i>final</i> – 2022/0406 (COD)) un par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulu (ES) 2017/ 1129, Regulu (ES) Nr. 596/2014 un Regulu (ES) Nr. 600/2014, lai Savienības publiskos kapitāla tirgus padarītu pievilcīgākus uzņēmumiem un atvieglotu mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi kapitālam” (COM(2022) 762 <i>final</i> – 2022/0411 (COD))	103
2023/C 184/21	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Mēslošanas līdzekļu pieejamības un cenas pieņemamības nodrošināšana”” (COM(2022) 590 <i>final</i>) . .	109

I

(Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi)

REZOLŪCIJAS

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 577. PLENĀRSESĪJA, 22.3.2023.–
23.3.2023.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas rezolūcija par tematu “Vienoti demokrātijai”

(2023/C 184/01)

Ziņotāji: **Stefano MALLIA (MT-I)**

Oliver RÖPKE (AT-II)

Séamus BOLAND (IE-III)

Juridiskais pamats	Reglamenta 50. pants
Pieņemta plenārsesijā	23.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	181/0/5

Atveseļošana pēc pandēmijas, demokrātiskās vērtības, pilsoniskā telpa, mediju brīvība, daudzveidība un liberālā demokrātija abās ES robežas pusēs atrodas zem spiediena un, kopš Eiropas teritorijā sākās karš, ir vājinājušās: demokrātiskā sistēmā dzīvo mazāk nekā 50 % pasaules iedzīvotāju.

Laikā, kad pasaule turpina būt lieciniece nežēlīgajam karam Ukrainā un tā postošajām humanitārajām, sociālajām un ekonomiskajām sekām, EESK izplata aicinājumu stiprināt demokrātiju un demokrātiskās vērtības.

ES pilsoniskās sabiedrības organizāciju, kas Ukrainas iedzīvotājiem sniedz humāno, loģistikas un medicīnisko palīdzību, ārkārtējā mobilizēšanās ir arī uzskatāmi parādījusi, cik svarīga ir savstarpēji labi savienota, efektīva un dinamiska pilsoniskā sabiedrība. Mēs redzam, ka ārpus Ukrainas iedzīvotāju kustība iestājas par demokrātiju arī Irānā, Baltkrievijā un Moldovā. Stiprināt šādu kustību nozīmē stiprināt demokrātiju.

Tagad svarīgāk nekā jebkad agrāk ir ieguldīt demokrātijas noturības stiprināšanā un tās spējā labāk aizsargāt mūsu pamattiesības, veidot ilgstošu mieru un stabilitāti un visbeidzot nodrošināt labklājību visiem.

Nav nekādu šaubu, ka mums ir kopīgi jādomā par jaunām pieejām līdzdalības demokrātijas struktūru stiprināšanai. Spēcīga, neatkarīga un daudzveidīga pilsoniskā sabiedrība ir svarīgāka nekā jebkad agrāk, jo tā ir viens no priekšnoteikumiem aktīvam pilsoniskumam un noturīgai demokrātijai, kas spēj nosargāt tiesiskumu, pamattiesības, vārda brīvību un mūsu demokrātiskā dzīvesveida integritāti. Demokrātija Eiropas Savienībā ir nesaraujami un neatsaucami saistīta ar LES 2. pantā nostiprinātajiem vienlīdzības, taisnīguma, cilvēktiesību respektēšanas un nediskriminācijas jēdzieniem.

Sarežģītu pārmaiņu un izaicinājumu laikā viena no plašākas nepieciešamo sistēmisko pārmaiņu mozaikas daļām var būt deliberatīva/līdzdalības demokrātija. Ir daudz piemēru, kas, ja tos efektīvi īsteno, var pavērt politikas veidotājiem iespēju pieņemt smagus lēmumus par vissarežģītākajām valsts politikas problēmām un nostiprināt iedzīvotāju un valdības savstarpējo uzticēšanos. Priekšnoteikums ir nodrošināt, ka tiek ņemta vērā viedokļu daudzveidība un tiesības tos brīvi paust. Tomēr līdzdalības demokrātija nav panaceja. Demokrātiska sabiedrība saskaras ar visdažādākajām problēmām, kuru risināšanai ir vajadzīgas atšķirīgas līdzdalības metodes. Tādēļ demokrātiskā pārvaldībā ir vajadzīgi dažādi mehānismi dažādiem nolūkiem, lai izmantotu to stiprās un vājās puses.

Mums kopīgi jācenšas panākt jaunu līdzsvaru starp pārstāvības demokrātiju, līdzdalības demokrātiju un tiešo demokrātiju.

Konferences par Eiropas nākotni (CoFoE) 2022. gada 9. maija secinājumos par Eiropas demokrātiju, it īpaši 36. un 39. priekšlikumā, **ir izvirzīti mērķi palielināt iedzīvotāju līdzdalību un stiprināt līdzdalības demokrātijas un deliberatīvās demokrātijas pasākumu struktūras**. Ņemot vērā CoFoE rezultātus un nozīmīgo funkciju, kuru Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) pilda jau šobrīd, EESK vēlas izklāstīt dažādus variantus, ar kuru palīdzību varētu izstrādāt institucionālu reformu plānu, kas vislabāk atbilstu EESK mērķiem.

Ņemot vērā iepriekšminēto un 2023. gada Pilsoniskās sabiedrības dienu rezultātus, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK):

1) aicina efektīvi īstenot LES 11. pantu, tostarp **pilsoniskajai sabiedrībai paredzētu Eiropas stratēģiju** un Eiropas apvienību statūtus, lai dažādos elementus savienotu patiesi spēcinošā un iekļaujošā telpā ar mērķi atjaunot ieinteresētību un visās ES iestādēs īstenot strukturētu pilsonisko dialogu, citastarp aicinot organizētu pilsonisko sabiedrību piedalīties šajā dialogā un it īpaši sociālajos samitos un augsta līmeņa konferencēs. Lai pilsoniskās sabiedrības sektora iesaiste būtu jēgpilnāka un plašāka, svarīgi ir arī resursi. Pilsoniskās sabiedrības organizācijām (PSO) ir vajadzīgas gan labākas finansēšanas iespējas un taisnīgs un pārredzams politikas satvars, tostarp pārrobežu aizsardzība, lai veidotu visu PSO, tostarp jaunatnes organizāciju, sociālās ekonomikas un brīvprātīgā darba sektora, spējas un noturību, gan arī piekļuve elastīgiem un ilgtspējīgiem resursiem neatkarīgi no tā, vai tie ir privāti vai publiski;

2) uzsver, ka jāstiprina organizētas pilsoniskās sabiedrības un sociālo partneru būtiskā loma deliberatīvās demokrātijas kā pārstāvības demokrātijas papildinājuma atbalstīšanā, lai visās dalībvalstīs un ES līmenī nostiprinātu pilsonisko dialogu. Eiropas demokrātijas spēks un ietekme balstās uz ES un tās dalībvalstu stabilu un plašu mēroga sadarbību, kam jāpalīdz veidot pilsoniskās sabiedrības organizāciju spējas, jo neatkarīgas PSO ir “kopējo interešu aizstāves”, kurām ir izšķiroša loma ilgtspējīgu risinājumu apzināšanā, sociālo inovāciju veicināšanā un savstarpējas uzticēšanās vairošanā sabiedrībā. PSO arī palīdz apzināt procesus, nodrošināt ekspertzināšanas, lai palielinātu debašu daudzveidību, un veicināt līdzdalības demokrātijas saskaņā ar Līgumiem;

3) kā atbildi uz pašreizējām problēmām aicina īstenot holistisku un uz sadarbību vērstu pieeju izglītībai un apmācībai. Eiropas prasmju politika būtu jāveido kopā ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem, kuriem ir politiskais kapitāls, konkrētas zināšanas un izpratne par pašreizējām vajadzībām un nepilnībām; šajā kontekstā aicina 2025. gadu noteikt par Eiropas Brīvprātīgo gadu, jo šīs jomas ieguldījums ir ļoti svarīgs neformālo prasmju veidošanā.

4) uzsver, ka īstais līdzdalības un deliberatīvās demokrātijas balsts ir transversālās prasmes: sadarbība, kritiskā domāšana, problēmu risināšana, demokrātiska un kolektīva pārvaldība, konfliktu risināšana, pilsoniskā izglītība un medijpratība. Šīm prasmēm ir izšķiroša nozīme, lai apkarotu antidemokrātiskas tendences, popularizētu Eiropas vērtības un pārvarētu pašreizējo sociālekonomisko nevienlīdzību un politiskās domstarpības, vienlaikus paverot pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem iespēju kopīgi izstrādāt rīcībpolitikas, izmantojot konsultatīvus vai līdzdalības rīkus ar mērķi panākt atbildības uzņemšanos, pārredzamību un aktīvu pilsoniskumu;

5) aņņemas palīdzēt arī turpmāk pilnveidot līdzdalības un deliberatīvās demokrātijas stiprināšanas instrumentus, piemēram, Eiropas pilsoņu iniciatīvu un ES tiešsaistes sabiedriskās apspriešanas, kuriem jābūt pilnībā pieejamiem un paziņotiem plašai sabiedrībai;

6) norāda uz 2024. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanu lielo nozīmi un PSO izšķirošo lomu vēlēšanu līdzdalības un proeiropeiskā noskaņojuma veicināšanā, kā arī nepiedalīšanās un dezinformācijas apkarošanā. EESK aicina Eiropas politiskās saimes savos vēlēšanu manifestos uzsvērt pilsoniskās sabiedrības organizāciju lomu demokrātiskās dzīves uzlabošanā;

7) atkārtoti paūz gatavību kopā ar plašākas pilsoniskās sabiedrības organizācijām un ES iestādēm būt par vidutāju, lai apspriestu Eiropas projektu ar iedzīvotājiem – ne tikai ar tiem, kuri jau ir pārliecināti, – un uzrunāt viņus to kopienās, teritorijās, pilsētās un ciematos. Tādēļ ir svarīgi radīt iespējas piedalīties publiskās debatēs un veicināt līdzdalības kultūru visos līmeņos;

8) Komisijai savā struktūrshēmā vajadzētu paredzēt amatus personām, kas būtu atbildīgas par saziņu ar pilsoniskā dialoga pārstāvjiem. Tai būtu arī jānodrošina dalībvalstis stiprināt šā dialoga struktūras un, ja tādu vēl nav, stimulēt to veidošanu, piesaistot Eiropas līdzekļus. Šāda iniciatīva palielinātu informētību un paaugstinātu pilsoniskā dialoga kvalitāti, tādējādi palīdzot Komisijai un dalībvalstīm labāk izprast ieguvumus, ko politikas veidošanā var sniegt labi funkcionējošs pilsoniskais dialogs. Turklāt pilsoniskais dialogs tiktu stiprināts ar pētniecības un uzraudzības pasākumiem, kuros tiktu apzināta un kopīgota paraugprakse;

9) šajā saistībā uzsver, ka īpaši svarīgi ir iesaistīt jauniešus un jaunatnes organizācijas, lai mobilizētu tos, kas balsos pirmo reizi, un gados jaunus vēlētājus. Lai panāktu pilnvērtīgu pārstāvību, ir jāatbalsta risinājumi, kas nodrošina plašu iesaisti un šajā jomā veicina iespēju vienlīdzību. Ir jāsasniedz arī tie, kuri atrodas vistālāk no lēmumu pieņemšanas centriem, un jāiesaistās ar viņiem diskusijā. Lielāka līdzdalība vietējā līmenī ir obligāta nepieciešamība;

10) turklāt aicina Eiropas Parlamentu, Eiropadomi un dalībvalstis steidzami grozīt 1976. gada Vēlēšanu aktu, lai precizētu vēlēšanu universāluma, tiešuma un aizklātuma principus. Tas ļautu ieviest standartus visā Eiropas Savienībā, tādējādi garantējot balsstiesības personām ar invaliditāti.

Pamatojoties uz iepriekšminētajiem ieteikumiem un Konferenci par Eiropas nākotni, EESK:

11) uzskata, ka nesen parakstītais protokols par sadarbību ar Eiropas Komisiju (2022. gada 27. oktobris) ir atjaunota politiskā apņemšanās sniegt ieguldījumu Eiropas politiskajā programmā un Eiropas galvenā mērķa, mērķu ⁽¹⁾ un centienu īstenošanā, proti, panākt, ka Eiropas Savienība ir konkurētspējīga, ekonomiski pārticīga, sociāli iekļaujoša un ekoloģiski ilgtspējīga, vienlaikus nodrošinot, ka pārkārtošanās uz klimatneitralitāti, digitalizācija un demogrāfiskās pārmaiņas ir sociāli taisnīgas un godīgas, un veiksmīgi īstenot Eiropas zaļo kursu un 2030. gada Digitālo desmitgadi visu eiropiešu labā; Eiropas Savienībai ir jāvadās arī pēc Eiropas sociālo tiesību pīlāra un konkurētspējas programmas kas ir politiski ceļveži, kuri nodrošina, ka neviens netiek atstāts novārtā;

12) ir gatava – un tagad vairāk nekā jebkad agrāk ir leģitīmi pilnvarota – būt par centrālu platformu iedzīvotāju un organizētas pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai, tostarp nākamajām pilsoņu paneļdiskusijām. Šādas platformas uzdevums būtu pastiprināt ietekmi, ko rada Eiropas Komisijas un citu iestāžu rīkotās pašreizējās apspriešanās ar iedzīvotājiem, kā arī sistemātiski apkopot Eiropas organizētās pilsoniskās sabiedrības atsauksmes par visām galvenajām Eiropas politiskās programmas prioritātēm un politikas virzieniem. Tas palīdzēs vairot sabiedrības uzticēšanos ES projektam un iestādēm, nodrošinot iedzīvotājiem iespēju konkrēti piedalīties publisko lēmumu pieņemšanā. EESK būtu “namamāte”, kas ar ārējo ekspertu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pārstāvju palīdzību virza, uzrauga, izstrādā, organizē, vada un atvieglo deliberatīvus procesus. Šā piedāvājuma pamatā ir it īpaši Konferences par Eiropas nākotni 2022. gada 9. maija ziņojums par galīgo iznākumu, kurā skaidri acināts “palielināt EESK institucionālo lomu un dot tai iespēju darboties kā līdzdalības demokrātijas pasākumu, piemēram, strukturēta dialoga ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un pilsoņu paneļdiskusijām, veicinātājam un garantētājam”. Šajā saistībā, attiecīgā gadījumā – ES politikas novērtējuma ietvaros, būtu jāpārskata EESK pašiniciatīvas atzinumus un Komisijas pieprasītajos izpētes atzinumos sniegtie ieteikumi;

13) uzskata, ka pilsoņu paneļdiskusijas un apspriedes ar PSO varētu koncentrēties uz darba kārtības noteikšanu, piemēram, Komisijas darba programmas sagatavošanu, vai varētu būt saistītas ar svarīgāko likumdošanas prioritāšu dzīves ciklu. Pilsoņu ieguldījums vislietderīgākais varētu būt pirmslikumdošanas posmā, lai debatētu un sniegtu ieteikumus vēl pirms dažu svarīgu (lēģislatīvu) priekšlikumu publiskošanas. Šajā nolūkā varētu notikt apspriešanās pilsoņu paneļdiskusijās un ar PSO, pamatojoties uz gadskārtēju ceļvedi un grafiku, ko EESK būtu izstrādājusi sadarbībā ar Eiropas iestādēm. Šāda apspriešanās varētu ietvert konkrētus Eiropas Komisijas, Eiropas Parlamenta vai Eiropas Savienības Padomes pieprasījumus, kā arī pēc pašas EESK vai tās partnerorganizācijas, proti, Eiropas Reģionu komitejas, iniciatīvas iesniegtus pieprasījumus;

14) atkārtoti norāda, ka darbības cikls varētu sākties ar runu par stāvokli Savienībā un nodomu deklarāciju, ņemot vērā Eiropas Komisijas gada darba programmu nākamajam gadam. Apspriešanās varētu notikt nākamā gada pirmajā pusgadā;

⁽¹⁾ Līguma par Eiropas Savienību 2. un 3. pants.

15) kā papildinājumu tiesiskuma stiprināšanas instrumentiem arī turpmāk rosinās citas ES iestādes izveidot gadskārtēju ES pamattiesību, cilvēktiesību un tiesiskuma forumu. Šis forums uzlabos uzraudzību, nodrošinot, ka ES lēmumu pieņēmēji saņem agrīnu brīdinājumu no visu ES dalībvalstu organizētas pilsoniskās sabiedrības un vietējām organizācijām par LES 2. panta pilnīgu un pārredzamu piemērošanu. Turklāt Komiteja aicina Eiropas Komisiju, nākamo reizi pārskatot Eiropas Demokrātijas rīcības plānu, iekļaut nodaļu par pilsonisko sabiedrību. EESK arī pildīs svarīgu lomu kandidātvalstu pievienošanās procesu uzraudzībā un veicinās jēgpilnu diskusiju ar iesaistītajām pusēm, lai nodrošinātu, ka tiek respektētas Eiropas vērtības, tostarp tās, kas skar nacionālās un etniskās minoritātes;

16) ieviesīs Eiropas Pilsoniskās sabiedrības nedēļu, lai stiprinātu Komitejas kā Eiropas pilsoniskās sabiedrības nama lomu un paplašinātu savu pamatiniciatīvu, piemēram, Pilsoniskās sabiedrības dienas, EPI diena, iniciatīva "Jūsu Eiropa, jūsu lēmumi" (YEYS) un balva pilsoniskajai sabiedrībai, tvērumu. Šī iniciatīva pulcēs nozīmīgus Eiropas un valstu pilsoniskās sabiedrības organizāciju dalībniekus un nodrošinās forumu dialogam par jautājumiem, kas nodarbina pilsoniskās sabiedrības ieinteresētās personas Eiropas līmenī. EESK centīsies pastiprināt darbību vietējā līmenī, lai pēc iespējas vairāk uzrunātu tos, kuru iespējas piedalīties debatēs par Eiropas jautājumiem ir ierobežotas, un nodrošinātu, ka viņu viedoklis tiek ņemts vērā lēmumu pieņemšanas procesos.

Briselē, 2023. gada 23. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 577. PLENĀRSESĪJA, 22.3.2023.–
23.3.2023.Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Jaunatnes rīcības plāns (JRP) ES
ārējās darbības jomā 2022.–2027. gadam”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 184/02)

Ziņotājs: **Michael McLOUGHLIN**Līdzziņotāja: **Tatjana BABRAUSKIENĒ**

Pilnsapulces lēmums	22.9.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	157/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Jaunatnes rīcības plānu (JRP) ES ārējās darbības jomā, tomēr tā norāda, ka plāna izvērsšana un īstenošana varētu radīt problēmas un tāpēc ir vajadzīga uzraudzība un pārraudzība. EESK pauž vēlmi būt aktīvi iesaistītai Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā.

1.2. EESK uzskata, ka ES un pasaules jaunatnes organizāciju zināšanas un pieredze ir vērtīgs resurss gan Eiropas Komisijai, gan ES delegācijām šā plāna īstenošanā. Komiteja arī uzskata, ka pamatzināšanas par tādiem jautājumiem kā jauniešiem draudzīgas telpas, konsultēšanās prasmes un metodes darbam ar jauniešiem būtu jānodrošina visam ES personālam, kurš strādā ar jauniešiem.

1.3. EESK vēlas, lai īstenošanas gaitā pastāvīga uzmanība tiktu pievērsta visvairāk atstumtajiem jauniešiem, tostarp jauniešiem ar invaliditāti, un visu vadības darbu papildinātu vienlīdz liela uzmanība vietējā līmeņa atbalstam jauniešiem vietējās kopienās. Vadības un līdzdalības procesi būtu jāveido tā, lai nodrošinātu iesaistīšanos vietējā līmenī un izmantotu augšupējus procesus, lai sagatavotu līderus, kuriem būtu cieša saikne ar ikdienas dzīvi.

1.4. EESK uzsver, ka datu vākšana un uzraudzība ir galvenais izaicinājums Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā un ka būtu jāparedz regulāra Eiropas Komisijas, Eiropas Ārējās darbības dienesta, attiecīgo finansēšanas iestāžu un pilsoniskās sabiedrības ziņojumu sniegšana, kas atbilstu Eiropas Komisijas sāktajai starptautisko datu apkopošanai un problēmu analīzei jaunatnes jomā ⁽¹⁾.

1.5. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta saikni ar ANO un tās aģentūru darbu šajā jomā, it īpaši saistībā ar Jaunatnes, miera un drošības programmu, kā arī visa veida sinerģiju ar ANO Bērna tiesību komiteju.

1.6. EESK uzskata, ka galvenās ES jaunatnes politikas jomas, piemēram, *Erasmus+* un Garantija jauniešiem, var palīdzēt darbā tādās jomās kā jauniešu iesaiste un jaunatnes politika. Izmantojot šādas struktūras, uzmanība būtu jāpievērš pieteikumu iesniegšanas procedūru neatkarībai, kā arī vīzu un valodas jautājumiem.

1.7. EESK iesaka ES Padomei mudināt ES dalībvalstis izstrādāt savus plānus, kuros galvenā uzmanība būtu pievērsta līdzīgiem jautājumiem, kas aplūkoti JRP, un strādāt partnerībā ar pilsonisko sabiedrību, it īpaši jaunatnes organizācijām. Papildus būtu jāveido un jāstiprina pašreizējās saiknes un pilsoniskās sabiedrības partnerības starp ES dalībvalstīm un mērķa valstīm, arī starp jaunatnes organizācijām.

1.8. EESK arī iesaka, nodrošinot vajadzīgos instrumentus, mudināt mērķa valstis izstrādāt konkrētu un mērķtiecīgu jaunatnes politiku un izveidot jaunatnes lietu padomes vai tām ekvivalentas iestādes. Vienlaikus Komisijai, sniedzot atbalstu mērķa valstīm, būtu jāvadās pēc cilvēktiesību principiem.

1.9. EESK uzskata, ka būtu jāveido saikne starp Jaunatnes rīcības plānu un Eiropas Prasmju gadu, lai nodrošinātu šā darba noteikšanu par prioritāti partnervalstīs.

1.10. EESK uzskata, ka ar izglītību saistītiem pasākumiem vajadzētu būt vērstiem uz līdztiesību, īpaši uz meiteņu aizsardzību, un ka stratēģijām būtu jānodrošina arī visgrūtāk sasniedzamo personu iesaiste. Visām stipendiju saņemšanas iespējām vajadzētu būt atklātām un pārredzamām, un jāparedz metodes, kas mudinātu tos, kurus ir visgrūtāk sasniegt.

1.11. EESK ir dziļi pārliecināta, ka būtu jāveicina visu pilsoniskās sabiedrības organizāciju, piemēram, jauniešu grupu, arodbiedrību un jauno uzņēmēju grupu, pilsoniskā līdzdalība.

1.12. EESK uzskata, ka ir jāizvērtē ES tirdzniecības politikas, it īpaši tirdzniecības un ilgtspējas sadaļu un ekonomisko partnerattiecību nolīgumu ietekme uz jauniešiem un tās saikne ar jauniešiem.

1.13. EESK iesaka ārējās darbības jomā izstrādāt īpašus uz kopienu balstītus garīgās veselības pakalpojumus jauniešiem un mērķus, kas darbam ar jauniešiem atbilstoši Eiropas Komisijas pētījumam būtu uzstādīti skaitlisko rezultātu un kvalitatīvu garīgās veselības uzlabojumu ziņā.

1.14. EESK ir pārliecināta, ka bērnu darba apkarošanai ir jābūt svarīgai Jaunatnes rīcības plāna daļai un jāpanāk, lai bērnu darbs 21. gadsimtā beidzot kļūtu par vēsturi.

2. Vispārīga informācija: EESK darbība šajā jomā

2.1. EESK 2018. gada oktobrī pieņēma atzinumu par jauno ES jaunatnes stratēģiju ⁽²⁾, kurā uzsvērts, ka ir vajadzīga starpnozaru pieeja jauniešiem un lielāka uzmanība jāpievērš nodarbinātībai, garīgajai veselībai, līdztiesībai un izglītībai. Komiteja arī uzsvēra ES ārējās darbības politikas nozīmi šajā jomā.

⁽¹⁾ Kalantaryan, S., McMahon, S. un Ueffing, P., *Youth in external action* (Jaunieši ārējā darbībā), JRC130554, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga, 2022.

⁽²⁾ OV C 62, 15.2.2019., 142. lpp.

2.2. EESK 2020. gada septembrī pieņēma atzinumu "Ceļā uz jauniešu strukturētu iesaisti klimata un ilgtspējas jautājumu risināšanā ES lēmumu pieņemšanas procesā" ⁽³⁾. Komiteja arī aicināja iedibināt apaļā galda sarunas ar jauniešiem par klimata un ilgtspējas jautājumiem, iekļaut jaunatnes pārstāvi oficiālajā ES delegācijā Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām Pušu konferences (UNFCCC COP) sanāksmēs, kā arī ņemt vērā jauniešu viedokli EESK atzinumos par klimatu un ilgtspēju.

2.3. 2022. gada jūlijā pieņemtajā atzinumā "Jaunatnes politika Rietumbalkānos – daļa no Inovācijas programmas Rietumbalkāniem" ⁽⁴⁾ EESK aicināja Rietumbalkānu valstu valdības ievērot ES jaunatnes politikas pamatdokumentus, vairāk ieguldīt uz faktiem balstītā jaunatnes politikā, kas risinātu jaunatnes attīstības problēmas un nodrošinātu pārredzamu budžeta piešķiršanu pietiekamā apmērā.

2.4. Komitejai ir lieliskas iespējas veicināt sadarbību ar jauniešu tīkliem. Eiropas Jaunatnes gadā Komiteja izveidoja koordinācijas grupu, kas tika pilnvarota stiprināt sadarbību ar jaunatnes organizācijām un jauniešiem gan Eiropas Jaunatnes gada laikā, gan arī pēc tā, un sadarboties ar pārējām ES iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai uzlabotu jauniešu transversālo integrāciju minēto organizāciju ikdienas darbā. 2022. gada septembrī EESK pieņēma atzinumu "ES jauniešu tests" ⁽⁵⁾ un aicināja panākt, lai jauniešu iesaiste kļūtu strukturētāka, jēgpilnāka un mērķtiecīgāka.

3. Vispārīgas piezīmes par Jaunatnes rīcības plānu

3.1. EESK ļoti atzinīgi vērtē kopīgo paziņojumu "Jaunatnes rīcības plāns ES ārējā darbībā no 2022. līdz 2027. gadam", kas ir būtisks solis uz priekšu ārējās darbības un jaunatnes politikas jomā, un atzīst, ka starp abām jomām pastāv liels, ilgi neizmantojams sinerģijas potenciāls. Turklāt šāds solis Eiropas Jaunatnes gadā liecina arī par to, ka tiek atzīta jaunatnes un jauniešu dzīves saikne ar visām politikas jomām, un apsvērumiem par šo grupu ir jābūt iekļautiem ne tikai "tradicionālajās" jomās, kas saistītas ar jauniešiem, bet gan visā politiskajā darbā.

3.2. Karš Ukrainā joprojām smagi skar civiliedzīvotājus, it īpaši bērnus, pusaudžus un jauniešus. Jaunatnes rīcības plāna fokusā Ukrainā un citās konfliktu skartajās pasaules teritorijās vajadzētu būt jauniešu izturētspējas palielināšanai, jauniešu pilsoniskās līdzdalības atbalstam un iespējām kļūt par pārmaiņu veicinātājiem savās kopienās, it īpaši atvērto posmā pēc konflikta.

3.3. Paziņojumā ir pienācīgi ņemta vērā arī situācija pasaulē pēc Covid-19 un atzīts, ka šī krīze vissmagāk ir skārusi jauniešus, viņu izglītību un pārvietošanās brīvību. Eiropā Covid-19 ietekme uz jauniešiem ir atzīta, taču mazāka uzmanība tai ir pievērsta citur pasaulē, it īpaši jaunattīstības un nestabilās valstīs.

3.4. Būtībā mēs atbalstām ideju, ka visām ar jaunatni saistītajām iekšpolitikas jomām būtu jāatspoguļojas mūsu ārējās attiecībās, ņemot vērā konkrētos vietējos/reģionālos apstākļus, kuros notiek ārējā darbība. No šāda viedokļa mēs atbalstām, ka Jaunatnes rīcības plāna īstenotājiem būtu jāiesaka arī "ES jauniešu tests".

3.5. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka Jaunatnes rīcības plāna pamatā ir Eiropas sociālo tiesību pilārs un ES Rīcības plāns cilvēktiesību un demokrātijas jomā, kuros uzsvērta nepieciešamība nodrošināt jauniešu vienlīdzīgu, pilnīgu un jēgpilnu iesaisti sabiedriskajā un politiskajā dzīvē. Lai gan jaunieši ir pārmaiņu procesa avangardā, viņi joprojām pārāk bieži ir nepietiekami pārstāvēti, un tas ir pretrunā viņu pamattiesībām. EESK atzinīgi vērtē Jaunatnes rīcības plāna vērienīgos mērķus un stingro koncentrēšanos uz rīcību. Komiteja arī atzinīgi vērtē to, ka tajā atzīta mūsdienu globālo problēmu paaudžu dimensija.

3.6. Paziņojumā apkopots viss nozīmīgais politiskais darbs, kas saistīts ar jaunatni dažādās jomās. Tā īstenošanā svarīga nozīme būs visaptverošam skatījumam, it īpaši ņemot vērā dažādās īstenošanas aģentūras un iesaistīto politikas jomu daudzveidību. Jāiesaista būtu arī tie, kas atbild par jaunatni un izglītību, jauniešu organizācijas un paši jaunieši, kā arī atbalsta aģentūras un citas ES dalībvalstu iestādes, ES finansētās aģentūras un pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Tāpat īstenošanā uzmanība būs jāpievērš dažādiem finansēšanas avotiem, dalībniekiem un rādītājiem. Kopumā tas būs sarežģīti, taču efektīva pārraudzības sistēma atmaksāsies un varētu kļūt par vienotas politikas īstenošanas modeli.

⁽³⁾ OV C 429, 11.12.2020., 44. lpp.

⁽⁴⁾ OV C 443, 22.11.2022., 44. lpp.

⁽⁵⁾ OV C 486, 21.12.2022., 46. lpp.

3.7. Gandrīz visās ārējās darbības jomās ir jāuzlabo datu vākšana par jauniešiem. Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā ir jāpievērš uzmanība šai sarežģītajai jomai – tas ir atzīts datu apkopošanā un problēmu analizē, kuru nesē ir veikusi Eiropas Komisija. Varētu būt grūti nošķirt iznākumus no rezultātiem un noskaidrot katras konkrētas programmas vai iniciatīvas precīzu ieguldījumu rezultātos. Tāpēc visi pasākumi, kas vērsti uz jauniešiem ir jāanalizē horizontāli.

3.8. Eiropas Savienībai un visām tās iestādēm būtu jāsadarbjas ar Apvienoto Karalisti, lai šis valsts jaunieši nezaudētu sadarbības garu un starpkultūru mācīšanās iespējas un lai jaunieši un jauniešu organizācijas nezaudētu Erasmus+ un visu citu sadarbības formu nesto pieredzi. Ir jāizskata visas iespējas, kā labāk atjaunot attiecības ar Apvienotās Karalistes pilsoniskās sabiedrības organizācijām un veidot un stiprināt jaunas attiecības ⁽⁶⁾.

Līderība un līdzdalība

3.9. Jaunatnes rīcības plāns lielā mērā ir virzīts uz līderību un līdzdalību. Tas ir vērtējams atzinīgi un lielā mērā atbilst paraugprakses piemēriem darbā ar jauniešiem. Tomēr EESK uzskata, ka būs vajadzīga ļoti rūpīga un konsultatīva stratēģija šādas pieejas turpmākai izvēšanai ES ārējā darbībā. Pat Eiropas Savienībā un tās dalībvalstīs, neraugoties lielo apņēmību, mums ir vēl daudz jādara, lai īstenotu līdzdalības praksi. Jauniešu līderība parasti izriet no kvalitatīva darba labvēlīgā vidē vietējā līmenī. Tā rodas jaunieši spēj izteikties, bet tā pamats ir saikne ar saviem līdzbiedriem un pieredze tādu vietējo jautājumu risināšanā, kas saistīti, piemēram, ar vidi, transportu, izglītību, garīgo veselību, sociālo atbalstu un daudzām citām jomām. Šo darbu bieži vien veicina pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Mēs ceram, ka tematiskajās programmās "Pilsoniskā sabiedrība" un "Cilvēktiesības un demokrātija" tiks pievērsta uzmanība šīm vajadzībām.

3.10. Lai īstenotu labu praksi šajā jomā, ir vajadzīgi vairāki savstarpēji saistīti faktori. Programma Erasmus+ joprojām cenšas prioritāri sasniegt jauniešus, kuriem ir mazāk iespēju, un tas nozīmē, ka vadošai programmai šajā jomā vēl ir daudz darāmā. Tiešu personisku kontaktu un mobilitātes jomā izšķiroša nozīme ir administratīviem aspektiem, piemēram, vīzām, kas var ietekmēt dalībnieku pieredzi, un šajā saistībā ir vajadzīga vienota pieeja. Šos uzdevumus būs vēl grūtāk piemērot jaunattīstības valstīm, nestabilām valstīm vai pat totalitārām valstīm. Galu galā visam plānotajam līderības un līdzdalības darbam jābūt balstītam uz vietējā līmeņa un kopienā balstītu pieredzi.

3.11. Mums ir jāraugās, lai nesāktu darbu ar līderiem vēl pirms reālas dinamikas vietējā līmenī. Finansētāji un starptautiskās nevalstiskās organizācijas nevar radīt šo līderību, tādēļ ir vajadzīga kvalitatīvas saiknes vietējā līmenī. Tāpēc mums ir vajadzīga pārredzama atlase, atvērtas un iekļaujošas metodes un pasākumi, kas aizsargātu no nonākšanas valstu vai struktūru varā, it īpaši nestabilās valstīs. Iesaistīšanās, līdzdalība un līderības prasmes ir ļoti svarīgas un ar mūsu pieeju ir jāveido infrastruktūra, kas patiešām palīdzētu sasniegt šos mērķus. Priekšroka ir jādod nevis pieejām, kuru pamatā ir īstermiņa projekti, bet gan ilgtermiņa atbalstam jaunatnes organizācijām un pilsoniskai sabiedrībai. Darbībās, kas paredzētas jauniešu līderības veidošanai, ir vajadzīgas arī stratēģijas, ar kurām reaģēt uz pastāvīgi mainīgu grupu, kas aug un attīstās un kurai kādā posmā radīsies vajadzība vai griba virzīties tālāk.

3.12. Būtu jāsniedz jēgpilns atbalsts vietējām organizācijām, kas darbojas uz vietas, lai tās varētu iekšēji attīstīties un kļūt par nozīmīgiem dalībniekiem attiecīgajās vietējās kopienās. Mēs ceram, ka šis jautājums tiks skatīts Jaunatnes konsultatīvās padomes darbā saistībā ar starptautisko partnerību šajā jomā un dialoga ar jaunatnes organizācijām platformā, kas ir daļa no Politikas foruma attīstības jautājumos. Arī atbalsts arodbiedrībām un arodbiedrību jauniešu organizācijām var palīdzēt jauniešiem un atbalstīt viņu iesaisti demokrātiskajos procesos viņu darbvietā. Valstu jaunatnes padomes, ja vien tās ir neatkarīgas (kā, piemēram, Lielā sešinieka jaunatnes organizāciju iniciatīva *Global Youth Mobilisation*), var nodrošināt infrastruktūru, kas piemērota lēmuma pieņemšanai par to, ar ko sadarboties partnervalstīs ⁽⁷⁾.

⁽⁶⁾ EESK informatīvs ziņojums "ES un Apvienotās Karalistes izstāšanās līguma, tostarp Protokola par Īriju un Ziemeļīriju, īstenošana".

⁽⁷⁾ <https://globalyouthmobilization.org/>

Īstenošanas metodes

3.13. Atzinīgi vērtējamas daudzās Jaunatnes rīcības plānā minētās atsaucēs uz Erasmus+. Šajā ziņā paziņojumā nav “no jauna izgudrots ritenis”. Attiecīgā gadījumā programmas struktūras un procesus var un vajag izmantot ārējo attiecību jomā. Īstenošanā var būt lietderīgi nodalīt tādas programmas apakšdaļas kā jaunatne, skolas, profesionālā izglītība un apmācība un terciārā izglītība. Būtu jālikvidē tādi šķēršļi kā vīzas, finansējuma trūkums un valodas barjeras, un īstenošanas procesā būtu jākoncentrējas uz savstarpēju mācīšanos, prasmju veidošanu un pieredzi. Ja tiks izmantotas valstu aģentūras, tās būtu rūpīgi jāpārbauda, lai nodrošinātu pilsoniskās sabiedrības dalībnieku respektēšanu un viņu neatkarību.

3.14. Sākotnējā profesionālā izglītība un apmācība veicina jauniešu nodarbināmību nākotnē un viņu iesaistīšanos mūžizglītībā. Politika un paraugprakses piemēri profesionālās izglītības un apmācības jomā veicina to jauniešu sociālo iekļaušanu un integrāciju darba tirgū, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET).

3.15. Paziņojumā ir veidotas lietderīgas ES ārējās darbības un bērna tiesību saiknes, un ES nesen par to ir izstrādājusi stratēģiju. Jaunatnes rīcības plānu īstenošanā būtu noderīga arī ciešāka saikne ar Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada Konvenciju par bērna tiesībām, piemēram, izmantojot Ženēvas komitejas ziņojumus par valstīm. Tā kā daudzi jaunieši nav sasnieguši 18 gadu vecumu, par vadlīnijām var izmantot ANO Konvencijas par bērna tiesībām principus, taču ES darbs ar jaunatni turpinās arī pēc šā vecuma. Mums nevajadzētu vienmēr uzskatīt, ka 18 gadu vecums ir automātiska robežšķirtne.

3.16. Lai īstenotu Jaunatnes rīcības plānu valsts, reģionālā un daudzpusējā līmenī, ir jāpiemēro “Eiropas komandas” pieeja. Eiropas Savienībai būtu jāpielāgojas īpašajām vajadzībām un apstākļiem dažādos reģionos. EESK uzskata, ka būtu lietderīgi, ja partnerības palīdzētu novērst zināšanu un datu trūkumu par jauniešiem, it īpaši par prioritārajām jomām, proti, digitālo prasmju veidošanu, klimata pārmaiņām un zaļo kursu. Turpmākajos mēnešos EESK ar interesi sekos līdzīgu pasākumu īstenošanai un ir gatava sniegt savu ieguldījumu.

3.17. Konsultāciju procesā par Jaunatnes rīcības plānu Komiteja bija cerējusi uz lielāku atsaucību un lielāku atbilžu reprezentatīvātāti. Tas skaidri parāda, ka jauniešiem ir jāsaņem visa noderīgā informācija par svarīgiem tematiem, lai viņi varētu pieņemt uz informāciju balstītus lēmumus un sniegt konkrētu un nozīmīgu ieguldījumu politikas veidošanas procesā. Eiropas Jaunatnes informācijas un padomdevējas aģentūras (ERYICA) var kalpot par informācijas avotu.

4. Īpašas piezīmes par Jaunatnes rīcības plānu

4.1. Jaunatnes rīcības plānu noteikumos ir apkopotas daudzas pašreizējās darbības, un to īstenošana būs milzīgs izaicinājums, it sevišķi pēc Covid-19 pandēmijas. Izšķiroša nozīme ir izglītības pieejamībai un dzimumu līdztiesībai, un šajā jomā ir panākts progress.

Izglītība

4.2. Lai īstenotu Jaunatnes rīcības plānu, ir vajadzīga cieša saikne ar Eiropas Prasmju gadu. EESJ uzsver, ka jauniešu pārkvalifikācijā un prasmju pilnveidē ir jāņem vērā tas, cik svarīgi ir veidot prasmes, kas saistītas ar klimata pārmaiņu mazināšanu, pielāgošanos klimata pārmaiņām, aprites ekonomiku, garīgo un fizisko veselību, seksuālo un reproduktīvo veselību un tiesībām⁽⁸⁾. Sociālajam un pilsoniskajam dialogam ir ļoti svarīga nozīme, un tas ir jāstiprina.

4.3. Arī šajā gadījumā izglītībā būs iesaistītas daudzas ieinteresētās personas, tāpēc ir vajadzīgi skaidri mērķi un vērtēšanas kritēriji. Pastāvīgi ir jārūpējas par visgrūtāk sasniedzamo personu uzrunāšanu, it īpaši nabadzīgākajās un nestabilākajās valstīs. Komiteja atzinīgi vērtē apņemšanos šim mērķim paredzēt 10 % no Eiropas Komisijas Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instrumenta (NDICI) un humānās palīdzības budžeta izdevumiem, un mēs vēlētos, lai arī citas aģentūras un valstis uzņemtos šādas saistības. Mērķa valstu valdībām ir jāizstrādā ilgtermiņa risinājumi izglītības jomā, un vietējām pilsoniskās sabiedrības organizācijām būtu jāuzņemas nozīmīga loma šajā procesā. Starptautiskā sabiedrība ilgtermiņā nevar būt galvenais virzītājspēks. Mēs ceram, ka izglītības pārveides samītā būs iespējams panākt progresu šajā jomā.

⁽⁸⁾ OV C 100, 16.3.2023., 38. lpp.

4.4. Noteikumi par stipendijām un fondiem ir vērtējami atzinīgi, taču uzmanība jāpievērš atlases jautājumiem un jānodrošina PSO iesaiste. Gatavojot šos noteikumus, ir svarīgi izstrādāt pārredzamas, taisnīgas un iekļaujošas procedūras dalībnieku atlasei akadēmiskajās programmās, prioritāti piešķirot personām, kurām ir mazāk iespēju.

4.5. Cilvēkkapitāla vērtības maksimāla palielināšana ir būtiski svarīga, lai palielinātu konkurētspēju un risinātu bezdarba problēmu, taču vienlaikus ir jādomā par ilgtspējīgu attīstību. Šajā nolūkā ir vajadzīgs darbaspēks, kam ir dažādas transversālas prasmes un spēja pielāgoties. Izglītības un apmācības politika ir jāizstrādā un jāisteno ciešā sadarbībā ar sociālajiem partneriem, un prasmēm jāpievērš lielāka uzmanība nekā kvalifikācijai. Tas palīdzēs samazināt prasmju neatbilstību.

Jauniešu organizācijas

4.6. Paziņojumā ir norādīti vairāki forumi un struktūras jauniešu iesaistīšanai. Politikas forumā attīstības jautājumos paredzētā platforma ir vērtējama atzinīgi, ja vien tā nodrošina saikni ar vietējām jauniešu organizācijām, kas ir neatkarīgas, pašpārvaldītas vai, ideālā gadījumā, jauniešu pārvaldītas.

4.7. Atzinīgi vērtējama paziņojumā minētā atsauce uz jaunatnes organizāciju iesaistīšanu. Jaunatnes rīcības plānu īstenošanā būtu lietderīgi izmantot dažādus modeļus, kas Eiropas Savienībā jau tiek izmantoti darbā ar jauniešiem. Šāda prakse var būt tikpat svarīga kā jauniešu viedoklis, jo tā veido visu jauniešu spējas vietējā līmenī un vēlāk veido jauniešu līderus, kuriem ir vietējā pieredze. Daudz labu piemēru un modeļu ir pieejami ES un Eiropas Padomes partnerībā ar brīvprātīgo jaunatnes sektoru.

4.8. Jaunatnes organizācijas var būt nozīmīgs resurss plāna īstenošanā. ES dalībvalstis būtu jāmudina iesaistīt jaunatnes sektoru šajā procesā, izmantojot valsts rīcības plānus. Priekšroka būtu jādod ES jaunatnes organizāciju labiem modeļiem un darbam attīstības, konfliktu un cilvēktiesību jomā, nevis, piemēram, ASV "jaunatnes attīstības" modeļiem, kurus jaunattīstības valstīs un citos reģionos bieži izmanto "ārpus konteksta" un kuri parasti nav balstīti uz to vērtībām. Tas labi darbotos līdz ar apņemšanos izstrādāt konkrētiem reģioniem pielāgotus risinājumus.

4.9. Īstenojot saistības izglītības jomā, būtu jāiesaista arī kopienas ikdienējās un neformālās sistēmas, pilsoniskās sabiedrības organizācijas un organizācijas, kuru darbs ir virzīts uz jaunatni. Šajā ziņā vērtīgas norādes sniedz UNESCO un Eiropas Padomes definīcijas, kā arī darbs, kas saistīts ar Erasmus+ jaunatnes sadaļu. Mums ir jāatzīst milzīgās priekšrocības, ko sniedz mācīšanās ārpus skolas visa mūža garumā un kas aptver visus dzīves aspektus.

4.10. Politiskajam dialogam ir izšķiroša nozīme, un Jaunatnes rīcības plāna mērķi ir vērienīgi, taču mums nevajadzētu atstāt novārtā jaunatnes politiku katrā valstī un valdību atbildību, kā arī vajadzību nodrošināt reālu brīvprātīgo sektoru un pilsonisko sabiedrību. Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā ir jāatbalsta arī politikas izstrāde darbam ar jauniešiem, jaunatnes lietu padomju vai tām ekvivalentu iestāžu veidošana un tādas pieejas kā ES jaunatnes tests un citas.

4.11. Jaunatnes organizācijām jau ir saiknes visā pasaulē. Piemērs tam ir Lielā sešinieka jaunatnes organizāciju darbs, un tās būtu jāiesaista plāna īstenošanā, balstoties uz paveikto darbu, kā arī izmantojot kā modeli jaunām iniciatīvām. Mums arī vajadzētu būt uzmanīgiem, lai pārāk neierobežotu līdzdalību. Nav skaidrs, vai līdzdalības procesi ir izmantoti, lai atlasītu jautājumus Jauniešu iespēju veicināšanas fondam. Jaunieši ne vienmēr izvēlas jautājumus, ko citi uzskata par svarīgiem, jo īpaši jaunattīstības valstīs vai nestabilās valstīs, kur praktiskāki apsvērumi var būt svarīgāki.

4.12. Ļoti atzinīgi ir vērtējami noteikumi par jaunatnes organizāciju spēju veidošanu, un tie būtu jāpapildina ar efektīvu atbalstu vietējo kustību uzsākšanai partnervalstīs, kurās ES delegācijām var būt izšķiroša nozīme visā pasaulē. Attiecīgā gadījumā šajā jomā būtu jāpiedāvā partnerības ar ES organizācijām, un šis darbs būtu jāuzrauga. Ir svarīgi veicināt tīklu veidošanu un stiprināšanu ar ES un trešo valstu organizācijām.

Efektīva īstenošana

4.13. Šajā darbā ir iesaistīti daudzi dalībnieki, politikas jomas un finansējuma pozīcijas, piemēram, ES delegācijas, vairāki Komisijas ģenerāldirektorāti, Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD), ES Padome un dalībvalstis, kā arī dažādi palīdzības budžeti. Lai nodrošinātu reālu uzmanības koncentrēšanu uz mērķgrupu, Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā ir jāpanāk skaidrība un ir jānotiek pienācīgai starpnozaru sadarbībai, kā arī ir jānodrošina pietiekami liels budžets.

4.14. Kontaktu veidošanā var balstīties uz pašreizējo darbu un iedvesmoties no mērķsadarbības un citām Erasmus+ (Jaunatnes) iniciatīvām. Arī Erasmus+ jauniešu līdzdalības projekti (bez transnacionālas dimensijas) varētu būt noderīgi piemēri jauniešu projektiem mērķa valstīs.

4.15. Jaunieši ir nākotnes līderi un pārmaiņu veidotāji un būtiski partneri Ilgtspējīgas attīstības programmas 2030. gadam, Parīzes nolīguma par klimata pārmaiņām un digitālās pārkārtošanās sekmīgā īstenošanā. Jaunatnes rīcības plānam būtu jānodrošina, lai ES ārējā darbība jauniešiem dotu iespējas rīkoties politiskā, sociālā un ekonomiskā līmenī. Tā kā EESK ir apņēmusies īstenot konferences par Eiropas nākotni ieteikumu palielināt Komitejas institucionālo lomu un dot tai iespēju veicināt un garantēt līdzdalības demokrātijas pasākumus, piemēram, strukturētu dialogu ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un pilsoņu paneldiskusijas, tā ir gatava sniegt ieguldījumu šajā jomā.

4.16. Jaunatnes rīcības plānā iekļautās nepārprotamās atsauces uz pāreju uz pieaugušo dzīvi ir vērtējamas ļoti atzinīgi, un tās atbilst vērtībām, kas ir pamatā darbam ar jaunatni Eiropas Savienībā. Šajā jomā ir svarīgi, lai jaunieši apgūtu savas pilsoņu tiesības un pienākumus, finanšpratību, svešvalodas, mūsu planētas ilgtspēju un uzņēmējdarbību. Tāpat EESK atzinīgi vērtē saikni ar ANO Jaunatnes, miera un drošības programmu un aicinājumu plašāk sadarboties ar ANO. Īstenojot Jaunatnes rīcības plānu, mums jāapzinās, ka daudzās jomās jaunieši parasti ir attālināti no lēmumu pieņemšanas.

4.17. ANO Drošības padomes Rezolūcija 2250 (2015) par jaunatni, mieru un drošību ir būtisks instruments dialogam ar jauniešiem visā pasaulē. Rezolūcijā noteikti pieci galvenie darbības pilāri: līdzdalība, aizsardzība, preventīva darbība, partnerības, distancēšanās un reintegrācija. Šajā nozīmīgajā rezolūcijā parakstītājas puses tiek mudinātas dot jauniešiem lielāku iespēju izteikt savu viedokli lēmumu pieņemšanā vietējā, valsts, reģionālā un starptautiskā līmenī un apsvērt tādu mehānismu izveidi, kas ļautu jauniešiem plašāk piedalīties miera procesos. Būtu jānodrošina atbalsts tiem, kas vēlas šo programmu īstenot vietējā un valsts līmenī. Sasaiste un koordinācija ar Jauniešu iespēju veicināšanas fondu varētu radīt daudzas sinerģijas šajā jomā.

Dzimumu līdztiesības aspekti

4.18. EESK uzskata, ka ilgtspējīgas attīstības jomā ir svarīgi izmantot jauniešu potenciālu un atbalstīt dzimumu līdztiesību. ES ārējās darbības mērķis ir dot iespējas jauniešiem politiskā, sociālā un ekonomiskā līmenī un palīdzēt viņiem jēgpilni un iekļaujoši iesaistīties lēmumu pieņemšanā un politikas veidošanā. EESK uzskata, ka iespēju nodrošināšana meitenēm un jaunām sievietēm ir būtiski svarīga, lai panāktu ilgtspējīgu attīstību, un atzinīgi vērtē Jaunatnes rīcības plānā iekļautās atsauces uz dzimumu līdztiesības nodrošināšanu un diskriminācijas izskaušanu. EESK norāda, ka Jaunatnes rīcības plāns būtu jāīsteno ar saturīgiem, stratēģiskiem un ilgtermiņa pasākumiem, kas veicinātu gados jaunu vīriešu un sieviešu līdztiesību. To vidū vajadzētu būt stratēģijām par integrētu pieeju dzimumu līdztiesības nodrošināšanai visās ārējās darbības jomās.

4.19. Ir svarīgi palielināt to jauniešu, it īpaši jaunu sieviešu, skaitu, kam ir STEM (zinātne, tehnoloģija, inženierzinātnes un matemātika) spējas un digitālās prasmes, un jau agrīnā vecumā veidot meiteņu interesi par STEM jomām, atbalstīt sievietes uzņēmējas un sievietes, kuras rāda priekšzīmi šajās nozarēs, kā arī ieguldīt programmās, kuru mērķis ir radīt vidusskolnieču interesi par STEM mācību priekšmetiem.

Garīgā veselība

4.20. Atsauce uz garīgo veselību paziņojumā ir vērtējama atzinīgi, un mēs ceram, ka Jaunatnes rīcības plānu īstenošanā tai tiks pievērsta galvenā uzmanība. Tā kā visā pasaulē veselības aprūpes sistēmas ir vājas, būtu vajadzīgi pasākumi, kas uzlabojumus šajā jomā padarītu "jauniešiem draudzīgākus".

Personas ar invaliditāti

4.21. EESK arī uzskata, ka paziņojumā vienlīdz svarīgi ir minēt jauniešus ar invaliditāti, un Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā viņiem ir jāveltī galvenā uzmanība. Domājot par jauniešu iespēju palielināšanu un demokrātisko līdzdalību, jaunieši ar invaliditāti bieži vien tiek aizmirsti. Viņiem jābūt ietvertiem Jaunatnes rīcības plāna īstenošanā.

Ekonomiskās iespējas

4.22. Piemērotām prasmēm būs svarīga nozīme jauniešu nākotnes ekonomisko iespēju nodrošināšanā. Būs vajadzīgs atbalsts uzņēmējiem un jaunuzņēmumiem, tostarp finansējums un kredīti, jo iespēju būs daudz un ne tikai digitālajā jomā, bet īpaši daudz to būs jaunattīstības valstīs.

4.23. Ekonomisko iespēju jomā Eiropas Savienības “Garantijas jauniešiem” modelis ir labs piemērs tam, kā ar atbilstošiem pielāgojumiem nodrošināt iespējas NEET situācijā esošiem jauniešiem. Lai pienācīgas kvalitātes nodarbinātības programmu padarītu par realitāti, būs vajadzīga izglītošana par darba un sociālajām tiesībām.

4.24. Tādi jautājumi kā tirdzniecība ir jāizskata saistībā ar Jaunatnes rīcības plānu, piemēram, brīvās tirdzniecības nolīgumu ilgtspējas sadaļās, un būtu jāatbalsta pilsoniskās sabiedrības, piemēram, jaunatnes organizāciju, iesaistīšana. Jaunieši joprojām ir visneaizsargātākie pret bērnu darbu un cita veida vardarbīgu izturēšanos. Lai to novērstu, bērnu darba apkarošanai ir jābūt svarīgai Jaunatnes rīcības plāna daļai, un bērnu darbam 21. gadsimtā beidzot ir jākļūst par vēsturi. Tāpēc ir jāizveido finanšu resursi, lai novērstu strādājošo bērnu atkarību no ienākumiem. No otras puses būtu jāierobežo to uzņēmumu darbība, kuri globālajā ražošanas ķēdē izmanto bērnu darbu.

4.25. Jaunieši bieži vien ir pirmie, kas dodas bīstamā ceļā un vēlas emigrēt uz Eiropu vai uz kādu citu vietu. Lai jaunieši nebūtu spiesti starptautiskās robežas šķērsot, izvēloties bīstamus un bieži arī nelegālus ceļus, Jaunatnes rīcības plānā būtu jāietver aktīva sadarbība ar trešām valstīm ar mērķi izveidot humanitāros koridorus un pārmitināšanas programmas jauniešiem, lai viņi Eiropā varētu nonākt drošā veidā un likumīgi.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Jauniešu loma zaļās pārkārtošanās procesā”**(Izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Zviedrijas pieprasījuma)**

(2023/C 184/03)

Ziņotāja: **Nicoletta MERLO**

No Padomes prezidentvalsts 2022. gada 14. novembra vēstule
Zviedrijas saņemts atzinuma pieprasījums

Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	152/00/01

1. Secinājumi un ieteikumi

- 1.1. EESK uzskata, ka jauniešiem var būt un viņiem ir jāuztic nozīmīga loma zaļās pārkārtošanās procesā. Komiteja uzskata, ka būtiski ir radīt jaunu pārvaldības modeli, kas ir iekļaujošāks un, pārvarot joprojām pastāvošos šķēršļus, spēj nodrošināt jauniešu aktīvu līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos.
- 1.2. EESK uzsver, ka ir svarīgi, tostarp garantējot jaunatnes organizācijām nepieciešamo finansiālo atbalstu, nodrošināt tām vadošu lomu lēmumu pieņemšanas procesā un ar ilgtspēju un vidi saistītu projektu izstrādē un izplatīšanā.
- 1.3. EESK uzskata, ka ir ļoti būtiski ar īstenojamo politikas pasākumu ekonomiskās, politiskās un sociālās ietekmes novērtēšanu, kurā tiek izmantoti rādītāji un kura tiek veikta pirms šo pasākumu apstiprināšanas, tās gaitā un pēc tās, pastāvīgi uzraudzīt, kā publiskie ieguldījumi, tostarp tie, kas saistīti ar zaļo pārkārtošanos, ietekmē un turpmāk ietekmēs jauniešus.
- 1.4. EESK mudina ES iestādes un dalībvalstis veikt pasākumus un izveidot mehānismus, lai nodrošinātu, ka jaunatnes perspektīva tiek ņemta vērā visās politikas jomās, un radīt telpu, kas, visaptveroši izmantojot ietekmes novērtēšanas instrumentu “ES jauniešu tests” (*EU Youth Test*) spēj garantēt jauniešu aktīvu līdzdalību.
- 1.5. EESK uzskata, ka ir būtiski Eiropas Prasmju gada kontekstā īstenotās iniciatīvas un politikas pasākumus sasaistīt ar tādiem tematiem kā zaļā pārkārtošanās, ilgtspējīga attīstība un jauniešu problēmas strauji mainīgajā pasaulē.
- 1.6. EESK uzskata, ka ir svarīgi attiecībā uz izglītību un to prasmju attīstību, kuras no jauniešiem sagaida šajā jomā, izmantot transversālu pieeju, kas, arī iedibinot un uzlabojot gan iespējas pārejai no skolas uz nodarbinātību, gan profesionālo mācību un vienlaikus iesaistot sociālos partnerus, spēj nodrošināt teorētiskas un praktiskas prasmes. Ar šiem tematiem saistītās apmācības saturs būtu arī jāstrukturē un plašākā sistēmā valsts līmenī jāizstrādā un jāpilnveido, vadoties no reģioniem un to vajadzībām.
- 1.7. EESK uzskata, ka zināšanas par ilgtspēju un vides aizsardzību ir jāapgūst jau agrīnā vecumā un ka šajā procesā ir jāizmanto novatoriski izglītības instrumenti, kas uzmanību pievērš vides aizsardzībai, sociālai un ekonomiskai attīstībai un ar to saistīto mērķu sasniegšanai. Lai to varētu panākt, būtiska ir kvalitatīva izglītība visiem un pienācīgas kvalitātes nodarbinātība tiem, kas šādu izglītību nodrošina.
- 1.8. EESK uzsver: ir svarīgi, ka skolas sadarbībā ar vietējām pašvaldībām un ārpuskolas pasākumu rīkotājiem, it īpaši ar jauniešu organizācijām un organizētu pilsonisko sabiedrību, iesaistās zaļās pārkārtošanās jautājumu risināšanā, tādējādi palielinot parasto iedzīvotāju informētību un līdzdalību. Šajā saistībā EESK pozitīvi vērtē “Zaļās Erasmus programmas” īstenošanā uzkrāto pieredzi un pauz cerību, ka programma tiks sekmīgi īstenota.

1.9. EESK uzskata: lai darbaņēmējiem – gan gados jaunākiem, gan vecāka gadagājuma cilvēkiem – nodrošinātu prasmes pārvaldīt zaļās pārkārtošanās radītos jauninājumus, ir svarīgi atvēlēt līdzekļus darba vidē balstītām mācībām un atbalstīt apmācību darbavietā un kvalitatīvu stažēšanos un mācekļību, kas spēj radīt pozitīvu dialogu starp tirgus vajadzībām un jauniešu individuālajām prasmēm. Šajā saistībā būtiska nozīme var būt sociālajam dialogam un sarunām par darba koplīgumu slēgšanu.

1.10. EESK uzskata, ka ir svarīgi īstenot holistiskus apmācības politikas pasākumus, kas būtu saistīti ar rūpniecības politikas pasākumiem, saskaņoti ar citām attīstības stratēģijām un detalizēti plānoti teritoriālajā un vietējā līmenī un ciešā sadarbībā ar sociālajiem partneriem, lai nodrošinātu, ka zaļā pārkārtošanās ir taisnīga pārkārtošanās, kura nevienu neatstāj novārtā.

1.11. EESK uzskata: lai nodrošinātu sieviešu pienācīgu iesaisti ar zaļo pārkārtošanos saistītajās nozarēs, dzimumu līdztiesības aspektam ir jābūt neatņemamai zaļās pārkārtošanās sastāvdaļai. Dalībvalstīm vairāk resursu būtu jāatvēl jauniešu karjeras attīstības atbalsta sniegšanai skolās un viņu virzības uz nodarbinātību atbalstīšanai, ko nodrošina efektīvi valsts nodarbinātības dienesti, kuri ir atbilstoši informēti par ražošanas struktūru attiecīgajā reģionā.

1.12. Gados jauniem uzņēmējiem var būt svarīga loma inovācijas attīstībā, tostarp zaļās pārkārtošanās jomā. EESK uzskata, ka šie jaunieši ir jāaizsargā ar īpašu apmācību un atbalstu novatoriskiem projektiem, kā arī ar pienācīgu finansiālo atbalstu.

1.13. EESK uzskata: lai nodrošinātu, ka zaļā pārkārtošanās ir arī taisnīga pārkārtošanās un ka tiek novērsta uzņēmumu slēgšana, kas izraisīs darbvietu zudumu, dalībvalstīm prioritāri ir jāiegulda ievērojami resursi, sākot ar nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem atvēlētajiem līdzekļiem, lai atbalstītu uzņēmumus, kuriem jāpārveido sava darbība, jauna darba atrašanu atlaistiem darbaņēmējiem un uzņēmējiem, it īpaši gados jaunos uzņēmējus, kas plāno investēt zaļos uzņēmumos.

2. Atzinuma konteksts

2.1. Šo izpētes atzinumu pieprasīja ES Padomes prezidentvalsts Zviedrija nolūkā analizēt jauniešu lomu zaļās pārkārtošanās procesā.

2.2. “Zaļā pārkārtošanās” ir ES ekonomikas un sabiedrības pārkārtošanās, lai varētu sasniegt klimata un vides aizsardzības mērķus, galvenokārt ar politikas pasākumiem un ieguldījumiem saskaņā ar Eiropas Klimata aktu, kurā noteikts pienākums līdz 2050. gadam panākt klimatneitralitāti, Eiropas zaļo kursu un Parīzes nolīgumu, nodrošinot, ka pārkārtošanās ir taisnīga un visus iekļaujoša.

2.3. Saskaņoties ar šīm lielajām problēmām, ir svarīgi atzīmēt, ka tieši jaunieši ir paaudze, kas visskaidrāk izprot un apzinās nepieciešamību rīkoties, lai panāktu vides ilgtspēju. Faktiski, ja šodien ir kāds jautājums, kas spēj starp jauniešu interesēm un vērtībām un neatrisinātajiem mūsdienu problēmjautājumiem radīt pozitīvu saikni, kurai ir liels ražošanas un patēriņa modeļu inovācijas potenciāls, tad tas ir vides, veselības veicināšanas un planētas bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas jautājums.

2.4. Pēdējos gados klimatrīcība ir mobilizējusi daudzus jauniešus visā Eiropā, un vietējā un reģionālajā, valstu un Eiropas līmenī ir izvērsušās daudzas ekoloģiskas un sociālas kustības, ko veido jaunieši, kuri piedalās demonstrācijās un pieprasa no valdībām un politikas veidotājiem reālus pasākumus, kas būtu vērsti uz vides aizsardzību un klimatneitralitātes panākšanu.

2.5. 2022. gads tika pasludināts par Eiropas Jaunatnes gadu, lai ne tikai godinātu un atbalstītu jauniešus, kas ir pandēmijas vissmagāk skartā paaudze, un dotu viņiem jaunas cerības, spēku un ticību nākotnei, bet arī izmantotu iespēju uzsvērt, kādas jaunas perspektīvas un iespējas paver zaļā un digitālā pārkārtošanās.

3. Jauniešu iesaiste zaļās pārkārtošanās procesā

3.1. Lai panāktu taisnīgu zaļo pārkārtošanos, ar Eiropas zaļo kursu ir jāīsteno ANO Ilgtspējīgas attīstības programma 2030. gadam un tajā izvirzītie 17 ilgtspējīgas attīstības mērķi (IAM), tostarp ieviešot jaunu pārvaldības modeli, kas ir iekļaujošāks un spēj aktīvi iesaistīt jauniešus lēmumu pieņemšanas procesos.

3.2. Šodien politisko vadītāju pieņemtie lēmumi par klimata pārmaiņām un citiem vides jautājumiem ietekmēs mūsdienu jaunatni un it īpaši nākamās paaudzes. Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam norādīts, ka jauniešiem ir tiesības paust viedokli par jautājumiem, kas viņus skar, un ka jaunieši var būtiski sekmēt virzību uz programmā izvirzītajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

3.3. Jauniešu loma ilgtspējīgākas, iekļaujošākas un zaļākas pasaules veidošanā tiek atzīta arvien biežāk un viņiem tika veltīts īpašs Eiropas gads, taču ir skaidrs, ka patiesībā jauniešiem joprojām neizdodas aktīvi līdzdarboties lēmumu pieņemšanas struktūrās.

3.4. Pēdējos gados, neraugoties uz jauniešu lielo ar klimata pārmaiņu ierobežošanu saistīto aktivitāti, vērojama arī pieaugoša jauniešu neapmierinātība un arvien mazāka uzticēšanās politiskajām iestādēm, un tas nozīmē, ka mazinās viņu aktīva līdzdalība politiskajās partijās un viņu kā vēlētajū vai kā kandidātu vēlme piedalīties politiskās vēlēšanās. Tas apdraud demokrātijas sistēmu un kavē uz nākotni vērstu politikas pasākumu izstrādi, sākot ar tādiem pasākumiem, kas vajadzīgi, lai risinātu klimata pārmaiņu radītās problēmas, un kas spēj reaģēt uz dažādām aktuālām problēmām un vajadzībām. Šajā saistībā EESK uzskata, ka prioritāri vajadzētu veicināt jauniešu līdzdalību politikā un citos lēmumu pieņemšanas procesos un ka būtu jāapsver visas iespējas, kā šādu līdzdalību nodrošināt un kā panākt tās efektivitāti visos līmeņos.

3.5. Vispirms būtu svarīgi apzināt un pārvarēt sociālos, ekonomiskos un ar kultūru saistītos šķēršļus, kas kavē jauniešu visaptverošu līdzdalību un kas, iespējams, izskaidrojami arī ar informētības trūkumu vai apgrūtinātu piekļuvi informācijai par jauniešu līdzdalības un pārstāvības mehānismiem. Vēl viens aspekts, kas būtu jāuzsver, attiecas uz jaunajiem, bieži vien neformāliem veidiem, kā jaunieši šodien iesaistās un veido dialogu, bieži izmantojot tehnoloģijas un sociālos medijus, un kas būtu pienācīgi jāņem vērā, jo šī neformālā saziņa spēj mobilizēt veselas paaudzes.

3.6. Ilgtspēja ir dziļi iesakņojusies jauniešu pasaules uztverē un viņu lēmumu pieņemšanas procesos, taču viņu pieeja ir ļoti pragmatiska. Tāpēc jaunatnes organizācijām, kas pārstāv miljoniem Eiropas jauniešu intereses un rūpes, var būt svarīga loma centienos nodrošināt, ka jaunajai paaudzei ir ne tikai iespēja paust viedokli iestādēs un pilsoniskajā sabiedrībā, bet arī iespēja sniegt jēgpilnu un kvalificētu ieguldījumu lēmumu pieņemšanas procesā vietējā, reģionālā, valstu un Eiropas līmenī⁽¹⁾.

3.7. Minēto iemeslu dēļ EESK uzsver, ka ir svarīgi radīt iespējas visām reprezentatīvākajām jaunatnes organizācijām, sākot ar tām, kas pārstāv visneaizsargātākos jauniešus un tālākajos un lauku apvidos dzīvojošos, piedalīties ar ilgtspējas jautājumiem saistītas politikas veidošanā un ideju generēšanā.

3.8. Jaunatnes organizācijas var pildīt daudzas funkcijas, un tām var būt būtiska nozīme ar vidi un ilgtspēju saistītu projektu popularizēšanā un īstenošanā. Tāpēc EESK aicina ES iestādes sniegt šīm apvienībām strukturālu finansiālu atbalstu, izmantojot atbilstošus un īpašus resursus, lai jauniešu organizācijām būtu piemēroti apstākļi, kas nodrošinātu un izvērstu jauniešu iesaistīšanos zaļās pārkārtošanās procesā.

3.9. Tomēr ar iesaistīšanos vien nebūs gana. Visās publiskās politikas jomās ir jāņem vērā tās ietekme uz jauniešiem un viņu, tostarp nākamo paaudžu, cerībām. Tāpēc ir jāveic visu, tostarp ar zaļo pārkārtošanos saistīto ieguldījumu *ex ante*, *in itinere* un *ex post* novērtējums, lai, izmantojot rādītājus, droši noteiktu, kāda būs to ekonomiskā, politiskā un sociālā ietekme uz jaunajām paaudzēm.

3.10. EESK mudina ES iestādes un dalībvalstis veikt pasākumus un izveidot mehānismus, lai nodrošinātu, ka jaunatnes perspektīva tiek ņemta vērā visās politikas jomās, un, visaptveroši izmantojot ietekmes novērtēšanas instrumentu "ES jauniešu tests" (*EU Youth Test*), radīt telpu, kas paver jauniešiem iespēju dot saskaņotu un uz kompetencēm balstītu ieguldījumu to problēmu risināšanā, ar kurām viņi saskaras⁽²⁾.

3.11. Gan planētai, gan mūsu dalībvalstu progresīvai attīstībai ir vajadzīgs, ka jauniešiem tiek nodrošinātas pilnvērtīgas iespējas četros pilāros: iesaiste pārmaiņu procesos; iespēja aktīvi darboties, uzņemoties atbildību par individuālo un kolektīvo izvēli; labākas zināšanas par notiekošajām pārmaiņām un zaļās un digitālās pārkārtošanās nenovēršamajām sekām; un prasmju attīstīšana, lai piensums būtu kvalitatīvs.

4. Zaļā pārkārtošanās izglītības jomā un darba tirgū

4.1. 2023. gads ir pasludināts par Eiropas Prasmju gadu. EESK uzskata, ka ir būtiski šajā kontekstā īstenotās iniciatīvas un politikas pasākumus sasaistīt ar tādiem tematiem kā zaļā pārkārtošanās, ilgtspējīga attīstība un jauniešu problēmas strauji mainīgajā pasaulē.

(1) EESK atzinums par "Ceļā uz jauniešu strukturētu iesaisti klimata un ilgtspējas jautājumu risināšanā ES lēmumu pieņemšanas procesā" (OV C 429, 11.12.2020., 44. lpp.).

(2) EESK atzinums "ES jauniešu tests" (OV C 486, 21.12.2022., 46. lpp.).

4.2. Tā kā klimata un vides jomā izveidojusies ārkārtas situācija, vajadzētu paredzēt, ka uz ilgtspēju vērsta izglītība ir skolu prioritāte. Pedagoģiem ir būtiska loma centienos nodrošināt, ka skolēni ir apguvuši izpratni par klimatu un viņiem ir dalība zaļajā ekonomikā vajadzīgās zināšanas un prasmes. Skolotāji un skolas var izmantot daudz pieeju, lai kopā ar skolēniem iedziļinātos šajos jautājumos, taču tāpēc ir vajadzīga arī kvalitatīva izglītība visiem un pienācīgas kvalitātes nodarbinātība tiem, kas šādu izglītību nodrošina. EESK uzskata, ka ir svarīgi Eiropas, valstu, reģionālajā un vietējā līmenī nodrošināt pienācīgu finansējumu, lai varētu atbalstīt projektus un iniciatīvas, kuru mērķis ir veicināt un ieviest mācīšanu un mācīšanos vides un ilgtspējas jomā.

4.3. Zaļā pārkārtošanās un ilgtspējīgas attīstības stratēģijas ir absolūti transversāli temati. Tāpēc ir svarīgi attiecībā uz izglītību un to prasmju attīstību, kuras no jauniešiem sagaida šajā jomā, izmantot transversālu pieeju, kas, arī iedibinot un uzlabojot gan iespējas pārejai no skolas uz nodarbinātību, gan profesionālo mācekļību, spēj nodrošināt teorētiskas un praktiskas prasmes. Ar šiem tematiem saistītās apmācības saturs būtu arī jāstrukturē un plašākā sistēmā valsts līmenī un, ņemot vērā mūžizglītības aspektu, jāizstrādā un jāpilnveido, vadoties no reģioniem un to vajadzībām.

4.4. Bērnu izglītošanai par ilgtspējas un vides aizsardzības jautājumiem būtu jā sākas agrīnā vecumā, sākot ar pirmsskolas posmu un turpinot ar īpašām programmām visā izglītības ceļā. Tāpēc ir svarīgi, ka arī skolotāji tiek īpaši apmācīti un ka viņiem ir garantētas iespējas pastāvīgi atjaunināt savas prasmes.

4.5. Lai virzību uz zaļo pārkārtošanos un kultūras pārkārtošanos varētu integrēt izglītības procesos, ir atkārtoti jāuzsver, ka skolām ir izglītojoša loma. To uzdevums ir atbalstīt nostāšanos uz pilsoniskās sabiedrības ceļa un tām jāspēj mācīt skolēniem, kā apdzīvot pasauli jaunā un ilgtspējīgā veidā. Tādējādi skolēni kļūst par pārmaiņu veicinātājiem virzībā uz jaunu sabiedrības modeli, kura centrā ir vides aizsardzība un kurš dod viņiem iespēju eksperimentēt un popularizēt jaunu dzīvesveidu, kas ir līdzsvarā ar dabu.

4.6. Pašreizējā situācijā, kas pastāvīgi un strauji mainās, ir vajadzīga novatoriska izglītības vide, kura jāveido, radot jaunu ekoloģijas alfabētu, un kura atbilst ilgtspējīgas attīstības programmas 2030. gadam mērķiem. Šo centienu uzmanības centrā vajadzētu būt aprites ekonomikas iedzīvināšanas metodēm un instrumentiem, ko nodrošina aprites cikla pieeja⁽³⁾, kurā tiek ņemti vērā tādi aspekti kā vides aizsardzība, sociālā un ekonomiskā attīstība un attiecīgo mērķu sasniegšana.

4.7. EESK uzsver, ka visiem ir vajadzīga klimata pārmaiņu ierobežošanai nepieciešamās zināšanas, it īpaši tās, kas saistītas ar visiem ilgtspējīga patēriņa un ražošanas aspektiem, atbildīgu pārtikas izvēli un pārtikas izšķērdēšanas mazināšanu, kā arī ilgtspējīgas enerģijas izmantošanu. Jauniešu izglītība būtu jāatbalsta ar vecākiem paredzētu mūžizglītību un pilsonisko audzināšanu⁽⁴⁾.

4.8. Zaļās pārkārtošanās panākumi tāpēc būs atkarīgi no skolu spējas sadarboties ar vietējām pašvaldībām un ārpuskolas pasākumu rīkotājiem, it īpaši ar jauniešu organizācijām un organizētu pilsonisko sabiedrību, tādējādi palielinot tostarp arī ierindas iedzīvotāju informētību un līdzdalību. Šajā saistībā EESK pozitīvi vērtē "Zaļās Erasmus programmas" īstenošanā uzkrāto pieredzi un pauz cerību, ka programma tiks sekmīgi īstenota.

4.9. Jaunākajai paaudzei, t. i., Z paaudzei (tie, kas jaunāki par 25 gadiem), un tiem, kuriem ir augstāka izglītība un spēcīgāki kultūras instrumenti, vēl vairāk raksturīga informētība, zināšanas un pozitīva līderība vides aizsardzības jomā. Tas nozīmē ne tikai to, ka pieaugs un nostiprināsies izpratne un kvalificēta informētība, bet arī to, ka vajadzīgo pozitīvo reakciju var stiprināt, uzlabojot jauniešu izglītību un vairojot viņu cilvēkkapitālu sociālajā un ekonomikas jomā. Savukārt zems izglītības līmenis un grūtības iekļūt darba vidē ne tikai palēnina ieguldījumu valsts pašreizējā izaugsmē, bet arī vājina jauniešu kā aktīvu dalībnieku lomu jaunos izaugsmes procesos, kas vairāk atbilst viņu laikmeta problēmām.

⁽³⁾ <https://www.lifecycleinitiative.org/starting-life-cycle-thinking/what-is-life-cycle-thinking/>

⁽⁴⁾ EESK atzinums "Palielināt jauniešu iespējas ar izglītību panākt ilgtspējīgu attīstību" (OV C 100, 16.3.2023., 38. lpp.).

4.10. Bez prasmēm pārkārtošanās nebūs iespējama. Ir ļoti svarīgi nodrošināt darba ņēmējiem – gan gados jaunākiem, gan vecāka gadagājuma cilvēkiem – vajadzīgās prasmes, lai viņi spēj pārvaldīt zaļās pārkārtošanās radītos jauninājumus, jo šī pārkārtošanās neizbēgami ietekmē un turpmāk būtiski ietekmēs nodarbinātību. EESK uzskata, ka ir svarīgi līdzekļus atvēlēt darba vidē balstītām mācībām. Darba vidē balstītas mācības, t. i., apmācība un mācīšanās, kas norit darba vidē, it īpaši mācekļības veidā, ir ļoti būtiskas centienos (atkārtoti) iegūt gan tehniskas, gan transversālas prasmes. Apmācība darbavietā, stažēšanās un mācekļība ir trīs veidi, kas paši par sevi un dažādos veidos palīdz veidot pozitīvu dialogu starp tirgus vajadzībām un jauniešu individuālajām prasmēm. Sociālajiem partneriem, iesaistoties sociālajā dialogā un darba koplīguma slēgšanas sarunās, ir būtiska nozīme centienos sasniegt šo mērķi.

4.11. Zaļās pārkārtošanās procesam ir jābūt taisnīgam, nodrošinot darba ņēmēju pārkvalifikāciju un kvalifikācijas celšanu un kvalitatīvas darbavietas visiem un tādā veidā garantējot, ka neviens netiek atstāts novārtā. Tāpēc EESK uzskata, ka ir būtiski, lai apmācības politikas pasākumi būtu holistiski, saistīti ar rūpniecības politiku, saskaņoti ar citām attīstības stratēģijām un detalizēti plānoti teritoriālajā un vietējā līmenī ciešā sadarbībā ar sociālajiem partneriem.

4.12. Pašlaik fakti liecina par šādas holistiskas pieejas trūkumu un par zaļo prasmju un līdz ar to arī zaļo darbvietu vāju izplatību, it īpaši to cilvēku vidū, kuriem ir zemāks izglītības un prasmju līmenis. Tas rada draudus, ka iespējama jauna polarizācija starp tiem, kuriem ir zaļās prasmes un kuriem tāpēc, izmantojot zaļās pārkārtošanās radītās iespējas, paveras izcila nodarbināmība, un tiem, kas tieši pretēji joprojām ir atstumti no šiem apmācības procesiem, kam ir ierobežotas prasmes un kas bieži ir iesaistīti operatīvos uzdevumos, kuri var izzust zaļās pārkārtošanās un rūpniecības automatizācijas kopējās ietekmes dēļ.

4.13. Dzimumu līdztiesības aspektam arī jābūt neatņemamai zaļās ekonomikas stratēģiju sastāvdaļai. Jaunas sievietes ir nepietiekami pārstāvētas tehnoloģiju un zinātnes jomā, tāpēc ka ir maz ticams, ka viņas izvēlēsies specializētu izglītību šajās jomās, jo dzimumu stereotipu dēļ daži darbi tiek uzskatīti tikai par vīriešiem piemērotiem. Lai nodrošinātu sieviešu pienācīgu līdzdalību nozarēs, kurās notiek un tuvākajā nākotnē notiks būtiskas pārmaiņas zaļās pārkārtošanās dēļ, ir jāvēršas pret šiem stereotipiem. Būtiska loma šajos centienos var būt profesionālajai orientācijai skolās. EESK uzskata, ka dalībvalstīm vairāk resursu būtu jāatvēl jauniešu karjeras attīstības atbalsta sniegšanai skolās un viņu virzības uz nodarbinātību atbalstīšanai, ko nodrošina efektīvi valsts nodarbinātības dienesti, kuri ir pienācīgi informēti par ražošanas struktūru attiecīgajā reģionā.

4.14. Inovācijas attīstība ir zaļās pārkārtošanās panākumu atslēga. Tāpēc, lai sasniegtu mērķus, svarīgs uzdevums ir inovācijas procesā rosināt ar uzņēmējdarbības garu apveltītus jauniešus, nodrošinot viņiem īpašu apmācību un atbalstu novatoriskiem projektiem un piešķirot pienācīgu finansiālu atbalstu.

4.15. Zaļā pārkārtošanās Eiropas Savienībā līdz 2030. gadam varētu radīt 1 miljonu jaunu darbvietu, taču ES Vides aģentūras veiktais ietekmes novērtējums⁽⁵⁾ liecina, ka zaļās pārkārtošanās dēļ darbu varētu zaudēt no 500 000 līdz 2 miljoniem cilvēku. EESK uzskata, ka dalībvalstīm prioritāri ir jāiegulda ievērojami resursi, sākot ar nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem atvēlētajiem līdzekļiem, lai atbalstītu uzņēmumus, kuriem jāpārveido sava darbība, jauna darba atrašanu atlaistiem darba ņēmējiem un uzņēmējus, it īpaši gados jaunus uzņēmējus, kas plāno investēt zaļos uzņēmumos.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽⁵⁾ <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/swd-2020-176-final-part>

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Koka būvniecība CO₂ emisiju samazināšanai ēku sektorā”**(izpētes atzinums pēc prezidentvalsts Zviedrijas pieprasījuma)**

(2023/C 184/04)

Ziņotājs: **Rudolf KOLBE**Līdzziņotājs: **Sam HÄGGLUND**

Atzinuma pieprasījums	Zviedrijas prezidentūra, 14.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Pilnsapulces lēmums	14.12.2022.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	153/2/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) uzskata, ka biobāzēti būvmateriāli ir svarīga zaļās pārkārtošanās svira. Lai samazinātu oglekļa emisijas, ar aktīvu un ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu Eiropas Savienībā ir jāveicina koksnes īpatsvara palielināšana būvniecībā, un tai nebūtu jāliek politiska rakstura šķēršļi.

1.2. Tā kā publiskais sektors pilda parauga funkciju, EESK aicina dalībvalstis publiskajās ēkās palielināt koksnes izmantojumu, kas ir zemāks par kopējo rādītāju.

1.3. EESK uzskata, ka arī MVU viegli pieejami atbalsta pasākumi alternatīvu būvmateriālu pētniecībai, izstrādei un inovācijai ir nozīmīgs līdzeklis koka būvniecības potenciāla izmantošanai.

1.4. EESK ierosina pārbaudīt, vai koka būvniecības jomā sastopamie šķēršļi, kas saistīti ar formālām, juridiskām un tehniskām prasībām, patiešām ir nepieciešami plānošanas kvalitātes labad, un norāda, ka jābūt iespējai inovācijā panākt atbilstību tehnikas līmenim, ne tikai izpildot standartus, bet arī izmantojot “līdzvērtīgus alternatīvus risinājumus”.

1.5. Tā kā šķēršļus atjaunīgo būvmateriālu izmantošanai rada arī dažādi būvniecības noteikumi, EESK aicina veikt vienādošanas pasākumus un uzskata, ka svarīgs virzītājspēks šajā procesā ir Jaunais Eiropas *Bauhaus*.

1.6. EESK iesaka, veicot kvalificēto ilgtspējas novērtējumu, attiecībā uz ēku dzīves ciklu un salīdzinot ietekmi uz vidi, konsekventi izmantot aprites cikla novērtējumu.

1.7. EESK uzsver, cik nozīmīgs ir obligātais standartu minimums attiecībā uz oglekļa emisijām visā ēku dzīves ciklā un attiecīga prasība ziņot par oglekli visā būvniecības nozarē.

1.8. EESK uzskata, ka Ēku energoefektivitātes direktīva (ĒEED) ir galvenais politikas instruments, ar ko noteikt prasības oglekļa emisiju samazināšanai visā ēku dzīves cikla laikā. EESK aicina Eiropas Komisiju izstrādāt oglekļa sertifikācijas sistēmu, kurā būtu pilnībā ņemta vērā koksnes produktu loma emisiju kompensēšanā.

1.9. EESK uzskata, ka ir obligāti jānodod zinātība, kā plānots Jaunā Eiropas *Bauhaus* akadēmijā, un valsts līmenī jānodrošina atbilstošs apmācības un profesionālās pilnveides piedāvājums. Apmācība un profesionālā pilnveide jaunu, ilgtspējīgu būvniecības metožu un materiālu izmantošanas jomā ir vajadzīga visiem būvniecības procesā iesaistītajiem: plānotājiem, arhitektiem, inženieriem, tehniskajiem darbiniekiem, IT speciālistiem un būvstrādniekiem.

1.10. EESK uzskata, ka kvalitātē balstītas iepirkuma procedūras, kurās izmantoti ilgtspējas un aprites cikla kritēriji, kā arī piemērotu iepirkuma procedūru izvēle, kas pieļauj inovatīvus risinājumus, ir priekšnoteikums klimata mērķu sasniegšanai un koka būvniecības veicināšanai. Tāpēc EESK aicina gan noteikt stingrākas juridiskās saistības attiecībā uz kvalitātē balstītu konkurenci un uz klimatu saudzējošu publisko iepirkumu, gan arī veikt attiecīgus līgumslēdzēju iestāžu apmācības pasākumus.

1.11. EESK aicina dalībvalstis piedalīties Austrijas un Somijas valdību iniciatīvā *Wood POP*, kuras mērķis ir valsts un reģionālā līmenī mobilizēt kokmateriālu nozares publiskā un privātā sektora dalībniekus un atbalstīt ieguldījumu pārorientēšanu uz ilgtspējīgiem biobāzētiem risinājumiem un koksnes pievienotās vērtības radīšanas ķēdēm.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Koka būvniecības tradīciju pamatā ir gadsimtiem sena inovācijas vēsture. Ilgtspējīgu materiālu izmantošana citastarp ir ietverta Jaunā Eiropas *Bauhaus* ⁽¹⁾ idejās.

2.2. EESK piekrīt Komisijas uzskatam, ka inovatīviem, biobāzētiem, kā arī ilgtspējīgiem un ar mazoglekļa metodēm saražotiem (būv-)materiāliem ir ārkārtīgi liela nozīme zaļās pārkārtošanās procesā. Saskaņā ar Starptautiskās Enerģētikas aģentūras (IEA) ⁽²⁾ ziņojumu par ēkām pašlaik ēkas rada 33 % no globālajām CO₂ emisijām (2021). Lielākā to daļa ir tieši un netieši saistītas ar ēku ekspluatāciju, taču 6,4 % (2021) rada celtniecības materiālu ieguve un ražošana. Šeit nav iekļauts transports, ēku nojaukšana un infrastruktūras objekti. Transporta radītās emisijas tiek iedalītas transporta nozarei. Var pieņemt, ka būvniecības radītās faktiskās emisijas ir lielākas. Saskaņā ar Komisijas datiem Eiropas Savienībā ēkas patērē aptuveni 40 % enerģijas un rada aptuveni vienu trešdaļu no siltumnīcefekta gāzu emisijām ES. Siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājums galvenokārt ir saistīts ar energorenovācijas pasākumiem, atjaunīgo energoresursu avotu īpatsvara palielināšanu un apkures sistēmu atjaunošanu. Toties pieaug galveno dzīvesvietu skaits un lielāka izmantojamā dzīvojamā platība uz vienu mājokli.

2.3. EESK uzsver mežu ārkārtīgi lieto nozīmi cilvēku dzīvē visā pasaulē. Piemēram, Eiropas 400 miljardi koku absorbē gandrīz 9 % Eiropas siltumnīcefekta gāzu emisiju. EESK apzinās, ka atmežošana ir milzīga globāla problēma, tomēr Eiropas Savienībā mežu resursi palielinās. No 1990. līdz 2020. gadam meža platība ir pieaugusi par 9 % un koksnes apjoms Eiropas mežos – par 50 % ⁽³⁾. EESK pilnībā atbalsta visus Eiropas Komisijas centienus risināt šo globālo problēmu un uzsver, ka Eiropas Savienībā ir jāturpina veicināt veselīgus un augošus mežus. Lai samazinātu oglekļa emisijas, ar aktīvu un ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu visā Eiropas Savienībā būtu jāveicina koksnes īpatsvara palielināšana būvniecībā, un tai nebūtu jāliek politiska rakstura šķēršļi.

2.4. Tāpēc EESK norāda, ka gan masīvkoka, gan līmētas koksnes būvniecības potenciāla izmantošanai klimata aizsardzībā jābūt nesaraunami saistītai ar mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu. Austrijas projektā *CareforParis* ⁽⁴⁾, kurā sadarbojās Federālais Mežu pētniecības centrs (*Bundesforschungszentrum für Wald, BFW*), Dabas resursu un dzīvības zinātņu universitāte (*Universität für Bodenkultur, BOKU*), *Wood K Plus* un Austrijas Vides aģentūra, tika izstrādāti un analizēti dažādi meža apsaimniekošanas scenāriji. Scenāriji pamatojas uz atšķirīgām klimata pārmaiņām un Austrijas mežu pielāgošanās stratēģijām un parāda iespējamās norises līdz 2150. gadam. Tika sīkāk analizēta mežu un koksnes produktu oglekļa ietekme un kā ar koksnes produktu palīdzību izvairīties no CO₂ emisiju radīšanas. Mijiedarbība starp meža augšanu, koksnes izmantošanu un siltumnīcefekta gāzu emisiju novēršanu ar koksnes produktu palīdzību veido pozitīvu siltumnīcefekta gāzu

⁽¹⁾ OV C 275, 18.7.2022., 73. lpp.; OV C 155, 30.4.2021., 73. lpp.

⁽²⁾ IEA ziņojums par ēkām (2022. gads), <https://www.iea.org/reports/buildings>.

⁽³⁾ https://foresteurope.org/wp-content/uploads/2016/08/SoEF_2020.pdf

⁽⁴⁾ Weiss P., Braun M., Fritz D., Gschwantner T., Hesser F., Jandl R., Kindermann G., Koller T., Ledermann T., Ludvig A., Pözl W., Schadauer K., Schmid B.F., Schmid C., Schwarzbauer P., Weiss G. 2020. Nobeiguma ziņojums par *CareforParis* projektu. Klimata un enerģētikas fonds, Vīne.

bilanci. Eiropas meži ir nozīmīgs oglekļa piesaistītājs. No 2010. līdz 2020. gadam gada vidējā oglekļa sekvestrēšana meža biomasā Eiropas reģionā sasniedza 155 miljonus tonnu. ES 28 dalībvalstīs sekvestrētais apjoms atbilst 10 % no bruto siltumnīcefekta gāzu emisijām⁽⁵⁾. Lielāka sviras ietekme klimata aizsardzībā ir fosilo izejvielu un energoģeju aizstāšanai ar koksni (materiāli un enerģija) un tādejādi novērstajām emisijām. Tāpēc svarīgs pasākums cīņā pret klimata pārmaiņām ir nodrošināt koksni, ar ko aizstāt materiālus ar lielākām aprites cikla emisijām.

2.5. Iegultā enerģija ir enerģija, kas jāizmanto materiālu vai attiecīgi komponentu un ēku ražošanai, uzglabāšanai, transportēšanai, uzstādīšanai un visbeidzot iznīcināšanai. Salīdzinājumā ar citiem tradicionālajiem būvmateriāliem koksne piesaista oglekli vēl pirms tās izmantošanas par celtniecības materiālu (koks sastāv no aptuveni 50 % tīra oglekļa). Vērtējot koksnes emisiju bilanci, būtiska nozīme ir tādiem faktoriem kā izcelsme, transportēšanas attālums un apstrādes veids, kā arī atkalizmantojamība. Līdzvērtīgu ēku salīdzinājums visā to dzīves ciklā liecina, ka, atšķirībā no citiem būvmateriāliem, koksnei ir labāki iegultās enerģijas, siltumnīcefekta gāzu emisiju, gaisa un ūdens piesārņojuma un citi ietekmes rādītāji. Pašlaik gadā saražotie koksnes produkti (= koksne, kas izmantota kā materiāls), tikai pateicoties aizstāšanas efektam vien, ļauj novērst aptuveni 10 % gada kopējo siltumnīcefekta gāzu emisiju.

2.6. Konkrēti, būvējot no koka, var ietaupīt līdz 40 % CO₂ emisiju salīdzinājumā ar betonu. Piemērojot *Hagauer et al.* (2009)⁽⁶⁾ ieteikto tilpuma pārrēķinu svarā, viena kubikmetra (m³) koksnes (jaukta lapu un skuju koku koksne) saussvars ir 417 kg. Pieņemot, ka oglekļa īpatsvars ir 50 %, CO₂ ekvivalents ir 0,765 t/m³. Tas nozīmē, ka no 1 miljona m³ papildus nocirstās lietošanai gatavas koksnes 0,765 miljoni tonnu CO₂ tiek sekvestrēti pastāvīgajos produktos.

2.7. Koka ēku īpatsvars pēdējos gados ir palielinājies. Piemēram, Austrijā 20 gadu laikā koka būvniecības īpatsvars⁽⁷⁾ pieauga par vairāk nekā 70 % un 2018. gadā sasniedza 24 % no izmantotās lietderīgās platības. No tiem 53 % attiecināmi uz mājokļu būvi, 11 % – uz komerciālo un rūpniecisko būvniecību un 29 % – uz lauksaimniecības nozares nedzīvojamām ēkām. Salīdzinājumam – sabiedrisko ēku īpatsvars bija tikai 7 %. Zviedrijā un Somijā no koka ir būvētas 90 % visu jauno vienģimenes māju un aptuveni 20 % jaunuzcelto daudzģimeņu māju.

2.8. Pilsētu blīvuma palielināšanai var būt būtiska nozīme cīņā pret klimata pārmaiņām, un tas neizbēgami ir saistīts ar augstāku ēku būvniecību. Pašreizējie projekti liecina, ka koka konstrukcijas var sasniegt lielu augstumu. Kā piemērus var minēt *Sara* kultūras centru Zviedrijā, kuram ir 20 stāvi 75 m augstumā⁽⁸⁾, un *Ascent Tower* augstceltni Milvokī no koka konstrukcijām 18 stāvu augstumā⁽⁹⁾.

2.9. Mūsdienu koka būvniecības sistēmas var viegli pielāgot tā, lai tās nodrošinātu visaptverošus risinājumus ēku renovācijai, radot kvalitatīvus mājokļus un panākot ievērojamus enerģijas ietaupījumus. Renovācijas projektos tiek izmantota ne tikai viegli pieejamā pilsētu infrastruktūra, bet arī tā iegultā enerģija, kas jau ir iekļauta pašreizējā ēku fondā.

2.10. Izmantot esošās rezerves, nevis pievienot jaunas ēkas nozīmē efektīvāk izmantot tos resursus, ko pilsēta var piedāvāt, tāpēc tas principā ir jānosaka par prioritāti. Priekšrocības ir komponentu montāžas un salikšanas ātrums, labāka nestspējas/svara attiecība salīdzinājumā ar citiem materiāliem un līdz ar to – salīdzinoši zema pašslodze uz esošo konstrukciju.

2.11. Koksne ir arī labi piemērota izmantošanai kaskādes veidā. Vairāki izmantošanas posmi palielina vērtības radīšanu, samazina resursu patēriņu un nozīmē to, ka CO₂ tiek piesaistīts ilgākā laikposmā.

2.12. Koka būvniecības kvalitātes plānošanai izvirzītās formālās, juridiskās un tehniskās prasības ir salīdzinoši augstākas un apjomīgākas nekā citiem būvniecības veidiem. Šāds sarežģītības līmenis kavē koka būvniecības tirgus daļas pieaugumu. Komponentu, savienojumu un mezglu standartizācija var būt sekmēt īstenošanu un nodrošināt izmaksu lietderību un

⁽⁵⁾ https://foresteurope.org/wp-content/uploads/2016/08/SoEF_2020.pdf

⁽⁶⁾ *Hagauer D., B. Lang, C. Pasterner un K. Nemesthoty, 2009, Empfohlene Umrechnungsfaktoren für Energieholzsortimente bei Holz- bzw. Energiebilanzberechnungen* (Ieteicamie pārrēķina koeficienti enerģijas kokmateriālu sortimentam attiecīgi koksnes un enerģijas bilances aprēķinos). Federālā Lauksaimniecības, mežsaimniecības, vides un ūdenssaimniecības ministrija, V/10. nodaļa– Enerģija un vides ekonomika. Privāta izdevniecība, Vīne.

⁽⁷⁾ Koka būvniecības īpatsvars Austrijā. Statistisks apsekojums par visiem ēku būvniecības projektiem 1998.–2008.–2018. gadā. *Robert Stingl, Gabriel Oliver Praxmarer, Alfred Teischinger*, Dabas resursu un dzīvības zinātņu universitāte Vīnē, pasūtītājs – *proHolz Austria*.

⁽⁸⁾ Sk. *Sara Cultural Centre, Skelleftea, Schweden, White Arkitekter*, 2021. gads.

⁽⁹⁾ Sk. *Ascent Tower, Milwaukee, WIEHAG Österreich*, 2021. gads.

kvalitāti. Viena no pašreizējām iniciatīvām ir dataholz.eu datubāze, kas nodrošina, ka pārbaudīti ēku komponenti un komponentu savienojumi ir pieejami tiešsaistē Vācijā un Austrijā. EESK principā secina, ka jābūt iespējai, ka inovācijas arī koka būvniecībā visās jomās atbilst tehnikas līmenim, ne tikai izpildot pašreizējos standartus, bet arī izmantojot "līdzvērtīgus alternatīvus risinājumus".

3. Īpašas piezīmes

3.1. EESK norāda, ka, pateicoties standartizācijai, precizitātei un kvalitātei, koka būvniecības sistēmas ir ļoti piemērotas gan jaunu ēku būvniecībai, gan esošo ēku renovācijai, gan tukšās pilsētu telpas aizpildīšanai. Dažas no to daudzajām priekšrocībām ir pielāgojamība, augsta saliekamu konstrukciju izgatavošanas pakāpe, īsāks būvniecības laiks un mazāks svars salīdzinājumā ar citiem materiāliem.

3.2. Būtisks ēku novērtēšanas kritērijs ir ietekme uz vidi visā dzīves ciklā. Ietekmi uz vidi rada būvniecība (izmantoto būvzstrādājumu ražošana un transports), lietošana un demontāža (tostarp būvzstrādājumu reciklēšana vai likvidēšana). Ietekmi uz vidi reģistrē aprites cikla novērtējumos (EN 15804:15.02.2022.).

3.3. Aprites cikla novērtējums ir piemērots instruments būvzstrādājumu ilgtspējas novērtēšanai. EESK iesaka, veicot kvalificēto ilgtspējas novērtējumu, attiecībā uz ēkām konsekventi izmantot aprites cikla novērtējuma instrumentu, lai parādītu un salīdzinātu ēku ietekmi uz vidi.

3.4. Būvniecības noteikumu prasības pēdējo gadu laikā ir kļuvušas elastīgākas pret atjaunīgo būvmateriālu izmantošanu. Ir paplašinātas iespējas būvēt no koka, it īpaši saistībā ar ugunsdrošību. Šis jautājums tiek izskatīts arī šobrīd notiekošos projektos.

3.5. Minhenes Tehniskās universitātes (TUM) vadītajā pētniecības projektā "TIMpuls"⁽¹⁰⁾ pašlaik tiek pētīti ugunsgrēki daudzstāvu koka ēkās, lai izveidotu stabilu pamatu vienotiem noteikumiem par koka augstceltņu būvniecību.

3.6. Neseno pētījumu rezultāti un īstenotie projekti liecina, ka būvēšana no koka nekādā ziņā neatpaliek no citām projektēšanas metodēm ugunsdrošības ziņā un tai ir papildu priekšrocības seismiskās drošības⁽¹¹⁾ ziņā.

3.7. Atšķirīgs tiesiskais regulējums, pat dalībvalstu iekšienē, bieži rada nevajadzīgus šķēršļus. Tāpēc EESK aicina turpināt būvniecības tiesību aktu saskaņošanu, lai nodrošinātu koka būvmateriālu vienlīdzību ar citiem būvmateriāliem.

3.8. EESK mudina dalībvalstis palielināt koksnes izmantojumu publiskajās ēkās, kur tas šobrīd ir zemāks par kopējo vidējo rādītāju. Publiskajam sektoram jāuzņemas rādīt piemēru, izmantojot koka būvniecības potenciālu klimata mērķu sasniegšanā. It īpaši izcilas, novatoriskas no koka būvētas individuālas ēkas var būt identitātes avots un dot impulsu plašākai koksnes izmantošanai.

3.9. Iepirkuma procedūrās, bieži vien uz koka būvniecības risinājumu rēķina, labākā pretendenta noteikšanā vai nu neizmanto, vai pārāk maz izmanto tādus kritērijus kā bioekonomika, ilgtspēja, aprites cikla izmaksas, ietekme uz klimatu u. c. Tāpēc EESK aicina stingrāk apņemties publiskajā iepirkumā iekļaut kritērijus, kas sekmē klimata mērķu sasniegšanu.

3.10. Saliekamu koka konstrukciju gadījumā plānošanai jābūt gandrīz izpildes posmā, lai novērstu jebkādu interpretācijas risku un nodrošinātu viennozīmīgu salīdzināmību. Lai panāktu priekšrocības attiecībā uz tehnisko un ekonomisko optimizāciju un īstenošanas ilgumu⁽¹²⁾, plašais produktu klāsts un ražošanas, loģistikas un montāžas procesu ietekme šajā saistībā ir jāņem vērā agrākā posmā nekā būvniecībā, kurā ir zems saliekamu konstrukciju līmenis. To var izdarīt, ja, izvēloties piemērotu iepirkuma procedūru, piemēram, arhitektūras konkursu vai konkursa dialogu, vai arī izsludinātājam iesaistot specializētus plānotājus, tiek laikus iekļauta informācija par pretendentu.

⁽¹⁰⁾ www.cee.ed.tum.de/hbb/forschung/laufende-forschungsprojekte/timpuls (skatīts 23.1.2023.).

⁽¹¹⁾ Sk. pētniecības projektu "Koka ēku seismiskā drošība", Bernes Lietišķo zinātņu universitāte (2020) www.bfh.ch/de/forschung/referenzprojekte/erdbbensicherheit-holzgebaeude (skatīts 23.1.2023.).

⁽¹²⁾ Sk. pētniecības projektu *leanWOOD – Neue Kooperations- und Prozessmodelle für das vorgefertigte Bauen mit Holz* (Jauni sadarbības un apstrādes modeļi saliekamu koka konstrukciju būvniecības jomā) HSLU Hochschule Luzern, 2017.

3.11. EESK uzsver Jaunā Eiropas *Bauhaus* nozīmi kvalitatīvu un klimatu saudzējošu būvmateriālu veicināšanā un tādejādi – koksnes izmantošanā būvniecībā. Pašlaik koksnes kā būvmateriāla īpatsvars Eiropas Savienībā ir tikai 3 %, tāpēc koka būvniecības potenciāls klimata aizsardzībā vēl ne tuvu nav izsmelts. Tādēļ EESK uzskata, ka Jaunā Eiropas *Bauhaus* atbalsts alternatīvu būvmateriālu pētniecībai, izstrādei un inovācijai ir svarīgs elements šā potenciāla apguvē.

3.12. Daudzos gadījumos lietotāji būvniecības nozarē ne vienmēr pietiekami pārzina izmantošanas iespējas. Nepilnīgu zināšanu dēļ koku bieži izmanto ļoti ierobežoti. Tāpēc EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi Eiropas iekšienē nodot zinātību, kā plānots Jaunā Eiropas *Bauhaus* akadēmijā, un vienlaikus uzsvēr, ka jānodrošina, lai arī valstu līmenī pietiekamā apjomā tiktu piedāvāti atbilstoši apmācības un profesionālās pilnveides moduļi. Apmācība un profesionālā pilnveide jaunu, ilgtspējīgu būvniecības metožu un materiālu izmantošanas jomā būs vajadzīga visām būvniecības procesā iesaistīto darba ņēmēju kategorijām: plānotājiem, arhitektiem, inženieriem, tehniskajiem darbiniekiem, IT speciālistiem un būvstrādniekiem. Zaļo pārkārtošanos var panākt tikai ar atbilstoši izglītotu cilvēku palīdzību.

3.13. EESK atzinīgi vērtē kopīgo Eiropas sociālo projektu *RESILIENTWOOD*, ko vada Eiropas Koksnes pārstrādes nozares asociācija (*CEI-Bois*) un Eiropas Būvniecības un kokapstrādes darbinieku asociācija (*EFBWW*), kura mērķis ir izstrādāt ieteikumus un vadlīnijas uzņēmumiem, arodmācībām un publiskajām iestādēm, lai ES kokrūpniecības nozarei piesaistītu jauniešus, pielāgotos tehnoloģiskajām pārmaiņām un turpinātu apmācīt darbiniekus.

3.14. EESK uzskata, ka ir svarīgi publicēt tehnisku informāciju, lai visas ieinteresētās personas būtu informētas par jaunākajiem sasniegumiem koka būvniecības jomā, un noteikt celtniecības un strukturālus standartus koka būvniecības vienkāršošanai.

3.15. Galvenais ES tiesību akts ēku sektorā ir Ēku energoefektivitātes direktīva (ĒEED). Ar to ES dalībvalstīm ir uzlikts pienākums noteikt savu ēku snieguma līmeņus, stratēģiski plānot ēku fonda dekarbonizāciju, izmantojot ilgtermiņa renovācijas stratēģijas, un īstenot papildu pasākumus. Tāpēc ĒEED ir pašsaprotams politikas instruments, ar ko noteikt prasības un skaidrus katalizatorus oglekļa emisiju samazināšanai visā ēku dzīves cikla laikā.

3.16. ĒEED noteikumi ir jāaskaņo ar klimatneitralitātes mērķiem un jānosaka vissvarīgākie un steidzamākie pasākumi, kas jāveic līdz 2050. gadam. Lai gan ir svarīgi uzlabot ēku energoefektivitāti, bez skaidras izpratnes par ēku integrēto oglekļa pēdu pastāv risks, ka pasākumi nebūs optimāli.

3.17. EESK atzinīgi vērtē 2022. gada pavasarī ierosināto Ekodizaina regulu ilgtspējīgiem produktiem kā svarīgu soli ceļā uz zaļākiem un apritīgākiem produktiem. Minimālo kritēriju noteikšanu, piemēram, saistībā ar produktu vidiskās un klimatiskās pēdas samazināšanu, var pilnībā piemērot arī koka būvniecībā un tādejādi radīt ekonomiskas iespējas inovācijai, lai gan pašlaik koka būvniecība nav iekļauta regulā.

3.18. Obligāts būvniecības nozares ziņošanas pienākums par oglekļa emisijām visā dzīves ciklā atvieglos datu vākšanu un salīdzinošo novērtēšanu un būvniecības sektorā pavērs iespēju attīstīt nepieciešamās prasmes un spējas. Laika gaitā jāievieš un jānostiprina saistošs standartu obligātais minimums attiecībā uz oglekļa emisijām dzīves ciklā. EESK aicina Eiropas Komisiju izstrādāt oglekļa sertifikācijas sistēmu, kurā būtu pilnībā ņemta vērā koksnes produktu loma emisiju kompensēšanā.

3.19. EESK aicina dalībvalstis visaptveroši piedalīties Austrijas un Somijas valdību jaunajā iniciatīvā *Wood POP*, kas ir platforma dialoga sekmēšanai par koka izmantošanas politiku un kuras mērķis ir valsts un reģionālā līmenī mobilizēt nozīmīgus kokmateriālu nozares publiskā un privātā sektora dalībniekus un vienlaikus atbalstīt ieguldījumu pārorientēšanu uz ilgtspējīgiem biobāzētiem risinājumiem un koksnes pievienotās vērtības radīšanas ķēdēm.

3.20. Savā papildatzinumā CCMI/205 “Rūpniecība 5.0 un koka būvkonstrukciju sektors” EESK uzsver, ka koksnes būvmateriālu izmantošana ir lieliska iespēja, jo koksne ir ilgtspējīga un rentabla alternatīva un papildinājums tādiem tradicionālajiem būvmateriāliem kā betons un tērauds. Vēl viena priekšrocība ir augstais darba ražīgums, kas koka būvniecības nozarē ļauj ēkas būvēt ātrāk un efektīvāk. Turklāt koka būvniecība paver nodarbinātības iespējas lauku apvidos. Koka būvniecība sniedz ieguvumus videi, jo koksne ir atjaunojams resurss un salīdzinājumā ar citiem materiāliem rada mazākas oglekļa emisijas gan ražošanā, gan visā aprites ciklā. Koka būvniecība arī veicina mežu saglabāšanu un uzturēšanu un tādējādi palīdz samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

PIELIKUMS

Turpmākajās lappusēs pievienots Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvās komisijas papildatzinums “Rūpniecība 5.0 un koka būvkonstrukciju sektors”:

Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisijas atzinums par tematu “Rūpniecība 5.0 un koka būvkonstrukciju sektors”

(papildatzinums atzinumam TEN/794)

Ziņotājs: **Martin BÖHME**

Līdzziņotājs: **Rolf GEHRING**

Pilnsapulces lēmums	15.11.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 56. panta 1. punkts Papildatzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts CCMI sanāksmē	27.2.2023.
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	29/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) uzsver, ka koksnes būvmateriālu izmantošana ir lieliska iespēja, jo koksne ir ilgtspējīga un rentabla alternatīva un papildinājums tādiem tradicionālajiem būvmateriāliem kā betons un tērauds. Vēl viena šā materiāla priekšrocība ir augstā darba produktivitāte, kas koka būvkonstrukciju nozarē sniedz iespēju ēkas būvēt ātrāk un efektīvāk. Arī iespēja konstrukcijas elementus izgatavot rūpnīcā mazina izmaksas un palielina ēku drošību.

1.2. Darbaspēka izglītība, apmācība un mūžizglītība koka būvkonstrukciju jomā ir svarīgāka nekā jebkad agrāk. Izglītībai un apmācībai jābūt uz visu sociālo partneru iesaisti balstīta sociālā dialoga rezultātam.

1.3. EESK uzskata, ka koka būvkonstrukciju nozares stiprināšana paplašinās darba ņēmēju iespējas, it īpaši lauku apvidos. Pienācīgas kvalitātes nodarbinātība mežsaimniecības un koka būvkonstrukciju nozarē var uzlabot ekonomisko stāvokli lauku apvidos, kuros svarīga nozīme ir mežsaimniecībai.

1.4. EESK uzsver daudzos ieguvumus, ko koka būvkonstrukcijas sniedz videi. Viens no lielākajiem ieguvumiem ir tas, ka koksne ir atjaunojama izejviela, kas gan būvkonstrukciju ražošanas un ēku būvniecības procesā, gan to ekspluatācijas ciklā rada daudz mazāku CO₂ emisiju daudzumu nekā citi būvmateriāli. Turklāt, lai koksni varētu izmantot būvniecībā, meži ir jāuztur un jākopj, un tāpēc šāda izmantošana stimulē ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu. Augšanas posmā koksne no atmosfēras piesaista un uzglabā CO₂. Ja koksni izmanto kā būvmateriālu, tā kļūst par zaļo būvmateriālu un tādējādi kopumā palīdz samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas.

1.5. EESK norāda uz nesenajām publikācijām par būvniecību un būvizstrādājumiem, it īpaši uz atzinumiem “Saskaņoti būvizstrādājumu tirdzniecības nosacījumi”⁽¹⁾ un “Koka būvkonstrukcijas CO₂ emisiju samazināšanai būvniecības nozarē”⁽²⁾.

⁽¹⁾ OV C 75, 28.2.2023., 159. lpp.

⁽²⁾ Koka būvniecība CO₂ emisiju samazināšanai ēku sektorā (skatīt šā OV 18. lpp.).

1.6. Koksnes izmantošana būvniecības nozarē pastiprina viedokli par koksnes seismiskās drošības īpašībām, kas sevi ir apliecinājušas dažos gadījumos, piemēram, Aļaskā notikušajā zemestrīcē 1964. gadā. EESK uzskata, ka cilvēki, kuri dzīvo zemestrīču apdraudētās teritorijās, būtu jāmudina izmantot koksni kā būvmateriālu.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Šis atzinums papildina atzinuma TEN/794 “Koka konstrukciju izmantošana CO₂ samazināšanai būvniecības nozarē” vispārīgās piezīmes.

2.2. Būvniecības nozare ir nozīmīgs siltumnīcefekta gāzu emisiju avots un līdz ar to svarīgs faktors, kas nelabvēlīgi ietekmē klimatu. Emisijas galvenokārt rodas, siltuma un elektroenerģijas ieguvei ēkās izmantojot fosilos kurināmos, kā arī būvmateriālu ražošanas procesā. Būvniecības nozarē ir steidzami jāveic siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas pasākumi, piemēram, atjaunīgas enerģijas izmantošana, ēku energoefektivitātes paaugstināšana un ilgtspējīgu būvmateriālu izmantošana⁽³⁾.

2.3. EESK uzsver – lai būvniecības nozarē palielinātu ilgtspējīgi izgatavotu koka būvmateriālu nozīmi, lielāka uzmanība jāpievērš ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai, kuras mērķis ir izejvielas, proti, koksnes ieguve. Ilgtspējīga mežu apsaimniekošana nozīmē ekoloģisku un vienlaikus ekonomiski un sociāli ilgtspējīgu mežu pārvaldību un izmantošanu. Tas nozīmē mežu saglabāšanu ne vien pašreizējām, bet arī nākamajām paaudzēm un dabas resursu atbildīgu izmantošanu. Svarīgs ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas elements ir bioloģiskās daudzveidības un mežu ekosistēmu pakalpojumu saglabāšana. Ir svarīgi arī mazināt mežu neaizsargātību pret tādiem dabiskiem traucējumiem kā mežu ugunsgrēki un kukaiņu invāzija.

2.4. Tehniskā ziņā var apgalvot, ka koka būvkonstrukcijām salīdzinājumā ar citiem būvmateriāliem, piemēram, betonu, ir nepieciešams ievērojami mazāks daudzums tā sauktās iegultās enerģijas. Iegultā enerģija ir enerģija, ko izmanto produktu izgatavošanai, transportēšanai, glabāšanai un reciklēšanai. Samazinot iegultās enerģijas apjomu, šiem procesiem vajadzēs mazāk enerģijas, un tādējādi tiks veicināta CO₂ emisiju samazināšana un ilgtspējīgs enerģijas patēriņš. Iegultās enerģijas apjoma samazinājums var arī uzlabot uzņēmumu konkurētspēju.

2.5. EESK secina, ka tiesiskais regulējums dažkārt kavē koka būvkonstrukciju nozares attīstību, ierobežojot koksnes kā būvmateriāla izmantošanu vai uzliekot konkrētus noteikumus un standartus, kas apgrūrina vai sadārdzina koka būvkonstrukciju izmantošanu. Šajā ziņā piemērs ir dažās valstīs noteiktais koka ēku augstuma ierobežojums. Tas var ierobežot koka būvkonstrukciju izmantošanas iespējas un kavēt novatorisku koka konstrukciju izstrādi. Ēku ugunsdrošības jomā nav pieņemami, ka veikspējas noteikumi attiecībā uz koksni atšķiras tiem, kas attiecas uz citiem materiāliem. EESK mudina Eiropas līmenī vienādot noteikumus neatkarīgi no materiāla veida.

2.6. Koka būvkonstrukcijas var sniegt nozīmīgu ieguldījumu virzībā uz apritīgāku ekonomiku un it īpaši uz vairāk biobāzētas ekonomikas mērķa sasniegšanu, kā to paredz attiecīgie ES politikas pasākumi. Šajā sakarā ir jāturpina paplašināt koksnes un koksnes izstrādājumu izmantošanas jomas un uzlabot materiālu īpašības. Šajā procesā īpaši būtiska nozīme ir koksnes produktu reciklējamībai. Vienlaikus nozīmīgāka tomēr kļūst arī koksnes un citu materiālu kombinēšana. Šajā ziņā svarīga un inovāciju veicinoša nozīme var būt Eiropas līmenī koordinētai un atbalstītai sadarbībai materiālu īpašību un kompozītmateriālu pētniecības jomā.

2.7. Mūsu tautsaimniecības nozaru pārveidei saskaņā ar koncepciju “Rūpniecība 5.0” ir ne tikai sociāls pamats, bet arī spēcīga tehniska dimensija. Digitalizācija (*Building-Information-Modeling*), robotizācija un mācīties spējīgu programmu (mākslīgais intelekts) izmantošana pārveidos visu vērtības radīšanas ķēdi – no mežsaimniecības līdz būvniecībai, ēku saglabāšanai un reciklēšanai. Tāpēc vajadzīgs tiesiskais regulējums, kurā noteiktas vispārīgas prasības attiecībā uz izstrādājumiem, prasības attiecībā uz būvizstrādājumiem un standarti. Koka būvkonstrukciju jomā šīs prasības ir jākoordinē. Saskaņā ar iniciatīvas “Rūpniecība 5.0” sociālajiem mērķiem tehnoloģijas un darba organizācijas koncepcijas būtu jāizstrādā, sekojot antropocentriskai pieejai tehnoloģiju izstrādē. Būs svarīgi arī, sākot ar tehnoloģiju izstrādes pirmo posmu, sistemātiski apsvērt iespējamo pozitīvo vai negatīvo ietekmi uz veselīgu darba un dzīves vidi.

⁽³⁾ Sk. *Kreislaufwirtschaft für die Dekarbonisierung des EU-Bausektors – Modellierung ausgewählter Stoffströme und Treibhausgasemissionen*. Meta Thurid Lotz, Andrea Herbst, Matthias Rehfeldt.

2.8. EESK secina, ka koka būvkonstrukciju tehnoloģiskās un materiāltehniskās izmaiņas mainīs arī darba organizāciju un kvalifikācijas prasības. Šeit rodas pārklšanās starp būvniecības un kokrūpniecības nozari un starp tradicionālajām profesijām šajās divās tautsaimniecības nozarēs. Šajā saistībā obligāta ir pašreizējo mācību programmu, kas paredzētas atsevišķām profesijām, pielāgošana vai profesiju pārveidošana, kura būtu jākoordinē Eiropas līmenī. Mērķis vairot profesiju pievilcību un paredzēt tām plašu uzdevumu klāstu un atbilstoša darba organizācija arī pozitīvi ietekmēs būvniecības un kokrūpniecības pievilcību.

2.9. EESK uzskata, ka saistībā ar straujajām pārmaiņām darba metodēs (digitalizācija, robotika, mākslīgais intelekts, jaunas iekārtas), darbaspēka izglītība, apmācība un mūžizglītība koka būvkonstrukciju jomā ir svarīgāka nekā jebkad agrāk. Izglītībai un apmācībai jābūt uz visu sociālo partneru iesaisti balstīta sociālā dialoga rezultātam.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Sagaidāms, ka koka būvkonstrukciju īpatsvara pieaugums varētu ievērojami veicināt reģionālo vērtības radīšanas ķēžu stiprināšanu un ekoloģiskās pēdas mazināšanu. Koka būvkonstrukcijas materiāltehniskā ziņā ir ļoti efektīvs ieguldījums bioekonomikā, it īpaši, ja visā būvkonstrukciju aprites ciklā, tostarp projektēšanas posmā lielāks uzsvars tiek likts uz uzturēšanu un saglabāšanu. Lai izvairītos no ekoloģiskas pārvirzes, koksni cita starpā vajadzētu iegūt tikai no vietām, kurās ir sertificētas meža platības (FSC un PEFC meža sertifikācijas sistēmas) un kuru masīvkoksnes potenciāls pārsniedz pašu vajadzības.

3.2. EESK uzskata, ka koksnes ieguvei nepieciešamās zemes platības plānojums un apsaimniekošanas veids (intensīvs, ekstensīvs, monokultūra, ekoloģisks) un ieguve (konvencionāla vai ilgtspējīga) kopumā ir ļoti svarīgi koka būvkonstrukciju ilgtspējas elementi. It īpaši, lai panāktu vēlamu koka būvkonstrukciju īpatsvara pieaugumu būvniecības nozarē, palielinot zemes platību īpatsvaru un pārveidojot attiecīgās platības koksnes ieguvei, ir ārkārtīgi svarīgi pastāvīgi tiekties uz ilgtspējas un bioloģiskās daudzveidības mērķu sasniegšanu.

3.3. Praktiskie testi liecina, ka ekoloģiskās bilances ziņā koka būvkonstrukciju izmantošana kopumā ir izdevīgāka nekā citas būvniecības metodes, piemēram, būvniecība, izmantojot dzelzsbetona konstrukcijas. It īpaši ietekmes rādītājs globālās sasilšanas potenciāla noteikšanai ir ievērojami labāks un veido tikai 57 % no dzelzsbetona konstrukcijas potenciāla (*).

3.4. EESK uzsver, ka, izvērtējot pētījumus, kuros pretstatītas koka būvkonstrukcijas un monolītas konstrukcijas, ir pierādīts: ņemot vērā aprites cikla novērtējuma rādītājus: a) primārās enerģijas pieprasījumu (kopējais un neatjaunojamais) un b) globālās sasilšanas potenciālu, saskaņā ar dzīves cikla novērtējuma rādītājiem koka būvkonstrukciju izmantošanai gandrīz visos gadījumos ir mazāka vidiskā ietekme. Tas nav atkarīgs no monolītajai konstrukcijai izvēlētajiem būvmateriāliem un no koka būvkonstrukcijas veida (**).

3.5. Saliekamu koksnes būvkonstrukciju ražošanas iespējas daudz lielākas nekā saliekamu monolītu konstrukciju ražošanas iespējas. Tas nozīmē, ka darbs būvlaukumā ir mazāk atkarīgs no laikapstākļiem un lielāka ražošanas daļa notiek ražotnē optimālās darba apstākļos. Tomēr lielākai vertikālai integrācijai vajadzīga intensīvāka plānošana un tādējādi ilgāks plāna izpildes laiks.

3.6. EESK secina, ka īsāki būvniecības termiņi, izmantojot koka būvkonstrukcijas, samazina būvobjektu pieskaitāmās izmaksas un izpildes laiku. Iepriekš izgatavotas saliekamās konstrukcijas samazina pārvadājumus uz būvlaukumu. It īpaši pilsētvides potenciāli izmantojamās zonās koka būvkonstrukcijas var ātri radīt jaunu dzīves telpu, piemēram, palielinot un paplašinot esošās ēkas.

3.7. Koka būvkonstrukcijas ar vienādiem ārējiem izmēriem nodrošina lielākas dzīvojamās platības. Tas ir tāpēc, ka koka būvkonstrukcijās izolācijas slānis bieži tiek integrēts nesošajā konstrukcijā, monolītajām konstrukcijām to pievieno atsevišķi. Tāpēc ar tādu pašu izolācijas slāni koka ēkām ir plānāka ārējā siena.

3.8. EESK pauž cerību, ka koka būvkonstrukciju potenciāls palielināsies, papildus dzīvojamo ēku būvniecībai tās izmantojot cita veida nedzīvojamās ēkās (piemēram, biroju, noliktavu un laboratoriju ēkās).

(*) <https://www.berlin.de/nachhaltige-beschaffung/studien/holz-versus-stahlbetonbauweise/>

(**) *Potentiale von Bauen mit Holz. German Environment Agency. 25. lpp.*

3.9. EESK norāda, ka, tāpat kā visiem būvniecības veidiem, būves ekspluatācijas ciklā liela nozīme ir kvalitatīvai ēku projektēšanai un būvniecībai. Tāpēc īpaši ir vajadzīgi labi apmācīti arhitekti un inženieri un Eiropas plānošanas direktīva, kas ar atbilstošu tiesisko regulējumu atbalsta minētās profesijas. It īpaši plānošanas jomā ar tiesību aktu pielāgošanu un līgumslēdzēju atbilstošu apmācību ir jānodrošina, ka līgumu izpildes tiesības obligāti jāpiešķir tiem, kas sola nodrošināt augstāku kvalitāti ⁽⁶⁾.

3.10. Ņemot vērā Turcijā nesen notikušo zemestrīču un iepriekšējo zemestrīču sekas, kā arī ekspertu prognozes par gaidāmajiem notikumiem, EESK uzskata, ka cilvēki, kas dzīvo zemestrīču apdraudētos apgabalos, būtu jā mudina būvēt koka mājas un ēkas.

3.11. Ražošanas uzņēmumos ražošanas procesus var optimizēt un vienkāršot, izmantojot "Rūpniecība 5.0" tehnoloģijas, un var samazināt enerģijas patēriņu un līdz ar to arī CO₂ emisiju rašanos ražošanas procesā. Turklāt konstrukcijas elementu izgatavošana rūpnīcā dod iespēju paaugstināt būvlaukuma efektivitāti un mazināt tajā radīto atkritumu daudzumu, jo būvkonstrukcijas atliek uz vietas samontēt. Tas mazina transportā patērētās enerģijas daudzumu un atkritumu rašanos ⁽⁷⁾.

Briselē, 2023. gada 27. februārī

Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvās komisijas
priekšsēdētājs
Pietro Francesco DE LOTTO

⁽⁶⁾ Sk. *Holzbau vs. Massivbau – ein umfassender Vergleich zweier Bauweisen im Zusammenhang mit dem SNBS Standard*. Daniel Müller.

⁽⁷⁾ Sk. Koppelhuber, J., Bok, M. (2019. gads). *Paradigmenwechsel im Hochbau*. In: Hofstadler, C. (eds) *Aktuelle Entwicklungen in Baubetrieb, Bauwirtschaft und Bauvertragsrecht*. Springer Vieweg, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-27431-3_19.

III

(Sagatavošanā esoši tiesību akti)

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 577. PLENĀRSESĪJA, 22.3.2023.–
23.3.2023.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko nosaka pasākumus augsta līmeņa publiskā sektora sadarbībai visā Savienībā (Sadarbspējīgas Eiropas akts)”

(COM(2022) 720 final – 2022/0379 (COD))

un “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par pastiprinātu publiskā sektora sadarbības politiku “Sabiedrisko pakalpojumu sasaiste, atbalsts sabiedriskajām politikām un sabiedriskā labuma radīšana. Ceļā uz “sadarbspējīgu Eiropu””

(COM(2022) 710 final)

(2023/C 184/05)

Ziņotājs: **Vasco DE MELLO**

Atzinuma pieprasījums	a) Eiropas Parlaments, 21.11.2022. b) Eiropas Savienības Padome, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	a) Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 172. pants b) Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	200/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Tāpat kā Komisija, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu sadarbība ir būtisks digitālā vienotā tirgus izveides priekšnoteikums.

1.2. Tomēr, virzoties uz šo mērķi, dalībvalstis nedrīkst īstenot sabiedrisko pakalpojumu pilnīgas digitalizācijas politiku uz klātienē sniegto pakalpojumu rēķina, un būs jāņem vērā visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas. Digitālo prasmju apmācībai vajadzētu būt pieejamai ikvienam, bet it sevišķi šīm iedzīvotāju grupām.

1.3. Tā vietā, lai samazinātu darbinieku skaitu, digitālo pakalpojumu izstrāde un darbība sākotnēji radīs papildu vajadzību pēc personāla. Pienācīgi apmācīts personāls ir sekmīgas digitālās pārveides priekšnoteikums.

1.4. EESK ar gandarījumu atzīmē, ka pandēmijas laikā sabiedrisko pakalpojumu digitalizācija ir ievērojami progresējusi.

1.5. EESK atbalsta šīs politikas pārvaldības modeļa izveidi; šo modeli veidos divas galvenās struktūras, proti, Sadarbspējīgas Eiropas kolēģija un Sadarbspējīgas Eiropas Kopiena.

1.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka paziņojumā ir paredzēta un atbalstīta tādu eksperimentālu procesu izstrāde, kas ļauj veidot publiskā sektora un inovatīvu tehnoloģiju uzņēmumu vai jaunuzņēmumu partnerības ar mērķi izstrādāt inovatīvus eksperimentālus risinājumus, kurus varētu piemērot un koplietot sabiedrisko pakalpojumu jomā.

1.7. EESK uzskata, ka turpmākajās sabiedrisko pakalpojumu sadarbības projektu finansēšanas programmās ir svarīgi noteikt, ka to resursu piešķiršana ir atkarīga no Eiropas sadarbības satvarā atbalstīto principu un struktūru pieņemšanas.

1.8. Lai gan EESK ir gandarīta, ka šāda pieeja ir daļa no tā dēvētās divējādās pārkaršanas, Komiteja brīdina, ka daži tehnoloģiskie digitalizācijas risinājumi varētu būt ļoti energoietilpīgi.

1.8.1. EESK uzskata: pat ja piesardzības pasākumi ir vajadzīgi, datu aizsardzība nedrīkst kavēt jaunu sadarbības risinājumu radīšanu ne sabiedriskajiem pakalpojumiem, ne arī privātpersonām.

1.8.2. Turklāt EESK uzskata, ka datu pieejamībai neatkarīgi no tā, vai tā paredzēta iedzīvotājiem, uzņēmumiem vai citiem publiskajiem dienestiem, ir jāpiemēro dažādu līmeņu atļaujas, lai saglabātu datu konfidencialitāti un izpaustu tikai tos datus, kas ir absolūti nepieciešami.

2. Vispārīga informācija

2.1. Iekšējā tirgus izveide, t. i., personu brīvas pārvietošanās, preču, pakalpojumu un kapitāla brīvas aprites telpa, nozīmē visu esošo valstu šķēršļu likvidēšanu.

2.2. Kopš tā izveides un vēl vairāk pēc vienotā tirgus izveides Eiropas Savienība ir centusies novērst visus šķēršļus, kas varētu kavēt īsta iekšējā tirgus izveidi.

2.3. Lai iekšējais tirgus patiešām pastāvētu, iedzīvotājiem un uzņēmumiem ir vajadzīga ātra un vienkārša piekļuve dalībvalstu sabiedriskajiem pakalpojumiem vietējā, reģionālā vai valsts līmenī un mijiedarboties ar tiem.

2.4. Turklāt atvērta Eiropas zonas esamība nozīmē, ka valstu publiskās pārvaldes iestādēm jebkurā līmenī ir jākopīgo dati un jāsadarbojas.

2.5. Kopš pagājušā gadsimta deviņdesmitajiem gadiem Komisija ir centusies veikt pasākumus, kas ļauj veidot un uzturēt sadarbību⁽¹⁾ vai, vēl labāk, dažādu dalībvalstu sabiedrisko pakalpojumu savstarpēju savienojamību⁽²⁾.

(1) Publiskā sektora sadarbība ir definēta kā process, kas "dod iespēju pārvaldes iestādēm sadarboties un ļauj nodrošināt publisko pakalpojumu darbību pāri robežām, dažādās nozarēs un dažādās organizācijās". Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par pastiprinātu publiskā sektora sadarbības politiku. "Sabiedrisko pakalpojumu sasaiste, atbalsts sabiedriskajām politikām un sabiedriskā labuma radīšana. Ceļā uz "sadarbspējīgu Eiropu".

(2) Ar Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmumu Nr. 1719/1999/EK Komisija uzsāka iniciatīvu par sabiedrisko pakalpojumu sadarbību, kas ietvēra virkni pamatnostādņu, kā arī definēja vispārējas intereses projektus attiecībā uz Eiropas komunikāciju tīkliem elektroniskai datu apmaiņai starp pārvaldes iestādēm.

- 2.6. Laika gaitā šāda vajadzība ir kļuvusi aktuālāka, jo iekšējais tirgus ir pārgājis uz jaunu, digitālu darbības veidu ⁽³⁾.
- 2.7. Digitalizācija ir īsta revolūcija gan cilvēku ieradumos, gan uzņēmumu un valsts pārvaldes darbībā.
- 2.8. Pēdējos gados virkne sabiedrisko pakalpojumu, kas līdz šim tika sniegti tikai klātienē, kļuva pieejami arī digitāli, radot ievērojamas priekšrocības gan iedzīvotājiem un uzņēmējiem, gan sabiedriskajiem pakalpojumiem, nodrošinot būtisku darba laika un finanšu resursu ietaupījumu.
- 2.9. Covid-19 krīze šo tendenci paātrināja, jo tika pierādīts, ka dažādu ES sabiedrisko pakalpojumu sadarbība var izrādīties vērtīgs personu brīvas pārvietošanās rīks, kā to apliecina Covid-19 sertifikāts.
- 2.10. Eiropas Savienība atzīst, ka publiskā sektora digitalizācija, ņemot vērā tā ieguldījumu IKP ⁽⁴⁾, varētu būt izšķirošs faktors ES digitalizācijas procesā ne tikai tāpēc, ka šim sektoram ir sviras efekts uz citām jomām, bet arī tāpēc, ka tas ir noteicošais faktors šajā procesā, kas saistīts ar Eiropas ekonomiku.
- 2.11. Tā rezultātā atveseļošanas un noturības plānos valsts pārvaldes digitalizācijai kopumā paredzētas publiskās investīcijas 47 miljardu EUR apmērā.
- 2.12. Eiropas Savienība ar Komisijas starpniecību, kā arī dalībvalstu valdības laika gaitā ir atzinušas nepieciešamību palielināt dalībvalstu sabiedrisko pakalpojumu ⁽⁵⁾ sadarbību un savstarpējo savienojamību, kā arī minēto pakalpojumu sadarbību un savienojamību ar ES pakalpojumiem, lai tie būtu pieejami visiem ES iedzīvotājiem un uzņēmumiem neatkarīgi no to atrašanās vietas.
- 2.13. Lai gan sabiedrisko pakalpojumu sadarbība nav jauna tematika ⁽⁶⁾, izskatāmā paziņojuma mērķis ir izveidot formālāku, stabilāku un drošāku sadarbības satvaru, kas vēl vairāk palielinātu sabiedrisko pakalpojumu digitālo ierīču pašreizējo savstarpējo savienojamību ne tikai starp dalībvalstīm, bet arī starp dalībvalstīm un Eiropas Savienību ⁽⁷⁾. Tas uzskatāms par katalizatoru, lai līdz 2030. gadam Eiropas Savienībā šie pakalpojumi būtu 100 % digitalizēti, kā ierosināts Komisijas paziņojumā Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Digitālais kompass līdz 2030. gadam – Eiropas ceļam digitālajā gadu desmitā" (COM(2021) 118).
- 2.14. Šajā nolūkā izskatāmajā paziņojumā ir izklāstīti šādi pamatprincipi saskaņotas pieejas īstenošanai šajā jomā:
- izveidot sadarbības pārvaldības struktūru, ko veido divas struktūrvienības (Sadarbspējīgas Eiropas kolēģija un Sadarbīgas Eiropas Kopiena), kuru uzdevums ir nodrošināt valsts pārvaldes iestāžu sadarbību gan vispārējā (ES, valsts, reģionālajā vai vietējā) līmenī, gan nozaru (tieslietu, transporta, iekšlietu, veselības, vides u. c.) līmenī, kā arī ar privātā sektora ieinteresētajām personām, un piešķirot tam pilnvaras panākt vienošanos par kopīgiem sadarbības risinājumiem (piemēram, satvariem, atvērtām specifikācijām, atvērtiem standartiem, lietojumprogrammām un pamatnostādņēm),
-
- ⁽³⁾ Veidojot digitālo iekšējo tirgu, aktuāli ir kļuvusi ne tikai likvidēt šķēršļus, kas traucē tā veidošanos, bet arī izstrādāt mehānismus, kas novērstu jaunu šķēršļu rašanos.
- ⁽⁴⁾ Saskaņā ar Eurostat 2022. gada datiem publiskais sektors veido 53,1 % no ES IKP – sk. *Government finance statistics – Statistics Explained* (europa.eu).
- ⁽⁵⁾ Sk., piemēram, Tallinā 2017. gadā, Berlīnē 2020. gadā un Strasbūrā 2022. gadā notikušo starpministriju sanāksmju galīgos paziņojumus.
- ⁽⁶⁾ Komisija 2010. gadā nāca klajā ar paziņojumu "Virzība uz Eiropas publisko pakalpojumu sadarbību" (COM(2010) 744 final), par kuru EESK izstrādāja atzinumu TEN/448-449 un kuru īstenoja, izmantojot programmu "Eiropas valstu pārvaldes iestāžu sadarbības risinājumi" (ISA) – Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmums Nr. 922/2009/EK, kuru 2015. gadā aizstāja ar programmu ISA² – Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmumu (ES) 2015/2240 un programma "Digitālā Eiropa" – Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/694.
- ⁽⁷⁾ Komisijas priekšlikumā atzīst, ka līdz šim īstenotā proaktīvā pieeja nav pietiekama, lai sasniegtu ierosinātos sadarbības mērķus.

- ieviest obligātu novērtējumu par sabiedrisko pakalpojumu informācijas sistēmas ieviešanas vai pārveidošanas ietekmi uz pārrobežu sadarbību,
- kopīgi radīt sadarbības risinājumu ekosistēmu Eiropas Savienības publiskajam sektoram (ievieš tādu atzītu sadarbības risinājumu katalogu, kurus var izmantot pārvaldes iestādes un politikas veidošanā, piemēram, digitālie rīki, specifikācijas vai risinājumi), lai valsts pārvaldes iestādes visos ES līmeņos, kā arī citas attiecīgās ieinteresētās personas varētu sniegt ieguldījumu šādu risinājumu izstrādē, uzlabošanā un atkalizmantošanā, kopīgi ievieš inovācijas un radīt sabiedrisko vērtību,
- noteikt, ka konkrēta Eiropas Savienības finansējuma piešķiršana valstu informācijas sistēmu izveidei vai stiprināšanai, ir atkarīga no ES iepriekš noteiktu risinājumu vai principu izmantošanas⁽⁸⁾.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Tāpat kā Komisija, EESK uzskata, ka sabiedrisko pakalpojumu sadarbība ir būtisks priekšnoteikums, lai izveidotu digitālo vienoto tirgu un novērstu šķēršļus, kas joprojām pastāv fiziskajā tirgū⁽⁹⁾.

3.2. Lai līdz 2030. gadam visā Eiropas Savienībā nodrošinātu 100 % digitalizētus sabiedriskos pakalpojumus, ir ātrāk jāveido Eiropas komunikāciju tīkls, kas savieno šīs pārvaldes iestādes un visos līmeņos izmanto kopīgus elementus, tostarp tehniskos, semantiskos, juridiskos un organizatoriskos elementus.

3.3. Tomēr, virzoties uz šo mērķi, dalībvalstis nedrīkst īstenot sabiedrisko pakalpojumu pilnīgas digitalizācijas politiku uz klātienē sniegto pakalpojumu rēķina; būtu jāņem vērā visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas, paturot prātā, ka ikvienam jābūt pieejamiem klātienē sniegtiem sabiedriskiem pakalpojumiem. Digitālo prasmju apmācībai vajadzētu būt pieejamai ikvienam, bet it sevišķi šīm iedzīvotāju grupām.

3.4. Tā vietā, lai samazinātu darbinieku skaitu, digitālo pakalpojumu izstrāde un darbība sākotnēji radīs papildu vajadzību pēc personāla. Pienācīgi apmācīts personāls ir sekmīgas digitālās pārveides priekšnoteikums.

3.5. Digitalizācijai vajadzētu nodrošināt labākus sabiedriskos pakalpojumus.

3.6. Vienā no iepriekšējiem atzinumiem EESK norādīja, ka "šajā nolūkā cilvēki nav jāaizvieto ar IKT rīkiem, bet jādod tiem vairāk laika, ko veltīt uzdevumam ar lielāku pievienoto vērtību"⁽¹⁰⁾.

3.7. Digitalizācija un mākslīgā intelekta izmantošana nav līdzekļi, lai leģitimizētu vispārēju darbvietu skaita samazināšanu. Paredzams, ka līdz ar rutīnas pienākumu izpildes digitalizācijas rezultātā darba ņēmējiem būs vairāk laika darbam pēc pieprasījuma un cilvēku konsultēšanai.

3.8. Turklāt 2030. gadā noteikti būs mazāk digitāli atstumtu iedzīvotāju, kuri var piekļūt sabiedriskajiem pakalpojumiem tikai klātienē⁽¹¹⁾. Digitalizācijas laikā nedrīkst būt sarežģītāki vai slēgti analogie piekļuves ceļi cilvēkiem, kuri izmanto sabiedriskos pakalpojumus.

3.9. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē to, ka izskatāmā paziņojuma mērķis ir padziļināt un uzlabot publiskā sektora sadarbību, izstrādājot ES līmenī noteiktu tiesisko regulējumu⁽¹²⁾.

⁽⁸⁾ Sk. Regulas priekšlikuma paskaidrojuma rakstu, kā arī Komisijas paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai par pastiprinātu publiskā sektora sadarbības politiku. "Sabiedrisko pakalpojumu sasaiste, atbalsts sabiedriskajām politikām un sabiedriskā labuma radīšana. Ceļā uz "sadarbspējīgu Eiropu".

⁽⁹⁾ Jau atzinumā TEN/635 "Eiropas sadarbības satvars – Īstenošanas stratēģija" EESK uzsvēra sadarbības nozīmi digitālā vienotā tirgus īstenošanā (OV C 81, 2.3.2018., 176. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Sk. EESK atzinumu par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Eiropas e-pārvaldes rīcības plāns 2011.–2015. gadam – IKT izmantošana viedas, noturīgas un novatoriskas pārvaldes veicināšanā" un "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Virzība uz Eiropas publisko pakalpojumu sadarbību" (OV C 376, 22.12.2011., 92. lpp.).

⁽¹¹⁾ Šis problēmjautājums tiek izskatīts EESK atzinumos (OV C 81, 2.3.2018., 176. lpp.).

⁽¹²⁾ Iepriekšējos atzinumos EESK ir paudusi atbalstu visiem projektiem, ko Eiropas Savienība ir uzsākusi, lai sasniegtu digitālās pārkaršanas mērķus (OV C 365, 23.9.2022, 13. lpp.).

3.10. EESK atzīst, ka šī sadarbības padziļināšana radīs milzīgas priekšrocības iedzīvotājiem, it īpaši pārrobežu darba ņēmējiem, kā arī uzņēmumiem un dalībvalstu publiskās pārvaldes iestādēm.

3.11. Komisija atzīst: lai šīs priekšrocības konkretizētos, nepietiek ar to, ka tiek noteikti tehniskie standarti, kas ļauj savstarpēji savienot pakalpojumus. Dalībvalstīm jāveic atbilstīgas publiskās investīcijas visos līmeņos.

3.12. Koordinācija ir jānodrošina gan likumdošanas līmenī, gan nozaru pakalpojumu tīklu līmenī, lai izvairītos no tā, ka nevajadzīga birokrātija apgrūtina rezultātus, kas sasniegti, pateicoties sadarbībai, un ka privātpersonām vai uzņēmumiem nav atkārtoti jāsniedz vieni un tie paši dati dažādiem publiskajiem dienestiem, jo tas izraisītu procedūru dublēšanos un radītu nevajadzīgas izmaksas.

3.13. Turklāt valsts līmenī digitālajiem sabiedriskajiem pakalpojumiem nedrīkstētu būt nekādiem šķēršļiem, kas liegtu to pārrobežu izmantošanu savienojamības un sadarbības ziņā gan pilsoņiem un uzņēmumiem, gan citiem sabiedriskajiem pakalpojumiem no citām dalībvalstīm⁽¹³⁾.

3.14. EESK ar gandarījumu atzīmē, ka pandēmijas un mājsežu laikā sabiedrisko pakalpojumu digitalizācija ir ievērojami progresējusi.

3.15. Ņemot to vērā, atzinīgi vērtējams izskatāmā paziņojuma mērķis panākt gan valstu, gan ES nozaru sadarbības politiku saskaņotību, šajā nolūkā mudinot izmantot kopīgus modeļus, kopīgojot tehniskās specifikācijas un izmantojot citus kopīgus risinājumus.

3.16. Tā paša iemesla dēļ EESK atbalsta principu, ka dažādi sabiedriskie pakalpojumi atkalizmanto un kopīgo elementus un datus gan ES, gan valstu līmenī.

3.17. EESK pauž bažas par valodu lietojumu sabiedrisko pakalpojumu sadarbības jomā. Valodu lietojums nevar būt birokrātisks šķērslis, un ir jānodrošina, ka datu un informācijas apmaiņa notiek visiem saprotamā valodā.

3.18. EESK atbalsta šīs politikas pārvaldības modeļa, ko veido divas galvenās struktūras, izveidi un institucionalizāciju. To veidos Sadarbīgās Eiropas kolēģija, kuru vadīs Komisija un kuras sastāvā būs pārstāvji no katras dalībvalsts, kā arī viens Reģionu komitejas pārstāvis un viens Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas pārstāvis, un Sadarbīgās Eiropas Kopiena, ko veido pilsoniskās sabiedrības un privātā sektora dalībnieki⁽¹⁴⁾ ⁽¹⁵⁾.

3.19. EESK uzskata, ka sadarbības politikas veidošanā svarīgi ir iesaistīt pilsonisko sabiedrību, it īpaši sociālos partnerus, ne tikai tāpēc, ka iedzīvotāji un uzņēmumi ir šīs politikas galasaņēmēji, bet arī tāpēc, ka pilsoniskā sabiedrība var sniegt ieguldījumu jaunos tehnoloģiskos risinājumos, kurus nebūtu iespējams panākt ar publiskā sektora starpniecību.

3.20. EESK uzskata, ka pilsoniskā sabiedrība būtu jāiesaista dažādos līmeņos un Komisijai būtu jānodrošina un jāstimulē dalībvalstis veicināt šo iesaistišanos dažādos līmeņos (valsts, reģionālajā un vietējā līmenī).

3.21. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija veido vienotu kontaktpunktu ar mērķi apkopot un centralizēt visas tās zināšanas un mehānismus sadarbības jomā, ko var nodrošināt gan publiskā, gan privātā sektora dalībnieki.

⁽¹³⁾ Persondati ir viens no jautājumiem, kas varētu būt par šķērslī sabiedrisko pakalpojumu pārrobežu sadarbībai.

⁽¹⁴⁾ Sadarbīgās Eiropas kolēģijas uzdevums ir izstrādāt pasākumus, sniegt atbalstu un konsultācijas un uzraudzīt ES sadarbības politikas, savukārt Sadarbīgās Eiropas Kopiena apvienos pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus, kas palīdzēs minētajai kolēģijai izpētīt un apzināt jaunus risinājumus, ko tā varētu ierosināt.

⁽¹⁵⁾ Komisijas izvēlētais risinājums atbilst ieteikumiem, ko EESK formulējusi iepriekšējos atzinumos (OV C 81, 2.3.2018., 176. lpp.).

- 3.22. Tāpat kā Komisija, EESK uzskata, ka būtu jāsamazina Eiropas Savienības sabiedrisko pakalpojumu atkarība no trešo valstu nodrošinātās digitālās infrastruktūras, kas apdraud ES digitālo suverenitāti.
- 3.23. Šajā sakarā jāatzīmē: Komisija uzskata, ka priekšroka būtu jādod atvērtām sistēmām ar atklāto pirmkodu, kas dotu izstrādātājiem iespēju kopīgot savus risinājumus.
- 3.24. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē to, ka paziņojumā ir paredzēta un atbalstīta tādu eksperimentālu procesu izstrāde, kas ļauj veidot publiskā sektora un inovatīvu tehnoloģiju uzņēmumu vai jaunuzņēmumu partnerības ar mērķi izstrādāt inovatīvus eksperimentālus risinājumus, kurus pēc veiksmīga testēšanas posma varētu piemērot un koplietot sabiedrisko pakalpojumu jomā.
- 3.25. EESK uzskata, ka turpmākajās sabiedrisko pakalpojumu sadarbības projektu finansēšanas programmās svarīgi ir noteikt, ka to resursu piešķiršana ir atkarīga no Eiropas sadarbības satvarā atbalstīto principu un struktūru pieņemšanas.
- 3.26. Šāds nosacījums būtu lielisks līdzeklis, kā mudināt sabiedriskos dienestus uzņemties saistības brīvprātīgi pieņemt kopīgus standartus.
- 3.27. EESK ar pārsteigumu konstatē, ka atšķirībā no iepriekšējiem paziņojumiem ⁽¹⁶⁾ izskatāmajā paziņojumā nemaz nav minēti ieguvumi, ko ES publisko sistēmu sadarbība varētu sniegt cīņā pret krāpšanu un tādējādi nodrošināt dalībvalstīm lielāku efektivitāti un papildu ieņēmumus.
- 3.28. Šajā saistībā EESK norāda, ka sistēmu sadarbībai būs jāiet roku rokā ar mākslīgā intelekta izmantošanu, jo tas var palīdzēt publiskajiem dienestiem analizēt datus un pārvērt iespēju brīdināt un nosūtīt paziņojumus dažādiem dalībvalstu publiskajiem dienestiem.
- 3.29. Visbeidzot, Komitejai ir vēl divas piezīmes par zaļo pārkārtošanos un datu aizsardzību.
- 3.29.1. Viens no paziņojuma mērķiem ir publisko sistēmu sadarbības stratēģiju iekļaut digitālās pārkārtošanās stratēģijā un zaļās pārkārtošanās stratēģijā.
- 3.29.2. EESK norāda, ka daži ļoti efektīvi IT risinājumi var būt ļoti energoietilpīgi.
- 3.29.3. Tas attiecas uz blokķēdes tehnoloģiju: lai arī blokķēde ir ļoti efektīva, piemēram, attiecībā uz sensitīvu datu drošību, tā ir liela energoresursu patērētāja.
- 3.29.4. Šajā ziņā EESK pozitīvi vērtē paziņojumā paredzētos noteikumus “regulatīvajām smilškastēm”.
- 3.29.5. EESK uzskata: pat ja piesardzības pasākumi ir vajadzīgi, datu aizsardzība nedrīkst kavēt jaunu sadarbības risinājumu radīšanu ne sabiedriskajiem pakalpojumiem, ne arī privātpersonām.
- 3.29.6. Turklāt EESK uzskata, ka datu pieejamībai neatkarīgi no tā, vai tā paredzēta iedzīvotājiem, uzņēmumiem vai citiem publiskajiem dienestiem, ir jāpiemēro dažādu līmeņu atļaujas, lai saglabātu datu konfidencialitāti un izpaustu tikai tos datus, kas ir absolūti nepieciešami.
- 3.29.7. Tas dotu iespēju izvairīties no problēmām, kas līdzīgas tām, kuras nesēn radušās saistībā ar piekļuvi datiem no faktisko īpašnieku centrālā reģistra, un par kurām jau ir pieņemts Eiropas Savienības Tiesas spriedums.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹⁶⁾ Sk. pielikumu dokumentam “Komisijas paziņojumam Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Eiropas sadarbības satvars – īstenošanas stratēģija””.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko saskaņo konkrētus maksātspējas tiesību aspektus”

(COM(2022)702 final – 2022/0408 (COD))

(2023/C 184/06)

Ziņotāja: **Sandra PARTHIE**Līdzziņotājs: **Philip VON BROCKDORFF**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 26.1.2023. Eiropas Savienības Padome, 30.1.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	207/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja uzsver, ka ar pienācīgi izstrādātu maksātspējas režīmu būtu jāpalīdz dzīvotspējīgiem uzņēmumiem turpināt darbību, novēršot to priekšlaicīgu likvidāciju. Šādam režīmam vajadzētu būt vēršam uz līdzsvaru starp priekšlaicīgu maksātspēju un pārāk vēlu uzsāktām procedūrām. Šajā kontekstā galvenie faktori ir procedūru pārredzamība, kā arī viegla piekļuve informācijai par uzņēmuma darbības rezultātiem. Ar pienācīgi izstrādātas maksātspējas shēmas palīdzību būtu arī jāattur aizdevēji no augsta riska aizdevumu izsniegšanas un pārvaldītāji un akcionāri – no šādu aizdevumu izmantošanas, kā arī no citu nepārdomātu finanšu lēmumu pieņemšanas⁽¹⁾.

1.2. EESK uzskata, ka maksātspējas reformas, kuru mērķis ir veicināt parādu pārstrukturēšanu un iekšējo reorganizāciju, palīdz saglabāt darbvietas, vienlaikus samazinot gan nesekmīgu mazo un vidējo uzņēmumu skaitu, gan rentablu uzņēmumu likvidāciju. Tomēr EESK atzinīgi novērtētu priekšlikumus, kas būtu izstrādāti, lai pievērstos neatrisinātajam jautājumam par fizisku personu maksātspēju.

1.3. EESK pauž šaubas par to, vai priekšlikums, kas raksturots kā svarīgs solis attiecīgo trūkumu novēršanā, lai uzlabotu ES kapitāla tirgu savienību, patiešām var attaisnot šīs cerības. Priekšlikumā nav sniegta ne maksātspējas pamatojuma, ne prasījumu sarindošanas saskaņota definīcija, kas abas ir būtiskas, lai panāktu lielāku efektivitāti un ierobežotu valstu maksātspējas noteikumu pašreizējo sadrumstalotību.

1.4. Tāpēc EESK mudina Komisiju, Parlamentu un Padomi pārskatīt priekšlikuma 27. pantā paredzēto noteikumu, ar ko darījumu partneriem, piemēram, tāda uzņēmuma piegādātājiem, kuram uzsākta maksātspējas procedūra, ir uzlikts pienākums parakstīt izpildāmus līgumus, kas pēc tam tiek cedēti uzņēmuma ieguvējam bez darījuma partnera piekrišanas. Faktiski tas mākslīgi saista tos ar līgumpartneri, kuru tie nekad nav izvēlējušies un nav pārbaudījuši, un ierobežo viņu uzņēmējdarbības brīvību. Līguma izbeigšanas tiesību ierobežošana maksātspējas gadījumā samazinās svarīgu piegādātāju vēlmi izsniegt kredītus, īpaši tad, ja MMVU saskaras ar finansiālām grūtībām.

1.5. Tomēr EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu ieviest īpašu procedūru, kas atvieglotu un paātrinātu mikrouzņēmumu likvidāciju, ļaujot šādiem uzņēmumiem nodrošināt rentablāku maksātspējas procesu. Ar šiem pasākumiem tiek atbalstīta arī mikrouzņēmumu “bez aktīviem” sakārtota likvidācija un risināts jautājums par to, ka dažas dalībvalstis liedz piekļuvi maksātspējas procedūrai, ja prognozētā atgūšanas vērtība ir mazāka par tiesvedības izmaksām. EESK uzsver, ka tas attiecas uz aptuveni 90 % maksātspējas gadījumu Eiropas Savienībā, un tāpēc uzskata, ka šī procedūra ir ļoti nozīmīga.

⁽¹⁾ Pasaules Banka, *Resolving Insolvency*, sk. 2023. gada 3. janvārī.

1.6. Lai gan EESK atbalsta šo īpašo procedūru, tā brīdina, ka valstu tiesām izvirzītās prasības veikt šos uzdevumus var radīt pārmērīgu slogu valstu tiesu sistēmām, ja tām ir pienākums vērtēt, vai mikrouzņēmums patiešām ir maksātspējīgs, un veikt nepieciešamās ilgstošās procedūras, tostarp aktīvu realizāciju un ieņēmumu sadali. Tāpēc EESK iesaka vērsties pie citiem kompetentajiem dalībniekiem, piemēram, maksātspējas procesa administratoriem, lai palīdzētu samazināt slogu tiesu iestādēm⁽²⁾.

1.7. Visbeidzot EESK norāda, ka neefektīvas maksātspējas procedūras var izraisīt ieņēmumus nenesošu kredītu (INK) līmeņa paaugstināšanos, kas apdraudētu finanšu stabilitāti un ietekmētu arī kredītus, inflāciju un reālo IKP. EESK uzskata, ka efektīvi maksātspējas un kreditoru/debitoru tiesību noteikumi ir viens no papildu instrumentiem politikas veidotāju pasākumu arsenālā, ar ko ierobežot INK pieaugumu, palielinot aizdevumu atmaksas iespējamību un ātrāk koriģējot INK līmeni.

2. Komisijas priekšlikuma kopsavilkums

2.1. Priekšlikuma mērķis ir samazināt atšķirības valstu maksātspējas tiesību aktos un tādējādi dalībvalstīs, kurās šādas atšķirības rodas, risināt potenciāli neefektīva maksātspējas regulējuma problēmu, palielinot maksātspējas procedūru pārredzamību kopumā un samazinot šķēršļus kapitāla brīvai aprītei. Priekšlikuma mērķis ir, saskaņojot konkrētus maksātspējas tiesību aktu aspektus, it īpaši samazināt pārrobežu ieguldītājiem informācijas iegūšanas un apgūšanas izmaksas. Tiek cerēts, ka tādējādi, ja maksātspējas tiesību akti būtu vienotāki, paplašinātos uzņēmumiem pieejamā finansējuma izvēle visā Savienībā.

2.2. Izskatāmā priekšlikuma mērķis ir novērst dažas nepilnības iepriekšējos ES tiesību aktos par maksātspējas noteikumiem, proti, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā (ES) 2019/1023⁽³⁾ un Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) 2015/848⁽⁴⁾, it īpaši attiecībā uz aktīvu atgūšanu no maksātspējīgā parādnieka mantas, procedūru efektivitāti un atgūtās vērtības paredzamu un taisnīgu sadalījumu starp kreditoriem. Tas ietver jautājumus, kas saistīti ar apstrīdēšanas prasībām, aktīvu izsekošanu, direktoru pienākumiem un atbildību, uzņēmuma kā darbību turpinoša uzņēmuma pārdošanu "iepriekšsagatavotā procedūrā", maksātspējas izraisītājfaktoru, īpašu mikrouzņēmumiem un mazajiem uzņēmumiem paredzētu maksātspējas režīmu, prasījumu sarindošanu un kreditoru komitejām.

2.3. Ir novērots, ka dalībvalstīs spēkā esošajos maksātspējas noteikumos ievērojami atšķiras laiks, kas nepieciešams uzņēmuma likvidācijai, un vērtība, ko galu galā ir iespējams atgūt. Dažās dalībvalstīs tas noved pie ilgstošām maksātspējas procedūrām un zemas vidējās atgūšanas vērtības likvidācijas gadījumos. Eiropas Komisija uzskata, ka tas ir šķērslis kapitāla tirgu savienībai un pārrobežu ieguldījumiem Eiropas Savienībā.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu par lielāku pārredzamību un informācijas par pārrobežu maksātspējas noteikumiem un procedūrām pieejamību. Tomēr EESK uzskata, ka izskatāmais priekšlikums ir tikai pirmais solis ceļā uz maksātspējas režīmu konvergenci visās ES dalībvalstīs. EESK atzinīgi novērtētu arī priekšlikumus, kas būtu izstrādāti, lai pievērstos neatrisinātajam jautājumam par fizisku personu maksātspēju.

3.2. EESK uzsver, ka pienācīgi izstrādātam maksātspējas režīmam būtu jāpalīdz dzīvotspējīgiem uzņēmumiem turpināt darbību, novēršot to priekšlaicīgu likvidāciju. Tam būtu arī jāattur aizdevēji no augsta riska aizdevumu izsniegšanas un pārvaldītāji un akcionāri – no šādu aizdevumu izmantošanas, kā arī no citu nepārdomātu finanšu lēmumu pieņemšanas⁽⁵⁾. Uzņēmums, kuru skārusi īslaicīga ekonomiska lejupslīde vai nepareizs lēmums, joprojām var tikt atveseļots, ja ekonomiskais stāvoklis uzlabojas vai uzņēmums veic korektīvus pasākumus. Ja tā notiek, labumu gūst visas ieinteresētās personas. Kreditori var atgūt lielāku savu ieguldījumu daļu, vairāk darba ņēmēju saglabā savas darbvietas, un saglabājas piegādātāju un klientu tīkls.

⁽²⁾ Pasaules Banka, Principi efektīvai maksātspējai un kreditoru/parādnieku režīmiem, pārskatīts 2021. gada izdevums, c6.1. un c19.6. princips.

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātspēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132 (Direktīva par pārstrukturēšanu un maksātspēju) (OV L 172, 26.6.2019., 18. lpp.).

⁽⁴⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2015/848 (2015. gada 20. maijs) par maksātspējas procedūrām (pārstrādāta redakcija) (OV L 141, 5.6.2015., 19. lpp.).

⁽⁵⁾ Pasaules Banka, *Resolving Insolvency*, sk. 2023. gada 3. janvārī.

3.3. Šajā saistībā EESK norāda uz pētījumiem, kuri liecina, ka efektīvas kreditoru tiesību reformas ir saistītas ar zemākām kredīta izmaksām, labāku piekļuvi kredītiem, kreditoru līdzekļu labāku atgūšanu un darbvietu efektīvāku saglabāšanu⁽⁶⁾. Būtu jāstiprina arī kreditoru komitejas līdzdalības tiesības, iespējams, iesaistot darba ņēmēju pārstāvi. Ja maksātnespējas procedūras beigās kreditori var atgūt lielāko daļu savu ieguldījumu, tie var turpināt reinvestēt uzņēmumos un uzlabot uzņēmumu piekļuvi kredītiem. Tāpat, ja bankrota režīmā tiek ievērota prasījumu absolūtā prioritāte, nodrošinātie kreditori var turpināt izsniegt aizdevumus un tiek saglabāta uzticēšanās bankrota sistēmai⁽⁷⁾.

3.4. EESK uzskata, ka maksātnespējas reformas, kuru mērķis ir veicināt parādu pārstrukturēšanu un iekšējo reorganizāciju, palīdz saglabāt darbvietas un samazināt nesekmīgu mazo un vidējo uzņēmumu skaitu, kā arī rentablu uzņēmumu likvidāciju.

3.5. Ievērojamās atšķirības valstu maksātnespējas tiesību aktos, tāpat kā nodokļu noteikumi, bieži tiek minēti kā šķēršļi pārrobežu ieguldījumiem. EESK uzskata, ka lielāka maksātnespējas tiesību aktu konverģence palīdzētu panākt kapitāla tirgu labāku darbību, tādējādi atvieglojot ieguldījumus visā Eiropas Savienībā. Tomēr priekšlikumā nav saskaņoti maksātnespējas tiesību aktu centrālie aspekti, tādi kā maksātnespējas pamatojuma un prasījumu sarindošanas saskaņota definīcija, kas abas ir būtiskas, lai panāktu lielāku efektivitāti un ierobežotu valstu maksātnespējas noteikumu pašreizējo sadrumstalotību. Tas nav labs priekšnoteikums tik ļoti nepieciešamā, bet vērienīgā kapitāla tirgu savienības mērķa sasniegšanai.

3.6. Tomēr EESK uzsver savu nelokāmo atbalstu atvērtākam ES mēroga kapitāla tirgum, kas uzņēmumiem nodrošinātu plašāku piekļuvi ieguldījumiem, un pieņem zināšanai Komisijas un Pasaules Bankas konstatējumus⁽⁸⁾ par to, ka aktīvu atgūšanas līmeņa pieaugums maksātnespējas un kreditoru tiesību (ICR) lielākas efektivitātes kontekstā paplašina Eiropas uzņēmumu piekļuvi kredītiem.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK atzīst, ka maksātnespējas procedūras dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras, jo valstu regulējums vairāk dod priekšroku vai nu "parādnieka, kura manta ir paša valdījumā" pieejai vai "kreditora tiesību" pieejai, vai arī pieejai, kurā par prioritāti izvirzīta nodarbinātība un darba tiesību akti. Tas rada atšķirīgas preferences attiecībā uz uzņēmumu likvidāciju, kreditoru prasījumu sarindošanu un uzņēmumu vadītāju, maksātnespējas procesa administratoru un tiesu lomu. Tāpat, izstrādājot politikas pasākumus, ir jāņem vērā atšķirības starp akcionāriem un parāda turētājiem; akcionāri galvenokārt reaģē uz profilakses un racionalizēšanas instrumentiem, savukārt parāda turētāji vairāk reaģē uz pārstrukturēšanas instrumentu pieejamību. EESK uzskata, ka Komisijas priekšlikumi ir pirmais solis virzībā uz konverģenci visā Eiropas Savienībā, taču tie joprojām nav efektīvi saskaņoti un nesniedz atbildi uz neatrisināto jautājumu par fizisku personu maksātnespēju.

4.2. EESK piekrīt Komisijas uzskatam, ka valstu maksātnespējas tiesību akti ir viens no svarīgākajiem apsvērumiem ārvalstu ieguldītājiem. Tomēr EESK norāda, ka tādu maksātnespējas gadījumu skaits, kuros iesaistīti pārrobežu kredīti, nepārsniedz 20 % no visiem gadījumiem un ka dati par G20 valstīm liecina, ka efektīva tiesību sistēma paaugstina ārvalstu tiešo ieguldījumu (ĀTI) līmeni tikai no 2 % uz 3 % no IKP. Turklāt ievērojamu daļu ĀTI rada uzņēmumu apvienošanās un esošu sabiedrību iegāde, nevis ieguldījumi jaunos uzņēmumos.

4.3. Tāpēc EESK brīdina, ka no maksātnespējas tiesību aktu konverģences ietekmes uz ieguldījumiem nevajadzētu gaidīt pārāk daudz. Tomēr EESK atzīst, ka efektīva tiesiskā regulējuma nodrošināšana kreditoriem un maksātnespējas tiesību aktu lielāka pārredzamība visiem potenciālajiem ieguldītājiem, kā arī vienlīdzīga informācija par tiesisko situāciju var pozitīvi ietekmēt ārvalstu ieguldījumus. Noteiktība attiecībā uz noteikumiem par kreditoru un debitoru tiesībām un nodrošinājuma dzēšanas procedūru plašāka saskaņošana starp dalībvalstīm samazinātu riskus un dotu papildu stimulu pārrobežu ieguldījumiem un starptautiskajai tirdzniecībai.

⁽⁶⁾ Pasaules Banka, *Resolving Insolvency*, sk. 2023. gada 3. janvārī.

⁽⁷⁾ Pasaules Banka, *Resolving Insolvency*, sk. 2023. gada 3. janvārī.

⁽⁸⁾ *How Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Can Help Address Nonperforming Loans – EFI Note-Finance*. Washington, DC: World Bank.

4.4. Turklāt EESK uzskata, ka ļoti svarīgi ir sniegt ieguldītājiem informāciju un nodrošināt pārredzamību jautājumos, kas saistīti ar apstrīdēšanas prasībām, aktīvu izsekošanu, direktoru pienākumiem un atbildību, uzņēmuma kā darbību turpinoša uzņēmuma pārdošanu iepriekšsagatavotā procedūrā, maksātnespējas izraisītājfaktoru, īpašu mikrouzņēmumiem un mazajiem uzņēmumiem paredzētu maksātnespējas režīmu, prasījumu sarindošanu un kreditoru komitejām.

4.5. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka ar priekšlikumu tiek ieviesta īpaša procedūra, ar ko atvieglot un paātrināt mikrouzņēmumu likvidāciju, ļaujot šādiem uzņēmumiem nodrošināt rentablāku maksātnespējas procesu. Ar šiem pasākumiem tiek atbalstīta arī mikrouzņēmumu "bez aktīviem" sakārtota likvidācija un risināts jautājums par to, ka dažās dalībvalstīs liedz piekļuvi maksātnespējas procedūrai, ja prognozētā atgūšanas vērtība ir mazāka par tiesvedības izmaksām. EESK uzsver, ka tas attiecas uz aptuveni 90 % maksātnespējas gadījumu Eiropas Savienībā, un tāpēc uzskata, ka šī procedūra ir ļoti nozīmīga.

4.6. Lai gan EESK atbalsta šo īpašo procedūru, tā brīdina, ka valstu tiesām saskaņā ar direktīvas 12. pantu un turpmākajiem pantiem izvirzītās prasības veikt šos uzdevumus var radīt pārmērīgu slogu valstu tiesu sistēmām, ja tām ir pienākums vērtēt, vai mikrouzņēmums patiešām ir maksātnespējīgs, un veikt nepieciešamo ilgstošo procedūru. Mūsaprāt, tas daļēji būtu pretrunā ierosinātā tiesību akta mērķim. Iepriekšējos atzinumos⁽⁹⁾ EESK ir norādījis, ka sistemātiska tiesvedības izmantošana, iespējams, nav vēlams risinājums, un ieteikusi veidot jaunas struktūras, kuras uzņemtos atbildību par šo uzdevumu. Efektīva neatkarīgu maksātnespējas procesa administratoru iesaistīšana, it īpaši vāji organizētiem mikrouzņēmējiem vienkāršotās likvidācijas procedūrās, ir izrādījusies izdevīga, un EESK uzskata, ka būtu aktīvi jāapsver maksātnespējas procesa administratoru iesaistīšana⁽¹⁰⁾.

4.7. EESK arī iesaka, lai maksātnespējas procesa administratoriem neatkarīgi no dalībvalsts, kurā viņi ir iecelti, leģitīmu interešu gadījumos būtu tieša un ātra piekļuve pielikumā minētajiem aktīvu valsts reģistriem. EESK arī norāda, ka ne visās dalībvalstīs ir izveidoti šādi reģistri, un mudina attiecīgās iestādes ātri novērst šo situāciju.

4.8. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu par to, ka efektivitātes labad iepriekšsagatavotā procedūrā parādnieka uzņēmuma (vai tā daļas) pārdošana tiek sagatavota un apspriesta pirms maksātnespējas procedūras oficiālās sākšanas. Tas ļauj veikt pārdošanu un gūt ieņēmumus neilgi pēc tam, kad ir sāktā oficiālā maksātnespējas procedūra, kuras mērķis ir uzņēmuma likvidācija. Tomēr EESK iebilst pret priekšlikuma 27. pantā paredzēto noteikumu, ar ko darījumu partneriem, piemēram, tāda uzņēmuma piegādātājiem, kuram uzsākt maksātnespējas procedūra, ir uzlikts pienākums parakstīt izpildāmus līgumus, kas pēc tam tiek cedēti uzņēmuma ieguvējam bez darījuma partnera piekrišanas. Faktiski tas mākslīgi saista tos ar līgumpartneri, kuru tie nekad nav izvēlējušies un nav pārbaudījuši, un ierobežo viņu uzņēmējdarbības brīvību. Tas it īpaši attiecas uz darba ņēmējiem, kuru tiesības brīvi izvēlēties profesiju nedrīkst pārkāpt, piespiedu kārtā liekot mainīt darba devēju. Tāpēc EESK mudina Komisiju, Parlamentu un Padomi pārskatīt šo priekšlikumu. Turklāt iepriekšsagatavotā procedūrā būtu jāstiprina arī kreditoru komitejas iespēja piedalīties un veikt kontroli.

4.9. EESK arī norāda, ka direktīvā faktiski nav nedz risināts jautājums par prasību sarindošanas konvergenci, nedz arī sniegta maksātnespējas pamata definīcija. Tā kā tie ir svarīgi priekšnoteikumi saskaņotām maksātnespējas procedūrām, EESK pauž lielu nožēlu par to, ka Komisija tiem nav pievērsusies.

4.10. Tāpat priekšlikumā nav pietiekami ņemti vērā maksātnespējas izraisītājfaktori, neraugoties uz paziņojumā par direktīvu paustajiem apgalvojumiem par pretējo. Priekšlikumā ir norādīts, ka divi parastie ierosinātājfaktori dalībvalstīs standarta maksātnespējas procedūru sākšanai ir maksājumu pārtraukšanas kritērijs un bilances pārbaude.

4.11. Lai vienkāršotu maksātnespējas procedūras, ko EESK principā atbalsta, direktīvā ierosināts noteikt, ka vienkāršotas likvidācijas procedūras uzsākšanas kritērijs ir nespēja samaksāt parādsaistības noteiktajā termiņā. Tā vietā, lai sniegtu norādījumus par to, kā definēt konkrētos nosacījumus, saskaņā ar kuriem šis kritērijs ir izpildīts, priekšlikumā dalībvalstīs tiek aicinātas pašas definēt šo punktu, un tiek zaudēta iespēja panākt saskaņotību visā Eiropas Savienībā.

⁽⁹⁾ Tostarp EESK atzinums par tematu "Uzņēmumu maksātnespēja" (OV C 209, 30.6.2017., 21. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Pasaules Banka, Principi efektīvai maksātnespējai un kreditoru/parādnieku režīmiem, pārskatīts 2021. gada izdevums, c6.1. un c19.6. princips.

4.12. EESK arī norāda, ka bankas parasti ir primārie finanšu starpnieki un tām ir būtiska nozīme stabilas finanšu sistēmas nodrošināšanā. Ieņēmumus nenesoši kredīti (INK) mazina rentabilitāti un var apdraudēt banku maksātspēju. Maksātspējas un kreditoru/parādnieku tiesību (ICR) režīmi ir viens no papildu instrumentiem politikas pasākumu arsenālā, ar ko ierobežot INK pieaugumu un palīdzēt tos atrisināt, kad tie sasniedz problemātisku līmeni. Uzņēmumu līmeņa analīze liecina, ka maksātspējas režīmu reformas, kas samazina šķēršļus uzņēmumu pārstrukturēšanai un personāla izmaksas, kuras saistītas ar neveiksmīgu uzņēmējdarbību, var samazināt kapitāla īpatsvaru tā dēvētajos zombijuzņēmumos. Šie ieguvumi daļēji tiek īstenoti, pārstrukturējot vājus uzņēmumus, kas savukārt veicina kapitāla pārvirzi uz produktīvākiem uzņēmumiem.

4.13. Visbeidzot EESK iesaka Komisijai saskaņā ar attiecīgo maksātspējas regulu regulāri publicēt statistiku par maksātspējas lietām, lai varētu periodiski izvērtēt izveidotās sistēmas efektivitāti.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Padomes Regulu (EK) Nr. 6/2002 par Kopienas dizainparaugiem un atceļ Komisijas Regulu (EK) Nr. 2246/2002”

(COM(2022) 666 final – 2022/0391 (COD))

un “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par dizainparaugu tiesisko aizsardzību (pārstrādāta redakcija)”

(COM(2022) 667 final – 2022/0392 (COD))

(2023/C 184/07)

Ziņotājs: **Ferre WYCKMANS**

Atzinuma pieprasījums	a) Padome, 21.12.2022. b) Eiropas Parlaments, 12.12.2022. Padome, 21.12.2022.
Juridiskais pamats	a) Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants b) Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	148/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) uzskata, ka efektīva dizainparaugu aizsardzības sistēma ir izdevīga patērētājiem un plašai sabiedrībai, jo tā veicina godīgu konkurenci un tirdzniecības praksi. Tā arī sniedz ieguldījumu ekonomikas attīstībā, stimulējot radošumu rūpniecībā, produktos, komercdarbībā un eksportā.

1.2. Lai dizainparaugs būtu aizsargāts ar likumu, lielākajā daļā dalībvalstu tam ir jābūt reģistrētam valsts rūpnieciskā īpašuma birojā. Atkarībā no attiecīgās valsts likumdošanas un dizainparauga veida to var aizsargāt arī ar autortiesībām kā neregistrētu dizainparaugu vai kā mākslas darbu. Dažās dalībvalstīs rūpnieciskā dizainparauga aizsardzību un autortiesību aizsardzību var apvienot, savukārt citās šīs aizsardzības ir savstarpēji izslēdzošas. Dažos gadījumos dizainparaugu var aizsargāt arī saskaņā ar tiesību normām par negodīgu konkurenci, taču aizsardzības nosacījumi, kā arī spēkā esošo tiesību un pārsūdzības līdzekļu tvērumi var būt ievērojami atšķirīgi.

1.3. EESK uzskata, ka dizainparaugu tiesiskais regulējums noteikti ir jāpielāgo digitālajam laikmetam, lai veicinātu ES atvēršanos un noturību, kā arī stimulētu inovāciju un konkurētspēju. Komiteja piekrīt jaunajai dizainparauga definīcijai, kas paredzēta direktīvas priekšlikumā. Šī definīcija kļūst aktuālāka, ņemot vērā tehnoloģiju attīstību, un tajā produkta jēdziens ir paplašināts, attiecinot to arī uz tehnoloģiskiem dizainparaugiem, kas nav iekļauti fiziskos priekšmetos.

1.4. EESK arī atbalsta aizsardzības ierobežošanu, piešķirot to tikai tām izskata iezīmēm, kas ir redzamas reģistrācijas pieteikumā, jo tas palielina aizsardzības juridisko noteiktību.

1.5. EESK ir gandarīta, ka regulas priekšlikumā ir pārņemts risinājums, ko Eiropas Savienības Tiesa iekļāvusi savā 2017. gada 20. decembra spriedumā *Acacia* ⁽¹⁾, kurā Tiesa precizēja jēdziena “remontdarbu atruna” interpretāciju, it īpaši tāpēc, ka šis risinājums uzlabo patērētāju aizsardzību.

⁽¹⁾ Apvienotās lietas C-397/16 un C-435/16.

1.6. Tomēr EESK neuzskata, ka publicēšanas nodevas un reģistrācijas nodevas apvienošana ļaus samazināt maksājamo nodevu kopsummu, jo ierosinātās atjaunošanas izmaksas krasi pieaug. Tāpēc šis pasākums nav tik labvēlīgs maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) un individuālu dizainparaugu autoriem, kā apgalvots dokumentā. EESK vēlas, lai MVU un individuālu dizainparaugu autoriem vajadzības gadījumā tiktu noteiktas mazākas summas proporcionāli to apgrozījumam.

1.7. EESK uzskata, ka vienkāršošana, kas panākta, svītrojot “klases vienotības” noteikumu, ir nepieciešama, bet nepietiekama, jo vēl ir jāuzlabo ergonomika dizainparaugu pieteikumu iesniegšanas sistēmās, kuras piedāvā valstu rūpnieciskā īpašuma biroju un Eiropas Savienības Intelektuālā īpašuma biroja (EUIPO, turpmāk – “Birojs”) tīmekļa vietnēs. Lai risinātu šo izaicinājumu, biroji varētu vērsties pie rūpnieciskā īpašuma padomniekiem un tādējādi atvieglot MVU un individuālu dizainparaugu autoriem savu dizainparaugu aizsardzību.

1.8. EESK uzskata, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 290. pants nav piemērots, lai izstrādātu noteikumus par strīdu izskatīšanu un par Biroja pieņemto lēmumu pārsūdzēšanu, jo deleģētais akts ir paredzēts tikai pamataкта papildināšanai un attiecas tikai uz nebūtiskiem elementiem. Taču noteikumi, kurus regulas priekšlikumā ir iecerēts pieņemt ar deleģēto aktu, attiecas uz tiesībām, kas paredzētas Pamattiesību hartas VI sadaļā par tiesiskumu, it īpaši 47. pantā par tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Tādēļ tos nevar uzskatīt par nebūtiskiem elementiem.

1.9. EESK iesaka šādus noteikumus definēt pašā regulā.

2. Vispārīga informācija

2.1. Pozitīvajās tiesībās ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 98/71/EK⁽²⁾ (turpmāk – “direktīva”) tika daļēji saskaņoti valstu tiesību akti par dizainparaugu tiesisko aizsardzību, savukārt ar Padomes Regulu (EK) Nr. 6/2002⁽³⁾ (turpmāk – “regula”) visā Eiropas Savienībā tika ieviesta atsevišķa sistēma vienotu tiesību aizsardzībai reģistrētiem Kopienas dizainparaugiem un neregistrētiem Kopienas dizainparaugiem, ar nosacījumu, ka neregistrētie Kopienas dizainparaugi atbilst aizsardzības nosacījumiem, proti, tiem ir jābūt jauniem un ar individuālu būtību. Ja reģistrācija nav veikta, īpašniekam var būt grūti pierādīt tiesības uz dizainparaugu. Turklāt aizsardzības termiņš ir ierobežots līdz trim gadiem, un piešķirto tiesību darbības joma nav tik plaša.

2.2. Regula 2006. gadā tika grozīta, lai stātos spēkā ES pievienošanās Hāgas starptautiskajai reģistrācijas sistēmai, kuras mērķis bija Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijā (WIPO) izveidot vienotu, vienkāršu, lētu un centralizētu dizainparaugu reģistrācijas procedūru.

2.3. Regula atbrīvo remonta rezerves daļas no Kopienas dizainparaugu aizsardzības, jo direktīvas izstrādes laikā par šo jautājumu netika panākta vienošanās. Tā kā Padome nesniedza atbalstu, Komisija 2014. gadā atsauc savu priekšlikumu pārskatīt direktīvu.

2.4. Izskatāmais priekšlikums ir nākamais mēģinājums pēc šīs neveiksmes un izriet no Komisijas 2020. gada 25. novembra paziņojuma “ES inovācijas potenciāla maksimāla izmantošana. Rīcības plāns intelektuālā īpašuma jomā Eiropas Savienības atveseļošanas un noturības atbalstam”, kas publicēts pēc preču zīmju tiesību reformas. Šis paziņojums izstrādāts, lai tas būtu labāk pielāgots digitālajam laikmetam, pieejamāks un efektīvāks individuālajiem dizainparaugu autoriem, MVU un nozarēm, nebūtu tik dārgs un sarežģīts, un lai palielinātu aizsardzības sistēmas juridisko noteiktību.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Rūpniecisko dizainparaugu veido priekšmeta dekoratīvais aspekts. Tas var būt trīsdimensiju vai divdimensiju. Veiksmīgs dizainparaugs harmoniski apvieno funkciju un formu. Neatkarīgi no tā, vai tie ir galdi vai tālruņi, dizainparaugs padara priekšmetu pievilcīgu vai iekārojamāku nekā citi.

3.2. Rūpnieciskais dizainparaugs piemērojams dažādiem rūpniecības un amatniecības izstrādājumiem, piemēram, tehniskiem vai medicīniskiem instrumentiem, pulksteņiem, juvelierizstrādājumiem, luksusprecēm, mājsaimniecības precēm, elektroierīcēm, transportlīdzekļiem, arhitektūras struktūrām, tekstilizstrādājumiem, izklaides precēm u. c.

3.3. Ar priekšmeta pievilcību un piesaistīšanas spēju, rūpnieciskais dizainparaugs palielina ražojuma tirgus vērtību. Tādējādi dizainparauga aizsardzība palīdz nodrošināt atdevi no investīcijām.

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 98/71/EK (1998. gada 13. oktobris) par dizainparaugu tiesisko aizsardzību (OV L 289, 28.10.1998., 28. lpp.).

⁽³⁾ Padomes Regula (EK) Nr. 6/2002 (2001. gada 12. decembris) par Kopienas dizainparaugiem (OV L 3, 5.1.2002., 1. lpp.).

3.3.1. Tāpēc EESK uzskata, ka efektīva aizsardzības sistēma ir izdevīga patērētājiem un plašai sabiedrībai, ciktāl šī sistēma atbalsta godīgu konkurenci un tirdzniecības praksi.

3.3.2. Tā arī veicina ekonomikas attīstību, stimulējot radošumu rūpniecībā un rūpnieciskajā ražošanā, kā arī komercdarbības un eksporta pieaugumu.

3.4. Lielākajā daļā dalībvalstu dizainparaugam ir jābūt reģistrētam valsts rūpnieciskā īpašuma birojā, lai tas būtu aizsargāts ar likumu. Atkarībā no attiecīgās valsts likumdošanas un dizainparauga veida dizainparaugu var aizsargāt arī ar autortiesībām kā neregistrētu dizainparaugu vai kā mākslas darbu.

3.5. Dažās dalībvalstīs rūpnieciskā dizainparauga aizsardzību un autortiesību aizsardzību var apvienot, savukārt citās – šīs aizsardzības ir savstarpēji izslēdzošas. Dizainparaugu var aizsargāt arī saskaņā ar tiesību normām par negodīgu konkurenci, taču aizsardzības nosacījumi, kā arī spēkā esošo tiesību un pārsūdzības līdzekļu tvērums var atšķirties.

3.6. Ņemot vērā ES mērķus stimulēt atveseļošanu un noturību un veicināt inovāciju un konkurētspēju, EESK uzskata, ka dizainparaugu tiesiskais regulējums ir jāpielāgo digitālajam laikmetam. Komiteja atbalsta jauno ierosināto definīciju, jo tā ir aktuālāka, ņemot vērā tehnoloģiju attīstību, un tajā produkta jēdziens ir paplašināts, attiecinot to arī uz tehnoloģiskiem dizainparaugiem, kas nav iekļauti fiziskos objektos.

3.7. EESK arī atbalsta juridiskās noteiktības stiprināšanu, kas saistīta ar aizsardzības ierobežošanu, piešķirot to tikai tām izskata iezīmēm, kas ir redzamas reģistrācijas pieteikumā.

3.8. Komiteja arī atbalsta dizainparauga reģistrācijā piešķirto tiesību darbības jomu pielāgošanu, lai aptvertu problēmas, kas saistītas ar 3D drukāšanas tehnoloģiju ieviešanu, un to, ka, tāpat kā preču zīmju tiesībās, ir pievienotas tiesības dizainparaugu īpašniekiem, lai nepieļautu, ka viltotas preces tranzītā šķērso ES teritoriju vai nonāk citā muitas situācijā, nelaižot tās brīvā apgrozībā, ar mērķi apkarot viltošanu.

4. Īpašas piezīmes

4.1. *Remontdarbu atruna un patērētāju tiesību aizsardzība*

4.1.1. Par rezerves daļu ("kompleksa ražojuma sastāvdaļu") aizsardzību saskaņā ar dizainparaugu tiesību normām ir rakstīts ļoti daudz. Aizsardzība bija paredzēta regulā, taču to papildināja ar izņēmumu, proti, t. s. remontdarbu atrunu, kuras mērķis ir ierobežot ražotāju vai piegādātāju (jo īpaši automobiļu) monopolu rezerves daļu tirgū (110. pants). Šajā remontdarbu atrunā paredzēts, ka ar rezerves daļu saistīta dizainparauga tiesību īpašnieks nevar izmantot monopoltiesības vai liegt trešai personai laist tirgū remonta rezerves daļas, kuras izmanto ražojuma remontam un tā sākotnējā izskata atjaunošanai.

4.1.2. Kompleksa galaprodukta (automašīnas, pulksteņa, mobilā tālruņa utt.) ražotājs bieži kontrolē visu ražošanas ķēdi. Tādējādi viņš var gūt dubultu peļņu: vispirms galaprodukta pārdošanas tirgū, bet arī rezerves daļu pārdošanas tirgū.

4.1.3. Taču uzvedības ekonomikā ir pierādīts, ka lielākā daļa patērētāju izvēli izdara, pamatojoties uz primārā produkta pārdošanas cenu, neņemot vērā sekundāro pakalpojumu pārdošanas cenu. Tādējādi patērētāji kļūst par sākotnējās investīcijas ķīlniekiem, un viņiem nākas segt izmaksas, kurām viņi, iespējams, nebūtu piekrituši citos apstākļos.

4.1.4. EESK norāda, ka šāda situācija var radīt konkurences tiesību problēmas, jo sākotnējam ražotājam/montētājam, kas ir dizainparauga tiesību īpašnieks, ir būtiskas konkurences priekšrocības, kas galu galā var kaitēt patērētājam:

— attiecībā uz klientiem – ļaujot tam noteikt augstas cenas vai sasaistīšanu,

— attiecībā uz remontētājiem – ļaujot tam pārņemt tirgu vai diktēt nosacījumus tiem remontētājiem, kurus tas piekrīt apgādāt,

— attiecībā uz piegādātājiem – ciktāl tas varētu liegt viņiem apgādāt neatkarīgus remontētājus vai liegt neatkarīgajiem piegādātājiem kopēt tā daļas, lai apgādātu remonta tirgu.

4.1.5. Lai izvairītos no sekundāro tirgu monopolizācijas, ES likumdevējs nolēma ierobežot tiesības, ko var iegūt uz rezerves daļām.

— Pirmo ierobežojumu dažkārt sauc par “obligātā saderīguma” izņēmumu (*must match*) (8. panta 2. punkts). Ražojuma ārējais izskats, kas nepieciešams savienošanai ar citu ražojumu, nav aizsargājams.

— Otrais ierobežojums attiecas uz neredzamo daļu aizsardzību.

4.1.6. Daļu, kas ražojuma parastās lietošanas laikā nav redzama, nevar aizsargāt, iesniedzot dizainparaugu (4. panta 2. punkts).

Tas attiecas, piemēram, uz:

— pulksteņa mehānismu,

— sadzīves tehnikas lielākās daļas motoru iekšpusi,

— automobiļa motoru (tiek uzskatīts, ka tas nav redzams transportlīdzekļa normālas lietošanas laikā, pat ja motors ir viegli redzams, paceļot motora pārsegu).

4.1.7. Tāpēc rezerves daļas, kuras var aizsargāt, ir tās, kurām nav nekāda savienošanas mehānisma un kuras ir redzamas. Tādējādi saskaņā ar regulu ir iespējams aizsargāt lielu skaitu rezerves daļu. Automašīnai tās būs, piemēram:

— priekšējie lukturi,

— spārni,

— pārsegs un durvis (bet ne viras),

— stūre.

4.1.8. Tādējādi produktu, kas nav aizsargāts pēc dizainparauga iesniegšanas, var reproducēt jebkurš konkurējošs rezerves daļu ražotājs, un tas var tikt izmantots remontdarbu tirgū.

4.1.9. Tomēr šo noteikumu piemērošana ir radījusi jautājumus. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē to, ka regulas priekšlikumā ir ņemts vērā Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 20. decembra spriedumā *Acacia* lietā piedāvātais risinājums, kurā Tiesa precizēja jēdziena “remontdarbu atruna” interpretāciju.

4.1.10. EESK norāda, ka Parīzes Apelācijas tiesa praksē piemēroja šo risinājumu savā 2018. gada 11. septembra spriedumā lietā Nr. 2017/01589 attiecībā uz diskiem, kurus tirgo tiešsaistes tirdzniecības vietnē. Pārdevējs nevarēja pamatoti atsaukties uz remontdarbu atrunu, jo šie diski tika piedāvāti “transportlīdzekļu estētiskai personalizācijai” un “pielāgošanai”. Līdz ar to strīdīgie diski tika atzīti par viltotiem un pārdevējs tika sodīts par dizainparaugu viltošanu.

4.1.11. Dažas dalībvalstis ir liberalizējušas rezerves daļu tirgu. Ar Francijas 2021. gada 22. augusta Klimata un noturības likumu Nr. 2021-1104 no 2023. gada 1. janvāra tika atvērts tirgus atsevišķu automobiļu rezerves daļu pārdošanai.

4.1.12. Šā pasākuma mērķis ir pazemināt cenas šajā tirgū. Laikposmā no 2019. līdz 2020. gadam cenas palielinājās vidēji par 8 %, daļēji dažādu daļu, piemēram, elektrisko atpakaļskata spoguļu motoru, vējstiklos uzstādīto sensoru utt., tehniskās sarežģītības dēļ. Šis nozares kontekstā visliberalākajās valstīs nav augsti attīstīta rūpniecība atšķirībā no Vācijas, kurā ir spēcīgi automobiļu ražotāji, bet tirgus jau ir atvērtāks.

Sākot no 2023. gada 1. janvāra Francijā aprīkojuma ražotāji neatkarīgi no tā, vai tie ražo oriģinālo aprīkojumu, t. i., ir iesaistīti jaunā transportlīdzekļa montāžā, vai ir neatkarīgi ražotāji, varēs tirgot stikla detaļas. Tāpēc aprīkojuma ražotāji, kas ir iesaistīti citu redzamu rezerves daļu (optikas daļu, atpakaļskata spoguļu utt.) oriģinālajā montāžā, varēs pārdot šīs detaļas kā ražotāji.

4.2. Dizainparaugu aizsardzības izmaksas

4.2.1. EUIPO rīcībā ir sistēma dizainparaugu pieteikumu iesniegšanai tiešsaistē, kurā norādīts, ka izmaksas pašlaik ir sākot no 350 euro. EESK atgādina, ka reģistrēts Kopienas dizainparaugs sākotnēji ir derīgs piecus gadus no pieteikuma datuma, bet to var pārreģistrēt ik pēc pieciem gadiem līdz kopējam maksimālajam termiņam, kas ir 25 gadi.

4.2.2. Papildus iesniegšanas izmaksām ir vēl trīs veidu nodevas:

- reģistrācijas nodeva 230 euro apmērā, kurai var pievienot papildu reģistrācijas maksu 115 euro apmērā par 2 līdz 10 papildu reģistrācijām un 50 euro – pēc 10 papildu reģistrācijām,
- publicēšanas nodeva 120 euro apmērā, ko var palielināt par 60 euro par 2 līdz 10 papildu publikācijām un par 30 euro pēc 10 papildu publikācijām,
- nodeva par publicēšanas atlikšanu 40 euro apmērā, ko var palielināt par 20 euro par 2 līdz 10 dizainparaugiem un par 10 euro, ja ir vairāk nekā 10 dizainparaugi.

4.2.3. Maksājamās nodevas ir atkarīgas no diviem faktoriem:

- no pieteikumā ietvertu dizainparaugu skaita,
- no tā, vai dizainparaugu publicēšana tiks atlikta.

4.2.4. Nodevu struktūra atbilst šādam modelim:

- pamata nodeva par vienu dizainparaugu vai par pirmo dizainparaugu, kas iekļauts kombinētā pieteikumā,
- samazināta nodeva par 2.–10. dizainparaugu,
- nodevas papildu samazinājums, sākot no 11. dizainparauga.

4.2.5. Regulas priekšlikumā ir paredzēts pirmās atjaunošanas (pēc pieciem gadiem) nodevu samazināt līdz 70 euro, bet palielināt nodevu otrai atjaunošanai (pēc 10 gadiem) līdz 140 euro, trešajai atjaunošanai (pēc 15 gadiem) līdz 280 euro un ceturtajai atjaunošanai (pēc 20 gadiem) līdz 560 euro. Divu pirmo atjaunošanu summa paliek tāda pati kā pašlaik maksājamā, t. i., kopā 210 euro, bet nākamo atjaunošanu nodeva krasi pieaug.

4.2.6. Šis priekšlikums nešķiet tik labvēlīgs MVU un individuālu dizainparaugu autoriem, kā apgalvots dokumentā. Tāpēc EESK aicina noteikt mazākas summas MVU un individuālu dizainparaugu autoriem, piemēram, proporcionāli to apgrozījumam.

4.2.7. Turklāt EESK neuzskata, ka izmaiņas nodevu struktūrā, apvienojot publicēšanas un reģistrācijas nodevu, ļaus samazināt nodevu kopējās izmaksas.

4.3. “Klases vienotības” prasības atcelšana

4.3.1. Pat ja reģistrācijas pieteikums var attiekties uz vairākiem dizainparaugiem, ražojumiem, kuros tos paredzēts iekļaut vai kuriem tos paredzēts izmantot, noteikti jāpieder vienai un tai pašai “klasei”, pamatojoties uz “klases vienotības” prasību. Šīs klases ir sakārtotas sarakstā ar nosaukumu “Lokarno klasifikācija”.

4.3.2. Saskaņā ar Lokarno Nolīguma 2. panta 1. punktu Lokarno klasifikācijai “ir vienīgi administratīvs raksturs” un tajā ietilpst:

- klašu un apakšklašu saraksts,
- alfabētisks preču saraksts, kurās dizainparaugi tiek iekļauti, ar norādēm uz klasēm un apakšklasēm, kurās šīs preces ietilpst,
- paskaidrojumi.

4.3.3. Regulas priekšlikumā paredzētā “klases vienotības” prasības atcelšana, kas ļautu uzņēmumiem iesniegt kombinētos dizainparaugu pieteikumus, kuri apvienotu vairākus dizainparaugus vienā un tajā pašā kombinētā pieteikumā, neaprobežojoties ar produktiem, kuri pieder vienotai Lokarno klasei, ir vērsta uz to, lai mudinātu MVU un individuālu dizainparaugu autorus iesniegt savus dizainparaugu pieteikumus aizsardzības nolūkā.

4.3.4. EESK uzskata, ka vienkāršošana, kas panākta, atceļot “klases vienotības” prasību, ir nepieciešama, bet nepietiekama, jo vēl ir jāuzlabo ergonomika dizainparaugu pieteikumu iesniegšanas sistēmās, kuras piedāvā valstu rūpnieciskā īpašuma biroju un EUIPO tīmekļa vietnēs.

4.3.5. Biroji varētu izmantot rūpnieciskā īpašuma aģentu speciālās zināšanas, lai to risinātu un tādējādi atvieglotu MVU un individuālu dizainparaugu autoriem savu dizainparaugu aizsardzību.

4.3.6. Rūpnieciskā īpašuma aģenti, protams, turpinās palīdzēt tiesību īpašniekiem dizainparaugu izmantošanā un pārstāvēs tos tiesvedībā.

4.4. *Pilnvaru deleģēšana un deleģēto aktu pieņemšana*

4.4.1. Regulas priekšlikumā ir paredzēts, ka noteikumus par strīdiem, kas saistīti ar dizainparaugu tiesībām, pieņems ar deleģētajiem aktiem.

Runa ir par:

- dizainparauga atsaukšanu un grozīšanu (47.a un 47.b pants),
- spēkā neesamības pasludināšanu (53.a pants),
- apelācijas tiesvedību attiecībā uz Biroja lēmumiem (55.a pants),
- procedūras mutisko daļu Biroja Apelācijas padomēs (64.a pants),
- pierādījumu iegūšanu (65.a pants),
- paziņošanu par lēmumiem un pavēstēm (66.a pants),
- procedūru paziņojumiem Birojam (66.d pants),
- procedūras termiņu aprēķināšanu un ilgumu (66.f pants),
- tiesvedības atsākšanu Birojā (67.c pants),
- profesionālo pārstāvību Birojā strīda gadījumā (78.a pants),
- nodevu un maksu maksājumu (106.aa pants).

4.4.2. EESK uzskata, ka nav piemēroti izmantot LESD 290. pantu, lai izstrādātu noteikumus par strīdu izskatīšanu un par apelāciju pret Biroja lēmumiem, jo deleģētais akts ir paredzēts tikai pamataкта papildināšanai un tam jāattiecas tikai uz nebūtiskiem elementiem. Taču minētie noteikumi attiecas uz tiesībām, kas paredzētas Pamattiesību hartas VI sadaļā par tiesiskumu, it īpaši 47. pantā par tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu. Tādēļ tos nevar uzskatīt par nebūtiskiem pamataкта elementiem.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojums “Zaļās un digitālās pārkārtošanās divējādā mijietekme jaunajā ģeopolitiskajā kontekstā”””

(COM(2022) 289 final)

(2023/C 184/08)

Ziņotājs: **Angelo PAGLIARA**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 27.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	204/0/3

Preambula

Eiropas Komisijas ziņojums un šis atzinums ir sagatavots laikā, ko raksturo Krievijas nepārtrauktās militārās agresijas pret Ukrainu sociālās, ģeopolitiskās un ekonomiskās sekas. Stratēģiskie lēmumi, ko Eiropas Savienība pieņems tuvākajos mēnešos, noteiks ne tikai ar divējādo zaļo un digitālo pārkārtošanos saistīto mērķu sasniegšanu, bet arī ES noturību un stratēģisko autonomiju.

Tāpēc, apzinoties organizētās pilsoniskās sabiedrības būtisko lomu megatendenču apzināšanā un interpretēšanā un to, cik svarīgi ir organizēto pilsonisko sabiedrību iesaistīt ES stratēģiskās prognozēšanas procesa sākumposmā, ar šo atzinumu EESK vēlas arī sniegt ieguldījumu 2023. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojuma izstrādē, kurā galvenā uzmanība tiks pievērsta stratēģiskajām ievirzēm ar mērķi stiprināt ES lomu globālā mērogā.

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK mudina Komisiju turpināt stratēģiskās prognozēšanas programmas izstrādi un aicina šajā procesā jau no paša sākuma vairāk iesaistīt Komiteju. EESK kā sociālo partneru un organizētas pilsoniskās sabiedrības pārstāves lielāka iesaistīšana uzlabotu analīzes un prognozēšanas spēju un palīdzētu apzināt tendences un iespējamus risinājumus.

1.2. EESK pauž cerību, ka stratēģiskās prognozēšanas programma, kā arī Eiropas Komisijas rīcība būs vērsta uz tāda jauna attīstības modeļa izveidi, kurā pienācīgi ņemta vērā ekonomiskā, vidiskā un sociālā ilgtspēja.

1.3. Tā kā divējādās pārkārtošanās īstenošana ir atkarīga arī no cilvēku gribas un izturēšanās, EESK iesaka Komisijai pievērst uzmanību arī sabiedrības bažām un iespējamajai cilvēku neizlēmībai ierosināto izmaiņu kontekstā.

1.4. Ziņojumā ir aprakstīta vēlamā nākotne un resursi, kas vajadzīgi tās sasniegšanai, pietiekami padziļināti nepievēršoties riskiem un apdraudējumiem. EESK aicina Komisiju skaidrāk aprakstīt arī riskus un analizēt iespējas un scenārijus gadījumā, ja netiek sasniegti vēlamie mērķi, it īpaši attiecībā uz izejvielu, retzemju metālu, ūdens resursu pieejamību un iespējamajiem ar tiem saistītajiem problēmjautājumiem.

1.5. Pašreizējie ģeopolitiskie izaicinājumi ietekmēs ES agropārtikas sektora piegādes sistēmas un noturību. Nesenie notikumi, kas saistīti ar Covid-19 un Krievijas militāro agresiju pret Ukrainu, izjauca mūsu izplatīšanas sistēmu, un īstermiņā tas, visticamāk, atkārtosies. EESK atzinīgi vērtē ieteikumu samazināt ES atkarību no barības, mēslošanas līdzekļu un citu ielaidresursu importa un ierosina pārtikas sistēmām piemērojamas atvērtās stratēģiskās autonomijas definīciju, kuras pamatā būtu pārtikas ražošanas, darbaspēka un godīgas tirdzniecības aspekti, ar galveno mērķi garantēt pārtikas nodrošinājumu visiem ES iedzīvotājiem, izmantojot ilgtspējīgu, noturīgu un taisnīgu apgādi ar veselīgu pārtiku.

1.6. Stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā nav ņemta vērā spēcīgas, saliedētas un inovatīvas ES rūpniecības sistēmas, kas spēj radīt kvalitatīvas darbvietas, stratēģiskā nozīme. EESK aicina Eiropas Komisiju izstrādāt konkrētas prognozes par ES rūpniecības politikas nākotni un iesaka pieņemt atbilstošu ekonomikas politiku, lai uzlabotu ES ilgtermiņa konkurētspēju un produktivitāti un stimulētu publiskās un privātās investīcijas šajā jomā.

1.7. Krievijas militārā agresija pret Ukrainu, enerģētikas krīze un jaunā ekonomiskā un ģeopolitiskā realitāte ietekmēs virzību uz divējādo pārkārtošanos. EESK atzinīgi vērtē ES apņēmību sasniegt izvirzītos mērķus, taču vienlaikus aicina Komisiju un Padomi izstrādāt visus nepieciešamos instrumentus, ar kuriem stiprināt stratēģisko enerģētisko autonomiju un Eiropas rūpniecības sistēmu un atbalstīt uzņēmumus un darba ņēmējus, par paraugu ņemot to, kas pandēmijas krīzes laikā tika paveikts, pieņemot uz Eiropas pagaidu atbalsta instrumenta bezdarba risku mazināšanai ārkārtas situācijā (SURE) modeli balstītu instrumentu.

1.8. EESK atzinīgi vērtē pastiprināto uzsvāru uz sociālo dimensiju un, tāpat kā 2021. gada atzinumā, aicina Komisiju stratēģiskās analīzes ietvaros izstrādāt īpašus prognozēšanas instrumentus par pārkārtošanās ietekmi uz sociālā nodrošinājuma sistēmām un šajā sakarā ierosināt īpašus pasākumus, lai mazinātu divējādās pārkārtošanās sociālo ietekmi.

1.9. EESK uzskata: lai stiprinātu ES kā globālo procesu dalībnieces lomu, Eiropas Savienībai ir jāiestājas par savām vērtībām un jāturpina sadarboties ar trešām valstīm, stiprinot kopējo ārpolitiku, meklējot kopīgus risinājumus un nodrošinot, ka mūsu sadarbība un tirdzniecība labvēlīgi ietekmē šo valstu iedzīvotāju ekonomiskās un sociālās tiesības, it īpaši ņemot vērā ilgtermiņa ilgtspēju.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Krievijas militārā agresija Ukrainas teritorijā un sekas, ko tā izraisīja ekonomikas, sociālajā un rūpniecības sistēmā – tehnoloģiju, tirdzniecības, ieguldījumu standartu un rūpniecības struktūras pārmaiņu ziņā – pastiprina nepieciešamību investēt zaļajā un digitālajā pārkārtošanā, tostarp lai panāktu ES stratēģisko autonomiju. Šo iemeslu dēļ EESK atzinīgi vērtē stratēģiskās pārdomas par mijiedarbību starp zaļo un digitālo pārkārtošanos un to spēju būt savstarpēji pastiprinošām.

2.2. Secīgas krīzes (vispirms pandēmijas, bet pēc tam militārā krīze) dažādos dzīves aspektos ir palielinājušas pieprasījumu pēc drošības, jo iedzīvotāji meklē lielāku aizsardzību. Šajā sakarā divējādās pārkārtošanās mērķu sasniegšanā ir pilnībā jāņem vērā iespējamās negatīvās ekonomiskās un sociālās sekas, kā arī sekas visās citās jomās, tostarp paredzot atbilstošus politikas instrumentus. Tāpēc EESK norāda, ka ES iedzīvotāji, it īpaši visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas varētu būt atturīgākas pret pārmaiņām, ko rada šī pārkārtošanas, ja viņi uzskatīs, ka šo pārmaiņu sekas viņus ietekmē negatīvi.

2.3. EESK kā sociālo partneru un organizētas pilsoniskās sabiedrības pārstāves arvien lielāka iesaistīšanās sniegtu ieguldījumu stratēģiskās prognozēšanas programmas cikla pasākumos, stiprinātu analīzes un prognozēšanas spējas un palīdzētu labāk apzināt tendences.

2.4. EESK attīsta organizētas pilsoniskās sabiedrības stratēģiskās prognozēšanas spējas gan ar savu locekļu un viņu pārstāvēto valstu organizāciju starpniecību, gan ar pilsoniskās sabiedrības starpniecību ES līmenī, izmantojot Sadarbības grupu, kurā ir pārstāvēti galvenie ES līmeņa pilsoniskās sabiedrības tīkli un organizācijas. Konkrēti, tā veicina dialogu un apspriešanos ar organizētu pilsonisko sabiedrību, palielina izpratni par stratēģiskās perspektīvas nozīmi, kā arī sniedz reālus instrumentus tās īstenošanai. EESK pārstāvētās organizētas pilsoniskās sabiedrības strukturēta iesaiste arī ļaus uzlabot spēju holistiskā veidā iekļaut stratēģiskajā programmā dažādās dimensijas (rūpniecisko, sociālo, ekonomisko, vidisko utt.).

2.5. Visu minēto iemeslu dēļ EESK vēlas jau no paša procesa sākuma sadarboties ar Eiropas Komisiju stratēģiskās prognozēšanas ciklā, lai to padarītu līdzdalīgāku. Kā piemēru var minēt uzklauššanu, kurā EESK ir apkopojusi pilsoniskās sabiedrības organizāciju, kā arī ekspertu viedokļus, lai apsvērtu problēmas un iespējas, ar ko ES saskarsies virzībā uz sociāli un ekonomiski ilgtspējīgu Eiropu. Šajā atzinumā EESK piedāvā ieguldījumu un ierosinājumus par minētajiem galvenajiem aspektiem, uz kuriem Eiropas Komisijai būtu jākoncentrējas nākamajā ziņojumā.

2.6. Ņemot vērā izaicinājumus un iespējas, ar ko Eiropa saskarsies nākamajās desmitgadēs, paredzams, ka stratēģiskās prognozēšanas nozīme palielināsies. Tāpēc EESK aicina Komisiju turpināt stratēģiskās prognozēšanas programmas izstrādi, pastiprinot EESK iesaisti ziņojuma analīzes un izstrādes posmā.

2.7. Ziņojumā nav pietiekami ņemts vērā tas, ka digitālā plaisa starp dažādiem ES reģioniem apdraud divējādās pārkārtošanās mērķu sasniegšanu. Nākamajā stratēģiskajā ziņojumā ir jāņem vērā šīs atšķirības un iespējamās sekas sociālajā aspektā un pieejamo iespēju ziņā.

2.8. EESK apzinās, ka digitālās tehnoloģijas var pozitīvi ietekmēt klimata mērķu sasniegšanu, tostarp palielināt enerģētisko drošību, un ka zaļā pārkārtošanās var arī pārveidot digitālo nozari un ekonomiku. Šajā saistībā EESK atzinīgi vērtē daudzās atsaucēs uz to, ka ir vajadzīgi ieguldījumi tehnoloģijās un atbilstoša politika, lai sasniegtu izvirzītos mērķus, un atbalsta arī atsaucēs uz nepieciešamību pieņemt kibernetikas pasākumus, lai aizsargātu stratēģiskās tehnoloģijas.

2.9. 2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā vairākkārt ir uzsvērts jautājums par enerģijas pieprasījumu, ko rada digitalizācija, un par patēriņu, ko rada tīklu, sistēmu un ierīču darbība, kuru līdzsvaro paaugstināta to procesu efektivitāte un ilgtspēja, kuriem tie tiek piemēroti (lauksaimniecība, loģistika, mākoņdatošana utt.). Savlaicīgi šķiet atgādinājumi par nepieciešamību uzlabot to energoefektivitāti un atgūt Eiropas vadošo lomu nozares aprites ekonomikā (sākot ar piekļuvi kritiski svarīgām izejvielām līdz pat elektronisko atkritumu apsaimniekošanai un progresīvu digitālo tehnoloģiju izstrādei).

2.10. Tomēr būtu skaidrāk jānorāda, kādi ir ieguvumi no digitālās pārkārtošanās ilgtspējas un energotaupības (dematerializācija un aizstāšana) aspektā, tādējādi palīdzot palielināt iedzīvotāju un politikas veidotāju atbalstu šo dziļās pārveides procesu vērtībai un ietekmei.

2.11. Starp izmaiņām, kas saistītas ar digitalizāciju, nav atsaucēs uz kriptovalūtām un digitālajām valūtām. Kriptovalūtu pieaugošā izplatība ir tieši saistīta ar digitalizācijas procesu vērsanos plašumā un blokķēdes tehnoloģijas attīstību, kuras plūsmas valstis nespēj regulēt, atstājot plašas iespējas nelikumīgās ekonomikas darbībai. Tāpēc EESK norāda, ka stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā ir jāiekļauj īpaša sadaļa par kriptovalūtu un digitālo valūtu izmantošanas interpretāciju un analīzi, un mudina Komisiju pieņemt un īstenot vienotu tiesisko regulējumu saskaņā ar G20 secinājumiem.

2.12. EESK atzinīgi vērtē prognozēšanas ziņojumā iekļautos apsvērumus par lauksaimniecības jautājumu, jo tādējādi atšķirībā no daudzām citām jomām pašas prognozēšanas centrā ir izvirzīta ES politikas loma un būtiskā nozīme, kas tai ir, nosakot turpmākās attīstības tendences. Šajā gadījumā, pretēji tam, kas parasti notiek citās analizētajās jomās, ziņojumā ir precizēti pasākumi, kas ES jāveic, lai novērstu riskantu regresu.

2.13. Būtu vairāk jādažādo ES pārtikas sistēmas; būtu jāstiprina lauksaimniecības darbaspēks, it īpaši piesaistot jauniešus un nodrošinot pienācīgus darba nosacījumus un atalgojumu; tirdzniecības politika būtu jāsapņo ar ES pārtikas ilgtspējas standartiem un konkurētspējas vajadzībām. Būtu jāpievēršas arī koncentrācijai pārtikas ķēdēs un finanšu īpašumtiesībām, kā arī tirgus pārredzamībai, lai nodrošinātu, ka pārmērīgas spekulācijas ar precēm nesaasinās turpmākās krīzes.

2.14. EESK vēlas uzsvērt, ka pašreizējā ģeopolitiskajā kontekstā piekļuve kritiski svarīgām izejvielām ir būtiska ne tikai divējādās pārkārtošanās mērķu sasniegšanai, bet galvenokārt ES rūpniecības sistēmas uzturēšanai un stiprināšanai, kā arī sociālajai, ekonomiskajai un nodarbinātības stabilitātei. Šajā saistībā EESK ierosina Komisijai veikt detalizētāku un padziļinātāku analīzi, izmantojot atbilstošus analīzes (arī no ģeopolitiskā viedokļa) un prognozēšanas instrumentus.

2.15. EESK norāda, ka ūdens un ūdens resursi, kas vairākkārt minēti ziņojumā, ir ne tikai problēma, bet arī potenciāls, it īpaši ņemot vērā ūdens efektivitātes uzlabošanu, resursu apsaimniekošanu un izpratnes veicināšanas kampaņas par atbildīgu patēriņu. It īpaši, zilajai ekonomikai ir ievērojama loma, un tās potenciāls ES un pasaules ekonomikā attiecībā uz darbvieta radīšanu un cilvēku labklājību un veselību pastāvīgi palielinās. EESK uzskata, ka šīs iespējas, kas aptver gan tradicionālās, gan jaunās nozares un darbības, ir jāizmanto pēc iespējas lielākā mērā, vienlaikus līdz minimumam samazinot nelabvēlīgo ietekmi uz klimatu, biodaudzveidību un vidi.

2.16. EESK aicina Komisiju divējādās dinamikas kontekstā vairāk ņemt vērā iespējamās scenārija izmaiņas saistībā ar karu Ukrainā, it īpaši attiecībā uz energoapgādi un kritiski svarīgām izejvielām.

- 2.17. EESK piekrīt aicinājumam ES politikas jomas pielāgot jaunam ekonomikas modelim, palielināt ieguldījumus labklājības uzlabošanai un paaugstināt ES rūpniecības un ekonomikas sistēmas produktivitāti un konkurētspēju. Šajā saistībā Komiteja aicina izstrādāt konkrētas prognozes par ES rūpniecības politikas nākotni, jo šī politika ir būtiska, lai panāktu pilnīgu stratēģisko autonomiju.
- 2.18. EESK atbalsta ieteikumu palielināt publiskās un privātās investīcijas, lai sasniegtu pārkārtošanās mērķus. Tomēr Komiteja norāda, ka ES lēmumi ekonomikas jomā, it īpaši procentu likmju turpmāka palielināšana, var negatīvi ietekmēt investīcijas.
- 2.19. EESK atzinīgi vērtē aicinājumu īstenot taisnīgu pārkārtošanos un to, ka salīdzinājumā ar iepriekšējo ziņojumu lielāks uzsvars ir likts uz sociālo kohēziju un sociālā dialoga nozīmi. EESK arī uzskata, ka koncentrēšanās uz sociālo dimensiju un nodarbinātības kvalitāti kļūs par Eiropas darba kārtības prioritāriem faktoriem, mainot prioritāšu hierarhiju, kas tās joprojām nostāda papildinošā pozīcijā.
- 2.20. EESK atzinīgi vērtē to, ka 2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā uzmanība ir pievērsta pārmaiņām, ko divējādā pārkārtošanās rada darba tirgū un visneaizsargātāko sociālo grupu (ģimeņu, kopienu) ekonomiskajos apstākļos, un ka vienlaikus ir uzsvērtā nepieciešamība nodrošināt atbilstošus resursus sociālajiem pasākumiem. EESK arī aicina pievērst lielāku uzmanību nabadzības un sociālās atstumtības problēmām.
- 2.21. EESK aicina ES ņemt vērā iedzīvotāju novecošanu un demogrāfiskās pārmaiņas līdz ar paredzamo aprūpes pieprasījuma pieaugumu, no vienas puses, un veselības aprūpes darbinieku trūkumu, no otras puses. Eiropas Savienībai ir jānodrošina, lai aprūpe arī turpmāk būtu pieejama un cenas ziņā pieņemama un lai tā nekļūtu par luksuspreci.
- 2.22. EESK vērs uzmanību uz vispārīgo pieeju, ar kādu 2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā aplūkots jautājums par digitalizācijas procesu izraisītās darba vietu hibridizācijas paātrināšanu (turklāt tas ir tikai pieminēts rindkopā par digitalizāciju un pieprasījumu pēc transporta): tā tiek uzskatīta vienkārši kā tehnoloģiskās pārveides procesa sekas, novārtā atstājot tās ietekmi uz darba apstākļiem un darba attiecībām, kā arī ar to saistītās regulatīvās vajadzības.
- 2.23. EESK norāda uz risku, ka stratēģiskās prognozēšanas sistēma var kļūt pārāk ekonomiski orientēta un centrēta uz konkurenci un tirgu kā patiesu cementējošu faktoru, kas saliedē Eiropas rīcību, intereses un stratēģiju. Līdz ar to pilsoniskajai sabiedrībai un darba ņēmējiem tiek piešķirta papildinoša loma, pietiekami neņemot vērā divējādās pārkārtošanās spēju radīt jaunas un lielākas bagātības un veicināt tādu jaunu modeļu izveidi, kas spēj mazināt neaizsargātību un socializēt radītos ieguvumus.
- 2.24. Lai labāk izprastu iedzīvotāju vēlmes un viedokļus, EESK aicina Komisiju veikt īpašu Eurobarometra aptauju par jautājumiem, kas tiks aplūkoti nākamajā stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā. Tas ir arī būtiski, lai novērtētu, cik lielā mērā nākotnē tiks pieņemti perspektīvas analizē ierosinātie pasākumi.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai “Ceļš uz spēcīgāku ES tīrvērtes sistēmu””

(COM(2022) 696 final)

un par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulas (ES) Nr. 648/2012, (ES) Nr. 575/2013 un (ES) 2017/1131 attiecībā uz pasākumiem, lai mazinātu pārmērīgas riska pozīcijas attiecībā uz trešo valstu centrālajiem darījumu partneriem un uzlabotu Savienības tīrvērtes tirgu efektivitāti”

(COM(2022) 697 final – 2022/0403 (COD))

(2023/C 184/09)

Ziņotājs: **Florian MARIN**

Atzinuma pieprasījums	Padome, 31.1.2023. Eiropas Parlaments, 1.2.2023. Eiropas Komisija, 8.2.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par / pret / atturas)	201/1/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Komiteja atzinīgi vērtē regulas priekšlikumu⁽¹⁾ un Komisijas ieguldījumu mūsu kapitāla tirgu stratēģiskās autonomijas nodrošināšanā, iekšējās tīrvērtes spēju palielināšanā un ES tīrvērtes sistēmas drošības un stabilitātes uzlabošanā. Komiteja uzskata, ka ES kapitāla tirgu finanšu stabilitātes nodrošināšanai ir svarīga konkurētspējīga un efektīva tīrvērtes sistēma.

1.2. EESK ierosina, ka ES bāzētām tīrvērtes iestādēm būtu jāizstrādā un jāveido savu spēju sistēmas un jāinvestē to uzlabošanā, lai mudinātu tirgus dalībniekus veikt tīrvērti Eiropas Savienībā.

1.3. Komiteja uzskata, ka būtu bijis jāīsteno visaptverošs plāns, lai veicinātu pāreju uz ES reģistrētiem tīrvērtes operatoriem tūlīt pēc *Brexit*, un pauž vilšanos, ka lēmumu pieņemšanas process par atvasināto instrumentu tirgu 81 triljona EUR apmērā ir tik lēns. EESK būtu vēlējusies skaidrāku nostāju pret riska darījumu samazināšanu ar Apvienotās Karalistes centrālajiem darījumu partneriem (CCP) un konkrētākus noteikumus un stimulus, lai virzītu pāreju uz ES bāzētiem centrālajiem darījumu partneriem.

1.4. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi iegūt konkrētus datus par ES tīrvērtes sistēmu, kas aptvertu visas aktīvu kategorijas un apjomus, un uzskata, ka šajā saistībā būtu jādarbojas vairāk. Būtu regulāri jāanalizē saikne starp savāktajiem datiem un riska dinamiku, lai gūtu precīzu izpratni par finanšu stabilitātes riskiem. EESK atzinīgi vērtē to, ka riska modeļos līdztekus finanšu riskam ir jāņem vērā centrālo darījumu partneru sociālie, pārvaldības un vides riski, un tiem jābūt vienlīdz svarīgiem dažādos riska scenārijos un analizēs.

⁽¹⁾ COM(2022) 697 final.

1.5. EESK aicina visaptveroši izvērtēt iespējamās papildu izmaksas Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei (EVTI) un citām ES struktūrām saistībā ar darbaspēku, IT sistēmām, kopējām uzraudzības grupām un ierosināto kopīgo uzraudzības mehānismu.

1.6. Ņemot vērā papildu pilnvaras, kas Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei piešķirtas ar 2019. gada izmaiņām Regulā par Eiropas tirgus infrastruktūru (ETIR), un pašreizējo regulas priekšlikumu, EESK vēlētos, lai Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādes darbībai tiktu piemērota līdzsvara un atsvara sistēma. Komiteja ierosina Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei aktīvāk rūpēties par to, lai ievērojamai daļai pakalpojumu, kas sniegti to klientiem ES, tūrvērtē būtu jāveic ar ES centrālo darījumu partneru starpniecību.

1.7. Grupas iekšējo darījumu saistībā Komiteja atzinīgi vērtē lēmumu no tūrvērtes pienākumiem un no maržas prasībām neatbrīvojot vienības no tām valstīm, kas uzskaitītas kā jurisdikcijas, kuras nodokļu nolūkos nesadarbojas, un no tām, kas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanas nolūkos uzskaitītas kā augsta riska jurisdikcijas.

1.8. EESK pauž vilšanos par to, ka Komisija nav veikusi visaptverošu novērtējumu par spēkā esošo regulējumu un par to, kā pēdējos gados ir mainījusies ES tirgus pievilcība, ņemot vērā to, ka regula pēdējo reizi ir grozīta vairāk nekā pirms trim gadiem. Komiteja atzinīgi vērtē 7.b panta iekļaušanu un aicina Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi vienu gadu pēc regulas stāšanās spēkā iesniegt ziņojumu par trešo valstu centrālo darījumu partneru izmantošanas galvenajiem iemesliem.

1.9. Lai visiem tirgus dalībniekiem uzlabotu paredzamību, Komitejas skatījumā ES centrālajiem darījumu partneriem tirgus spriedzes periodos būtu jānodrošina savu izmaksu, drošības rezerves pieprasījumu un darbības pārredzamību.

1.10. EESK aicina Komisiju paskaidrot jēdziena “steidzams” konkrēto definīciju ierosinātajos 20. panta grozījumos un aicina likumdevējus noteikt, kuri atbrīvojumi jāuzskata par “steidzamiem” lēmumiem.

1.11. EESK atbalsta ierosinātos 23. panta grozījumus attiecībā uz kopējās uzraudzības komandas un kopīgā uzraudzības mehānisma izveidi. Komiteja ierosina iesaistīt pilsonisko sabiedrību uzraudzības mehānismā, kas izveidots saskaņā ar 23.c pantu, un EESK iekļaut kopīgajā uzraudzības mehānismā kā novērotāju.

1.12. EESK uzskata, ka piecu gadu termiņš, kurā Komisijai jāpārskata regulas piemērošana, ir pārāk ilgs. Tā arī uzskata, ka būtu jādara vairāk, lai samazinātu laiku, kas vajadzīgs atļauju piešķiršanai vai darbības un pakalpojumu sniegšanas paplašināšanai, kā arī lai izveidotu centrālu datubāzi. EESK aicina Eiropas tūrvērtes sistēmā nodrošināt lielāku sadarbību, vienkāršākus piekļuves risinājumus, kā arī samazināt administratīvo slogu.

1.13. Komiteja atbalsta lielāku pārredzamību, ko nodrošina 38. panta grozījumi, kuros noteikts, ka tūrvērtes dalībniekiem un klientiem, kas sniedz tūrvērtes pakalpojumus, ir jāinformē savi klienti un potenciālie klienti par maržas modeļiem un iespējamiem zaudējumiem vai citām izmaksām.

2. Ievads

2.1. Kapitāla tirgu savienība, kuras veidošana tika uzsākta 2015. gadā pēc Eiropas Komisijas iniciatīvas, ir vērienīgs ilgtermiņa projekts, kura mērķis ir Savienībā nodrošināt vienu no četrām vienotā tirgus pamatbrīvībām – brīvu kapitāla plūsmu. *Brexit* ir izraisījis Eiropas globālās lomas krasu samazināšanos kapitāla tirgos: globālā aktivitāte, kas pirms *Brexit* sasniedza 22 %, ir nokritusies līdz 14 %⁽²⁾. Trīsdesmit gadus pēc vienotā tirgus sākuma, divdesmit gadus pēc euro ieviešanas un septiņus gadus pēc kapitāla tirgu savienības iniciatīvas aizsākšanas Eiropas Savienībai līdz vienotā kapitāla tirgus izveidei darāmā vēl ir daudz.

2.2. Regula ETIR *REFIT*⁽³⁾ un Regula ETIR 2.2⁽⁴⁾ ir nodrošinājušas lielāku pārredzamību attiecībā uz trešo valstu centrālo darījumu partneriem, jo ir ieviestas izmaiņas tūrvērtes pilnvarās un Vērtspapīru un tirgu iestādei (EVTI) – ES uzraudzības iestādei – ir piešķirtas papildu pilnvaras. Ar šo regulas priekšlikumu Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei tiek piešķirtas vēl lielākas pilnvaras. Tā kā tūrvērtes spēja ir svarīga kapitāla tirgus savienības daļa, Eiropas finanšu tirgiem apdraudējumu rada pārmērīga atkarība no trešo valstu centrālo darījumu partneru sniegtajiem pakalpojumiem, jo īpaši Apvienotajā Karalistē. *Brexit* nolīguma ietvaros ES ļāva Apvienotās Karalistes tūrvērtes uzņēmumiem līdz 2022. gada jūnijā beigām turpināt sniegt pakalpojumus ES tirgus dalībniekiem. Ņemot vērā finanšu tirgus stabilitātes apdraudējumu, šis termiņš ir pagarināts par trim gadiem, lai dotu pietiekami daudz laika pakāpeniskai tūrvērtes operāciju pārejai uz ES.

⁽²⁾ Ziņojums “Jauns redzējums par ES kapitāla tirgiem”.

⁽³⁾ OV L 141, 28.5.2019., 42. lpp.

⁽⁴⁾ OV L 322, 12.12.2019., 1. lpp.

2.3. Regulas priekšlikuma mērķis ir nodrošināt lielāku stabilitāti, paredzamību un samērīgumu visiem tirgus dalībniekiem, kuri pilda tīrvērtes pienākumus, un ar to paredzēts ieviest prasības tirgus dalībniekiem deklarēt, cik lielā mērā tie ir atkarīgi no trešām valstīm savu atvasināto instrumentu darījumu apstrādē. Ierosinātie grozījumi ir vērsti arī uz pasākumiem, kuru mērķis ir padarīt ES centrālos darījumu partnerus pievilcīgākus un samazināt administratīvo slogu, veicināt centralizētu tīrvērti Eiropas Savienībā, šajā nolūkā nosakot tīrvērtes operatoriem pienākumu uzturēt aktīvu kontu pie ES centrālajiem darījumu partneriem, un piešķirt vietējām iestādēm nepieciešamās pilnvaras ar pārrobežu darījumiem saistītā riska uzraudzīšanai.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK ir aicinājis izstrādāt tiesību aktus, kas stiprinātu ES kapitāla tirgus un padarītu tos stabilākus un pievilcīgākus uz ilgu laiku⁽⁵⁾. Ņemot vērā nesenos ģeopolitiskos notikumus (Krievijas iebrukums Ukrainā, enerģijas cenu pieaugums, ģeopolitiskā spriedze daudzās pasaules daļās un Covid-19 pandēmija) un tūlītējo ietekmi uz ekonomikas vidi, EESK norāda, ka ir ātri jārikojas, lai aizsargātu un palielinātu ES finanšu tirgu stabilitāti. EESK uzskata, ka ES kapitāla tirgu finanšu stabilitātes nodrošināšanas nolūkā ir būtiski, lai pastāvētu konkurētspējīga un efektīva tīrvērtes sistēma.

3.2. Komiteja atzinīgi vērtē regulas priekšlikumu un Komisijas nodomu rīkoties, lai nodrošinātu mūsu kapitāla tirgu stratēģisko autonomiju, šajā nolūkā palielinot mūsu iekšējās tīrvērtes spējas un veidojot drošāku un noturīgāku tīrvērtes sistēmu. Stiprinot ES tīrvērtes tirgu, būtu jāņem vērā izmaksas, ko rada kapitāla migrācija no trešo valstu tīrvērtes tirgiem, nepieciešamība aizsargāt uz risku balstītu pieeju un savstarpējā atkarība starp trešo valstu un ES finanšu tirgiem.

3.3. Priekšlikums grozīt Regulas par Eiropas tirgus infrastruktūru tika iesniegts pēc tam, kad Eiropā krasi pieauga enerģijas cenas, ko galvenokārt izraisīja Krievijas nepamatotais uzbrukums Ukrainai; tas ir radījis nestabilitāti tīrvērtes tirgos, jo daži uzņēmumi nespēj sagādāt nodrošinājumu saviem atvasināto instrumentu līgumiem. EESK uzsver, ka tīrvērtes nozares konsolidācijai Eiropas Savienībā arī turpmāk vajadzētu būt prioritātei. Lai ES tīrvērtes sistēmu padarītu konkurētspējīgāku, būtu jāapsver cena, likviditāte, risks, maržas, regulējums un efektivitāte. Komiteja atbalsta nepieciešamību samazināt laiku, kas vajadzīgs atļauju piešķiršanai vai darbības un pakalpojumu paplašināšanai, kā arī izveidot centralizētu datubāzi.

3.4. Komiteja uzskata, ka ES bāzētiem centrālajiem darījumu partneriem ir jāizstrādā, jāveido savas spēju sistēmas un jāinvestē to uzlabošanā, lai pārliecinātu tirgus dalībniekus veikt savas darbības Eiropas Savienībā, jo īpaši uzlabojot savas tehnoloģijas un darbības spējas, nodrošinot labāku sadarbību starp tirgus dalībniekiem un uzlabojot riska pārvaldības praksi. Lai pilnveidotu paredzamību, centrālajiem darījumu partneriem ir jābūt pārredzamiem attiecībā uz to maksājumiem, drošības rezerves pieprasījumiem un rīcību tirgus spriedzes periodos.

3.5. Stabiliem kapitāla tirgiem ir vajadzīgs līdzsvarots un stabils darba tirgus. EESK atzinīgi vērtē to, ka riska modeļos līdztekus finanšu riskam ir jāņem vērā centrālo darījumu partneru sociālie, pārvaldības un vides riski, un uzskata, ka tiem jābūt vienlīdz svarīgiem dažādos riska scenārijos un analizēs.

3.6. EESK atzinīgi vērtē Komisijas 2022. gada sākumā rīkoto apspriešanos, sanāksmes ar dalībvalstu un Eiropas Parlamenta, finanšu dienestu un ekonomikas un finanšu komiteju pārstāvjiem, kā arī divpusējās sanāksmes ar attiecīgajām ieinteresētajām personām.

3.7. EESK ir sarūgtināta, ka termiņš, līdz kuram Apvienotajā Karalistē izvietotām tīrvērtes iestādēm ir neierobežota piekļuve ES ieinteresētajām personām, ir pagarināts par trim gadiem, proti, līdz 2025. gada 30. jūnijam. Tā uzskata, ka būtu bijis jārada līdz galam pārdomāts plāns, lai tūlīt pēc *Brexit* stimulētu pāreju uz ES tirgū balstītiem tīrvērtes operatoriem. Komiteja kritiski vērtē iepriekš pieredzēto reakcijas trūkumu, ierobežoto apspriešanos un lēno lēmumu pieņemšanas procesu par atvasināto instrumentu tirgu 81 triljona EUR apmērā.

3.8. Eiropas bankām izdevīgs ir Apvienotās Karalistes daudzvalūtu fonds, un, pārejot uz Eiropas tīrvērtes iestādēm, veidotos uz euro balstīts tīrvērtes process, kas radītu lielas izmaksas banku sistēmai. Lai gan EESK šo pāreju atbalsta un uzskata, ka tā ir jāizdara pēc iespējas ātrāk, tā vēlas norādīt, ka ir nepieciešami piemēroti stimuli, lai bankas nepārietu uz citiem tirgiem. Lai konsolidētu tīrvērtes sektoru Eiropas Savienībā, būtu jāņem vērā precīzāk mērķēti un pielāgoti stimuli.

⁽⁵⁾ OV C 155, 30.4.2021., 20. lpp.

3.9. Tā kā daudzi ES tirgus dalībnieki veic atvasināto instrumentu darījumu tūrvērti citās valstīs, EESK uzskata, ka ir vajadzīga skaidrāka nostāja pret šo tendenci un konkrētāki noteikumi un stimuli, kas veicinātu pāreju uz Eiropas Savienības centrālajiem darījumu partneriem. Komiteja būtu vēlējusies, lai vismaz publiskajām struktūrām tūrvērtē būtu jāveic Eiropas Savienībā, un aicina izstrādāt skaidru redzējumu, lai pēc iespējas ātrāk izbeigtu šo atkarību.

3.10. EESK uzskata, ka, attīstot tūrvērtes darbības Eiropas Savienībā, tirgus dalībnieku interesēs būtu jāņem vērā visa piegādes ķēde. Samazinot riska darījumus ar Apvienotās Karalistes centrālajiem darījumu partneriem, tirgus likviditāte būtu rūpīgi jāpārvalda, un vienlaikus būtu vajadzīga ilgāka termiņa perspektīva un ES tūrvērtes tirgus piekļuves prasību standartizācija. Būtu jāņem vērā klientu sagatavošana tūrvērtē, un šo klientu labā būtu jāveic dažādas simulācijas. Komiteja arī uzskata, ka Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei būtu rūpīgi jāpielāgo pasākumi maziem un vidējiem tirgus dalībniekiem.

3.11. EESK uzsver, cik svarīga ir trešo valstu centrālo darījumu partneru loma ES finanšu stabilitātē. Ir būtiski samazināt koncentrācijas riskus un nodrošināt, lai attiecības ar šiem centrālajiem darījumu partneriem būtu balstītas uz pārredzamu, paredzamu, samērīgu un uz risku orientētu pieeju. Ar šo regulas priekšlikumu Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei tiks piešķirtas vēl lielākas pilnvaras, un EESK vēlētos, lai tiktu ieviesta Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādes darbības līdzsvara un atsvāra sistēma.

3.12. EESK ierosina: lai uzraudzības nolūkos panāktu skaidru priekšstatu par situāciju, ir svarīgi iegūt konkrētus datus par ES tūrvērtes sistēmu; šiem datiem jābūt salīdzināmiem un jāaptver visas aktīvu kategorijas un apjomi. Ir svarīgi vākt pareizos datus, lai būtu skaidrība par finanšu stabilitātes riskiem, un sistemātiski būtu jāņem vērā sinerģija starp savāktajiem datiem un riska dinamiku. EESK uzskata, ka šajā saistībā būtu jādarā vairāk.

3.13. Būtu jāņem vērā vairāk sinerģiju starp tūrvērtes darbībām un Eiropas vienoto piekļuves punktu. Eiropas vienotais piekļuves punkts veicina uz datiem balstītu finansēšanu un būtiski uzlabo uzņēmumu, uzņēmēju un finanšu iestāžu piekļuvi datiem un informācijai par uzņēmumiem, kā arī rūpējas, lai ekonomika būtu gatava digitālajai nākotnei, stiprina digitālo suverenitāti, palielina informācijas plūsmas ātrumu un nosaka kopīgus standartus, īpašu uzmanību pievēršot datiem, tehnoloģijām un infrastruktūrai ⁽⁶⁾.

3.14. EESK atbalsta priekšlikumu atvieglot Regulas par Eiropas tirgus infrastruktūru atvasināto instrumentu noteikumus un ļaut banku garantijas un akreditīvus pieņemt kā augstas likviditātes nodrošinājumu, jo šīs bezskaidras naudas alternatīvas nodrošina tirgus likviditāti un jau tiek plaši izmantotas progresīvākos kapitāla tirgos, piemēram, ASV. EESK atbalsta centrālo banku pieaugošo lomu ES patērētāju aizsardzībā.

3.15. EESK atbalsta 11., 14., 15. un 17. pantā ierosinātās izmaiņas attiecībā uz četrus mēnešu īstenošanas periodu nefinanšu darījumu partneriem, kuriem pirmo reizi ir jāpamainās ar nodrošinājumu, un attiecībā uz īsākām un mazāk sarežģītām procedūrām centrālajiem darījumu partneriem to produktu klāsta paplašināšanai. Komiteja atzinīgi vērtē ierosinātās izmaiņas, jo tās racionalizēs darbību un pakalpojumu paplašināšanu, kā arī atļauj piešķiršanas un atteikšanas procesu. Eiropas tūrvērtes sistēmā ir vajadzīga lielāka sadarbība, kā arī samazināts administratīvais slogs un vienkāršāki piekļuves risinājumi.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK nepiekrīt Eiropas Komisijas apgalvojumam, ka “*šī likumdošanas iniciatīva neietekmēs EVTI vai citu Eiropas Savienības struktūru izdevumus*”, un uzskata, ka izmaksas palielināsies tādās jomās kā darbaspēks, IT sistēmas, kopīgas uzraudzības grupas un ierosinātais kopīgais uzraudzības mehānisms. Komiteja norāda, ka ierosinātajā 90. panta grozījumā Komisija aicina Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi ziņot par “nepieciešamo personālu un resursiem”. Tāpēc EESK aicina rūpīgi izvērtēt papildu izmaksas, šajā nolūkā aprēķinot un paziņojot paredzamo ietekmi uz budžetu.

4.2. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta Komisijas priekšlikumu noteikt, ka visiem tirgus dalībniekiem, uz kuriem attiecas tūrvērtes pienākumi, ir pienākums turēt kontu pie ES centrālajiem darījumu partneriem. Komiteja lūdz Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi pēc apspriešanās ar Eiropas Banku iestādi, Eiropas Apdrošināšanas un aroda pensiju iestādi, Eiropas Sistēmisko risku kolēģiju un Eiropas Centrālo banku sistēmu noteikt, ka ievērojamai daļai ES klientiem sniegto pakalpojumu ar būtisku sistēmisku nozīmi tūrvērtē jāveic ar ES centrālo darījumu partneru starpniecību.

⁽⁶⁾ OV C 290, 29.7.2022., 58. lpp.

4.3. Komiteja atzinīgi vērtē nodomu aicināt tirgus dalībniekus ziņot precīzus skaitļus un par atkarību no ārvalstu tīrvērtes uzņēmumiem. Komiteja uzskata, ka Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādei ir ātri jāizstrādā tehniskie standarti, kas precizētu šo informāciju. Tā vēlas, lai gadu pēc Regulas stāšanās spēkā tiktu sagatavots rūpīgs ziņojums un Regula par Eiropas tirgus infrastruktūru tiktu attiecīgi grozīta.

4.4. Attiecībā uz grupas iekšējiem darījumiem EESK atzinīgi vērtē faktu, ka atbrīvojums no tīrvērtes pienākuma un maržas prasībām nav noteikts vienībām no valstīm, kas uzskaitītas kā jurisdikcijas, kuras nodokļu nolūkos nesadarbojas, un vienībām, kas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanas nolūkā uzskaitītas kā augsta riska jurisdikcijas. Komiteja pilnībā atbalsta administratīvos pasākumus, kas attiecas uz šīm jurisdikcijām, un uzskata, ka šīs struktūras nopietni apdraud ES finanšu sistēmu.

4.5. Lai gan digitālā atjaunināšana nozīmē papildu budžeta vajadzības, EESK uzskata, ka ir svarīgi veikt digitālās investīcijas, lai atbalstītu ierosinātos Regulas par Eiropas tirgus infrastruktūru atjauninājumus. Komiteja atzinīgi vērtē priekšlikumu par uzlabotu IT programmu uzraudzības dokumentu iesniegšanai tiešsaistē, kas būtu pieejama visām attiecīgajām iestādēm.

4.6. EESK pauž vilšanos par to, ka Komisija nav rūpīgi izvērtējusi spēkā esošo regulējumu, jo regula pēdējo reizi ir grozīta vairāk nekā pirms trim gadiem. Turklāt, lai pašreizējie grozījumi atbilstu paredzētajam mērķim, Komiteja būtu vēlējusies mērķētu analīzi par to, kā pēdējos gados ir mainījies ES tirgus pievilcīgums, jo īpaši saistībā ar nesenajām būtiskajām ģeopolitiskajām norisēm.

4.7. Komiteja ierosina, ka saskaņā ar 7. pantu izstrādātajiem tehniskajiem standartiem vajadzētu būt pārredzamiem un iekļaujošiem. Būtu jāņem vērā arī iespēja ieviest izmaiņas, lai ātri pielāgotu šos standartus. Ir svarīgi, lai aktīvu pārvaldītājiem tiktu nodrošināti instrumenti cenu salīdzināšanai attiecībā uz izpildes izmaksām, tīrvērtes izmaksām un tīrvērtes dalībnieku izmaksām.

4.8. Komiteja atzinīgi vērtē to, ka Regula papildināta ar 7.b pantu, kurā noteikts, ka tīrvērtes pakalpojumu sniedzējiem ir jāziņo par tīrvērtes apjomu pie ārpussavienības centrālajiem darījumu partneriem un tiem ir noteikts pienākums informēt savus klientus par iespēju veikt attiecīgā līguma tīrvērti ar ES centrālo darījumu partneru starpniecību. Komiteja aicina Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādi izstrādāt standartizētu ziņošanas procedūru, kas izmantojama visās dalībvalstīs, un iesaka vienu gadu pēc regulas stāšanās spēkā iesniegt ziņojumu par galvenajiem iemesliem, kāpēc tiek izmantoti trešo valstu centrālie darījumu partneri. Būtu rūpīgi jāpārvalda arī kopēja pieeja attiecībā uz naudas sodiem tirgus dalībniekiem, lai nodrošinātu proporcionalitāti vienotajā tirgū.

4.9. Komiteja aicina Komisiju precizēt vārda "steidzami" precīzu nozīmi ierosinātajās 20. panta izmaiņās un lūdz likumdevējus vienoties un precizēt, uz kuriem izņēmumiem attiecas "steidzams" lēmums.

4.10. EESK atbalsta ierosinātās izmaiņas 23. pantā attiecībā uz kopēju uzraudzības komandu un kopīgā uzraudzības mehānisma izveidi, taču norāda, ka tās ietekmēs budžetu, jo šīm iestādēm būs jāpieņem vairāk darbinieku, tostarp Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestādes vajadzībām. EESK ierosina iesaistīt pilsonisko sabiedrību uzraudzības mehānismā, kas izveidots saskaņā ar 23.c pantu, jo īpaši attiecībā uz turpmākajiem politikas lēmumiem.

4.11. Lai centrālo darījumu partneru uzraudzības komitejā pienācīgi novērtētu savstarpējās saiknes, sasaisti un koncentrācijas riskus (24.a pants), ir jāiesaista arī pilsoniskā sabiedrība, un EESK vajadzētu būt ietvertai kopīgajā uzraudzības mehānismā novērotājas statusā. Būtu jāņem vērā nepieciešamība samazināt pienākumu pārklāšanos starp lielu skaitu tīrvērtes sistēmā iesaistīto iestāžu. Sadarbībai starp Eiropas un valstu iestādēm vajadzētu būt efektīvai un pielāgotai tirgus risku dinamikai.

4.12. Piecu gadu termiņš, kurā Komisijai rūpīgi jāpārskata regulas piemērošana pēc tās stāšanās spēkā, šķiet ļoti ilgs, ņemot vērā ilgo laiku starp Regulas par Eiropas tirgus infrastruktūru grozījumiem. Turklāt saskaņā ar vienošanos EESK 2023. gada 2. janvārī bija gaidījusi Komisijas ziņojumu par ETIR REFIT un ETIR 2.2. piemērošanu, taču Komisija tagad ierosina to atcelt. Komiteja iebilst pret šo priekšlikumu un uzskata, ka tā rezultātā Regulas par Eiropas tirgus infrastruktūru grozījumi varētu vispār netikt novērtēti, ņemot vērā jau veiktās attiecīgās izmaiņas Regulā par Eiropas tirgus infrastruktūru.

4.13. Visbeidzot, Komiteja atbalsta pārredzamības palielināšanu, kuru nodrošinās priekšlikums grozīt 38. pantu attiecībā uz tīrvērtes dalībnieku un klientu, kuri sniedz tīrvērtes pakalpojumus, pienākumu informēt savus klientus un potenciālos klientus par maržas modeļiem un iespējamiem zaudējumiem vai citām izmaksām, ja centrālajiem darījumu partneriem tiktu piemēroti atvēršanas pasākumi. EESK uzskata, ka arī tīrvērtes dalībniekiem būtu jāpiedalās ES tīrvērtes sistēmas pārredzamības uzlabošanā.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko groza Padomes Direktīvu 2011/16/ES par administratīvu sadarbību nodokļu jomā”

(COM(2022) 707 final – 2022/0413 (CNS))

(2023/C 184/10)

Ziņotājs: **Petru Sorin DANDEA**Līdzziņotājs: **Benjamin RIZZO**

Atzinuma pieprasījums	Padome, 7.2.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 113., 115. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	208/0/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu par DAS 8, kuru tā uzskata par būtisku soli pašreizējās Direktīvas par administratīvo sadarbību (DAS) uzlabošanā un papildināšanā.

1.2. EESK skatījumā uzlabojumi, kas ierosināti Direktīvā par administratīvo sadarbību, palīdzēs efektīvi novērst kriptoaaktīvu turētāju neatbilstību fiskālajiem noteikumiem un tādējādi, ievērojot vairākas iepriekšējās Komisijas iniciatīvas, stiprināt cīņu pret krāpšanu nodokļu jomā, pret nodokļu nemaksāšanu un nodokļu apiešanu.

1.3. EESK uzskata, ka Komisijas iniciatīva pilnībā atbilst taisnīgas un efektīvas nodokļu uzlikšanas principam, kas ir Eiropas sociālā tirgus ekonomikas stūrakmens un kas nodrošina, lai, neraugoties uz turēto aktīvu veidu, ikviens nodokļos samaksātu taisnīgu daļu un pret visiem būtu vienlīdzīga un samērīga attieksme.

1.4. EESK uzsver, ka globālā mērogā ir nepieciešama apņēmība regulēt kriptoaaktīvus un to izmantošanu, lai veiksmīgi risinātu ar šiem aktīviem saistītās arvien lielākās pasaules problēmas un sekas. No šāda viedokļa ļoti svarīgs ir darbs, kas pašlaik tiek veikts ESAO un G20 līmenī ar mērķi panākt globālu vienošanos par kriptovalūtu pārredzamību, un EESK mudina Komisiju uz starptautiskās skatuves uzņemties aktīvu lomu.

1.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka, uzlabojoties kriptovalūtu aplikšanai ar nodokļiem un tai kļūstot efektīvākai, būs vieglāk paplašināt nodokļu uzlikšanas aptvērumu un palielināt valstu budžetus, un līdz ar to būs iespējams papildu līdzekļus veltīt kopējam labumam un Komisijas investīciju prioritātēm (zaļai un digitālai pārkārtošanai).

1.6. EESK uzskata, ka nodokļu maksātāja identifikācijas numuru ziņošanas sistēma ir visefektīvākā atbilstības panākšanas metode jauno noteikumu efektivitātes nodrošināšanai. Šā iemesla dēļ EESK nelokāmi atbalsta Komisijas priekšlikumu par nodokļu maksātāja identifikācijas numuru, jo tas palīdz novērst iespējamās kļūdas un attiecīgi uzlabo sistēmas pastāvību un paredzamību.

1.7. EESK skatījumā ziņošanas pienākumi nebūtu jāpiemēro tikai kriptoaaktīvu apmaiņai un pārskaitījumiem, bet vismaz sākuma posmā jāattiecinā arī uz vispārēju kriptovalūtu aktīvu turējumu. Tas būtu jā dara, lai nodrošinātu pārredzamību un noteiktību, pat ja ir skaidrs, ka nodokļu uzlikšana būtu jāpiemēro tikai reālai peļņai.

1.8. EESK uzsver nepieciešamību pēc efektīviem un samērīgiem sodiem, bet dalībvalstīm jādod iespēja lemt par to, cik liels sods konkrēti ir jānosaka. EESK arī iesaka paredzēt prasību, ka Komisijai pēc direktīvas īstenošanas jāziņo par dalībvalstu ieviestajām sodu struktūrām un nepieciešamības gadījumā jāsniedz ieteikumi par vajadzīgajām izmaiņām.

1.9. EESK cer, ka ar sodu un atbilstības pasākumu palīdzību izdosies panākt līdzsvaru starp noteikumu efektivitāti un pietiekami atturošu efektu, no vienas puses, un samērīgumu, no otras puses. Samērīgumu, piemēram, varētu nodrošināt, pienācīgi ņemot vērā to konkrētā uzņēmuma veikto darījumu skaitu, kas saistīti ar pārkāpumiem.

1.10. EESK uzsver, ka ar mērķi pilnībā aizsargāt to cilvēku pamattiesības, kuru dati tiks vākti, apmainīti un glabāti, būtu pienācīgi un atbilstoši augstiem standartiem jāpiemēro un jāievēro direktīvas priekšlikumā ietvertie īpašie noteikumi un aizsardzības pasākumi, kas atbilst Vispārīgās datu aizsardzības regulas noteikumiem.

1.11. EESK iesaka, lai Komisija noteikumu priekšlikuma projektā iekļauj noteikumus sadarbības uzlabošanai starp tām nodokļu iestādēm, uz kurām attiecas izskatāmais dokuments, un iestādēm, kuru uzdevums ir apkarot nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nelikumīgas darbības un terorismu. Minētajā kontekstā EESK atkārtoti norāda, ka publiskajām iestādēm – šajā gadījumā nodokļu iestādēm – ir vajadzīgi pietiekami resursi: kvalificēts personāls un augsta līmeņa digitālā tehnoloģija un standarti.

2. Komisijas priekšlikums

2.1. Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2011/16/ES⁽¹⁾ par administratīvu sadarbību nodokļu jomā (DAS 8)⁽²⁾ paredzēts, lai atjauninātu pašreizējo Direktīvu par administratīvo sadarbību ar mērķi paplašināt ziņošanu un informācijas apmaiņu starp nodokļu iestādēm un to attiecināt arī uz ienākumiem un ieņēmumiem, kurus nes to lietotāju kryptoaktīvi, kuru rezidence ir Eiropas Savienībā. Nodokļu iestādēm pašlaik nav informācijas, kas ir nepieciešama, lai uzraudzītu ieņēmumus, kas iegūti, izmantojot kryptoaktīvus, jo tos ir viegli tirgot pāri robežām.

2.2. Leģislatīvās iniciatīvas mērķis ir, izmantojot īpašus noteikumus par ziņošanu un informācijas apmaiņu tiešo nodokļu vajadzībām, ieviest uzlabotu kryptoaktīvu nodokļu pārredzamību. Izskatāmajā priekšlikumā nepilnību novēršanas un tiesiskā satvara stiprināšanas nolūkā tiek arī precizēti pašreizējie piemērojami noteikumi.

2.3. DAS 8 ir saskaņota ar definīcijām, kas ietvertas Regulā par kryptoaktīvu tirgiem⁽³⁾, kurā nodokļu iestādēm nav paredzēts pamats tās informācijas vākšanai un apmaiņai, kas nepieciešama kryptoaktīvu ienākumu aplikšanai ar nodokli. Tomēr DAS 8 pamatojas uz pieredzi, kuru sniegusi Regula par kryptoaktīvu tirgiem, un ir balstīta uz atļaujas prasību, kas jau ir ieviesta ar minēto regulu. Tādējādi kryptoaktīvu pakalpojumu sniedzējiem tiek novērsta papildu administratīvā slodze.

2.4. Priekšlikums atbilst neseno pieņemtajai ESAO Kriptoaktīvu ziņošanas sistēmai⁽⁴⁾, kā arī Kopējā ziņošanas standarta grozījumiem. Šādi standarti ir apstiprināti arī G20. Komisijas rīkotās apspriešanās laikā lielākā daļa dalībvalstu atbalstīja ES tiesiskā satvara saskaņošanu ar ESAO veikto darbu.

2.5. Lai uzlabotu dalībvalstu spēju atklāt un apkarot krāpšanu nodokļu jomā, izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un nodokļu apiešanu, visiem kryptoaktīvu pakalpojumu sniedzējiem, kas sniedz ziņojumus, neatkarīgi no to lieluma vai atrašanās vietas būs pienākums ziņot par to klientu darījumiem, kuru rezidence ir Eiropas Savienībā. Tas attiecas gan uz iekšzemes, gan uz pārrobežu darījumiem. Dažos gadījumos ziņošanas pienākums attieksies arī uz neaizstājamiem blokķēžu žetoniem. Sīki izstrādāti noteikumi par pienākumiem, kuri ir jāizpilda kryptoaktīvu pakalpojumu sniedzējiem, kas sniedz ziņojumus, ir izklāstīti VI pielikumā.

2.6. Darījumi, par kuriem jāsniedz ziņojumi, ietver to kryptoaktīvu maiņas darījumus un pārvedumus, par kuriem jāsniedz ziņojumi. Izskatāmā priekšlikuma darbības jomā ietilpst gan iekšzemes, gan pārrobežu darījumi, un tie tiek apkopoti pēc to kryptoaktīvu veida, par kuriem jāsniedz ziņojumi.

2.7. Finanšu iestādēm būs jāziņo par e-naudu un Centrālās bankas digitālajām valūtām, savukārt iepriekšējiem pārrobežu nolēmumiem attiecībā uz privātpersonām, kuru aktīvu neto vērtība ir liela, tiks noteikts plašāks tvērums. Šādas privātpersonas ir tās, kuru īpašumā ir finanšu vai ieguldāmā bagātība vai kuru pārvaldībā ir aktīvi vismaz 1 000 000 EUR vērtībā. Dalībvalstīm būs pienākums apmainīties ar informāciju par tādiem iepriekšējiem pārrobežu nolēmumiem, kas izdoti, grozīti vai atjaunoti laikposmā no 2020. gada 1. janvāra līdz 2025. gada 31. decembrim.

(1) Padomes Direktīva 2011/16/ES (2011. gada 15. februāris) par administratīvu sadarbību nodokļu jomā un ar ko atceļ Direktīvu 77/799/EEK (OV L 64, 11.3.2011., 1. lpp.).

(2) COM(2022) 707 final.

(3) COM(2020) 593 final.

(4) ESAO Kriptoaktīvu ziņošanas sistēma un Kopējā ziņošanas standarta grozījumi, ESAO, 8.10.2022.

2.8. Izskatāmais priekšlikums neierobežos dalībvalstu spēju veidot savu atbilstības nodrošināšanas sistēmu. Tomēr tiks ieviests un piemērots kopējais minimālais sodu līmenis par neatbilstību noteikumiem, piemēram, par pilnīgu ziņošanas prasības ignorēšanu, neraugoties uz administratīviem atgādinājumiem.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta Komisijas priekšlikumu par DAS 8, jo tas ir būtisks solis uz priekšu Direktīvas par administratīvo sadarbību pilnveidē un papildināšanā, ievērojot ieteikumus, kurus paudusi Eiropas Revīzijas palāta, kas brīdina: "Ja nodokļu maksātājs glabā līdzekļus elektroniskās kriptovalūtās, platformai vai citam elektronisko pakalpojumu sniedzējam, kas šādiem klientiem sniedz portfeļu pārvaldības pakalpojumus, nav pienākuma nodokļu iestādēm deklarēt šādas summas vai gūtos ienākumus. Tādēļ šādos elektroniskos instrumentos glabāti līdzekļi joprojām lielākoties netiek aplikti ar nodokļiem." ⁽⁵⁾

3.2. EESK ierosinātos Direktīvas par administratīvo sadarbību uzlabojumus vērtē kā efektīvu instrumentu, kas dos iespēju novērst nodokļu noteikumu neievērošanu kriptovalūtu turētāju vidū. Vienlaikus saskaņā ar vairākām Komisijas iniciatīvām, kas īstenotas pēdējos gados, tiks stiprināta cīņa pret krāpšanu nodokļu jomā, pret nodokļu nemaksāšanu un nodokļu apiešanu.

3.3. EESK atzinīgi vērtē Komisijas īstenotās plašās un koordinētās izskatāmā priekšlikuma apspriešanas, kurās tikušas iesaistītas visas ieinteresētās personas, kā arī konkrētāk atlasīta nozares dalībnieku auditorija, ar kuru Komisija apspriedusies atsevišķi. Iespēja paust savu viedokli ir tikusi dota arī dalībvalstīm, kuras aicina Komisiju savu darbu vairāk saskaņot ar ESAO pašlaik īstenoto darbu. Lai gan priekšlikums ir ļoti tehnisks, pateicoties šim apspriedēm, likumdošanas process ir norisinājies pārredzamāk un jēgpilnāk.

3.4. EESK uzsver, ka globālā mērogā ir nepieciešama apņēmība regulēt kriptovalūtu un to izmantošanu, lai veiksmīgi risinātu ar šiem aktīviem saistītās arvien lielākās pasaules problēmas un sekas. No šāda viedokļa ļoti svarīgs ir darbs un sarunas, kas pašlaik tiek veikts ESAO un G20 līmenī ar mērķi panākt globālu vienošanos par kriptovalūtu pārredzamību, un EESK mudina Komisiju uz starptautiskās skatuves uzņemties vadošo lomu.

3.5. EESK uzskata, ka Komisijas iniciatīva pilnībā atbilst taisnīgas un efektīvas nodokļu uzlikšanas principam, kas ir Eiropas sociālā tirgus ekonomikas stūrakmens un kura mērķis ir panākt, lai, neraugoties uz turēto aktīvu vai akceptēto maksājumu veidu, ikviens nodokļos samaksātu taisnīgu daļu un pret visiem būtu vienlīdzīga un samērīga attieksme.

3.6. EESK atzinīgi vērtē to, ka, uzlabojoties kriptovalūtu aplikšanai ar nodokļiem un tai kļūstot efektīvākai, būs vieglāk paplašināt nodokļu uzlikšanas aptvērumu un palielināt valstu budžetus, un līdz ar to būs iespējams papildu līdzekļus veltīt kopējam labumam un Komisijas investīciju prioritātēm (zaļai un digitālai pārkārtošanai).

3.7. EESK pilnībā piekrīt Komisijai, ka lielāka pārredzamība samazinās neatbilstību un pašreiz nepamatoto tiesiskā satvara un attieksmes diferenciāciju, kuras dēļ kriptovalūtu lietotājiem ir "priekšrocības salīdzinājumā ar tiem, kuri neiegulda kriptovalūtos". Rezultātā nav iespējams ne "īstenot mērķi nodrošināt taisnīgu nodokļu uzlikšanu", ne labot vienotā tirgus darbību un panākt vienlīdzīgus konkurences apstākļus.

3.8. EESK piekrīt, ka izskatāmā priekšlikuma juridiskajā pamatā būtu jāietver gan LESD 113. pants (jo apmaiņai pakļauto informāciju būtu iespējams izmantot arī PVN mērķiem), gan LESD 115. pants. 115. pantā paredzētā dalībvalstu to tiesību aktu tuvināšana, kuri ietekmē vienotā tirgus darbību, atbilst konkrētajam gadījumam, jo kriptovalūtu iespējams izmantot dažādos nolūkos. Vienotajā tirgū būtu jānovērš gan vispārējā tiesiskā satvara, gan izpildes instrumentu neatbilstības, jo tās varētu apgrūtināt tā konsolidēšanu.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK mudina Komisiju un dalībvalstis pašreizējā priekšlikumā iekļaut ziņošanas pienākumus, kuri attiektos uz fiziskām personām, kuru pārvaldībā ir kriptovalūti. Tas noteikti palielinātu priekšlikuma efektivitāti un piemērošanas aptvērumu.

4.2. EESK uzskata, ka nodokļu maksātāja identifikācijas numuru ziņošanas sistēma ir visefektīvākais atbilstības nodrošināšanas līdzeklis jauno noteikumu efektivitātes panākšanai. Šā iemesla dēļ un priekšlikuma efektivitātes stiprināšanas nolūkā EESK ar pārliecību atbalsta Komisijas priekšlikumu par nodokļu maksātāja identifikācijas numuru, jo nodokļu maksātāja identifikācijas numurs kā vienots identifikācijas kods dod iespēju novērst kļūdas un līdz ar to uzlabo sistēmas tiesisko noteiktību un paredzamību.

⁽⁵⁾ Eiropas Revīzijas palāta (2021) "Nodokļu informācijas apmaiņa Eiropas Savienībā: stabils pamats, nepilnības īstenošanā". Informācijas apmaiņa ir palielinājusies, bet par daļu informācijas joprojām netiek ziņots.

4.3. EESK konstatē, ka lielākajā daļā dalībvalstu jau ir pieņemti tiesību akti vai vismaz administratīvas norādes nolūkā aplikt ar nodokli ienākumus, kas gūti no kriptovalūtu ieguldījumiem, tomēr kompetentajām iestādēm bieži vien trūkst vajadzīgās informācijas, lai to realizētu praksē. Tāpēc tiesisko noteiktību un skaidrību ir iespējams nodrošināt tikai ar ES tiesību akta priekšlikumu, kura mērķis būs veicināt efektīvu un rezultatīvu sadarbību starp nodokļu iestādēm, novēršot valstīs pastāvošās efektivitātes nepilnības.

4.4. EESK skatījumā ziņošanas pienākumi būtu jāpieņem ne tikai kriptovalūtu apmaiņai un pārskaitījumiem, bet vismaz pašreizējā sākotnējā posmā jāattiecinā arī uz vispārēju kriptovalūtu aktīvu turējumu. Tas būtu jā dara, lai nodrošinātu pārredzamību un noteiktību, pat ja ir skaidrs, ka nodokļu uzlikšana būtu jāpieņem tikai reālai peļņai.

4.5. EESK uzsver nepieciešamību pēc efektīviem un samērīgiem sodiem, bet dalībvalstīm jādod iespēja lemt par to, cik liels sods konkrēti ir jānosaka. Pateicoties minimālajām robežvērtībām, varētu kļūt efektīvāki jaunie noteikumi par kriptovalūtu aplikšanu ar nodokļiem. EESK cer, ka ar sodu un atbilstības pasākumu palīdzību izdosies panākt līdzsvaru starp noteikumu efektivitāti un pietiekami atturošu efektu, no vienas puses, un samērīgumu, no otras puses. Samērīgumu, piemēram, būtu iespējams nodrošināt, pienācīgi ņemot vērā to konkrētā uzņēmuma veikto darījumu skaitu, kas saistīti ar pārkāpumiem.

4.6. Pēc Direktīvas īstenošanas Komisijai būtu jāziņo par dalībvalstu sodu strukturām un jāsniedz ieteikumi par nepieciešamām sodu sistēmas izmaiņām un atbilstības nodrošināšanas pasākumiem.

4.7. EESK uzsver, ka ar mērķi pilnībā aizsargāt to cilvēku pamattiesības, kuru dati tiks vākti, apmainīti un glabāti, būtu uzmanīgi un atbilstoši augstiem standartiem jāpieņem un jāievēro direktīvas priekšlikumā ietvertie īpašie noteikumi un aizsardzības pasākumi, kas atbilst Vispārīgās datu aizsardzības regulas noteikumiem un principiem.

4.8. EESK aicina dalībvalstis veikt atbilstīgus ieguldījumus nodokļu iestādēs un citās iesaistītajās pārvaldes iestādēs un panākt, lai tām būtu spējas, kas nepieciešamas sadarbības uzlabošanai nodokļu jomā.

4.9. Noslēgumā EESK iesaka, lai Komisija noteikumu priekšlikuma projektā iekļauj prasību iedibināt sadarbību starp tām nodokļu iestādēm, uz kurām jau attiecas izskatāmais dokuments, un iestādēm, kuru uzdevums ir apkarot nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un nelikumīgu darbību un terorisma finansēšanu, jo iespējams, ka pēdējos gados varētu būt konstatēti vairāki gadījumi, kad kriptovalūtu izmantoti nelikumīgiem mērķiem un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanai. Minētajā kontekstā EESK atkārtoti norāda, ka publiskajām iestādēm – šajā gadījumā nodokļu iestādēm – ir vajadzīgi pietiekami resursi: kvalificēts personāls un augsta līmeņa digitālā tehnoloģija un standarti.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “Virzībā uz direktīvu par kriminālsodiem par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem””

(COM(2022) 249 final)

par tematu “Priekšlikums Padomes lēmumam, ar ko Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punktā noteiktajām noziegumu jomām pievieno Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumus”

(COM(2022) 247 final)

un par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem”

(COM(2022) 684 final)

(2023/C 184/11)

Ziņotājs: **José Antonio MORENO DÍAZ**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 26.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	141/1/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē lēmumu iekļaut sankciju pārkāpumus to noziegumu jomu sarakstā, kas noteiktas LESD 83. panta 1. punktā, un direktīvas priekšlikumu tuvināt valstu tiesību aktos noteiktās definīcijas un minimālos sodus par sankciju pārkāpumiem.

1.2. Tomēr EESK pauž nožēlu par to, ka steidzamības procedūras aktivizēšanas dēļ minētais lēmums netika pilnībā demokrātiski apspriests Eiropas Parlamenta Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komitejā. Tāpat EESK joprojām ir nobažījusies, jo pirms Komisijas iesniegtā direktīvas priekšlikuma nav veikts ietekmes novērtējums. EESK arī pauž nožēlu par to, ka Komisijas priekšlikumā direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības sankciju pārkāpumiem Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja nav minēta kā viena no ieinteresētajām personām, ar kurām notikusi apspriešanās.

1.3. EESK mudina Eiropas Komisiju, Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi direktīvas izstrādes gaitā paplašināt izņēmuma noteikumus, kas attiecas uz humāno palīdzību, un atbrīvot humānās palīdzības aģentūras un personālu no kriminālatbildības un saskaņot šos noteikumus ar pašreizējo starptautisko praksi, un vienlaikus nodrošināt, ka ir paredzēti piemēroti mehānismi, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu noziedzīgos vai politiskos nolūkos.

1.4. EESK atbalsta ieceri paredzēt atbilstošas garantijas un aizsardzības mehānismus attiecībā uz trauksmes cēlējiem un žurnālistiem, kuri publicē informāciju par mēģinājumiem izvairīties no sankcijām, un arī uz viņiem būtu jāattiecinā iepriekš minētais izņēmums.

1.5. EESK mudina Eiropas Komisiju, Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi nodrošināt, ka privātajam sektoram un pilsoniskās sabiedrības organizācijām tiek sniegta pienācīga informācija un proaktīvs atbalsts, lai tie varētu pielāgoties jaunajiem tiesību aktiem un ievērot jaunās prasības.

1.6. EESK mudina Eiropas Komisiju, Eiropas Parlamentu un Eiropas Savienības Padomi ne tikai veicināt tiesību aktu saskaņošanu, bet arī nodrošināt, ka dalībvalstīm ir pietiekamas administratīvās spējas, pietiekami līdzekļi un apmācīts personāls, lai veiktu sankciju pārkāpumu atklāšanu, kriminālvajāšanu un sodīšanu. To varētu atbalstīt ar dalībvalstu sadarbību, apmainoties ar paraugpraksi atklāšanas un kriminālvajāšanas jomā.

1.7. EESK atzinīgi vērtē to, ka direktīvas priekšlikumā ir uzsvērts, ka jāievēro nepiemērošanas ar atpakaļejošu spēku princips, un EESK uzsver, ka ir jāgarantē apsūdzēto personu tiesības uz pienācīgu procesu un citiem cilvēktiesību aizsardzības pasākumiem.

1.8. EESK joprojām ir nobažījies par to, ka uz tādiem plaši izplatītiem noziegumiem kā ar dzimumu saistīta vardarbība un naida noziegumi joprojām neattiecas LESD 83. panta 1. punkts un tie netiek uzskatīti par ES noziegumu jomām, un uzsver, ģeopolitiskie imperatīvi nebūtu jānosaka par prioritāti salīdzinājumā ar mūsu iedzīvotāju aizsardzību un labbūtnību.

2. Atzinuma konteksts

2.1. Par ārpolitikas sankcijām (jeb, ES žargonā, ierobežojošiem pasākumiem) kopējās ārpolitikas un drošības politikas (KĀDP) ietvaros vienojas Eiropas Savienības Padome, un tās ir noteiktas saistošu tiesību aktu veidā, kam ir tieša ietekme visās ES dalībvalstīs.

2.2. Pretstatā tiesību aktiem par sankcijām, kurus pieņem centralizēti un kuri ir piemērojami visā Eiropas Savienībā, sankciju īstenošana un izpilde ir decentralizēta: dalībvalstu iestādes ir atbildīgas par to, lai uzraudzītu, kā uzņēmumi un iedzīvotāji ievēro aizliegumus, par atkāpju piešķiršanu, sodu noteikšanu par pārkāpumiem un to izmeklēšanu un kriminālvajāšanu. Tas attiecas uz visām sankcijām, izņemot ieceļošanas aizliegumus, kurus tieši pārvalda valsts iestādes.

2.3. ES sankciju īstenošanas sistēmas decentralizētais raksturs rada sadrumstalotību⁽¹⁾: valstu tiesību akti atšķiras gan attiecībā uz sankciju pārkāpumu definīcijām un darbības jomu, gan arī sodiem, kurus var piemērot par pārkāpumiem. Atšķirīgas ir arī izmeklēšanas administratīvās spējas. Turklāt valsts iestādēm individuāli ir plaša rīcības brīvība, nosakot, vai humānu apsvērumu dēļ var piešķirt atkāpi.

2.4. Pētījumi ir apstiprinājuši, ka sankciju īstenošanā un izpildē dažādās ES dalībvalstīs vērojamas būtiskas atšķirības⁽²⁾. Nesenā pētījumā, ko veica Eiropas tīkls genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu izmeklēšanai un saukšanai pie atbildības par tiem ("Genocīda apkarošanas tīkls"), norādīts uz būtiskām atšķirībām ES dalībvalstu noteiktajos sodos par sankciju pārkāpumiem⁽³⁾.

2.5. Komisijai šajā saistībā ir dažas pārraudzības pilnvaras: tā nodrošina, ka visas dalībvalstis pilda savas saistības saskaņā ar ES Sankciju regulu, piemēram, ievieš attiecīgus sodus. Tāpat kā citās ES pārvaldības jomās, Komisija ir tiesīga uzsākt pārkāpuma procedūru pret jebkuru dalībvalsti, kas neievēro šīs saistības, taču līdz šim šāda rīcība nekad nav veikta. Sankciju īstenošanu Komisija atbalsta, arī izdodot norādījumus, piemēram, par atkāpju piešķiršanu.

2.6. Sistēmai raksturīgais sadrumstalotības potenciāls ir acīmredzams, taču Komisija tikai nesen sāka veikt dažus pasākumus⁽⁴⁾, lai uzlabotu ES sankciju īstenošanu un izpildi. Komisija darbību šajā jomā atsāka pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada februārī, bet noteikto sankciju vilnis deva jaunu impulsu sankciju īstenošanas un izpildes stiprināšanai.

⁽¹⁾ Portela, C., "Implementation and Enforcement" (Īstenošana un izpilde), publicēts N. Helwig et al., *Sharpening EU sanctions policy*, FIIA ziņojums 63, Finnish Institute of International Affairs (Somijas Starptautisko jautājumu institūts): Helsinki. Somijas premjerministra biroja pasūtīts pētījums, 2020. gads, 107. lpp.

⁽²⁾ Drulakova, R. un Prikrýl, P., "The implementation of sanctions imposed by the European Union" (Eiropas Savienības uzlikto sankciju īstenošana), *Central European Journal of International and Security Studies*, vol. 10, no. 1, 2016., 134. lpp.

⁽³⁾ Genocide Network, "Prosecution of sanctions (restrictive measures) violations in national jurisdictions: a comparative analysis", 2021. gads.

⁽⁴⁾ Eiropas Komisijas paziņojums "ES ekonomikas un finanšu sistēma: veicināt atvērību, stiprumu un noturību" (COM(2021) 32 final).

2.7. Ar Padomes Lēmumu 2022/2332 ⁽⁵⁾ ES sankciju pārkāpumi tiek pievienoti noziegumu jomām, kas atbilst Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punktā noteiktajiem kritērijiem un kas plaši pazīstamas kā ES noziegumu jomas. Tādējādi Komisija var ierosināt tiesību aktus, lai tuvinātu noziedzīgu nodarījumu definīcijas, kā arī sodus dalībvalstīs ⁽⁶⁾.

2.8. Minētais priekšlikums ir pamatots ar to, ka pārkāpumi var vairost draudus mieram un drošībai, kā arī tiesiskumam, demokrātijai un cilvēktiesībām trešās valstīs, un tiem bieži vien ir pārrobežu dimensija. Konkrēti teikts, ka sankciju pārkāpumi "ir īpaši smagu noziegumu joma [...], jo tie var radīt ilgstošus draudus starptautiskajam mieram un drošībai, apdraudēt demokrātijas, tiesiskuma un cilvēktiesību konsolidāciju un atbalstīšanu un radīt būtisku kaitējumu ekonomikai, sociālajai jomai, sabiedrībai un videi" ⁽⁷⁾. Pašreizējā situācija ļauj privātpersonām un uzņēmumiem, kuri apsver iespēju apiet noteikumus, izdarīt izdevīgu izvēli un vienlaikus neļauj nodrošināt ES operatoriem vienlīdzīgu konkurences apstākļus.

2.9. Eiropas Savienības Padome 2022. gada 30. jūnijā panāca vienošanos par tekstu un lūdza Eiropas Parlamentam sniegt piekrišanu attiecībā uz projektu Padomes lēmumam par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumu pievienošanu LESD 83. panta 1. punktā noteiktajām noziegumu jomām ⁽⁸⁾. Eiropas Parlaments 2022. gada 7. jūlijā sniedza piekrišanu ⁽⁹⁾, izmantojot steidzamības procedūru. Lēmums tika pieņemts 2022. gada 28. novembrī ⁽¹⁰⁾.

2.10. Komisija 2022. gada 2. decembrī iesniedza direktīvas projektu, kurā ierosināts noteikt minimālos noteikumus attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu definēšanu un sodiem par sankciju pārkāpumiem ⁽¹¹⁾.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Sankciju pārkāpumu noteikšana par noziegumu jomu saskaņā ar LESD 83. panta 1. punktu ir pozitīvs pavērsiens, kas palīdzēs saskaņot sankciju pārkāpumu un ar tiem saistīto sodu veidus visā Eiropas Savienībā un uzlabot sankciju ievērošanu un izpildi.

3.2. Kad Eiropas Komisija, Eiropas Parlaments un Eiropas Savienības Padome ierosinās un pieņems minēto direktīvu un citus būtiskus sekundāros tiesību aktus par minimālajiem noteikumiem attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu definīciju un sodiem par sankciju pārkāpumiem, EESK mudina ņemt vērā nākamajā sadaļā izklāstītos apsvērumus.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Eiropas Parlaments, izmantojot steidzamības procedūru, deva piekrišanu Padomes lēmuma projektam. Tas nozīmē, ka Eiropas Parlaments deva piekrišanu bez iepriekšējas apspriešanās ar Pilsoņu brīvību, tieslietu un iekšlietu komiteju (*LIBE*). Stingrais ģeopolitiskais imperatīvs, kas ir priekšlikuma pieņemšanas pamatā, nedrīkstētu novērst uzmanību no nepieciešamības iesniegt tiesību aktu priekšlikumus pienācīgai demokrātiskajai kontrolei. Demokrātiskās pārskatatbildības standarti ir jā saglabā. EESK atkārtoti norāda, ka ir svarīgi nodrošināt, lai Eiropas Parlaments pienācīgi pārbaudītu priekšlikumu direktīvai, ar kuru paredz minimālos noteikumus attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu un sodu par sankciju pārkāpumiem definīciju un kura pašlaik tiek apsvērtā.

4.2. Tāpat direktīvas priekšlikumā ir minēts, ka Komisija neveica ietekmes novērtējumu, norādot uz "steidzamo nepieciešamību saukt pie atbildības fiziskas un juridiskas personas, kas iesaistītas Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumos" ⁽¹²⁾. EESK atzīst, ka ir lietderīgi ātrāk pieņemt direktīvu par kriminālsodiem par Savienības sankciju

⁽⁵⁾ Padomes Lēmums (ES) 2022/2332 (2022. gada 28. novembris) par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumu noteikšanu par noziegumu jomu, kas atbilst Līguma par Eiropas Savienības darbību 83. panta 1. punktā noteiktajiem kritērijiem, (OV L 308, 29.11.2022., 18. lpp.).

⁽⁶⁾ Eiropas Komisijas paziņojums "Virzībā uz direktīvu par kriminālsodiem par Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem", (COM/2022/249 final).

⁽⁷⁾ Šis formulējums no Komisijas paziņojuma COM(2022) 249 final, 4. lpp., ir atspoguļots Padomes Lēmuma (ES) 2022/2332 preambulas 10. punktā, (OV L 308, 29.11.2022., 18. lpp.).

⁽⁸⁾ Eiropas Savienības Padome, paziņojums presei, 2022. gada 30. jūnijs.

⁽⁹⁾ Eiropas Parlamenta normatīvā rezolūcija. TA(2022) 295.

⁽¹⁰⁾ OV L 308, 29.11.2022., 18. lpp.

⁽¹¹⁾ Eiropas Komisijas priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem, COM(2022) 684 final.

⁽¹²⁾ COM(2022) 684 final.

pārkāpumiem, tomēr tā uzskata, ka definīciju un sodu saskaņošanas relatīvā steidzamība neattaisno to, ka direktīvas sagatavošanas procesā nav veikts attiecīgais ietekmes novērtējums. Tas it īpaši tādēļ, ka fiziskas un juridiskas personas, kas iesaistītas sankciju pārkāpumos, jau tagad var saukt pie atbildības saskaņā ar spēkā esošajiem valsts tiesību aktiem, un tas nozīmē, ka direktīvas pieņemšanas atlikšanas gadījumā pārkāpumi tomēr nepalik nesodīti. Tāpēc EESK atbalsta standarta ietekmes novērtējumu, un iesaka direktīvu ātri ieviest, tiklīdz tā būs pieņemta.

4.3. EESK atzinīgi vērtē plašo apspriešanos, ko Komisija veica ar plašu ieinteresēto personu loku, taču Komiteja pauž nožēlu par to, ka Komisijas priekšlikumā direktīvai par noziedzīgu nodarījumu un sodu definēšanu attiecībā uz Savienības sankciju pārkāpumiem Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja nav minēta starp šīm personām.

4.4. Uzmanība, kas veltīta sankciju pārkāpumu atklāšanai, kriminālvajāšanai un sodīšanai par tiem, būtu jālīdzsvaro ar salīdzināmiem centieniem palīdzēt ekonomikas dalībniekiem un pilsoniskās sabiedrības dalībniekiem sankciju īstenošanā. Nepilnības sankciju īstenošanā bieži vien ir saistītas ar to, ka ieinteresētajām personām privātajā sektorā trūkst izpratnes, neraugoties uz valstu aģentūru centieniem tās informēt⁽¹³⁾. Nevajag aizmirst, ka lielākā daļa ES ekonomikas dalībnieku ir mazie un vidējie uzņēmumi (MVU), kuri bieži nepārzina pienākumus, kas izriet no tiesību aktiem par sankcijām, jo iepriekšējā sankciju praksē ekonomiskie pasākumi bija reti⁽¹⁴⁾. EESK atzinīgi vērtē Komisijas pašreizējos centienus uzlabot ekonomikas dalībniekiem sniegto atbalstu un mudina tos turpināt⁽¹⁵⁾.

4.5. Būtu jāparedz atbilstīgi noteikumi, lai aizsargātu humāno rīcību valstīs, pret kurām ir piemērotas sankcijas. Atbildība par iespējamiem sankciju pārkāpumiem joprojām rada bažas humānās palīdzības sniedzējiem, kas sniedz palīdzību jurisdikcijās, kurām piemērotas smagas sankcijas⁽¹⁶⁾. Šādi dalībnieki nemitīgi vērs uzmanību uz grūtībām garantēt, ka to darbībā netiek pārkāpti tiesību akti par sankcijām, un uz negatīvajām sekām, ko rada fakts, ka karojošās puses tos saista ar Rietumu noteiktajām sankcijām⁽¹⁷⁾. Tā kā Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padome nesēn 2022. gada decembrī pieņēma Rezolūciju Nr. 2664⁽¹⁸⁾, kurā ietverts vispārējs izņēmums, kas ļauj nodrošināt līdzekļus un sniegt pakalpojumus humānās palīdzības organizācijām⁽¹⁹⁾, un kuru ASV iestādes ātri īstenoja⁽²⁰⁾, ES tiesību aktu šaurās humānās klauzulas jau kļūst par izņēmumu, kas piesaista uzmanību. Lai nodrošinātu, ka sankciju sistēma nekavē humāno darbību, ierosinātās direktīvas formulējums būtu jāpastiprina. Pašlaik no kriminālatbildības ir atbrīvota tikai "humānās palīdzības piegāde personām, kam ir vajadzīga palīdzība"⁽²¹⁾. Komiteja atbalsta plašāka humānā izņēmuma pieņemšanu, lai panāktu, ka visi neatkarīgi humānās palīdzības organizāciju darbinieki ir atbrīvoti no ES sankciju režīmā paredzētās kriminālatbildības. Šāda klauzula nodrošinātu ES sankciju tiesiskā regulējuma atbilstību starptautiskajām humanitārajām tiesībām (SHT). Tajā pašā laikā būtu jāparedz noteikumi, lai novērstu iespējamu ļaunprātīgu izmantošanu noziedzīgiem vai politiskiem mērķiem. Humānās palīdzības sniedzēju aizsardzība būtu jāattiecinā arī uz pētnieciskajiem žurnālistiem.

⁽¹³⁾ Druláková, R. un Zemanová, S., "Why the implementation of multilateral sanctions does (not) work: lessons learnt from the Czech Republic" (Kāpēc daudzpusēju sankciju īstenošana (ne)darbojas: no Čehijas Republikas pieredzes gūtās atziņas), *European Security*, vol. 29, Nr. 4, 2020., 524. lpp.

⁽¹⁴⁾ Portela, C., "Sanctions in EU foreign policy" (Sankcijas ES ārpolitikā), publicēts N. Helwig et al., *Sharpening EU sanctions policy*, FIIA ziņojums 63, *Finnish Institute of International Affairs* (Somijas Starptautisko jautājumu institūts): Helsinki. Somijas premjerministra biroja pasūtīts pētījums, 2020. gads, 23. lpp.

⁽¹⁵⁾ Padomes Lēmums (KĀDP) 2022/1506 (2022. gada 9. septembris) par Eiropas Savienības rīcību, ar ko atbalsta informācijas tehnoloģiju rīku attīstību, lai uzlabotu informācijas izplatīšanu par Savienības ierobežojošiem pasākumiem (OV L 235, 12.9.2022., 30. lpp.).

⁽¹⁶⁾ Portela, C., "What if the EU made sanctions compatible with humanitarian aid?" (Kā būtu, ja ES sankcijas būtu savietojamas ar humāno palīdzību?), publicēts F. Gaub (ed.) *What if...? Fourteen Scenarios for 2021*, EUISS: Parīze, 2020.

⁽¹⁷⁾ Debarre, A., "Safeguarding humanitarian action in sanctions regimes" (Humānās rīcības turpināšana sankciju režīmā), Ņujorka, Starptautiskais Miera institūts, 2019.

⁽¹⁸⁾ Apvienoto Nāciju Organizācijas Rezolūcija 2664, S/RES/2664(2022).

⁽¹⁹⁾ Dokumenta S/RES/2664(2022) 1. operatīvajā punktā ir noteikts, ka to līdzekļu nodrošināšana vai to preču un pakalpojumu sniegšana, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu savlaicīgu humāno palīdzību, kuru sniedz Apvienoto Nāciju Organizācija (..) vai nevalstiskās organizācijas vai citi dalībnieki – kuras pievienojušas atsevišķas komitejas, kuras izveidojusi šī Padome –, "ir atļauta un nav pretrunā šīs Padomes vai tās Sankciju komiteju noteiktajai aktīvu iesaldēšanai".

⁽²⁰⁾ ASV Valsts kases departaments, paziņojums preseī, "Treasury Implements Historic Human Sanctions Exceptions" (Valsts kase īsteno vēsturiskus humānos izņēmumus sankciju gadījumā), 2022. gada 20. decembris.

⁽²¹⁾ COM(2022) 684 final.

4.6. EESK mudina Komisiju uzraudzīt direktīvas īstenošanu, pievēršot uzmanību ne tikai tiesību aktu pieņemšanai, bet arī tam, lai tiktu nodrošinātas pietiekamas administratīvās, finanšu, tehnoloģiskās un cilvēkresursu spējas un pienācīga apmācība, kas dotu valstu administrācijām, tiesu un tiesībsardzības iestādēm iespēju īstenot jauno tiesību aktu saturu. Ja nebūs piemērota aprīkojuma, personāla un finanšu līdzekļu, ar tiesību aktu saskaņošanu vien, visticamāk, nepietiks, lai varētu pildīt uzdevumu atklāt pārkāpumus, saukt pie atbildības par tiem un sodīt par tiem. Turklāt EESK mudina Komisiju noteikt kritērijus, ko tā piemēros uzraudzībai, lai tādējādi sniegtu zināmu ievirzi iesaistītajām personām.

4.7. Ja notiesājošs spriedums ļauj konfiscēt līdzekļus, ievērojama daļa līdzekļu būtu jāpiešķir kompensācijai cietušajiem un — attiecībā uz tām sankcijām, kas pašlaik ir spēkā pret Krievijas mērķiem saistībā ar tās karu Ukrainā, — pēckara atjaunošanas centieniem Ukrainā. EESK atbalsta šo prasību, kas iekļauta arī EESK atzinumā ⁽²²⁾ par Komisijas priekšlikumu direktīvai par līdzekļu atgūšanu un konfiskāciju. EESK arī mudina Komisiju sadarboties ar specializētām pilsoniskās sabiedrības organizācijām, lai formulētu jēdziena “cietušais” definīciju un izstrādātu mehānismus, kas palīdz sankciju apiešanas rezultātā iegūtus līdzekļus novirzīt cietušajiem vai sociālajiem ieguldījumiem, kuri viņiem sniedz tiešu labumu. Pārskatatbildības labad EESK atbalsta ieceri uzlabot pārredzamību, proti, atklāt datus par konfiscētajiem aktīviem un to turpmāko galamērķi.

4.8. Ierosinātajā direktīvā būtu jāiekļauj arī pienācīgi noteikumi par to trauksmes cēlēju un pētniecisko žurnālistu aizsardzību, kuri atklāj izvairīšanās no sankcijām praksi. Viņu nozīmīgā loma, kas ir darbošanās kā “agrīnās brīdināšanas” mehānismam, ir jāaizsargā. Šajā saistībā EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu paplašināt aizsardzību, kas piešķirta saskaņā ar Direktīvu (ES) 2019/1937 ⁽²³⁾, un to attiecināt arī uz ziņošanu par ES ierobežojošo pasākumu pārkāpumiem un personām, kas ziņo par šādiem pārkāpumiem.

4.9. Kā norādīts direktīvas pašreizējā redakcijā, būtu jāparedz noteikumi, lai ievērotu principu par kriminālsodu nepiemērošanu ar atpakaļejošu spēku saskaņā ar principu *nulla poena sine lege*. EESK uzsver, ka ir jāgarantē apsūdzēto tiesības uz pienācīgu procesu un citiem cilvēktiesību aizsardzības pasākumiem.

4.10. Visbeidzot EESK pauž nožēlu par to, ka sankciju pārkāpumu noteikšana par ES noziegumu jomu gan ir bijis ātrs process, taču LESD 83. panta 1. punkts vēl neattiecas uz tik smagiem un izplatītiem noziegumiem kā naida noziegumi un ar dzimumu saistīta vardarbība. Ģeopolitiskie imperatīvi nebūtu jānosaka par prioritāti salīdzinājumā ar citiem noziegumiem, kas tieši ietekmē mūsu iedzīvotājus.

4.11. Noslēgumā jāpiezīmē: nevajadzētu aizmirst, ka sodu saskaņošanas mērķis ir uzlabot KĀDP ietvaros pieņemto sankciju ticamību. No šāda skatpunkta dalībvalstīm būtu jācenšas ievērot ES vīzu aizliegumus ar tādu pašu rūpību, kāda tiek gaidīta no ES pilsoņiem un tirgus dalībniekiem ⁽²⁴⁾.

Briselē, 2023. gada 22. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²²⁾ OV C 100, 16.3.2023., 105. lpp.

⁽²³⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem (OV L 305, 26.11.2019., 17. lpp.).

⁽²⁴⁾ Mangas Martin, A., “Sobre la vinculatoriedad de la PESC y el espacio Aéreo como territorio de un estado (Comentario al auto del TS español de 26 de noviembre de 2020, sala de lo penal)” (“Par KĀDP un gaisa telpas kā valsts teritorijas saistošo raksturu” (komentārs saistībā ar Spānijas Augstākās tiesas krimināllietu palātas 2020. gada 26. novembra spriedumu)). *Revista General de Derecho Europeo*, 53, 2021.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Padomes ieteikumam par adekvātu minimālā ienākuma atbalstu, kas nodrošina aktīvu iekļaušanu”

(COM(2022) 490 final – final 2022/0299 (NLE))

(2023/C 184/12)

Ziņotāji: **Jason DEGUARA** un **Paul SOETE**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	143/00/08

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē ieteikuma saturu, it īpaši reālistisku un pietiekamu kritēriju ieviešanu attiecībā uz minimālo ienākumu adekvātuma līmeni un šo ienākumu pieejamību, juridisko garantiju un ziņošanas sistēmu, kā arī faktu, ka Eiropas Komisija ir atzinusi nepieciešamību pēc aktīvas sociālās politikas un jauniem pasākumiem nabadzības novēršanai visā Eiropas Savienībā.

1.2. Adekvāta minimālā ienākuma jomā ir nepieciešama uz tiesībām balstīta pieeja, kas tiktu nodrošināta visiem un tā, lai neviens nepaliktu bez ievēribas, lai kritēriji nebūtu pārmērīgi ierobežojoši un efektivitātes nodrošināšanas nolūkā būtu rūpīgi izsvērti.

1.3. Vērsties pret nabadzību un ienākumu nevienlīdzību ir svarīgi ne tikai sociālā taisnīguma, bet arī ekonomiskās izaugsmes atbalsta dēļ. Šajā kontekstā būtu jāņem vērā arī minimālā ienākuma sistēmas vispārēji stabilizējošā ietekme uz ekonomiku.

1.4. Dalībvalstu tiesībām definēt savu sociālo sistēmu principus, Eiropas Savienības un dalībvalstu savstarpēji papildinošai kompetencei un pilnīgai ES līguma instrumentu izmantošanai vajadzētu būt jebkuras ES darbības pamatprincipiem sociālās aizsardzības jomā.

1.5. Kvalitatīva un ilgtspējīga nodarbinātība ir labākais veids, kā izkļūt no nabadzības un sociālās atstumtības. Vienlaikus, ja tiek panākts, lai pēc iespējas vairāk cilvēku būtu ietverti iekļaujošā un kvalitatīvā darba tirgū, ir vieglāk finansēt sociālās aizsardzības sistēmas un tās kļūs finansālā ziņā ilgtspējīgākas.

1.6. Pašlaik daudzās dalībvalstīs minimālā ienākuma pabalstu līmeņa noteikšana nav balstīta uz stabilu metodiku un nav saistīta ar statistiski pamatotiem rādītājiem, kuri atspoguļotu optimālus un cilvēka cienīgus dzīves apstākļus. Pirmais solis ir šādas metodoloģijas izveide, dažādu ienākumu avotu un māsaimniecību konkrēto situāciju ievērošana.

1.7. EESK uzstāj, ka ir svarīgi minimālo ienākumu mainīt līdz ar inflāciju, it īpaši reizē ar dzīves dārdzības palielināšanos pārtikas un enerģijas cenu kāpuma rezultātā, un tas būtu jā dara regulāri ar pilsoniskas sabiedrības organizāciju, sociālo partneru un sociālās labklājības organizāciju atbalstu.

1.8. Lai būtu iespējams sasniegt šā ieteikuma mērķus, ir pastāvīgi jāuzrauga, kā tiek īstenota ienākumu atbalsta politika un tās sociālās aizsardzības politikas jomas, kuras nodrošina aktīvu iekļaušanu. Dalībvalstīm progresa ziņojumi būtu jā sagatavo, iesaistot attiecīgo pilsonisko sabiedrību, sociālās organizācijas un sociālos partnerus, jo, kā norādīts Padomes ieteikumā, to ziņojumi ir regulāri jāizskata Komisijas uzraudzības mehānismam.

2. Ievads

2.1. Lai gan nabadzības un sociālās atstumtības samazināšanas jomā Eiropas Savienībā kopš gadsimta sākuma ir gūti zināmi panākumi, 2021. gadā 95,4 miljonus cilvēku joprojām apdraudēja nabadzības risks.

2.2. Palielinās nabadzības risks cilvēkiem, kuri dzīvo (gandrīz) bezdarbnieku mājsaimniecībās, nabadzība kļūst dziļāka un pastāvīgāka daudzās dalībvalstīs un sievietes ir apdraudētākas nekā vīrieši. ES ir noteikusi par mērķi līdz 2030. gadam nabadzības riskam pakļauto cilvēku skaitu samazināt vismaz par 15 miljoniem.

2.3. Ilgtermiņā demogrāfiskās pārmaiņas radīs būtiskas ekonomiskās sekas, jo darbaspēks samazināsies un strauji novecošie iedzīvotāji radīs papildspiedienu uz publisko finansējumu un minimālā ienākuma shēmu finansēšanu.

2.4. Pašreizējā kontekstā – laikā, kad Ukrainā notiek karš, kāpj enerģijas cenas un inflācija, – panākt politisku vienošanos Padomē ir vēl grūtāk. SVF lēš, ka 2022. gadā inflācija pasaulē būs pieaugusi par 8,8 % un 2023. gadā palielināsies par 6,5 %.

2.5. Vientuļie vecāki Eiropas Savienībā ir mazāk nekā 15 % no visām ģimenēm, bet viņu nabadzības un bezdarba risks ir daudz augstāks. Pat pilnas slodzes darbs nepasargā vientuļos vecākus no nabadzības riska. Mājsaimniecībās, kurās ir divi pelnītāji, kas strādā pilnu darba slodzi un kuras parasti nabadzības risks neskar, tomēr var būt apdraudētas, ja tajās ir vairāk par diviem bērniem ⁽¹⁾.

2.6. Minimālo ienākumu pabalsti ir no resursiem atkarīgi pabalsti, kas tiek piešķirti galējā situācijā, vadoties pēc vajadzībām. Tie tiek piešķirti bezdarbniekiem, kuri ir spējīgi strādāt, līdz ar pietiekamiem stimuliem, kas veicina iekļaušanos vai atgriešanos darba tirgū. Valsts politikā parasti ir noteikta prasība izvērtēt pieejamos ienākumus un pārbaudīt personiskos līdzekļus. Minimālā ienākuma shēmas ir radītas valsts un tradīciju kontekstā un tās ir saistītas ar plašāku sociālās aizsardzības sistēmu katrā no dalībvalstīm.

2.7. Visumā starp labklājības valstīm pastāv ļoti lielas atšķirības minimālā ienākuma līmeņa un sastāva ziņā, un tas attiecas arī uz Eiropas Savienību. Kā norādīts Komisijas pētījumos, minimālā ienākuma atbalsta saņēmēju stāvoklis dažādu dalībvalstu darba tirgū ir atšķirīgs.

2.8. Pašlaik neviena no šīm valstīm nabadzības riska novēršanas nolūkā nenodrošina adekvātu ienākuma atbalstu ģimenēm, kurās neviens nestrādā, un 20 % bezdarbnieku nav tiesīgi saņemt nekādu atbalstu. Pastāv arī minimālā ienākuma atbalsta neizmantošanas problēma 30–50 % apmērā.

2.9. Ienākumu komponenti, kas jāņem vērā, analizējot minimālā ienākuma līmeni, ir algas, sociālās palīdzības pabalsti, bērnu pabalsti (visizplatītākais papildienākums), mājokļa, enerģijas un veselības pabalsti, citi pabalsti, piemēram, natūrā, un visi tie jāuzskaita pēc nodokļu nomaksas un sociālo iemaksu veikšanas.

2.10. Eiropas līmenī minimālā ienākuma saistībā ir veikti šādi pasākumi un ir pieejami šādi instrumenti:

— Padomes ieteikums 92/441/EK un ieteikums 2008/867/EK par tādu cilvēku aktīvu iekļaušanu, kuri ir atstumti no darba tirgus,

— Eiropas sociālo tiesību pīlāra 14. princips ⁽²⁾ un citi principi, piemēram, “aktīvs atbalsts nodarbinātībai”, “sociālā aizsardzība”, “piekļuve pamatpakalpojumiem”, “vispārīgā un profesionālā izglītība un mūžizglītība” un “vienādas iespējas”,

⁽¹⁾ Avots “Minimum income support for families with children in Europe and the US. Where do we stand?” (Minimālā ienākuma atbalsts ģimenēm ar bērniem Eiropā un ASV. Kāds ir pašreizējais stāvoklis?), autori Ive Marx, Elize Aerts, Zachary Parolin. Raksts publicēts 2022. maijā vietnē SocArXiv; “Children at risk of poverty or social exclusion” (Bērnu nabadzības vai sociālās atstumtības risks).

⁽²⁾ Ikvienam, kam trūkst pietiekamu līdzekļu, ir tiesības uz pienācīgu minimālo ienākumu pabalstu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi visos dzīves posmos, un tiesības uz ērtu piekļuvi sociālā atbalsta precēm un pakalpojumiem. Personām darbspējīgā vecumā minimālo ienākumu pabalstu apvieno ar stimuliem reintegrēt personu darba tirgū.

- Eiropas pusgads, kas piedāvā satvaru politikas koordinācijas darbību pārraudzībai, balstoties uz Padomes Sociālās aizsardzības komitejas salīdzinošās vērtēšanas satvaru,
- Padomes 2020. gada secinājumi par minimālā ienākuma aizsardzības stiprināšanu Covid-19 pandēmijas laikā un pēc tās. Tajā dalībvalstis aicinātas pārskatīt valsts minimālā ienākuma shēmas⁽³⁾.
- Nodarbinātības pamatnostādnes 2022.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Nabadzībai piemīt daudzas dimensijas un tā izpaužas visās dzīves jomās. Nabadzība liecina par to, ka resursu pārdales un iespēju izlīdzināšanas sistēmas nepalīdz nodrošināt taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi. Minimālā ienākuma pabalsta shēma, lai gan vien ar to nepietiek, ir svarīgs priekšnoteikums cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai un palīdz cilvēkiem stabili atbrīvoties no nabadzības. Nabadzība pārklājas ar citām sociālās netaisnības formām. Dzimumu un rasu nevienlīdzība pastiprina nabadzības risku, savukārt nabadzība palielina atstumtības un diskriminācijas risku, kas spilgti atklājas veselības, izglītības un apmācības jomā un finansiālās atkarības un vardarbības rādītājos.

3.2. EESK atzinīgi vērtē ieteikuma saturu, it īpaši realistisku un pietiekamu kritēriju ieviešanu attiecībā uz minimālo ienākumu pieejamību un līmeni, ieteikuma juridisko garantiju un ziņošanas sistēmu, kā arī faktu, ka Eiropas Komisija ir vēl skaidrāk atzinusi nepieciešamību pēc aktīvas sociālās politikas ES līmenī un pēc jauniem pasākumiem nabadzības novēršanai visā Eiropas Savienībā. Šis ieteikums ir solis uz priekšu Eiropas sociālo tiesību pīlāra 14. principa īstenošanā. Šis princips ir šāds: "Ikvienam, kam trūkst pietiekamu līdzekļu, ir tiesības uz pienācīgu minimālo ienākumu pabalstu, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi visos dzīves posmos".

3.3. Apstākļos, kas ir izveidojušies pēc Krievijas nelikumīgā un barbariskā uzbrukuma Ukrainai, Padomei vienošanos panākt ir vēl sarežģītāk, jo strauji ir palielinājušās enerģijas cenas un strauji kāpj inflācija, kas skar mājsaimniecības, it īpaši tās, kuru ienākumi ir zemi. Laikā, kad plašā mērogā norisinās tādi procesi kā globalizācija, digitālā un zaļā pārkārtošanās, kā arī notiek demogrāfiskās pārmaiņas, Eiropas darba tirgu skar būtiskas pārmaiņas. Minimālo ienākumu sistēmām vajadzētu dot būtisku atbalstu un stimulus cilvēku (re)integrācijai darba tirgū.

3.4. Adevkāta minimālā ienākuma jomā ir nepieciešama uz tiesībām balstīta pieeja, kas tiktu nodrošināta visiem un tā, lai nevienam nepaliktu bez ievēribas, lai kritēriji nebūtu pārmērīgi ierobežojoši, būtu balstīti uz pārredzamām un nediskriminējošām prasībām un efektivitātes nodrošināšanas nolūkā būtu rūpīgi izvērtēti. Iekļaujošai sabiedrībai būtu jā rūpējas par visiem sabiedrības sektoriem, un dalībvalstīm būtu jāievieš stabili uzraudzības mehānismi, kuru uzdevums būtu strādāt pie minimālā ienākuma un tā ieviešanas bez ilgākas kavēšanās.

3.5. Efektīvas minimālā ienākuma shēmas var palīdzēt nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu, cilvēka cienīgus dzīves apstākļus, saglabāt aktivitāti un iekļautību sabiedrībā, kā arī palīdzēt cilvēkus integrēt ilgtspējīgā un kvalitatīvā nodarbinātībā. EESK uzsver, ka minimālā ienākuma shēmas ir svarīgas arī pašnodarbinātajiem Eiropā, un viņiem vajadzētu būt tiesībām uz atbalstu un pabalstiem tieši tāpat kā citām sabiedrības grupām.

3.6. Vērsties pret nabadzību un ienākumu nevienlīdzību ir svarīgi ne tikai taisnīguma, bet arī ekonomiskās izaugsmes atbalsta dēļ. Kā norādīs ESAO 2021. gada ziņojumā⁽⁴⁾, optimāli izstrādāta nodokļu politika var veicināt iekļaujošu un ilgtspējīgu izaugsmi un uzlabot ienākumu un labklājības sadalījumu. Iekļaujošai izaugsmei šajos apstākļos vajadzētu būt vērstai uz izaugsmes peļņas taisnīgu sadalījumu, kā arī uz iekļautības veicināšanu darba tirgos. Šajā kontekstā būtu jāņem vērā arī minimālā ienākuma sistēmas vispārēji stabilizējošā ietekme uz ekonomiku.

3.7. Minimālā ienākuma shēmām vajadzētu būt daļai no valsts nabadzības apkarošanas stratēģijām, kuras efektīvi integrētu pasākumus, kas nodrošinātu taisnīgas algas un pienācīgas kvalitātes nodarbinātību, piekļuvi kvalitatīviem pamatpakalpojumiem par pieejamām cenām, piekļuvi pamata sociālai apdrošināšanai un adekvātam ienākuma atbalstam, uz cilvēku vērstiem sociālajiem pakalpojumiem un aktīvu iekļaušanas politiku.

3.8. EESK uzsver Eiropas mēroga metodoloģijas mērķi, kas būtu jāpapildina ar Eiropas līmeņa analīzi. Tai būtu jāpalīdz dalībvalstīm definēt minimālā ienākuma adekvātumu ar tādu piemērotu metodi kā ES pieņemtais nabadzības riska rādītājs, kas noteikts 60 % līmenī no izlīdzinātajiem rīcībā esošajiem ienākumiem vai/un balstīts uz atsauces budžetu (kas ietver pārtiku, mājokli, ūdeni, elektroenerģiju, apsildi, telekomunikāciju, veselību, transportu, atpūtu un kultūru).

⁽³⁾ EESK minimālos ienākumus ir apspriedusi atzinumos: "Eiropas pamatdirektīva par ienākumu minimumu" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 190, 5.6.2019., 1. lpp.); "Pienācīgas minimālās algas visā Eiropā" (Eiropas Parlamenta / Padomes izpētes atzinuma pieprasījums) (europa.eu) – 1.6. un 3.3.7. punkts (OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp.); "Minimālais ienākums un nabadzības rādītāji Eiropā" (pašiniciatīvas atzinums) (europa.eu) (OV C 170, 5.6.2014., 23. lpp.).

⁽⁴⁾ ESAO (2021): Nodokļu un fiskālā politika pēc COVID-19 krīzes.

3.9. Kā norādīts Padomes politiskās vienošanās apsvērumos, kvalitatīva un ilgtspējīga nodarbinātība ir labākais veids, kā izkļūt no nabadzības un sociālās atstumtības. Ja darba tirgū būs vairāk cilvēku, sociālās aizsardzības sistēmām būs pieejams vairāk ilgtspējīga finansējuma, jo tās lielā mērā tiek finansētas no nodarbinātības nodokļiem.

3.10. Aizvadītajos gados dalībvalstis ir izstrādājušas un reformējušas savus sociālās drošības tīklus, ņemot vērā ierosinājumus, kas sniegti Padomes ieteikumā 92/441/EEK, taču ekonomikā, darba tirgos un visā Eiropas sabiedrībā notikušās pārmaiņas ir radījušas jaunas problēmas un asu nepieciešamību pilnveidot Eiropas ienākumu nevienlīdzības un nabadzības apkarošanas satvaru.

3.11. Dalībvalstu tiesībām definēt savu sociālo sistēmu principus, Eiropas Savienības un dalībvalstu savstarpēji papildinošai kompetencei un pilnīgai ES līguma instrumentu izmantošanai vajadzētu būt visu ES pasākumu darbības pamatprincipiem sociālās aizsardzības jomā. Ir svarīgi arī analizēt pastāvošās minimālā ienākuma shēmas saistībā ar visaptverošas sociālās aizsardzības pasākumiem dalībvalstīs. Tomēr ES līmenī ir samērā plašas iespējas atbalstīt dalībvalstu centienus.

3.12. Ienākumu nevienlīdzības apkarošanas nolūkā ir vajadzīgas konkrētas reformas, koordinēta politika, kā arī rūpīgi mērķēti pasākumi dalībvalstīs daudzās politikas jomās, tādās kā nodokļu un pabalstu sistēma, algu noteikšanas mehānismi, darba tirgus stimuli, izglītība un apmācība, iespēju vienlīdzība un visiem atvērta un finansiāli pieejamu pakalpojumu laba kvalitāte. Turklāt viens no galvenajiem visu pārdales sistēmu priekšnoteikumiem ir ilgtspējīga izaugsme, kas balstīta uz labi strādājošiem tirgiem un konkurētspējīgiem uzņēmumiem.

3.13. EESK piekrīt Komisijas dienestu secinājumam, ka konsultēšana darba jautājumos, individuāli darbības plāni un aktivizācijas pasākumu integrēšana minimālā ienākuma shēmā pozitīvi ietekmēs varbūtību, ka pāreja uz nodarbinātību būs izdevusies.

3.14. EESK uzsver Komisijas dienestu secinājums, ka uz lielu daļu minimālā ienākuma saņēmēju neattiecas aktīvas darba tirgus politikas pasākumi pat tad, ja viņi varētu būt spējīgi strādāt. Būtu jāpanāk taisnīgs vispārējais līdzsvars starp stimuliem un spēcīgāka ienākumu atbalsta saņemšanas nosacījumu sasaiste ar aktivizācijas pasākumiem, un uzmanība ir jāpievērš īpašām grupām, piemēram, jauniem pieaugušajiem ārpus darba tirgus vai tiem, kurus apdraud nabadzības vai sociālās atstumtības risks.

3.15. Eiropas Nabadzības novēršanas tīkls adekvātumu, pieklūstamību un sekmējošu raksturu ir atzinis par trim svarīgiem politikas izstrādes kritērijiem minimālā ienākuma shēmām:

- adekvātums nozīmē pietiekamību cilvēka cienīgai dzīvei,
- pieklūstamība ir vērsta uz piekļuves nodrošināšanu un pilnīgu to cilvēku aptvērumu, kuriem ir vajadzīgas minimālā ienākuma shēmas,
- atbalstošs raksturs nozīmē tādu izstrādes parametru izmantošanu, kas atbilst integrētai, uz cilvēku vērstai aktīvas iekļaušanas paradigmai.

3.16. Kā pareizi norādīts Padomes politiskās vienošanās tekstā, nesamērīgs administratīvais slogs, izpratnes trūkums vai bailes no stigmatizācijas vai diskriminācijas var būt par iemeslu tam, ka personas, kurām ir tiesības uz minimālā ienākuma atbalstu, to nepieprasa.

3.17. Sociālās ekonomikas uzņēmumi kopā ar maziem un vidējiem uzņēmumiem parasti ir ļoti svarīgi kā iesācēju līmeņa darbvieta nodrošinātāji. EESK atzinīgi vērtē Komisijas Sociālās ekonomikas rīcības plānu un mudina Komisiju izvērtēt, kuri ir labākie projekti konkrētā līmenī.

3.18. Īpaša uzmanība būtu jāveltī konkrētām grupām, piemēram, viena vecāka ģimenēm, migrantu ģimenēm, jauniešiem, cilvēkiem ar invaliditāti un romiem.

3.19. Daudzi pensionāri pašlaik ir atkarīgi no minimālā ienākuma, jo viņu pensijas ir pārāk zemas. Ja viņi nav spējīgi strādāt, šiem vecāka gadagājuma cilvēkiem nav iespējams atgriezties darba tirgū un gūt labākus ienākumus. Viņiem ir vajadzīgas pensiju sistēmas, kurām jānodrošina viņiem adekvātas pensijas, lai viņi vairs nebūtu atkarīgi no minimālā ienākuma atbalsta. Tā kā dalībvalstu demogrāfiskās tendences liecina, ka nākotnē pensionāru būs vēl vairāk, ir svarīgi, lai dalībvalstīm būtu tādas pensiju sistēmas, kas nodrošinātu adekvātas pensijas.

3.20. EESK ierosina, ka dalībvalstīm vismaz reizi gadā būtu jāizvērtē minimālā ienākuma līmenis, un tas būtu jāindeksē, ņemot vērā inflāciju vismaz uz gada bāzes un atkarībā no inflācijas līmeņa.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Minimālā ienākuma adekvātums

4.1.1. Pašlaik daudzās dalībvalstīs minimālā ienākuma pabalstu veidošana un līmeņa noteikšana nav balstīta uz stabilu metodiku un nav saistīta ar statistiski pamatotiem rādītājiem. Pirmais solis ir šādas metodoloģijas izveide, dažādu ienākumu avotu un mājsaimniecību konkrēto situāciju ievērošana.

4.1.2. Minimālā ienākuma līmeņa saistībā EESK konstatē, ka ieteikumā šā minimuma definēšanai ir piedāvātas dažādas metodes: atsaukšanās uz valsts nabadzības riska sliekšni, nepieciešamo preču un pakalpojumu monetārās vērtības aprēķināšana, ievērojot valstī noteiktās definīcijas, vai atsauce uz citiem valstī ieviestiem tiesību aktiem vai praksi. Tas nozīmē, ka varētu tikt apsvērtas arī sistēmas ar atsaucēm budžetiem. Šīs sistēmas ir balstītas uz valsts līmenī noteiktiem preču un pakalpojumu groziem, kas atspoguļo dzīves dārdzību attiecīgajā dalībvalstī vai reģionā un var palīdzēt veikt pietiekamības novērtējumu.

4.1.3. EESK uzstāj, ka ir svarīgi minimālo ienākumu mainīt līdz ar inflāciju, it īpaši reizē ar dzīves dārdzības palielināšanos pārtikas un enerģijas cenu kāpuma rezultātā, un tas būtu jādarā regulāri. No šāda viedokļa ikgadējā pārskatīšana dalībvalsts līmenī ir skaidrs ieteikums.

4.1.4. Preču un pakalpojumu grozu atsaucis budžets ir jāveido dalībvalsts līmenī, un koordinācijai ir jānotiek Eiropas līmenī. Tas palīdzēs dalībvalstīm nodrošināt minimālā ienākuma shēmu adekvātumu. Preču un pakalpojumu grozā ir jābūt ietvertam mājoklim, ūdensapgādei, enerģijai, telesakariem, pārtikai, veselības aprūpei, transportam, kultūrai un izklaidei, kā arī citām vajadzībām. Mehānismi, kas dod iespēju precīzi un ātri indeksēt reālās cenas ir svarīgi atbilstības nodrošināšanai, it īpaši tādas krīzes laikā, kas ietekmē dzīves dārdzību.

4.1.5. Minimālā ienākuma piemaksas nebūtu jāizmanto kā līdzeklis zemo algu subsidēšanai. Ja strādājošo nabadzības novēršanai ir paredzēts izmantot papildu finansējuma risinājumus, tiem vajadzētu būt laikā ierobežotiem un papildu pasākumiem. Ņemot vērā darba veidu daudzveidību un lai nodrošinātu kvalitatīvu nodarbinātību un pienācīgus dzīves apstākļus, būtu jāveicina un jāatbalsta aktīva darba tirgus politika un adekvāta darba algu politika kopā ar atbalstošu sociālā nodrošinājuma un nodokļu sistēmu. Cilvēkiem, kuriem nav iespēju pastāvīgi vai pilnīgi tikt nodarbinātiem tā, lai dzīvotu cilvēka cienīgos dzīves apstākļos, būtu jānodrošina izturīgs drošības tīkls tik ilgi, cik ilgi viņiem tas vajadzīgs.

4.1.6. EESK atzinīgi vērtē lēmumu, ka, piemēram, invaliditātes pabalsts netiks uzskatīts par iztikas līdzekļu daļu, pārbaudot, vai cilvēkam ir tiesības uz minimālā ienākuma pabalstu, jo šāda veida pabalsti ir paredzēti īpašu vajadzību radītu izmaksu segšanai. Tas liecina, ka mēs esam ļoti iejūtiģi pret tiem mūsu sabiedrības locekļiem, kuriem palīdzība tiešām ir vajadzīga.

4.1.7. Īpaša uzmanība ir jāvelti mazaizsargātām ģimenēm un vientuļajiem vecākiem, kas pārsvarā ir sievietes, jo viņām īpaši svarīga ir bērnu pabalstu un pieejamu bērnu aprūpes un citu aprūpes pakalpojumu papildinošā loma.

4.1.8. Adekvāta minimālā alga, kas noteikta tiesību aktos vai darba koplīguma slēgšanas sarunās, ir vērtīgs nabadzības novēršanas instruments. Direktīvas par adekvātu minimālo algu īstenošana palīdzēs novērst nabadzības risku, kas skar ievērojamu darbaspēka daļu, īpaši strādājušos, kuri nav precējušies un strādā pilnu slodzi, kā arī mājsaimniecības, kurās ir divi peļņas avoti. Sociālie partneri būtu jāmudina to realizēt ar darba koplīgumu palīdzību. Pēc direktīvas īstenošanas minimālo algu attiecīgā gadījumā varētu izmantot arī kā atsauci minimālajiem ienākumiem, ja vien minimālais ienākums atbilst nabadzības līmenim.

4.1.9. EESK skatījumā minimālā ienākuma shēmās būtu jāietver gan pakalpojumi naudā, gan natūrā tām personām, kuras nevar strādāt vai tām, kurām ir gandrīz neiespējami strādāt.

4.1.10. Strādājošo pabalsti var būt nozīmīgi nestrādājošo cilvēku iesaistīšanai darba tirgū⁽⁵⁾.

4.1.11. Eiropadome ir noteikusi mērķi līdz 2030. gadam samazināt nabadzības riska un sociālās atstumtības apdraudēto cilvēku skaitu par 15 miljoniem, kas neliecina par īpaši lielu apņēmību. Bet šis mērķis ir jāuzskata par minimālo, ņemot vērā, ka adekvātuma ziņā dažas valstis ir pat zem 20 % līmeņa un tām šā mērķa sasniegšanai būs nepieciešams diezgan ilgs laiks. Komisija ir norādījusi, ka ieteikumā ar ienākuma atbalsta adekvātumu saistīto noteikumu pakāpeniskai piemērošanai ir paredzēts zināms laika posms. Citi uzdevumi, piemēram, aptvērums un izmantošanas apmērs, varētu tikt īstenoti īsākā termiņā.

4.2. Aptvērums, atbalsttiesīgums un izmantošanas apmērs

4.2.1. Pašlaik vidēji 20 % bezdarbnieku nav tiesīgi uz minimālā ienākuma atbalsta shēmu. Tā cēloņi ir nosacījumi, kas saistīti ar minimālo vecumu, atbalsttiesīgumu, uzturēšanās ilgumu valstī, adreses neesamību bezpajumtniekiem, ģimenes sastāva jautājumiem u. c. Šīs aptvēruma problēmas būtu jārisina dalībvalstīm. Problemātiska ir arī aptvēruma nepārtrauktība dažādos dzīves un aktivitātes posmos. Jebkurā gadījumā dalībvalstis ir jāievieš pārredzami un nediskriminējoši piekļuves kritēriji.

4.2.2. Atbildība par neizmantošanu lielā mērā gulstas uz administrāciju; šī situācija ir netaisnīga un ir jānovērš. Vērojams, ka dalībvalstīs minimālā ienākuma atbalsts netiek izmantots 30–50 % apmērā. Šie rādītāji ir ļoti augsti un amplitūda ir ļoti plaša. Dalībvalstis būtu jā mudina apkopot informāciju par neizmantošanu un par šo augsto rādītāju cēloņiem. EESK ļoti atzinīgi vērtē to, ka Padomes politiskās vienošanās uzmanības centrā ir minimālā ienākuma atbalsta pilnīgas izmantošanas veicināšana ar tādiem pasākumiem kā administratīvā sloga mazināšana, lietotājiem draudzīgas informācijas nodrošināšana, stigmatizācijas apkarošanas pasākumu veikšana un proaktīva rīcība, domājot par tiem cilvēkiem, kuriem nav pietiekamu resursu.

4.2.3. Ir skaidri jāgarantē piekļuve minimālajiem ienākumiem jauniešiem vecumā no 18 gadiem un migrantiem. Tā kā minimālais ienākums ir no iemaksām neatkarīgs pabalsts, būtu jāizvairās no neskaidra formulējuma par to, kas ir pietiekams uzturēšanās ilgums.

4.2.4. Ir vajadzīgi sadalīti ES līmeņa kvantitatīvie un kvalitatīvie rādītāji, lai veidotu priekšstatu par pašreizējo minimālā ienākuma atbalsta shēmu aptvērumu. Īpaša uzmanība būtu jāveltī izmantošanas līmenim un shēmu efektivitātei, īpaši marginalizētajās grupās, tostarp romu, bēgļu un bezpajumtnieku vidū.

4.3. Piekļuve darba tirgum

4.3.1. Minimālā ienākuma sistēmām vajadzētu būt izstrādātām ar spēcīgiem aktivizācijas pasākumiem tiem cilvēkiem, kas ir spējīgi strādāt, un ievērojot pagaidu palīdzības prioritāšu politiku. Jebkurā gadījumā ienākumiem no darba nevajadzētu nesamērīgi samazināt sociālos atbalstus, un būtu jāizvairās no stimulu slazda.

4.3.2. Dalība sabiedriskā darba programmās un sociālās ekonomikas sektora iespējas būtu jāizstrādā līdz galam, domājot it īpaši par neaizsargātajām sabiedrības grupām.

4.3.3. Lai ilgstošie bezdarbnieki un ekonomiski neaktīvi cilvēki varētu ieiet darba tirgū, īpaši svarīgs ir mērķēts atbalsts. Strādājošo pabalsti kopā ar strukturāliem pasākumiem, kuru mērķis ir veicināt neaizsargāto grupu iekļaušanu, var atvieglot viņu ienākšanu darba tirgū, taču tiem vajadzētu būt īslaicīgiem.

4.3.4. Dalība programmās, kas vērstas uz aktivitātes palielināšanu, ir atkarīga no tādu piemērotu pasākumu esamības kā izglītības un apmācības, kā arī mūžizglītības programmas, kuras papildinātu tādi pakalpojumi kā konsultācijas, izaugsmes vadība un palīdzība darba meklēšanā. Efektīvu pasākumu izstrādei ir nepieciešama dalībvalstu spēcīga iesaiste aktīvas darba tirgus politikas veidošanā sadarbībā ar tādām ieinteresētajām personām kā sociālie partneri. Pārvaldes iestādes un to darbinieki ir jā sagatavo šā sarežģītā uzdevuma veikšanai, un ir jāizmanto ekspertu un zinātnieku rīcībā esošās zināšanas. Sistemātiski ir jāņem vērā bezdarbnieku individuālā kvalifikācija, potenciāls, prasmes un karjeras plāns.

⁽⁵⁾ Strādājošo pabalstu loma darba tirgū ir aprakstīta 3.4.3.punktā atzinumā SOC/737 "Dalībvalstu nodarbinātības politikas pamatnostādnes" (OV C 486, 21.12.2022., 161. lpp.).

4.4. **Pieklūve pamatpakalpojumiem**

4.4.1. Ieteikumā ir apstiprināta vajadzība nodrošināt efektīvu pieklūvi kvalitatīviem pamatpakalpojumiem (ūdenim, sanitārijai, enerģijai, transportam, finanšu pakalpojumiem un digitālajai komunikācijai) par pieejamām cenām kā noteikts Eiropas sociālo tiesību pīlāra 20. principā. Digitalizācija būtu jānosaka par jaunu sociālo faktoru, no kuras ir atkarīga pieklūve pamatpakalpojumiem, un būtu jā rūpējas par digitālās plaisas pārvarēšanu.

4.5. **Pārvaldība**

4.5.1. EESK uzsver nepieciešamību panākt, lai sociālās drošības tīklu pārvaldība visos līmeņos kļūtu efektīvāka. Īpaša uzmanība būtu jāveltī spēcīgai horizontālai un vertikālai koordinācijai starp dažādām ieinteresētajām personām. Ieinteresēto personu lomas un atbildība būtu skaidri jādefinē, bet jāizvairās no stingru robežu vilkšanas.

4.5.2. Minimālā ienākuma atbalsta shēmu īstenošanā būtu jāiesaista visas attiecīgās ieinteresētās personas, tostarp pilsoniskās sabiedrības organizācijas (konkrēti tās, kuras strādā ar cilvēkiem, kurus skar nabadzība), sociālo pakalpojumu sniedzējus un visu dalībvalstu ieinteresētās personas. Ar ieinteresētajām personām būtu jāapspriežas saistībā ar pašreizējo uzraudzības un novērtēšanas sistēmu izstrādi.

4.6. **Uzraudzība**

4.6.1. Kā liecina Padomes politiskā vienošanās, pastāvīga uzraudzība attiecībā uz to, kā tiek īstenota ienākumu atbalsta politika un saistīto darba tirgus aktivizācijas pasākumu ieviešana, pieklūve pakalpojumiem, kā arī papildus veiktā regulārā izvērtēšana ir nepieciešama, lai sasniegtu šā ieteikuma mērķus visefektīvākajā veidā. Progresu ziņojumi dalībvalstīm būtu jā sagatavo, jāpildina iesaistot pilsonisko sabiedrību, sociālās organizācijas un sociālos partnerus, jo to ziņojumi ir regulāri jāizskata Komisijas uzraudzības mehānismam. EESK nav, kā ieteikuma projektā minēts, viena no daudzām ES līmeņa ieinteresētajām personām, bet gan viena no galvenajām Līgumā paredzētā uzraudzības procesa īstenošanā.

4.6.2. Minimālā ienākuma atbalsta shēmā būtu jāiekļauj garantijas, kas nodrošinātu reālo vai iespējamo pabalstu saņēmēju nediskrimināciju, kā arī mehānismi, kas garantētu mazaizsargāto grupu pieklūvi. Visām dalībvalstīm būtu jāizveido iekšējas struktūrvienības, kas uzraudzītu visu iesaistīto personu datu aizsardzību un pamattiesību ievērošanu.

4.6.3. Īstenojot šo procesu, ir svarīgi balstīties uz ES līmenī pastāvošo informāciju un veikt pasākumus, kas nepieciešami, lai katra no dalībvalstīm būtu labākās pozīcijās un varētu uzlabot to, kā darbojas valsts ienākuma shēmas. Tas ietver nepieciešamību organizēt valstu prakses apmaiņu, tematiskus seminārus un pasākumus. Šajā saistībā un panākumu pārraudzības nolūkā EESK atzinīgi vērtē ierosinātās iestāžu darbības, piemēram, starp Komisiju un dalībvalstīm pastāvošās sadarbības stiprināšanu Sociālās aizsardzības komitejā, Nodarbinātības komitejā un valstu nodarbinātības dienestu tīklā. Tomēr ir jāatrod veidi, kā pārvarēt šķēršļus un grūtības, kuras radījuši datu aizsardzības tiesību akti, kas var nevajadzīgi apgrūtināt iestāžu raitu sadarbību.

4.6.4. Dalībvalstu uzraudzības posmi ir ļoti svarīgi, it īpaši attiecībā uz tām valstīm, kuras vēl ir tālu no mērķu sasniegšanas. EESK uzsver, ka ir svarīgi, lai būtu skaidrība par to, kas jā dara tālāk, un ka šajā nolūkā ir jāizmanto Eiropas pusgads un citi instrumenti, kas dod iespēju sekot līdzi tam, kādi ir dalībvalstu panākumi.

Briselē, 2023. gada 22. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi un iespēju vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem nodarbinātības un profesijas jautājumos”

(COM(2022) 688 final – 2022/0400 (COD))

un par tematu “Priekšlikums Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi pret personām neatkarīgi no viņu rases vai etniskās piederības, vienlīdzīgu attieksmi nodarbinātības un profesijas jomā pret personām neatkarīgi no viņu reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas, vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm sociālā nodrošinājuma jautājumos un attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu un par Direktīvas 2000/43/EK 13. panta un Direktīvas 2004/113/EK 12. panta svītrosānu”

(COM(2022) 689 final – 2022/0401 (APP))

(2023/C 184/13)

Ziņotājas: **Sif HOLST** un **Nicoletta MERLO**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 15.12.2022. (COM(2022) 688 final) Eiropas Savienības Padome, 21.12.2022. (COM(2022) 688 final) Eiropas Komisija, 8.2.2023. (COM(2022) 689 final)
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. panta 1. punkts un 157. panta 3. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	8.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	164/01/02

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu līdztiesības iestādēm piešķirt no diskriminācijas cietušo peronu tiesību aizstāvju lomu, un īpaši atzinīgi vērtē to, ka uzmanība konkrēti ir vērsta uz atbalstu un preventīviem pasākumiem, uz pietiekamu resursu nodrošināšanu un uz to, lai līdztiesības iestādes savu lomu varētu pildīt neatkarīgi un efektīvi.

1.2. EESK uzsver, ka ir svarīgi atrast pareizo līdzsvaru starp līdztiesības iestādēm paredzētu standartu noteikšanu un ierosināto direktīvu subsidiaritāti. Vienlaikus ir jāpanāk, lai šo direktīvu vispārējais mērķis – stiprināt līdztiesības iestādes un uzlabot to efektivitāti – arī turpmāk būtu prioritāte.

1.3. Ļoti būtu vēlams izmantot iespēju un pilnvērtīgi ņemt vērā intersekcionālo diskrimināciju un diskriminācijas dažādos veidus, tāpēc EESK aicina intersekcionalitātes aspektu iekļaut gan valstu, gan ES līmeņa politikā tā, lai katram cietušajam tiktu nodrošināta piemērota aizsardzība.

1.4. EESK atzinīgi vērtē ierosinājumu līdztiesības iestādēm noteikt juridiskas saistības būt brīvām no ārējās ietekmes un nodrošināt, lai tām būtu pietiekami cilvēkresursi, kā arī tehniskie un finansiālie resursi un lai tie būtu ilgtspējīgi.

1.5. EESK atbalsta publiskajām iestādēm noteikto pienākumu savlaicīgi apspriesties ar līdztiesības iestādēm un ievērot to ieteikumus. Komitejas skatījumā dalībvalstīm būtu jāziņo par to, kādi pasākumi veikti attiecībā uz mijiedarbību ar līdztiesības iestādēm un kādi ir šo pasākumu rezultāti.

1.6. EESK ir pārliecināta, ka, uzticot pārraudzības mehānismu Komisijai, uzraudzībai tiks veltīta nopietna uzmanība. Tomēr efektivitātes nolūkā Komiteja aicina apsvērt, vai ziņošanas termiņu varētu saīsināt un direktīvā ierosināto piecu gadu vietā noteikt trīs gadus.

1.7. EESK atzinīgi vēē skaidrojumu, ka, domājot par vispārēju pieejamību, uzmanība ir jāveltī prasībām, kas nodrošina pieejamību arī personām ar invaliditāti, un uzsver, ka pieejamība ietver arī konsultāciju pieejamību.

1.8. EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi respektēt valstu tiesisko satvaru un diskriminācijas novēršanas prakses daudzveidību, tostarp faktu, ka daudzas dalībvalstis līdztiesības iestādēm ir noteikušas pilnvaras, kas pārsniedz pašreizējo līdztiesības direktīvu minimālās prasības, un ņemt vērā to, kā atšķiras sociālo partneru organizāciju un pilsoniskās sabiedrības iesaiste procesos. Priekšlikumos būtu jāievēro subsidiaritātes un proporcionālītātes principi un vienlaikus būtu jāseko līdzi, lai nepazeminātos no diskriminācijas cietušo cilvēku aizsardzības standartiem. EESK vēlreiz uzsver, ka priekšlikumos ir jāstiprina sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju vadošā loma valstu diskriminācijas novēršanas satvaru īstenošanā un jāstiprina atbalsts, kuru līdztiesības iestādes ir ieradušas sniegt sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

1.9. EESK atzīst, ka tiesvedības gaitā izmeklēšanas pilnvaru īstenošanai no diskriminācijas cietušo vārdā vai viņu atbalsta nolūkā ir jānotiek, neskarot dažādu tiesu un citu publisku uzraudzības iestāžu, piemēram, darba inspekciju, pilnvaras un neietekmējot to izmeklēšanas pilnvaras.

1.10. EESK aicina sūdzību iesniedzējiem nodrošināt piemērotu aizsardzību, cietušajiem garantēt samērīgu kompensāciju par nodarīto kaitējumu un nodarījuma izdarītājam garantēt soda uzlikšanu, uzmanību vēršot uz to, lai vardarbības vai diskriminācijas upuriem tiktu piemērota uz indivīdu centrēta pieeja. Sankcijām, kas var ietvert kompensācijas izmaksu cietušajai personai, ir jābūt efektīvām, samērīgām un atturošām, un valsts līmenī tām ir jābūt noteiktām atbilstoši valsts tiesiskajam satvaram un praksei⁽¹⁾.

1.11. EESK ierosina atbalstīt Eiropas Komisijas veidotas un finansētas informācijas kampaņas par ES tiesībām un daudzveidības respektēšanu, kuras valstu līdztiesības iestādes kopā ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem rīkotu vietējā līmenī un pielāgotu teritoriju vajadzībām. Īpaša uzmanība būtu jāveltī visneaizsargātākajām grupām un būtu jāplāno īpašas kampaņas, kas būtu vērstas uz bērniem un skolu jauniešiem, sākot no agrīna vecuma.

1.12. EESK aicina nevienlīdzības un diskriminācijas uzraudzības nolūkā regulāri vākt un analizēt sadalītus datus un uzsver, ka ir svarīgi sistemātiski pētīt nevienlīdzību un diskrimināciju, tostarp sadarbībā ar organizētu pilsonisko sabiedrību un sociālajiem partneriem uzmanību vērst uz jautājumiem, kas saistīti ar darbvietām.

2. Atzinuma konteksts

2.1. Līdztiesības iestādes ir publiskas institūcijas, kas visā Eiropā ir izveidotas visu cilvēku līdztiesības veicināšanai un diskriminācijas apkarošanai. Tās ir neatkarīgas organizācijas, kuru uzdevums ir aizsargāt cilvēkus, kas cietuši no diskriminācijas, viņiem palīdzēt, kā arī uzraudzīt diskrimināciju un ziņot par diskriminācijas jautājumiem. Tām ir būtiska nozīme ES diskriminācijas novēršanas struktūrā⁽²⁾.

⁽¹⁾ Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju (17. pants "Sankcijas") (OV L 303, 2.12.2000., 16. lpp.).

⁽²⁾ *Equinet*.

2.2. Līdztiesības iestādes sākotnēji tika izveidotas ar Rasu vienlīdzības direktīvu (2000/43/EK)⁽³⁾. Ar trīs turpmāk minētajām vienlīdzības direktīvām līdztiesības iestādēm tika uzticēts viens un tas pats uzdevums to attiecīgajās darbības jomās: Dzimumu līdztiesības direktīvai (2004/113/EK)⁽⁴⁾ – preču un pakalpojumu jomā, Dzimumu līdztiesības direktīvai (2006/54/EK)⁽⁵⁾ – nodarbinātības jomā un Dzimumu līdztiesības direktīvai (2010/41/ES)⁽⁶⁾ – pašnodarbinātības jomā.

2.3. Šajās direktīvās nav norāžu par līdztiesības iestāžu struktūru un darbību. Ar tām tiek noteiktas tikai dažas minimālās kompetences jomas un līdz ar to tās nenovērš pat būtiskas atšķirības starp dalībvalstīm. Eiropas Komisija 2018. gadā pieņēma Ieteikumu par līdztiesības iestāžu standartiem⁽⁷⁾, kurā mērķis bija risināt problēmas, kuras bija radījuši ES direktīvās ietvertie plašie un nepilnīgie noteikumi par līdztiesības iestādēm. Tomēr problēmas novērst ar šo ieteikumu nav izdevies⁽⁸⁾.

2.4. 2022. gada 7. decembrī Eiropas Komisija pieņēma divus priekšlikumus⁽⁹⁾, lai stiprinātu līdztiesības iestādes, it īpaši to neatkarību, resursus un pilnvaras, un lai tās varētu diskrimināciju apkarot efektīvāk atbilstoši vienlīdzīgas attieksmes jomā jau pieņemtajām ES direktīvām.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Līdztiesība, kas ir viena no ES pamatvērtībām, ir arī viena no EESK prioritātēm. Iepriekšējos atzinumos⁽¹⁰⁾ EESK atzinīgi novērtēja ES pasākumus tādās jomās kā dzimumu līdztiesība, aizsardzība pret diskrimināciju etniskās izcelsmes, rases, vecuma, reliģijas, uzskatu vai pārliecības dēļ, LGBTQIA+ personu tiesību aizsardzība, personu ar invaliditāti tiesību aizsardzība, kā arī romu integrācija un migrantu tiesību aizsardzība. EESK uzsvēra arī nepieciešamību pēc spēcīgas politikas, konkrētiem resursiem, ilgtermiņa saistībām un lielāka atbalsta valstu līdztiesības veicināšanas un cilvēktiesību aizstāvības struktūrām, it īpaši to neatkarības, efektivitātes, personāla un finanšu resursu palielināšanai⁽¹¹⁾.

3.2. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu, ar kuru ir paredzēts līdztiesības iestādēm piešķirt no diskriminācijas cietušo tiesību aizsardzības pilnvaras, un uzskata, ka tas ir ieguldījums Eiropas Komisijas plašākā līdztiesības savienības veidošanas darbā, kura uzmanības centrā ir vienlīdzīgas attieksmes veicināšana un nediskriminācija kā vispārējs ES tiesību princips.

3.3. EESK īpaši atzinīgi vērtē abu priekšlikumu orientāciju uz atbalstu un prevenciju, piemēram, uz to, ka savlaicīgi jāatzīst nepieciešamība pēc politikas, pasākumiem un minimāliem standartiem, kas vērsti uz mūsu sabiedrībā joprojām pastāvošās strukturālās diskriminācijas un stereotipu novēršanu, jāveicina lielāka saskaņotība starp dalībvalstīm, vienlaikus respektējot valstīs pastāvošās struktūras un pieejas.

3.4. EESK uzsver, ka ir svarīgi atrast pareizo līdzsvaru starp līdztiesības iestādēm paredzētu standartu noteikšanu un ierosināto direktīvu subsidiaritāti. Vienlaikus ir jāpanāk, lai šo direktīvu vispārējais mērķis, proti, līdztiesības iestāžu stiprināšana un to neatkarības un efektivitātes uzlabošana, arī turpmāk būtu prioritāte.

⁽³⁾ Padomes Direktīva 2000/43/EK (2000. gada 29. jūnijs), ar ko ievieš vienādas attieksmes principu pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības (OV L 180, 19.7.2000., 22. lpp.).

⁽⁴⁾ Padomes Direktīva 2004/113/EK (2004. gada 13. decembris), ar kuru īsteno principu, kas paredz vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, attiecībā uz pieeju precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu (OV L 373, 21.12.2004., 37. lpp.).

⁽⁵⁾ OV L 204, 26.7.2006., 23. lpp.

⁽⁶⁾ OV L 180, 15.7.2010., 1. lpp.

⁽⁷⁾ Komisijas Ieteikums (ES) 2018/951 (2018. gada 22. jūnijs) par līdztiesības iestāžu standartiem (OV L 167, 4.7.2018., 28. lpp.).

⁽⁸⁾ Komisijas Ieteikums (ES) 2018/951 (2018. gada 22. jūnijs) par līdztiesības iestāžu standartiem (OV L 167, 4.7.2018., 28. lpp.).

⁽⁹⁾ COM(2022) 688 final un COM(2022) 689 final.

⁽¹⁰⁾ Skatīt, piemēram, atzinumu par sieviešu ar invaliditāti stāvokli (SOC/579) (OV C 367, 10.10.2018., 20. lpp.), romu sieviešu stāvokli (SOC/585) (OV C 110, 22.3.2019., 20. lpp.), stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām (SOC/616) (OV C 97, 24.3.2020., 41. lpp.), daudzveidības pārvaldību ES dalībvalstīs (SOC/642) (OV C 10, 11.1.2021., 7. lpp.), LGBTIQ līdztiesības stratēģiju 2020.–2025. gadam (SOC/667) (OV C 286, 16.7.2021., 128 lpp.), rīcības plānu par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam (SOC/668) (OV C 286, 16.7.2021., 134. lpp.), stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām (SOC/680) (OV C 374, 16.9.2021., 50. lpp.) un Romu integrācijas stratēģiju laikposmam pēc 2020. gada.

⁽¹¹⁾ Skatīt EESK atzinumu "Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā" (OV C 75, 28.2.2023., 56. lpp.).

3.5. EESK piekrīt Eiropas Komisijai, ka tādu apstākļu radīšanai, kuros ikviens varētu dzīvot, pilnveidoties un panākt pārmaiņas, neraugoties uz atšķirībām, ir nepieciešams pilnvarot pastāvošās līdztiesības iestādes tā, lai tās varētu pilnībā izvērst savu potenciālu, būtu labāk sagatavotas diskriminācijas novēršanai un varētu palīdzēt no diskriminācijas cietušajiem.

3.6. EESK ir pārliecināta, ka atbalsts līdztiesības iestādēm ir izšķiroši svarīgs ES pilsoņu pamattiesību nodrošināšanai. Aktīvi rūpēdamās par atbalstu līdztiesības iestādēm, ES nodrošina palīdzību visiem tiem ES pilsoņiem, kas cieš no diskriminācijas un nodrošina viņu tiesības uz atbalstu un pārstāvību.

3.7. EESK atgādina par sava atzinuma “Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā”⁽¹²⁾ 2.10. punktu: “EESK uzskata, ka vienlīdzības un pamattiesību aizsardzības veicināšana ir jāiekļauj plašākā sociālajā redzējumā, kas vairo un stiprina instrumentus, ar kuru palīdzību dalībvalstis un Eiropas iestādes īsteno atbalstu privātpersonām un publiskā un privātā sektora dalībniekiem”.

3.8. Šajā jomā ir nepieciešami subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem atbilstoši ES līmeņa pasākumi, kas saskanētu ar citām ES politikas jomām. Eiropas Komisija ir paziņojusi, ka ar šo iniciatīvu efektivitātes palielināšanas nolūkā tiek pārskatīti jau esošie tiesību akti – tiek noteikti minimālie standarti un paredzēta sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības iesaiste.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Līdztiesības iestāžu kompetences uzlabošana

4.1.1. Ņemot vērā tā sauktās horizontālās direktīvas pieņemšanas nonākšanu strupceļā un ievērojot pieeju, kuras centrā ir cietušais un kuras ietvaros novilcināts tiesiskums ir liegts tiesiskums, EESK uzskata, ka ļoti būtu vēlams izmantot iespēju un ņemt vērā intersekcionālās un multiplās diskriminācijas veidus. Dažus diskriminācijas veidus nevar skatīt, analizējot katru no diskriminācijas iemesliem atsevišķi, tāpēc ir vajadzīga intersekcionāla pieeja.

4.1.2. Atbilstoši vairākām spēkā esošajām direktīvām dalībvalstīm ir jāizveido valstu līdztiesības organizācijas, tomēr pašreizējie ES noteikumi atstāj plašu rīcības brīvību izveides un darbības ziņā, un līdztiesības iestāžu pilnvaras, neatkarība, resursi, piekļūstamība un efektivitāte ir ļoti atšķirīga. Jaunā iniciatīva, ar kuru tiek ieviesti līdztiesības iestāžu minimālie standarti, ir paredzēta, lai palīdzētu Eiropas Komisijai virzībā uz līdztiesības savienību un stiprina ES nediskriminācijas tiesību aktu efektivitāti.

4.1.3. Eiropas Komisijas priekšlikums līdztiesības iestāžu pilnvaras palielināt tā, lai tās ietvertu arī Padomes Direktīvu 79/7/EEK un līdztiesības iestādes varētu nodrošināt aizsardzību pret dzimumdiskrimināciju valsts sociālā nodrošinājuma jomā, nedrīkst skart sociālo partneru lomu un pilnvaras, un ar to būtu jāstiprina un jāatbalsta to darbs.

4.1.4. EESK atzinīgi vērtē centralitāti un atbalsta ierosinājumu līdztiesības iestādēm noteikt juridiskas saistības būt brīvām no ārējas ietekmes un nodrošināt, lai tām būtu pietiekami cilvēkresursi, kā arī profesionālie, tehniskie un finansiālie resursi un lai tie būtu ilgtspējīgi.

4.1.5. EESK ir gandarīta par ierosinātajām stingrajām garantijām līdztiesības iestāžu neatkarības ziņā, no kuras ir atkarīga to spēja pietiekami atbalstīt pilsoņus.

4.1.6. EESK uzsver, ka ir svarīgi garantēt līdztiesības iestādēm nodrošināto cilvēkresursu, tehnisko un finansiālo resursu pieejamību un atbilstību. Resursi ir priekšnoteikums gan līdztiesības iestāžu neatkarībai, gan to spējai efektīvi aizsargāt cietušos un novērst diskrimināciju.

4.1.7. Eiropas Komisijas priekšlikums ietver arī prasību publiskajām iestādēm savlaicīgi apspriesties ar līdztiesības iestādēm un ņemt vērā to ieteikumus. EESK iesaka paredzēt prasību, ka dalībvalstīm ir jāziņo par pasākumiem, kurus tās veikušas saistībā ar līdztiesības iestāžu ieteikumiem, kā arī par šo pasākumu rezultātiem.

⁽¹²⁾ Skatīt EESK atzinumu “Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā” (OV C 75, 28.2.2023., 56. lpp.).

4.1.8. Priekšlikumā ir arī norādīts, ka Eiropas Komisijai ir jāievieš vienoti rādītāji, lai noteiktu un nodrošinātu valstu līmenī savākto datu salīdzināmību, kā arī reizi piecos gados jāsapulcē ziņojums par līdztiesības iestādēm visā ES. EESK skatījumā šā darba īstenošanai būtu jāparedz īsāks termiņš, un tāpēc tā ierosina Eiropas Komisijai noteikt, ka ziņojums ir jāsapulcē reizi trijos gados.

4.1.9. Uzraudzībai ir neatsverama nozīme. Tikai ar tās palīdzību ir iespējams panākt, lai līdztiesības iestādes tiešām būtu efektīvas un spētu no diskriminācijas cietušajiem cilvēkiem nodrošināt vajadzīgo atbalstu. EESK ir pārliecināta, ka pārraudzības mehānisma atstāšana Eiropas Komisijas pārziņā nodrošinās, lai uzraudzībai tiktu veltīta nopietna uzmanība.

4.1.10. EESK arī uzskata, ka Eiropas Komisijai ir aktīvi jāveicina visu cietušo piekļuve līdztiesības iestāžu resursiem un palīdzībai. To iespējams panākt ar efektīvu pārraudzību, atbilstošu vietējā līmenī strādājošu līdztiesības iestāžu darba veicināšanu un īstenojot dialogu ar dalībvalstīm. Šajā dialogā iekļaujot pilsoniskās sabiedrības organizācijas un sociālos partnerus, var rasties pievienotā vērtība un tiks pilnveidota pārraudzības efektivitāte.

4.1.11. Kā EESK norādījusi jau iepriekš⁽¹³⁾, ir jāpastiprina sadarbība ar pirmajās rindās strādājošām pilsoniskās sabiedrības organizācijām un cilvēktiesību aizstāvjiem, it īpaši ar tiem, kuri darbojas marginalizētās un neaizsargātās kopienās, un tie jāatbalsta.

4.1.12. EESK atgādina: "Ja krustojas tādi aspekti kā rase, etniskā izcelsme, sociālā šķira, vecums, seksuālā orientācija, tautība, reliģija, dzimums, invaliditāte, bēgļa vai migranta statuss u. c., rodas daudzkrāsojošs efekts, kas palielina diskrimināciju,"⁽¹⁴⁾ un ir pārliecināta, ka ir svarīgi turpināt zināšanu apmaiņu un mācību programmas visos līmeņos, kā arī darbam garantēt intersekcioņālu pieeju.

4.1.13. EESK atzinīgi vērtē faktu, ka direktīvās ietverti noteikumi par struktūrām, kurām ir vairāki mandāti. To mērķis ir nodrošināt nepieciešamos resursus un līdztiesības funkcijas saskatāmību. Tomēr jēdziens "līdztiesības mandāta autonoma īstenošana" būs vēl jādefinē un jāinterpretē, kā arī jāpanāk, lai tas neprasītu stingri nodalīt dažādus mandātus tajos gadījumos, kad tos iespējams izmantot, lai mandātus savstarpēji stiprinātu un papildinātu. Strukturāla "uguns mūra" ieviešana līdztiesības iestādēs ar dažādiem konkrētiem departamentiem varētu apgrūtināt līdztiesības iestāžu stiprināšanu.

4.2. Tiesu iestāžu faktiskā pieejamība no diskriminācijas cietušajām personām

4.2.1. Viens no priekšlikumu uzdevumiem ir nodrošināt, lai līdztiesības iestādes kļūtu spēcīgākas diskriminācijas lietu izskatīšanā, līdztiesības iestāžu dienesti būtu brīvi un cietušie uz vienlīdzīga pamata tiem varētu viegli piekļūt.

4.2.2. EESK uzskata, ka atbalsts, ko sniedz līdztiesības iestādes, ir ļoti svarīgs, lai no diskriminācijas cietušo cilvēku aizsardzība nebūtu balstīta tikai uz cietušo tiesiskās aizsardzības līdzekļu un tiesību individuālu izmantošanu, tomēr šī kompetence ir jāīsteno, neskarot pārstāvību un sociālo partneru tiesvedības pilnvaras un papildinot tās. EESK atzinīgi vērtē arī precizējumu, ka, domājot par pieejamību visiem, uzmanība jāvērs arī uz pieejamības prasībām, kas ir svarīgas cilvēkiem ar invaliditāti, un uzsver, ka pieejamība ir arī jautājums par piekļuvi konsultācijām, piemēram, ja cilvēki dzīvo attālās vietās vai viņiem ir grūti piekļūt tiešsaistes resursiem. Līdztiesības iestāžu palīdzība ir priekšnoteikums nevienlīdzības strukturālo, intersekcioņālu un sistēmisko jautājumu risināšanai.

4.2.3. EESK uzsver, ka ir svarīgi, lai līdztiesības iestādes spētu darboties gan cietušo sūdzību izskatīšanas līmenī, gan pacelt problēmas vispārīgākā līmenī pēc savas iniciatīvas vai pēc dialoga ar attiecīgajām pilsoniskās sabiedrības organizācijām vai sociālajiem partneriem. Bailes no sekām, tostarp bailes no iztikas līdzekļu zaudēšanas var traucēt cietušajiem liecināt par notikušo. Šķērslis var būt arī neziņa par tiesībām un par to, kā tās īstenot.

⁽¹³⁾ OV C 341, 24.8.2021., 50. lpp.

⁽¹⁴⁾ OV C 367, 10.10.2018., 20. lpp.

4.2.4. Ļoti svarīgi ir ņemt vērā, ka atšķiras dalībvalstu līdztiesības iestāžu skaits, struktūra un darbības veids, kā arī ievērot valstu tiesiskos satvarus un praksi. Vienlaikus būtu jāseko līdzi, lai nepazeminātos pastāvošie diskriminācijas novēršanas standarti un lai nekļūtu mazākas dažādu valstu nacionālajos tiesību aktos noteiktās līdztiesības iestāžu pašreizējās pilnvaras. Atšķiras arī tas, kā procesā tiek iesaistītas sociālo partneru organizācijas un pilsoniskā sabiedrība, un tas ir jāņem vērā ⁽¹⁵⁾.

4.2.5. EESK uzskata, ka daudzās dalībvalstīs jau eksistējošās līdztiesības iestāžu tiesības piedalīties tiesvedībā ir ļoti svarīgas, lai uzlabotu vienlīdzīgas attieksmes principu aizsardzību, it īpaši situācijā, kad procesuālu vai finansiālu šķēršļu dēļ cietušajiem nav piekļuves tiesai un viņiem nav kontaktu ar sociālajiem partneriem. EESK uzsver, ka saskaņā ar esošajām līdztiesības direktīvām līdztiesības iestāžu tiesvedības pilnvaras jāsteno, neskarot sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju pilnvaras un tiesisko statusu, un minētajām tiesvedības pilnvarām tās ir jāpapildina, ievērojot to valsts tiesību aktos noteiktos kritērijus ⁽¹⁶⁾. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai valsts līmenī līdztiesības iestādes sadarbotos tiesām, specializētajām administratīvajām tiesām, piemēram, darba tiesām un ar sociālajiem partneriem.

4.2.6. EESK atzīst, ka pierādīšanas pienākuma izpildes nolūkā atbilstoši vienlīdzīgas attieksmes direktīvām visām pusēm, piemēram, sociālajiem partneriem, līdztiesības iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas ir likumīgi ieinteresētas īstenot tiesvedību no diskriminācijas cietušo vārdā vai viņu atbalsta nolūkā, ir jābūt piekļuvei pierādījumiem. Izmeklēšanas pilnvaru īstenošanai šajā kontekstā ir jānotiek, neskarot dažādu tiesu un citu publisku uzraudzības iestāžu, piemēram, darba inspekciju, pilnvaras un neietekmējot to izmeklēšanas procesa neatkarību.

4.2.7. EESK skatījumā abos šajos priekšlikumos vairāk būtu jākoncentrējas uz pieeju, kuras centrā ir atsevišķs indivīds, kas cietis no vardarbības vai diskriminācijas. No šāda viedokļa sūdzību iesniedzējiem būtu jānodrošina atbilstoša aizsardzība, lai viņiem nebūtu jāklusē bailēs no sekām. Par cietušajai personai nodarīto kaitējumu būtu jāgarantē samērīga un atbilstoša kompensācija un nodarījuma izdarītājiem – sods. Sankcijām, kas var ietvert kompensācijas izmaksu cietušajai personai, ir jābūt efektīvām, samērīgām un atturošām, un tām ir jāatbilst Direktīvas 2000/78/EK 17. pantam ⁽¹⁷⁾.

4.3. Izpratnes veicināšana

4.3.1. EESK atzinīgi vērtē uzmanību, kas veltīta izpratnes veicināšanai, un uzsver, ka dalībvalstīm un līdztiesības iestādēm ir jāpastiprina darbs šajā jomā un arī jāatbalsta organizēta pilsoniskā sabiedrība ar mērķi novērst diskrimināciju un panākt līdztiesību. EESK ierosina Komisijas veidotas un finansētas informācijas kampaņas par ES tiesībām un daudzveidības respektēšanu, kuras rīkotu valstu līdztiesības iestādes kopā ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem un kuras varētu tikt pielāgotas vietējām vajadzībām. Īpaša uzmanība būtu jāveltī visneaizsargātākajām grupām, un būtu jāplāno īpašas kampaņas bērniem un skolu jauniešiem, sākot no agrīna vecuma.

4.3.2. EESK mudina minēto informācijas kampaņu gatavošanā, izpildē un izplatīšanā ietvert sociālos partnerus un pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Kompetento organizāciju zināšanas palīdzēs paplašināt kampaņu tvērumu un efektivitāti un informēt par neaizsargātāko grupu viedokli.

4.4. Datu vākšana

4.4.1. Līdztiesības iestādēm ir būtiska loma datu vākšanā, un tā ir plašāka par datu vākšanu savam darbam. Direktīvās tas ir atzīts, un cita starpā līdztiesības iestādēm dotas pilnvaras piekļūt statistikas datiem, kurus ir savākušas publiskās un privātās struktūras, tostarp publiskās iestādes, arodbiedrības, uzņēmumi un pilsoniskās sabiedrības organizācijas. Statistikas informācijai nav jāsaturs nekādi personas dati un, tās ieguves procesā iespēju robežās ir jānovērš jebkāda jauna

⁽¹⁵⁾ Jautājumi, kas saistīti ar visu to dalībnieku, piemēram, arodbiedrību, darba devēju apvienību, līdztiesības iestāžu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju, tiesisko statusu, kuri ir likumīgi ieinteresēti piedalīties tiesvedībā par diskriminācijas novēršanu atbilstoši ES līdztiesības direktīvām, tiek regulēti ar spēkā esošajām ES līdztiesības direktīvām un, konkrētāk, ar Nodarbinātības pamatdirektīvas 9. panta 2. punktu (Direktīva 2000/78/EK) un ar pārstrādātās direktīvas par dzimumu līdztiesību 17. panta 2. punktu (Direktīva 2006/54/EK).

⁽¹⁶⁾ Direktīvas priekšlikuma COM(2022) 688 34. apsvēruma un Direktīvas priekšlikuma COM(2022) 689 35. apsvēruma, kurā noteikts, ka ierosinātie noteikumi par tiesisko statusu neskar to sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības locekļu lomu, pilnvaras un uzdevumus, kuri piedalās tiesvedībā par diskriminācijas novēršanas tiesību aktu saistību izpildi.

⁽¹⁷⁾ OV L 303, 2.12.2000., 16. lpp.

administratīvā un finanšu sloga uzlikšana atsaucēs sabiedrībām. Līdztiesības iestādēm tiks noteikta arī prasība sagatavot gada darbības pārskatus un regulārus ziņojumus par stāvokli līdztiesības jomā un diskrimināciju valstī. Lai gan šīs svarīgās un plašās pilnvaras ir iespējams izmantot ļoti lietderīgi, tām ir vajadzīgs daudz resursu. Tāpēc EESK uzsver, ka ir svarīgi līdztiesības iestādēm nodrošināt šo pilnvaru īstenošanai pietiekamus papildu resursus.

4.4.2. Lai pastāvīgi pievērstu uzmanību pastāvošajai nevienlīdzībai un diskriminācijai, EESK aicina regulāri vākt un analizēt sadalītus datus ar mērķi uzraudzīt uz dzimumu, rasi vai etnisko piederību, reliģiju vai ticību, invaliditāti, vecumu vai seksuālo orientāciju balstītu diskrimināciju.

4.4.3. EESK uzsver, ka ir svarīgi pastāvīgi pētīt nevienlīdzību un diskrimināciju un ka saistībā ar politikas programmas novērtēšanu un pilnveidošanu ir nepieciešama spēcīga sadarbība starp Eiropas Komisiju, dalībvalstīm, cilvēktiesību iestādēm, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un sociālajiem partneriem jautājumos, kas saistīti ar darba vietu.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Pārskatīts ES rīcības plāns savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai””

(COM(2022) 581 final)

(2023/C 184/14)

Ziņotāja: **Ozlem YILDIRIM**

Līdzziņotājs: **Cillian LOHAN**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	152/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Pārskatītajā ES rīcības plānā savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai ir paredzēti daudzi labi elementi, kas palīdzēs to sekmīgi īstenot. Visas četras prioritātes un to mērķi ir labi izstrādāti, un salīdzinājumā ar iepriekšējo versiju ir panākts uzlabojums. Tomēr EESK pauž bažas par līdzekļiem, kas tiks piešķirti plāna īstenošanai valsts līmenī, un uzdod jautājumu, vai tie būs pietiekami, jo līdzekļu nepietiekamības dēļ plāna īstenošana varētu neizdoties, kā tas jau bija iepriekšējā plāna gadījumā.

1.2. EESK atzinīgi vērtē to, ka Eiropas Komisija ir apņēmusies nodrošināt pietiekamus finanšu līdzekļus un cilvēkresursus savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas ierobežošanai, dzīvās dabas tirdzniecības aspektu pilnībā integrējot ES fondos, kuri nodarbojas ar tādiem jautājumiem kā i) drošība un organizētā noziedzība, ii) vide un iii) starptautiskā sadarbība/partnerības. Tas īpaši būtu jānosaka par EMPACT iniciatīvas, Iekšējās drošības fonda, LIFE programmas, Interreg programmas un Kaimiņattiecību, attīstības sadarbības un starptautiskās sadarbības instrumenta prioritāti.

1.3. Tomēr, lai veicinātu pārskatatbildību par rīcības plānu, ir svarīgi vienoties par šo līdzekļu procentuālo daļu, kas pilnībā jāatvēl savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas ierobežošanai. Dalībvalstīm būtu jāapņemas nodrošināt pietiekamus līdzekļus, lai savā valstī izveidotu specializētu personālu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai. Īstenojot rīcības plānu valsts līmenī, būtu jāziņo par piešķirtajiem līdzekļiem, jāuzrauga un jānovērtē to izlietojums. Resursos būtu jāietver arī aprīkojums un personāls. Turklāt personālam jābūt nodrošinātam ar kvalitatīviem darba apstākļiem, pilnām tiesībām uz kolektīvām sarunām un progresīvu karjeras struktūru. Tas ir svarīgi, lai piesaistītu labākos speciālistus un saglabātu augstu motivācijas līmeni. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš jautājumiem, kas saistīti ar veselību, labklājību un personīgo drošību.

1.4. Savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošana būtu jāintegrē visās politikas jomās gan ES, gan dalībvalstu līmenī. Jāparedz viendabīgs un obligātā minimuma apmācības līmenis visiem dalībniekiem, kas iesaistīti savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas novēršanā, un spēju veidošana jāpielāgo atkarībā no prasmēm, kas vajadzīgas dažādās jomās, kurās savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda tiek integrēta. Prokuratūras, tiesu, muitas, nacionālajās CITES iestādēs un policijas iestādēs būtu jāapmāca specializētas vienības vai darbinieki. Tiem jābūt spējīgiem atklāt un arestēt personas, kas ir iesaistītas noziegumos pret dzīvo dabu, veikt pret tām izmeklēšanu un notiesāt.

1.5. Visās dalībvalstīs būtu jāievieš arī viendabīgas struktūras, ko EESK iesaka veidot kā starpaģentūru komitejas un specializētas nodaļas vai personālu, kas apmācīts savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai. Šādās starpaģentūru komitejās būtu iekļauti pārstāvji no specializētām vienībām savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas

apkarošanai. Starpaģentūru komitejas būtu īpaši noderīgas, apspriežoties un dalībvalstīs organizējot kopīgu izmeklēšanu ar citām aģentūrām, kuru uzmanības lokā ir citas nelikumīgas darbības, piemēram, finanšu noziegumi un kibernetiskie noziegumi. Tie parasti ir saistīti ar savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu, jo organizētie noziedznieki savus citu noziegumu (piemēram, narkotiku tirdzniecībai un nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai) izdarīšanai paredzētos kanālus var izmantot un izmanto arī savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktu tirdzniecībai. Būtu jāizveido īpaši kanāli saziņai un sadarbībai ar sociālajiem partneriem un pilsonisko sabiedrību.

1.6. Pienācīgas rūpības pienākumu iekļaušana – izmantojot vērienīgu direktīvu par uzņēmumu pienācīgu rūpību attiecībā uz ilgtspēju – uzņēmumiem, kas tirgojas Eiropas Savienībā, varētu stimulēt uzņēmumus pirmām kārtām tirgot ilgtspējīgi iegūtus savvaļas augus un dzīvniekus un atturēt tos no nelikumīgu darbību sākšanas, kā arī palīdzētu tiesībsardzības iestādēm atklāt noziedzniekus.

1.7. EESK uzskata, ka ir svarīgi sadarboties ar tām uzņēmējdarbības nozarēm, kas iesaistītas savvaļas dzīvnieku un augu tirdzniecībā, lai samazinātu ES pieprasījumu pēc savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktiem un ierobežotu savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktu nelikumīgu importu. Plānā paredzēts kopā ar ES Savvaļas dzīvnieku un augu tirdzniecības noteikumu izpildes panākšanas grupu organizēt tematiskas sanāksmes, kurās piedalītos pārstāvji no konkrētu jautājumu risināšanai relevantās uzņēmējdarbības nozares (tā var būt, piemēram, tradicionālā medicīna, eksotiskie lolojumdzīvnieki, luksusspreču nozare, medību tūrisms, kokmateriāli, zivrupniecība un zivju produktu tirdzniecība, transports, kurjerpakalpojumi un tiešsaistes tirdzniecība). Tomēr vienam no stratēģijas pamatelementiem vajadzētu būt plašai sabiedrībai paredzētām koordinētām informācijas kampaņām (ar konkrētu mērķi samazināt pieprasījumu). Pieprasījuma samazināšanā noteiktu lomu varētu pildīt pilsoniskās sabiedrības organizācijas, vairojot informētību un īstenojot pieprasījuma samazināšanas kampaņas, kas vērstas uz tām kopienām, kuras Eiropas Savienībā patērē nelegālus no dzīvās dabas iegūtus produktus.

1.8. EESK aicina Komisiju censties panākt, ka komunikācijā par organizēto noziedzību valstu un pārvalstiskas tiesībsardzības iestādes palielina informētību arī par apdraudēto sugu tirdzniecības novēršanu un kriminālvajāšanu šajā jomā; tas attiecas gan uz šo iestāžu pastāvīgajiem komunikācijas instrumentiem, gan pagaidu mērķtiecīgām kampaņām.

1.9. Visbeidzot ir ļoti svarīgi, lai Eiropas Komisija izveidotu skaidru un vērienīgu uzraudzības un novērtēšanas mehānismu, ar ko uzraudzīt rīcības plāna īstenošanu un mērīt tā progresu un panākumus, ņemot vērā ES ārējo darbību savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanā (atbilstīgi 4. prioritātei).

2. Pamatinformācija

2.1. Savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda ir kļuvusi par vienu no pasaulē ienesīgākajām organizētās noziedzības darbībām, kuras vērtība saskaņā ar Eiropas Komisijas aplēsēm⁽¹⁾ ir līdz 20 miljardiem EUR gadā. Pasaules mērogā savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apjoms pēdējos gados ir eksponenciāli pieaudzis, jo to uzskata par zema riska darbību ar lielu ienesīgumu.

2.2. Neraugoties uz savu visaptverošo tiesisko regulējumu savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzības jomā, Eiropas Savienība ir nozīmīgs nelikumīgi tirgotu savvaļas dzīvnieku un augu gala tirgus un tranzīta platforma. ES kā nelikumīgu savvaļas dzīvnieku un augu un to produktu tirgus nozīme ir sīki analizēta gada ziņojumos par liela apjoma konfiskācijas gadījumiem, un kopš 2011. gada Eiropas Komisija pieprasa šos ziņojumus katru gadu.

2.3. Atzīstot, ka ES ir nozīmīgs savvaļas dzīvnieku un augu un to produktu tirgus, Eiropas Komisija ir ieguldījusi bezprecedenta darbu, lai palielinātu uzņēmumu, patērētāju un plašas sabiedrības informētību par savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas iezīmēm un apjomu Eiropā. Tāpēc 2016. gada februārī Eiropas Komisija pieņēma ES Rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu nelikumīgas tirdzniecības apkarošanai⁽²⁾, kurā izklāstīts visaptverošs plāns cīņai pret savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu ES iekšienē un ES lomas stiprināšanai globālajā cīņā pret šīm nelikumīgajām darbībām. Neraugoties uz to, ka savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda ir sekmīgi izvērsta par prioritāru jautājumu, rīcības plānam ir bijusi maza ietekme uz pieprasījuma samazināšanu. Organizācija TRAFFIC⁽³⁾ nāca klajā ar ziņojumu⁽⁴⁾, kurā apkopoti dati par visiem 2018. gadā notikušajiem konfiskācijas gadījumiem, uz kuriem attiecas Konvencija par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām (CITES), un tas liecina, ka kopš brīža, kad 2011. gadā tika savākti pirmie dati, pieprasījums pēc savvaļas dzīvnieku un augu sugām ES nav mainījies.

(1) https://ec.europa.eu/environment/cites/infographics_en.htm

(2) https://ec.europa.eu/environment/cites/trafficking_en.htm

(3) <https://www.traffic.org/>

(4) <https://www.traffic.org/site/assets/files/12745/eu-seizures-report-2020-final-web.pdf>

2.4. Jaunākais TRAFFIC ziņojums par konfiskācijas gadījumiem 2020. gadā⁽⁵⁾ atspoguļo Covid-19 pandēmijas ietekmi uz savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. Tirdzniecības apjoma samazināšanās, ko izraisīja ar Covid-19 saistīti gaisa satiksmes, tirdzniecības darījumu un citu preču transportēšanas vai pārdošanas saskarņu traucējumi, visticamāk, ir veicinājuši paziņoto konfiskācijas gadījumu skaita samazināšanos. Tika novērots, ka 2020. gadā Eiropas Savienībā ir ievērojami samazinājies pārtveršanas gadījumu skaits, tomēr tas ne vienmēr norāda uz pieprasījuma izmaiņām vai izmaiņām savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas dinamikā.

2.5. ES ir ne tikai importa tirgus, bet arī dažu apdraudētu sugu, piemēram, Eiropas zušu (*Anguilla anguilla*), izcelsmes reģions. No 2016. līdz 2017. gadam tika aizturēti 48 cilvēki un konfiscēti 4 000 kg dzīvu zušu mazuļu aptuveni 4 miljonu EUR vērtībā. Turklāt ne visi savvaļas dzīvnieki un augi, kas tiek nelegāli ievesti Eiropā, ir paredzēti Eiropas tirgiem, un ES nereti darbojas kā kontrabandas starpposms. Tiesībaizsardzības iestādes bieži konfiscē Āfrikas izcelsmes pangolīnus, jūraszirdziņus, ziloņkaulu un haizivju spuras, kas paredzēti nosūtīšanai uz Āziju.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Eiropas Savienībai ir jāsauglabā modrība un daudz vairāk jācenšas apturēt un novērst savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. Šī ienesīgā tirdzniecība ne tikai apdraud cilvēku veselību zoonožu transmisijas dēļ, bet arī tieši mazina ES politikas spēju atbalstīt ilgtspējīgu attīstību visā pasaulē, it īpaši — sasniegt ilgtspējīgas attīstības mērķus, kas saistīti ar bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību pasaulē⁽⁶⁾, kā arī grauj centienus stiprināt labu pārvaldību un novērst neviencilīdzību.

3.2. Savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda mūsdienās ne tikai noved daudzas sugas (tostarp dažas unikālas sugas) uz izmiršanas sliekšņa, bet arī kavē ilgtspējīgu ekonomisko attīstību⁽⁷⁾. Tātad, lai ievērotu ES starptautiskos nolīgumus vides jomā, it īpaši CITES, un Konvenciju par bioloģisko daudzveidību (KBD), ir pienācīgi jāīsteno ES rīcības plāns savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai. Tomēr, lai Eiropas Savienībā uzlabotu savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzību un ierobežotu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu, EESK mudina Eiropas Komisiju rīkoties stingrāk, nekā paredzēts minētajos starptautiskajos nolīgumos, tādējādi panākot ieguvumus, kas būtu redzami ne tikai Eiropas Savienībā, bet arī visā pasaulē. Savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda ir viens no galvenajiem biodaudzveidības zuduma cēloņiem, kas ne tikai izraisa daudzu sugu izmiršanu, bet arī veicina klimata pārmaiņas, sekmējot nelikumīgu mežizstrādi, kuras dēļ tiek izcirsti koki, kas ir obligāts oglekļa uzglabāšanas priekšnoteikums.

3.3. Tikpat svarīgi ir apturēt organizētu pārrobežu noziedzību un tās nāvējošās sekas. UNEP un Interpola ziņojums liecina, ka noziegumi pret vidi ir pieauguši par 26 %⁽⁸⁾. Tie ietver savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu un ir drauds mieram, drošībai un tiesiskumam, un bieži vien tie ir saistīti ar citiem smagiem noziegumiem, tādiem kā korupcija, kibernoziēdzība un finanšu noziegumi. Piemēram, dažos Āfrikas reģionos savvaļas dzīvnieku un augu kontrabanda apdraud valsts drošību. Šajā saistībā jāmin arī slepkavības un politiskas slepkavības, jo cilvēki, kas atbild par apdraudēto sugu aizsardzību, saskaras ar reāliem draudiem dzīvībai un par savu apņēmību maksā augstu cenu. Fonds "Thin Green Line Foundation" konstatējis, ka laikposmā no 2009. līdz 2016. gadam ir ziņots par 595 gadījumiem, kad malumednieki nogalinājuši mežsargus. Jaunattīstības valstīs nogalināti arī vairāki simti mežsargu, par kuriem nav ticis ziņots. 2017. gadā tika ziņots, ka nogalināti vairāk nekā 100 mežsargu, un šī situācija nav mainījusies arī 2018. gadā ar gandrīz diviem nāves gadījumiem nedēļā⁽⁹⁾.

3.4. EESK atzinīgi vērtē ES rīcības plāna savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai pārskatīšanu un lēmumu Eiropas Komisijas rīcības centrā izvirzīt jautājumu par savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. EESK piekrīt Eiropas Komisijas novērtējumam par iepriekšējo ES rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai, kurā norādīts, ka liela problēma joprojām ir specializēta personāla, resursu un apmācības nepietiekamība daudzās dalībvalstīs un trešās valstīs. Noteikti ir jāuzlabo arī sadarbība i) atsevišķās dalībvalstīs, ii) ES dalībvalstu starpā, iii) starp ES un trešām valstīm un iv) ar ieinteresētajām personām un pilsonisko sabiedrību. Turklāt būtu jādarb vairāk, lai nodrošinātu digitālo izsekojamību un aģentūru digitālo sadarbību.

⁽⁵⁾ https://www.traffic.org/site/assets/files/17391/2020_eu_seizures_report_final.pdf

⁽⁶⁾ <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/biodiversityandecosystems>

⁽⁷⁾ Izraksts no Eiropas Komisijas analīzes secinājuma: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0038>

⁽⁸⁾ UNEP-INTERPOL ziņojums. Noziegumu pret vidi vērtības pieaugums par 26 %

⁽⁹⁾ <https://globalconservation.org/news/over-one-thousand-park-rangers-die-10-years-protecting-parks/>

3.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka Direktīvas par noziegumiem pret vidi pārskatīšanu Eiropas Komisija ir sasaistījusi ar ES rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai. Tomēr Komiteja ir nobažījies, ka Direktīva par noziegumiem pret vidi nespēs nodrošināt efektīvas un atturošas sankcijas par savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. Padome 2022. gada 9. decembrī pieņēma nostāju šajā lietā un ievērojami samazināja soda apmēru fiziskām personām, vienlaikus samazinot vērienu attiecībā uz sankciju saskaņošanu pret juridiskām personām. Padomes ierosinātie sankciju līmeņi ir pārāk zemi, lai tie būtu atturoši un efektīvi. Maksimālajam naudas sodam nevajadzētu būt mazākam par 15 % no juridiskās personas kopējā apgrozījuma pasaulē – tas būtu daudz vairāk par Padomes pieņemtajiem 5 % vai 3 %. Mēs uzskatām – lai sekmīgi īstenotu ES rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai, ir ārkārtīgi svarīgi izvirzīt vērienīgus mērķus Direktīvā par noziegumiem pret vidi.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Rīcības plānā būtu skaidri jāatsaucas uz trauksmes cēļiem un citiem ar vidi saistīto cilvēktiesību aizstāvjiem kā būtiskām ieinteresētajām personām, kas jāiesaista tā izstrādē un īstenošanā gan ES, gan valstu līmenī, jo viņiem ir svarīga loma vides tiesību aktu pārkāpumu atklāšanā un novēršanā. Šie cilvēki arī būtu jāaizsargā pret iebiedēšanu vai tiesvedību gadījumos, kad viņi ziņo par savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu vai palīdz izmeklēšanā, kā pašlaik noteikts Direktīvā par noziegumiem pret vidi.

4.2. EESK uzskata, ka ir svarīgi sadarboties ar tām uzņēmējdarbības nozarēm, kas iesaistītas savvaļas dzīvnieku un augu tirdzniecībā, lai samazinātu ES pieprasījumu pēc savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktiem, ierobežotu savvaļas dzīvnieku un augu nelikumīgu tirdzniecību un nodrošinātu, ka to tirdzniecība ir likumīga un ilgtspējīga. Plānā paredzēts kopā ar ES Savvaļas dzīvnieku un augu tirdzniecības noteikumu izpildes panākšanas grupu organizēt tematiskas sanāksmes, kurās piedalītos pārstāvji no konkrētu jautājumu risināšanai relevantās uzņēmējdarbības nozares (tā var būt, piemēram, tradicionālā medicīna, eksotiskie lolojumdzīvnieki, luksusspreču nozare, medību tūrisms, kokmateriāli, zivrupniecība un zivju produktu tirdzniecība, transports, kurjerpakalpojumi un tiešsaistes tirdzniecība). Tomēr gan rīcības plānā, gan tā īstenošanas gaitā (piemēram, izpratnes vairošana un uzvedības maiņas kampaņas) būtu skaidrāk jāatzīst un jāatspoguļo pilsoniskās sabiedrības organizāciju loma savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanā. Informācija, ko ES sniedz iedzīvotājiem par savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktu tirdzniecības un izmantošanas noteikumiem, riskiem un sekām, netais plaši izplatīta, toties informācija par tradicionālās medicīnas praksi un pielietojumu (kas saistīts ar savvaļas dzīvnieku un augu daļu un to atvasinājumu izmantošanu) ir plaši izplatīta visā Eiropas Savienībā. Šāda prakse rada risku lietotājiem (jo dažām zālēm nav zinātniski pierādītu ieguvumu) un letālas sekas savvaļas sugām, kas tiek iegūtas un tirgotas (paātrinot to izmiršanu). Ar aktīvākiem preventīviem pasākumiem šā konkrētā jautājuma risināšanai ES varētu katru gadu pārdoto savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktu daudzumu samazināt līdz pat par 30 %, jo šis skaitlis atbilst to konfiscēto savvaļas dzīvnieku un augu izcelsmes produktu īpatsvaram, kas Eiropas Savienībā paredzēti izmantojumam medicīnā⁽¹⁰⁾. Šajā saistībā EESK un tiesībsardzības iestādes varētu iesaistīties arī sabiedrisku kampaņu izstrādē, lai palielinātu informētību par šo problēmu.

4.3. EESK iesaka visās dalībvalstīs ieviest viendabīgu pieeju, nosakot skaidru atbildību par pasākumu īstenošanu valsts līmenī un nodrošinot koordināciju starp attiecīgajiem dalībniekiem. Iespējamo variantu piedāvāšana, tādu kā plānā paredzētie veidi koordinācijas nodrošināšanai (piemēram, i) veidojot starpaģentūru komitejas vai pieņemot saprašanās memorandus, ii) pieņemot valsts rīcības plānus vai iii) norīkojot valstu kontaktpunktus), radīs nenoteiktību, jo dalībvalstis izvēlēsies dažādus risinājumus. Rīcības plānu palīdzēs īstenot starpaģentūru komiteju izveide valsts līmenī, katrai no tām nosakot noteiktu kontaktpunktu.

4.4. Ir ļoti svarīgi, lai šīs starpaģentūru komitejas un specializētie darbinieki vai specializētās nodaļas būtu viendabīgi apmācīti visās 27 dalībvalstīs. Tas atvieglotu sadarbību dalībvalstīs un starp tām, jo darbinieki vienādā veidā reaģētu un veiktu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu. Ja katrai sadarbībā iesaistītajai aģentūrai būtu savs kontaktpunkts, tiktu uzlabota arī sadarbība un koordinācija starp dalībvalstīm un ar trešām valstīm ārpus ES. Kontaktpunkta izveide uzlabotu sadarbību, jo starpaģentūru komitejas un specializētie darbinieki dalībvalstīs varētu vieglāk un ātrāk sazināties, īpaši tad, ja pārrobežu kontrabandas dēļ jāriņķojas steidzami. Vietēja mēroga lietās, kas skar tikai divas valstis, kontaktpunkti varētu dalībvalstu sadarbību padarīt dinamiskāku, neatkarīgu no starptautiskām struktūrām, piemēram, Eiropola. Tomēr šīs sabiedrības grupas varētu būt apdraudētas un kļūt par organizētās noziedzības uzbrukumus mērķiem. Lai aizsargātu darbinieku identitāti, piekļuve detalizētai informācijai par kontaktpunktiem būtu jāpiešķir tikai tiesībsardzības iestādēm un tiesu iestādēm.

⁽¹⁰⁾ Padome vienojas par sarunu pilnvarojumu attiecībā uz direktīvu par vides krimināltiesisko aizsardzību – Consilium (europa.eu)

4.5. Attiecībā uz ES rīcības plāna savvaļas dzīvnieku un augu nelikumīgas tirdzniecības apkarošanai īstenošanu ES dalībvalstis ziņoja, ka līdzekļu un darbinieku trūkuma dēļ tām bija grūti izpildīt paredzētās darbības. Tāpēc joprojām ir svarīgi nodrošināt, lai dalībvalstis apņemtos atvēlēt pietiekamus līdzekļus jaunā ES rīcības plāna īstenošanai valsts līmenī. Turklāt resursi ir svarīgi, lai darbiniekiem nodrošinātu pienācīgus darba apstākļus.

4.6. Tekstā būtu skaidri jānorāda, ka dalībvalstis apņemas nodrošināt pietiekamu finansējumu, lai savā valstī izveidotu specializētu personālu ar mērķi apkarot savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. Īstenojot rīcības plānu valsts līmenī, būtu jāziņo par piešķirtajiem līdzekļiem, jāuzrauga un jānovērtē to izlietojums. Līdzekļi būtu jāparedz ne tikai personālam, bet arī aprīkojumam. Turklāt personālam jābūt nodrošinātam ar kvalitatīviem darba apstākļiem, pilnām tiesībām uz kolektīvām sarunām un progresīvu karjeras struktūru. Tas ir svarīgi, lai piesaistītu labākos speciālistus un saglabātu augstu motivācijas līmeni. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš jautājumiem, kas saistīti ar veselību, labklājību un personīgo drošību. Būtu jānodrošina vienveidīga apmācība visiem savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas novēršanā iesaistītajiem dalībniekiem un visās dalībvalstīs jāizveido vienlīdzīga struktūra, ko EESK iesaka veidot kā starpaģentūru komitejas un specializētas nodaļas vai darbinieku grupu, kas ir apmācīta apkarot savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu.

4.7. Rīcības plānā ir uzsvērts, ka svarīga nozīme ir dažādām starptautiskām organizācijām un iniciatīvām, piemēram, Eiropas daudzdisciplīnu platformai pret noziedzības draudiem (EMPACT), kas ir galvenais instruments daudzdisciplīnu un vairāku aģentūru operatīvai sadarbībai cīņā pret organizēto noziedzību ES līmenī. EMPACT varētu būt svarīgs instruments, ar ko īstenot ES rīcības plānu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai. Piemēram, tā varētu organizēt vienveidīgu apmācību starpaģentūru komitejām un specializētajiem darbiniekiem visās dalībvalstīs.

4.8. ES rīcības plānā savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanai būtu jāiekļauj malumedniecības novēršana, īpaši saistībā ar trofeju iegūšanu. Piemēram, Karpatu kalnos lāčus medī nelikumīgi, un malumednieki saņem nelielus sodus, kas nav pietiekami atturoši.

4.9. EESK atbalsta ierosinājumu uzticēt EMPACT koordinēt regulāras apvienotas operācijas, kuras ietver pārrobežu sadarbību ar ES dalībvalstīm, Eiropas Komisiju (OLAF) un attiecīgajām ES aģentūrām, tādām kā Eurojust, Frontex, Eiropols un Eiropas Zivsaimniecības kontroles aģentūra. Turklāt, lai nodrošinātu efektīvu sadarbību, būtiska nozīme ir pienācīgai līdzekļu sadalei valsts līmenī.

4.10. Saistībā ar tirdzniecības politiku un instrumentiem pret savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu turpmākajos brīvās tirdzniecības nolīgumos iekļaut vērienīgas saistības attiecībā uz savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandas apkarošanu. Tomēr ar to nepietiks, lai ierobežotu savvaļas dzīvnieku un augu kontrabandu. ES centieni palielināt starptautiskās tirdzniecības un ieguldījumu iespējas būs vērtīgi un neproduktīvi, ja ES steidzami nenovērsīs tiesību aktu izpildes nepilnības. Tam pašam mērķim varētu izmantot arī digitālās produktu pases. Tās varētu uzlabot izsekojamību un pārredzamību attiecībā uz riskiem globālajās piegādes ķēdēs un palīdzēt ieviest kopīgus starptautiskus kontroles mehānismus un izpildes darbības, kā arī nodrošināt, ka cilvēkiem un patērētājiem ir vienāda līmeņa informācija par iegādātajiem produktiem neatkarīgi no to izcelsmes.

Briselē, 2023. gada 22. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko izveido Savienības sertifikācijas satvaru oglekļa piesaistījumu”

(COM(2022) 672 final – 2022/0394 (COD))

(2023/C 184/15)

Ziņotājs: **Stoyan TCHOUKANOV**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 1.2.2023. Eiropadome, 6.2.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 192. panta 1. punkts
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	159/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu par ES sertifikācijas satvaru oglekļa piesaistījumiem. Priekšlikumā secināts, ka ir jāpalielina oglekļa piesaistījumi un jāveicina reģenerācija, vienlaikus neaizmirstot, ka nozīmīgākais uzdevums ir būtiski samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas, lai ierobežotu globālo sasilšanu. EESK tomēr norāda, ka saskaņā ar priekšlikumu pārāk daudzus būtiskus aspektus paredzēts regulēt vēlāk, pieņemot deleģētos aktus.

1.2. EESK atzīmē, ka pašlaik Savienībā pastāv dažādas oglekļa piesaistes validācijas un prēmēšanas shēmas un ka vienots sertifikācijas satvars var nodrošināt skaidrību un ticamību, jo iecerēts pieņemt visaptverošus ES noteikumus, kas reglamentē to, kā tiek mērīti, validēti un verificēti klimatiskie ieguvumi, ko dod oglekļa piesaistījumi. Satvara brīvprātīgais raksturs rada arī stimulējošu ietekmi, kas var nodrošināt jaunus ieņēmumu avotus tiem, kuri ir ieinteresēti veikt oglekļa piesaistes darbības. Ņemot vērā to, cik struktūru un sertifikācijas iestāžu kopumā būs jāizveido, EESK aicina nodrošināt vairāk skaidrības par paredzamo pilnīgas īstenošanas grafiku.

1.3. EESK atzīmē, ka rodas pamatoti jautājumi par to, kā oglekļa piesaiste tiek izmantota ES klimata aizsardzības politikā, piemēram, vai solījumi par oglekļa piesaisti nākotnē neizraisa vēlmi samazināt vai aizkavēt emisiju ierobežošanu un vai oglekļa kredītu iegāde nerada ar vides aizsardzību saistītu nepatiesu apgalvojumu un zaļmaldināšanas draudus. EESK aicina: lai nepieļautu zaļmaldināšanu, dažādajos izmantotajos oglekļa piesaistes sertifikātos (kas aptver “pastāvīgu uzglabāšanu”, “oglekļa saistīgu lauksaimniecību” un “oglekļa uzglabāšanu ilglaicīgos produktos”) ir skaidri jāatspoguļo paredzamais oglekļa uzglabāšanas ilgums un apvērse risks.

1.4. EESK atzinīgi vērtē Komisijas mērķi nodrošināt sabiedrībai, oglekļa piesaistījumu nodrošinātājiem un pircējiem pārredzamību un skaidrību par sertificēto oglekļa piesaistījumu vērtību. Tomēr EESK aicina paredzēt vēl citus aizsardzības pasākumus, kas būtu saistīti ar sertifikātu vērtību un izmantošanu. Komiteja aicina Komisiju sniegt norādījumus par to, kas uzskatāmi par atbilstīgiem apgalvojumiem, ar kuriem var nākt klajā, balstoties uz dažādiem sertificētu oglekļa piesaistījumu piemēriem, un aicina saglabāt atšķirību starp sertifikātiem, kas tiek piešķirti par pastāvīgu oglekļa uzglabāšanu, oglekļa saistīgu lauksaimniecību un oglekļa uzglabāšanu produktos.

1.5. EESK aicina turpmākajās metodikās, kas tiks izstrādātas saskaņā ar minēto satvaru, skaidri izklāstīt pārskatatbildības aspektus un nodrošināt pārredzamību. Apvērse risks ir pastāvīgi jāuzrauga un jāmazina. Runājot par visiem oglekļa piesaistījumiem, ir skaidri jādefinē gan atbildība par piesaistīto un uzglabāto oglekli, gan arī šādas atbildības nodošana.

1.6. EESK aicina Komisiju nodrošināt, ka metodiku pamatā ir zinātniski pierādījumi un ka tās izstrādā zinātnieki. EESK norāda, ka sertifikācijas sistēma ir pārāk sarežģīta un apgrūtināta, lai veicinātu šādu metožu un paņēmieni plašu ieviešanu; šīs procedūras ir ļoti laikietilpīgas un tehniskas un var mazināt operatoru motivāciju darboties, jo tie bieži ir mazi uzņēmumi, kuru peļņa pat labākajā gadījumā nav liela.

1.7. EESK norāda, ka ir vajadzīgi dažādi oglekļa piesaistījumu mērījumi, tostarp jāizmanto tālizpēte un satelītattēli, lai veiktu monitoringu, ziņošanu un verifikāciju. Runājot par nepieciešamajiem mērījumiem, EESK uzsver, ka ir būtiski saglabāt pēc iespējas zemākas oglekļa piesaistījuma monitoringa, ziņošanas un verifikācijas izmaksas, lai nodrošinātu plašu sertifikācijas satvara pieejamību.

1.8. EESK uzsver, ka pirms sertifikācijas sistēmas integrēšanas citās politikas jomās, piemēram, kopējā lauksaimniecības politikā, rūpīgi jāizvērtē un jānovērs iespējamie ar priekšlikumu saistītie riski un blakusefekti, tostarp ekoloģiskie un sociālekonomiskie riski un blakusefekti, kas var skart nozīmīgos dalībniekus (lauksaimniekus, mežrūpniecību, būvniecību un kokrūpniecību).

1.9. EESK uzskata, ka pašreizējo kopējo lauksaimniecības politiku (KLP) nevajadzētu izmantot oglekļa piesaistīgas lauksaimniecības vai oglekļa piesaistījumu finansēšanai⁽¹⁾. KLP var pildīt zināmu lomu oglekļa piesaistīšanā, taču šis instruments ir paredzēts pārtikas, barības un biomasas ražošanai, kas ir lauksaimniecības un mežsaimniecības nozares pamatmērķis. Šajā konkrētajā kontekstā oglekļa piesaistījumi ir blakusprodukts, un tas nozīmē, ka būtu jāmeklē papildu finansējuma avoti.

1.10. EESK bažijas, ka lielā Komisijas neskaidrība par finansējumu būs spēcīgs šķērslis potenciālo dalībnieku līdzdalībai. Tāpēc EESK uzsver, ka attiecībā uz finansējumu ir nepieciešama zināma noteiktība. Ņemot vērā oglekļa piesaistes iespējas nākotnē, EESK iesaka izstrādāt ceļvedi par kopīgu finanšu instrumentu šiem pasākumiem.

2. Vispārīgas piezīmes

Nepieciešamība palielināt oglekļa piesaistījumus, lai sasniegtu klimatneitralitātes mērķus

2.1. Saskaņā ar Parīzes nolīgumu Eiropas Savienība ir apņēmusies līdz 2050. gadam panākt siltumnīcefekta gāzu (SEG) neto nulles emisijas un pēc tam panākt negatīvu neto emisijas bilanci. Jaunākajā Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (IPCC) ziņojumā norādīts, ka šo mērķi nevarēs sasniegt ar emisiju samazināšanu vien: "oglekļa dioksīda piesaistījumu ieviešana, lai līdzsvarotu grūti novēršamas atlikušās emisijas, ir neizbēgama, ja vēlamies sasniegt neto nulles oglekļa dioksīda (CO₂) vai SEG emisijas"⁽²⁾.

2.2. Oglekļa piesaistījumi neaizstāj nepieciešamos būtiskos SEG emisiju samazinājumus, taču oglekļa piesaistīšanai būs jāpapildina centieni samazināt emisijas, lai sasniegtu neto nulles emisijas un negatīvu neto emisijas bilanci. Tāpēc oglekļa piesaistījumi būs ievērojami jāpalielina visā pasaulē, lai kontrolētu SEG koncentrāciju atmosfērā un ierobežotu globālo sasilšanu. ES prognozes liecina: lai sasniegtu savus mērķus klimata aizsardzības jomā, Savienībai būs jāsamazina emisijas par 85–95 % salīdzinājumā ar 1990. gada līmeni un ar oglekļa piesaistījumiem būs jānosedz iztrūkums. Tāpēc katru gadu no atmosfēras būs jāpiesaista vairāki simti miljonu tonnu CO₂.

2.3. Šajā saistībā ES līdz šim nākusi klajā ar vairākām iniciatīvām:

- Klimata aktu, kurā izvirzīts ES mērķis līdz 2050. gadam panākt klimatneitralitāti,
- Regulu par zemes izmantošanu, zemes izmantošanas maiņu un mežsaimniecību (ZIZIMM), kuras jaunākais grozījumu priekšlikums paredz 2030. gadam noteikt oglekļa neto piesaistījumu mērķrādītāju 310 miljonu tonnu CO₂ ekvivalenta apmērā, oglekli uzglabājot augsnē, mežos un koksnes produktos,
- paziņojumu "Ilgtspējīgi oglekļa aprites cikli", kurā izklāstīts oglekļa piesaistīgās lauksaimniecības ceļvedis, kas sekmē ierosināto ZIZIMM mērķrādītāju sasniegšanu līdz 2030. gadam, un rūpnieciski risinājumi, ar kuriem līdz 2030. gadam paredzēts piesaistīt vismaz 5 miljonus tonnu. Paziņojumā arī minēti plāni izstrādāt priekšlikumu oglekļa piesaistījumu sertifikācijas tiesiskajam regulējumam.

⁽¹⁾ OV C 323, 26.8.2022., 95. lpp.

⁽²⁾ IPCC III SPM (2022. gads).

Oglekļa piesaistījumu projektu pārvaldība

2.4. Ar priekšlikumu izveidot brīvprātīgu Savienības oglekļa piesaistījumu sertifikācijas satvaru Eiropas Komisija, stimulējot finansēšanu, apkarojot zaļmaldināšanu, vairojot uzticēšanos un saskaņojot tirgus nosacījumus, tiecas izvērst kvalitatīvus un ilgtspējīgus oglekļa piesaistījumus.

2.5. Komisija paredz trīs galvenās oglekļa piesaistījumu metožu kategorijas:

- pastāvīga uzglabāšana. Tā ietver tādas metodes kā bioenerģija ar oglekļa uztveršanu un uzglabāšanu (BECCS) un oglekļa tieša uztveršana no gaisa un uzglabāšana (DACCS). Līdz 2030. gadam ar šīs kategorijas metodēm CO₂ piesaistījumiem būtu jāsasniedz vismaz 5 miljoni tonnu, līdz 2050. gadam CO₂ piesaistījumiem būtu jāsasniedz līdz pat 200 miljoni tonnu,
- oglekļa saistīga lauksaimniecība, kas aptver tādas metodes kā pirmreizēja un atkārtota apmežošana, mežu apsaimniekošanas uzlabošana, agromežsaimniecība, oglekļa sekvestrēšana augsnē un kūdrāju atjaunošana. Kopā ar oglekļa uzglabāšanas produktiem oglekļa saistīga lauksaimniecība sekmē centienus sasniegt ierosināto ZIZIMM mērķi līdz 2030. gadam panākt 310 miljonus tonnu CO₂ ekvivalenta neto piesaistījumu gadā un līdz 2050. gadam attīstīt “klimatpozitīvu” ekonomiku,
- oglekļa uzglabāšanas produkti, kas ietver tādas metodes kā koksnes materiālu izmantošana būvniecībā un oglekļa ilgstoša uztveršana un izmantošana (CCU); kopā ar oglekļa saistīgu lauksaimniecību tie sekmēs centienus sasniegt ierosinātos iepriekšminētos ZIZIMM un klimatpozitīvas ietekmes mērķus.

2.6. Lai nodrošinātu, ka saskaņā ar regulu tiek sertificēti tikai augstas kvalitātes oglekļa piesaistījumi, Komisija noteikusi konkrētus pamatkritērijus:

- oglekļa piesaistes darbības ir jāmēra precīzi, un tām ir jāsniedz nepārprotami ieguvumi klimatam (kvantificēšana),
- oglekļa piesaistes darbībām ir jābūt vērienīgākām nekā tirgū pieņemtajai praksei un likumā noteiktajām prasībām (papildināmība),
- sertifikātos skaidri jānorāda oglekļa uzglabāšanas ilgums, un pastāvīga uzglabāšana jānodala no pagaidu uzglabāšanas (ilgtermiņa uzglabāšana),
- visbeidzot, oglekļa piesaistes darbībām būtu jāveicina arī citu vides mērķu sasniegšana, piemēram, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, vai vismaz tās nedrīkst kaitēt videi (ilgtspēja).

2.7. Lai skaidrāk definētu katrai oglekļa piesaistes metodei piemērojamos noteikumus un ieviestu kvalitātes kritērijus, Komisija ar ekspertu grupas atbalstu izstrādās pielāgotas sertifikācijas metodikas, kas tiks noteiktas deleģētajos aktos. ES vispirms izstrādās metodikas un atzīs sertifikācijas shēmas. Otrajā posmā operatori var pievienoties Eiropas Savienībā atzītām sertifikācijas shēmām, savukārt trešās personas pārbaudīs darbības, kas ir tiesīgas pretendēt uz sertifikāciju. Sertificēti oglekļa piesaistījumi tiks reģistrēti sadarbībspējīgos reģistros.

2.8. Pastāv sinerģija starp vairākām esošajām un gaidāmajām iniciatīvām jomā, kas saistīta ar oglekļa piesaistījumiem. Saskaņā ar ierosināto regulu oglekļa piesaistījumi varētu:

- saņemt publisku atbalstu no kopējās lauksaimniecības politikas, valsts atbalstu vai Inovāciju fonda atbalstu,
- tikt iekļauti korporatīvajos pārskatos, precīzāk definēti Zaļuma apgalvojumu pamatošanas iniciatīvā vai Uzņēmumu ilgtspējas informācijas atklāšanas direktīvā,
- izmantot sinerģiju ar citiem marķējumiem un sertifikātiem, piemēram, bioloģiskās lauksaimniecības un ilgtspējīgas biomasas sertifikātiem,
- tikt iekļauti piegādes ķēdes līgumos, tādā veidā radot rūpnieciskās vērtības radīšanas ķēdes un sinerģiju ar ilgtspējīgām pārtikas sistēmām,
- stiprināt brīvprātīgu oglekļa tirgu integritāti.

3. Īpašas piezīmes

Stabila sertifikācija – steidzami izveidojams pamats straujai oglekļa piesaistes spēju uzlabošanai Eiropā

3.1. Visaptverošu ES noteikumu izstrāde, lai reglamentētu, kā tiek mērīti, validēti un verificēti oglekļa piesaistījumu radītie klimatiskie ieguvumi, var sniegt būtisku atbalstu spēcīgu oglekļa piesaistes spēju attīstībai Eiropā. Šeit runa ir arī par plašu novatorisku metožu klāstu, ko lauksaimnieki, mežsaimnieki, rūpniecība un citi var izmantot nefosila CO₂ uztveršanai un uzglabāšanai.

3.2. Sertifikācija ir nepieciešams un nozīmīgs solis virzībā uz oglekļa piesaistījumu integrēšanu ES klimata politikā. Tas ietver, piemēram, stimulu radīšanu (piemēram, ar KLP) zemes apsaimniekotājiem, lai tie censtos oglekli uzglabāt augsnē, atalgojumus (piemēram, ar būvniecības kodeksiem) par tādu būvmateriālu iepirkumu, kuros tiek uzglabāts nefosilais ogleklis, un ziņošanu par klimata mērķiem (piemēram, saskaņā ar Direktīvu par korporatīvo ilgtspējas ziņu sniegšanu).

3.3. Tāpēc EESK pilnībā un principā atbalsta oglekļa piesaistījumu sertifikācijas sistēmu kā soli virzībā uz jaudīgu sertifikāciju.

Nepieciešamība izsekot piesaistīto oglekli, lai nodrošinātu papildu ieguvumus klimata, ekonomikas un sociālajā jomā

3.4. Lieli oglekļa piesaistījumi ir obligāti jāizvērs plašā mērogā, taču vienlīdz svarīgi ir arī šos centienus pārraudzīt. EESK atzīmē, ka rodas pamatoti jautājumi par to, kā oglekļa piesaiste tiek izmantota ES klimata politikā, piemēram, cik lielā mērā oglekļa piesaistījumi atturoši ietekmē klimata pārmaiņu ierobežošanas pasākumu īstenošanu un vai oglekļa kredītu iegāde nerada ar vides aizsardzību saistītu nepatiesu apgalvojumu un zaļmaldināšanas draudus.

3.5. Tāpēc EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir vajadzīgs efektīvs un jaudīgs sertifikācijas satvars, lai nodrošinātu, ka tiek sertificēti tikai augstas kvalitātes un ticami oglekļa piesaistījumi. Tas dos Eiropas Savienībai iespēju atzīt un atalgot oglekļa piesaistījumus, nekavējot dekarbonizāciju.

3.6. Būtiski ir definēt kvalitātes sliekšni visiem sertificētiem oglekļa piesaistījumiem, lai svarīgākajiem dalībniekiem nodrošinātu pārliecību, ka ES sertificēti oglekļa piesaistījumi rada reālus ieguvumus klimata jomā. Turklāt šādam satvaram būs jāraida pietiekami skaidrs signāls, ka sertificētos oglekļa piesaistījumus var droši integrēt plašākos ar klimatu saistītos ES politikas pasākumos.

3.7. Šajā saistībā oglekļa piesaistes darbībām ir jāatbilst papildināmības principam, proti, ka bez šādām darbībām piesaiste nebūtu notikusi. Tā ir stingra prasība gadījumos, kad sertifikāti tiek izmantoti kompensācijas pieprasījumiem, taču to, iespējams, var mīkstināt, ja kompensācija netiek pieprasīta (piemēram, tas attiecas uz tiešiem valdību maksājumiem lauksaimniekiem, lai stimulētu pāreju uz reģenerācijas metožu izmantošanu). Šā iemesla dēļ oglekļa piesaistes darbībām būtu jāraida papildu ieguvumi ilgtspējas jomā, nevis tikai "neitrāla" ietekme, kā to pašlaik paredz Komisija.

3.8. EESK arī uzsver, ka pastāvīgi jāuzrauga un jāmazina apvēršes risks (glabātā CO₂ noplūde). Skaidri jādefinē gan atbildība par piesaistīto un uzglabāto oglekli, gan arī šādas atbildības nodošana, un atbildībai jābūt pielāgotai katram oglekļa piesaistījumu veidam.

Arī turpmāk nošķirama oglekļa pastāvīga uzglabāšana, oglekļa saistīga lauksaimniecība un oglekļa uzglabāšana produktos

3.9. Oglekļa piesaistes metodes ievērojami atšķiras atkarībā no tā, kā no atmosfēras CO₂ tiek ekstrahēts, kur ogleklis tiek uzglabāts un cik ilgi tas tiek uzglabāts.

3.10. Kopumā sauszemes rezervuāros un dzīvā biomasā uzkrātais ogleklis (īslaicīgas piesaistīšanas metodes) ir mazāk aizsargāts, un tā uzglabāšanas ilgums ir īsāks nekā ģeoloģiskajos rezervuāros uzkrātajam ogleklim (ilglaicīgas piesaistīšanas metodes).

3.11. Tāpēc dažādās oglekļa piesaistīšanas un uzglabāšanas metodes būtu jāuzskaita, jāpārvalda un jāsertificē dažādos veidos atkarībā no oglekļa uzglabāšanas veida. Eiropas Savienībā ZIZIMM pīlārs jau tiek nodalīts no rūpniecības nozaru emisijām. Ar paziņojumu "Ilgspējīgi oglekļa aprites cikli" ieviests nošķirums starp "fosilā", "biogēnā" un "atmosfēras" oglekļa veidiem, kurus ierosināts Eiropas Savienībā vēlākais līdz 2028. gadam marķēt, izsekot un uzskaitīt atsevišķi.

3.12. Turklāt būtu jāuzsver, ka trim oglekļa piesaistes metodēm (pastāvīgai oglekļa uzglabāšanai, oglekļsaistīgai lauksaimniecībai un oglekļa uzglabāšanai produktos) ir atšķirīga loma virzībā uz klimatneitralitāti, tām ir atšķirīgi klimatiskie rezultāti, izmaksas, ieviešanas problēmas, brieduma līmenis un sabiedrības izpratne par tām. Tāpēc tās būtu arī jāstimulē un jāreglamentē atšķirīgi, ar pielāgotiem politikas pasākumiem un finansiālu atbalstu, kas atbilst katras oglekļa dioksīda piesaistīšanas metodes vajadzībām.

3.13. Ņemot vērā minētos apsvērumus, EESK atbalsta Komisijas mērķi nodrošināt sabiedrībai, oglekļa piesaistījumu nodrošinātājiem un pircējiem pārredzamību un skaidrību par sertificēto oglekļa piesaistījumu vērtību.

3.14. Tomēr EESK mudina Komisiju virzīties tālāk un sniegt arī norādījumus par to, kas ir atbilstīgi apgalvojumi, ar kuriem var nākt klajā, balstoties uz dažādiem sertificētu oglekļa piesaistījumu piemēriem (t. i., pastāvīga uzglabāšana, oglekļsaistīga lauksaimniecība, oglekļa uzglabāšana produktos). Tas būs ļoti svarīgi, lai veicinātu visu iespējamo oglekļa piesaistes sertifikācijas gadījumu spektru, vienlaikus nodrošinot uzrādīto klimatisko ieguvumu integritāti un nepieļaujot zaļmaldināšanu.

Pārredzamības un zinātniskā ieguldījuma nodrošināšana metodiku izstrādē

3.15. Tā kā Komisijai ar ekspertu grupas atbalstu ir jāiesaistās atsevišķā procesā, lai izstrādātu oglekļa piesaistes darbību metodikas, un deleģētajos aktos jāsniedz sīkāka informācija par sertifikātiem, EESK aicina iesaistīt pilsonisko sabiedrību un apspriesties ar to.

3.16. EESK aicina Komisiju nodrošināt, ka izstrādāto metodiku pamatā būs zinātniski pierādījumi un ka tās izstrādās zinātnieki.

3.17. EESK norāda, ka ir vajadzīgi dažādi oglekļa piesaistījumu mērījumi, tostarp jāizmanto tālizpēte un satelītattēli, lai veiktu monitoringu, ziņošanu un verifikāciju. Runājot par nepieciešamajiem mērījumiem, EESK uzsver, ka ir būtiski saglabāt pēc iespējas zemākas oglekļa piesaistījuma monitoringa, ziņošanas un verifikācijas izmaksas, lai nodrošinātu sertifikācijas satvara plašu pieejamību.

3.18. Eiropas Savienībai būtu jāapsver iespēja piešķirt īpašu finansējumu pētniecībai, metodiku izstrādei un izmēģinājumiem. Izšķiroša nozīme būs atbalstam mazo dalībnieku spēju veidošanai un administratīvo izmaksu segšanai, lai varētu demokratizēt sertifikācijas sistēmas pieejamību.

3.19. Visbeidzot EESK uzsver, ka pirms sertifikācijas sistēmas integrēšanas citās politikas jomās, piemēram, kopējā lauksaimniecības politikā, rūpīgi jāizvērtē un jānovērs iespējamie ar priekšlikumu saistītie riski un blakusefekti, tostarp ekoloģiskie un sociālekonomiskie riski un blakusefekti, kas var skart nozīmīgākos dalībniekus (lauksaimniekus, mežrūpniecību, būvniecību un kokrūpniecību).

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai – 2022. gada ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli (saskaņā ar Regulu (ES) 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību)”

(COM(2022) 547 final)

(2023/C 184/16)

Ziņotāji: **Marcin NOWACKI, Angelo PAGLIARA, Lutz RIBBE**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	208/4/7

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Savā 2022. gada ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli Eiropas Komisija izklāsta samērā optimistiskas pārdomas par pēdējos mēnešos veiktajiem pasākumiem un izvirzītajiem mērķiem.

1.2. Lasot ziņojumu, kļūst skaidrs, ka daudzi mērķi, kas pirms kara pret Ukrainu tika uzverti kā pārāk vērienīgi, tagad tiek pasniegti kā reāli risinājumi enerģētikas krīzei. Rodas jautājums: kas Eiropas Savienībai kā vienotam veselumam traucēja skaidri izteikties tad, kad bija runa par klimata aizsardzību, energoapgādes drošību, enerģētisko autonomiju un Eiropas energosistēmas noturību pirms 2022. gada 24. februāra.

1.3. Lai gan ir izglītojoši uzzināt paziņojumā izklāstos dažādos faktus un skaitļus, enerģētikas savienība ir daudz vairāk nekā tikai matemātiski vai statistiski definējami mērķi atjaunīgo energoresursu izmantojuma izvēršanai, enerģijas ietaupījumiem un emisiju samazināšanai. EESK norāda, ka enerģētikas savienība pirmām kārtām ir politisks projekts ar šādiem precīzi noteiktiem politiskajiem mērķiem, kas izklāstīti kā redzējums ⁽¹⁾:

- (1) enerģētikas savienība, kuras pamatā ir solidaritāte un uzticēšanās starp dalībvalstīm, kas pasaules mērogā risināmos jautājumos pauz vienotu nostāju;
- (2) integrēta energosistēma, kurā enerģija brīvi plūst pāri robežām, kuras pamatā būtu konkurence, efektīvs regulējums un pēc iespējas labāks resursu izmantojums;
- (3) ilgtspējīga, mazoglekļa un klimatam draudzīga ekonomika, kas būvēta ilgam laikam;
- (4) spēcīgi, inovatīvi un konkurētspējīgi Eiropas uzņēmumi, kas izstrādā energoefektivitātei vajadzīgus ražojumus un tehnoloģijas un mazoglekļa tehnoloģijas, lai samazinātu rēķinus, aktīvi līdzdarbotos tirgū, un mazaizsargātajiem patērētājiem ir nodrošināta aizsardzība;
- (5) attīstīt tās Eiropas darbaspēka prasmes, kas nepieciešamas Eiropas enerģētikas ekonomikas veidošanai un pārvaldībai;
- (6) veidot ieguldītāju uzticēšanos, pamatojoties uz cenu signāliem, kas atspoguļo ilgtermiņa vajadzības un politikas mērķus, cita starpā paredzot pakāpenisku subsīdiju pārtraukšanu fosilajiem energoresursiem; un

⁽¹⁾ Sk. COM(2015) 80 final, “Pamatstratēģija spēcīgai Enerģētikas savienībai ar tālredzīgu klimata pārmaiņu politiku”.

(7) izvirzīt iedzīvotājus enerģētikas savienības centrā, jo tieši viņi uzņemas līdztbildību par energosistēmas pārkārtošanu, izmanto jaunas tehnoloģijas, lai samazinātu enerģijas rēķinus, un aktīvi piedalās tirgū, un aizsargāt mazaizsargātus patērētājus.

Ziņojumā izklāstīti līdz šim veiktie vai plānotie pasākumi minētā redzējuma īstenošanai. Tomēr EESK pauž nožēlu, ka ziņojumā sniegtais apraksts attiecas nevis uz redzējumu, bet drīzāk uz piecām savstarpēji pastipriņošajām un cieši sasaistītajām dimensijām, kuru mērķis ir palielināt energoapgādes drošību, ilgtspēju un konkurētspēju. Šis divkāršais kopums, kas, no vienas puses, ir mērķi jeb redzējums, un, no otras puses, – dimensijas, ārkārtīgi apgrūtina sekošanu līdzi redzējuma īstenošanai, arī tāpēc, ka, piemēram, vairākās dimensijās parādās jautājumi par iedzīvotājiem, kas ir enerģētikas savienības centrā, un vajadzība pilnveidot darbaspēka prasmes un pārkvalificēties. EESK pauž nožēlu, ka visa iepriekšminētā dēļ ir ļoti grūti sekot līdzi progresam virzībā uz enerģētikas savienības stratēģijas mērķiem.

1.4. Paziņojumā ir pareizi norādīts uz *REPowerEU* plānu, ko atbalsta EESK un kas ir atjaunojis un nostiprinājis zaļo kursu un paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” instrumentus, galveno uzmanību pievēršot dažādošanai, ietaupījumiem, energoapgādes drošībai un atjaunīgo energoresursu attīstības paātrināšanai. Tomēr pašreizējā klimata un enerģētikas krīze un energoapgādes un cenu drošības, stabilitātes un prognozējamības trūkums Eiropas Savienībai rada milzīgu slogu. Krīze būtu mazāk smaga, ja mērķtiecīgāki pasākumi būtu veikti agrāk un, piemēram, ja pašas ES izvirzītie mērķi (tādi kā Eiropas enerģētikas savienības mērķi) būtu uztverti daudz nopietnāk.

1.5. Saskaņā ar 2022. gada ziņojumu par enerģētikas savienības stāvokli ir aplēsts, ka dažādos darbības virzienos, kuru mērķis ir panākt pilnīgu neatkarību no Krievijas fosilā kurināmā, no šā brīža līdz 2030. gadam ir jāiegulda aptuveni 300 miljardi EUR publisko līdzekļu, un tas būtiski ietekmēs ES kopējo budžetu. Būs vajadzīgi arī papildu privātie ieguldījumi, tostarp Eiropas iedzīvotāju ieguldījumi. EESK uzskata, līdzekļi ir jāizlieto tādā veidā, kas palīdzētu sasniegt iepriekšminētos enerģētikas savienības mērķus. Turklāt tēriņiem nevajadzētu novest pie resursu samazināšanas taisnīgas pārkārtošanās īstenošanai, pētniecībai un inovācijai, kā arī uzņēmumiem un patērētājiem, kurus ietekmē enerģijas cenu pieaugums.

1.6. Iepriekš nepieredzētais enerģijas cenu kāpums, ko izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā, rada milzīgas sociālas un ekonomiskas sekas, kā arī sekas valstu rūpnieciskajai un ražošanas struktūrai. EESK uzsver, ka enerģētikas krīzes laikā pietrūkst skaidras Eiropas koordinācijas, un reakcijas ietvaros aicina izveidot instrumentu, kura pamatā būtu *SURE* modelis, lai atbalstītu darba ņēmējus un grūtībās nonākušus uzņēmumus.

1.7. Nesenie notikumi ir palielinājuši potenciālu kiberuzbrukumu un sabotāžas risku tādām kritiskām infrastruktūrām kā energotīkli un elektrostacijas. Tāpēc EESK iesaka izstrādāt un pieņemt visaptverošu stratēģiju, lai Eiropas Savienību aizsargātu pret šāda veida apdraudējumiem.

1.8. Par ES valstu galveno vidēja termiņa stratēģisko mērķi – it īpaši ņemot vērā to, kas ir noticis ar karu Ukrainā, kā arī apsverot iespējamu turpmāku starptautiskās situācijas sarežģīšanos – arī turpmāk jāizvirza enerģētiskā autonomija. Mēs uzskatām, ka “stratēģiska enerģētiskā autonomija” nozīmē politisku koncepciju, kas palīdzēs veidot turpmāko ES enerģijas tirgu, kurā autonomi ES lēmumi garantēs enerģētisko neatkarību no neuzticamiem piegādātājiem. EESK pauž nožēlu par to, ka šis temats ziņojumā nav pienācīgi ņemts vērā un joprojām paliek ēnā, galveno uzmanību pievēršot neatkarībai vienīgi no Krievijas enerģijas importa.

1.9. Lai sasniegtu ES stratēģiskās autonomijas mērķus, EESK aicina Padomi un Komisiju izstrādāt piemērotus instrumentus, tostarp izveidot Eiropas suverenitātes fondu nolūkā veicināt ieguldījumus tīrās iekšzemes energotehnoloģijās un energoinfrastruktūrā. Vienlaikus ir ļoti svarīgi mudināt dalībvalstis optimāli un efektīvi izmantot līdzekļus tīras enerģijas ieguves attīstībai. Šādā stratēģijā jāiekļauj arī norādījumi par to, kā motivēt uzņēmumus, sabiedriskās iestādes, sabiedrības locekļus un energokopienas ieguldīt vairāk. Pašlaik pieejamie instrumenti un resursi šķiet nepietiekami, lai novērstu lielākās problēmas, kas ir jārisina. EESK aicina Komisiju īpašu uzmanību pievērst jaunu resursu un piegāžu ietekmei uz vidi un jaunai atkarībai no trešām valstīm.

1.10. Attīstot enerģētisko autonomiju, EESK ierosina piemērot augšupēju pieeju, jo tā atvieglo 1.3. punktā minēto mērķu sasniegšanu.

1.11. Zaļais kurss vēl nav papildināts ar līdzvērtīgu sociālo politiku, kas nodrošinātu, ka šī pārkārtošanās ir taisnīga. Tā kā pārkārtošanās procesi būtiski ietekmēs nodarbinātības un rūpniecības sistēmas, EESK pauž nožēlu, ka ziņojumā nav pienācīgi ņemta vērā visaptverošas nodarbinātības, prasmju un sociālās politikas nozīme. Ieguldījumi izglītībā, pārkvalifikācija un kvalifikācijas celšana ir jāuzskata par sociālekonomisko atbildību.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Ideāla atbilde uz piegādes šoku, ko izraisīja Krievijas agresija pret Ukrainu, un atbilde, kas visvairāk atbilst enerģētikas savienības stratēģiskajiem mērķiem, būtu tāda energosistēma, kura par 100 % balstās uz tīru iekšzemes enerģiju. Mēs apzināmies, ka nav vienprātības par to, vai šo mērķi ir iespējams sasniegt. Taču gaidāmajā scenārijā šāda energosistēma kā galveno ieguvumu dotu absolūtu autonomiju un augstu noturību. Pēc tam, kad kapitālizdevumi par ieguldījumiem atjaunīgās enerģijas iekārtās, viedajās tehnoloģijās, tīrā transportā un energoefektivitātē būtu refinansēti, tie galapatērētājam piedāvātu vislētāko enerģiju, vienlaikus stiprinot vietējo un reģionālo ekonomiku un radot vairāk darbvieta nekā vecā sistēma. Visi šie ieguvumi ir skaidri aprakstīti paketes "Tīru enerģiju ikvienam Eiropā" attiecīgajos apsvērumos. Lai gan atjaunīgajai enerģijai teorētiski piemīt potenciāls nodrošināt enerģētisko autonomiju darbības ziņā, vēl ir jānodrošina, ka visa ekosistēma kopumā, tostarp pašās atjaunīgajās enerģijas iekārtās izmantotie materiāli, ļauj veikt vietējo ražošanu. Taču ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli liecina, ka Eiropas energosistēma joprojām ir tālu no šā mērķa sasniegšanas.

2.2. Tādējādi šāda situācija prasa diferenciāciju: ja nav sasniedzama absolūta autonomija, Eiropas Savienībai būs vajadzīga stratēģiska autonomija. Stratēģiskā autonomija nozīmētu, ka būtu jānosaka, cik lielā mērā enerģijas imports arī turpmāk paliks nenovēršams un ko tas nozīmē Eiropas energosistēmas neaizsargātībai/noturībai. Tomēr ziņojums par enerģētikas savienības stāvokli nesniedz atbildi uz šo jautājumu, un arī nevienā citā Komisijas stratēģijas dokumentā šādas norādes nav sniegtas.

2.3. Lai atbildētu uz 2.2. punktā uzdoto jautājumu, ir jāaprēķina atjaunīgo energoresursu, tostarp elektroenerģijas uzglabāšanas un pieprasījuma pārvaldības, kā arī citu elastīguma variantu devums, lai apmierinātu pieprasījumu elektroenerģijas, siltumapgādes un transporta nozarēs (jaudas aizvietošanas spēja). Jaudas aizvietošanas spēja ir elektrostacijas uzstādītās jaudas daļa, uz kuru var paļauties konkrētā laikā. Tā kā atjaunīgā enerģija ir izkliedēti energoresursi, ir pilnīgi loģiski sākt šo novērtējumu vietā, kur tie tiek ražoti. Ievērojot šo pieeju, pirmā jaudas aizvietošanas spēja būtu jānovērtē vietējā līmenī (piemēram, apgabala līmenī), atspoguļojot devumu, ko var panākt ražojošie patērētāji, atjaunīgās enerģijas kopienas un citi ražotāji. Viens no enerģētikas savienības mērķiem jeb redzējuma elementiem, proti, iedzīvotāju izvīzīšana energosistēmas centrā, ir jāisteno tieši vietējā līmenī. Nākamais līmenis būtu reģionālais līmenis, kurā pēc iespējas varētu līdzsvarot deficītu (jaudas aizvietošanas spēja zem 100 %) un pārpalikumu (jaudas aizvietošanas spēja virs 100 %). Sekotu starpreģionu, valsts un, visbeidzot, Eiropas līmeņa pasākumi. Tā kā atjaunīgie energoresursi ir saistīti ar ievērojamām sistēmiskajām izmaksām enerģētikas infrastruktūrai, galvenais mērķis ir patērēt enerģiju no atjaunīgajiem energoresursiem vietējā līmenī; pretējā gadījumā izmaksas jāsedz enerģijas ražotājiem.

2.4. Minētā augšupējā pieeja, kas aprakstīta 2.3. punktā, vislabāk atbilst atjaunīgo energoresursu un elastīguma variantu raksturam attiecībā uz visu lielumu ražotājiem, tostarp lielajām enerģijas ražotnēm, kā arī mazajiem ražotājiem, to skaitā tā sauktajiem ražojošajiem patērētājiem.

2.5. Attiecībā uz enerģētikas savienību 2.3. punktā aprakstītajai pieejai ir trīs galvenās priekšrocības.

2.5.1. Pirmkārt, no ieguldījumu plānošanas perspektīvas ir jāparedz šodien un nākotnē Eiropas Savienībā vajadzīgais enerģijas importa apjoms. Tikai tad var izvairīties no neveiksmīgiem ieguldījumiem un it īpaši no iesūkštes. Precīzāk sakot, bez aprakstītās analīzes nav iespējams pienācīgi noteikt faktisko sašķīdinātās dabasgāzes pieprasījumu 2025., 2030. un 2035. gadā. Pastāv risks, ka jebkurš pirkšanas lēmums, it īpaši tas, kura pamatā ir ilgtermiņa līgumi, var būt nepareizs, ja jaudas aizvietošanas spēju nenovērtē vietējā, reģionālā, starpreģionālā un Eiropas līmenī. Tas ir īpaši svarīgi, jo sašķīdinātās dabasgāzes nodrošināšanai tagad ir vajadzīgi ilgtermiņa līgumi. Enerģētikas savienības panākumi ir atkarīgi no šādas analīzes, taču tādas nav.

2.5.2. Otra priekšrocība, ko nodrošinātu atjaunīgo energoresursu jaudas aizvietošanas spējas, tostarp vietējā, reģionālā, starpreģionālā un Eiropas līmeņa elastīguma variantu, analīze, ir tā, ka šāda analīze palīdzētu izveidot uz nākotni vērstas energoinfrastruktūras plānošanas sistēmu, kas aptvertu elektrotīklu, mazoglekļa gāzes tīklu un centralizētās siltumapgādes sistēmas. Šeit ir fundamentāli svarīgi norādīt, ka gāzes infrastruktūrai Eiropā ir jābūt gatavai udeņradim. Tomēr pašlaik nav uzticama kritērija, kā noteikt gatavību udeņradim. EESK aicina Komisiju sākt šādu standartu izstrādi, lai pēc iespējas ātrāk iesniegtu priekšlikumu.

2.5.3. Trešā priekšrocība ir cieši saistīta ar 1.10. punktā minēto, proti, ir jāpārskata sistēmas stabilitāte. Nākamajai pārvades un sadales tīklu sistēmai Eiropā un ES dalībvalstu līmenī vajadzētu būt standartizētu savienojumu matricai, kas būtu savstarpēji savienota un aptvertu gan centralizēti pārvaldītas augstsprieguma līnijas, gan enerģijas kooperatīvus, kuru

pamatā ir komercializētas vidēja sprieguma un zemsprieguma līnijas. Vietējā līmenī ir svarīgi paātrināt izklaidēto energoresursu izvēršanu un vienkāršotu attīstību, izmantojot juridiskus un organizatoriskus mehānismus, kas ļauj izmantot tā sauktās tiešās līnijas, apvienot kabelus un sadarboties ar AER ražotājiem, pamatojoties uz kopīgiem, noteiktiem EPL (elektroenerģijas pirkuma līguma) principiem.

2.6. Pašlaik pārvades tīkla operatori valstu līmenī nav pietiekami ieinteresēti attīstīt vietējos tīklus, kas palielinātu elektroenerģijas nozares elastīgumu, jo, pēc to ieskatiem, tas var destabilizēt elektroenerģijas sistēmu. Sadales tīkla operatori nav stimulu ieguldīt vietējos tīklos, jo pašreizējā regulatīvajā un politiskajā vidē trūkst skaidru vadlīniju. Tīkla maksas regulējums stimulē tikai elektroenerģijas pārvadi un sadali. Viedas elektroenerģijas pārvaldības koncepcijas netiek stimulētas. EESK ir pārliecināta, ka enerģijas kooperatīvu attīstība un ražojošo patērētāju enerģijas ražošanas modelis ļauj stiprināt energoapgādes drošību vietējā līmenī un samazināt elektrotīkla noslodzi. Svārstīgas atjaunīgās enerģijas vietējais patēriņš samazina spiedienu uz tīklu, tāpēc priekšroka būtu dodama vietējam patēriņam, ja tas ir resursefektīvi un rentabli. Ražotāji un energokopienas (piedaloties enerģijas sadales uzņēmumiem, pašvaldībām, uzņēmējiem un iedzīvotājiem) var līdzsvarot pieejamos resursus un pieprasījumu pēc elektroenerģijas savās mājāsaimniecībās, uzņēmumos un sabiedriskajās ēkās, it īpaši ar enerģijas uzkrāšanas un digitālo tehnoloģiju attīstību. EESK norāda uz risku, ka elektroenerģijas sadales uzņēmumi šajā sakarā varētu atrasties interešu konfliktā, un aicina kompetentās uzraudzības iestādes apsvērt pasākumus, ar ko novērst vertikālās integrācijas negatīvo ietekmi.

2.7. Ņemot vērā 2.6. punktā minēto slikto praksi, vēl svarīgāk ir ievērot 2.3. punktā aprakstīto pieeju, lai realizētu 2.5.1., 2.5.2. un 2.5.3. punktā izskaidrotās trīs priekšrocības. Tāpēc EESK aicina Komisiju izstrādāt priekšlikumu par to, kā šo pieeju iekļaut enerģētikas savienības politikā. Lai sasniegtu enerģētiskās neatkarības stratēģisko perspektīvu, izņemot nepieciešamos ārkārtas pasākumus pēdējā gadā, būs pastāvīgi jāuzrauga un jāattīsta šādi jautājumi:

- esošo resursu (nafta, gāze, atjaunīgie energoresursi, kodolenerģija u. c.) bilance,
- potenciālo resursu bilance (izpēte, tradicionālo energoresursu ieguve, inovatīvu tehnoloģiju izstrāde utt.),
- dažādu enerģijas avotu optimālas attīstības programma un hierarhija Eiropā; enerģētiskās neatkarības programmas finansēšanas sistēma.

Tādēļ ir arī jānovērtē, kuras esošās iekārtas, kas joprojām darbojas, būtu jā saglabā un kuri vecie avoti, tostarp tradicionālās jaudas, būtu jā aizstāj vienmērīgā un papildinošā procesā. Būtu arī jā analizē metāna tvaika riforminga (*Steam Methane Reforming* ((SMR)) un oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas / oglekļa uztveršanas un izmantošanas tehnoloģiju sniegtie ieguvumi un izmaksas.

2.8. Šajā saistībā EESK atgādina, ka ir izšķiroši svarīgi paātrināt atļauju piešķiršanu atjaunīgo energoresursu projektiem. Tas ir svarīgi, un to ir samērā viegli īstenot no procesa puses. Birokrātijas līmenis nepārprotami palēnina dažu projektu īstenošanu, it īpaši tos, kas saistīti ar lielām ražošanas jaudām. Mēs redzam un novērtējam Komisijas centienus šajā jomā, bet beidzot ir jāpanāk pārmaiņas.

2.9. Pildot 2.5.3. punktā noteikto uzdevumu, Komisijai būtu jāņem vērā arī stratēģiskā saikne starp Eiropas enerģētikas stratēģiju un vajadzību pēc spēcīgas, ilgtspējīgas un inovatīvas Eiropas rūpniecības sistēmas, kas ziņojumos par enerģētikas savienības stāvokli līdz šim nav ņemta vērā. Atzinumā par enerģētikas savienības stāvokli 2021. gadā (TEN/767) EESK ieteica enerģētikas savienības vadīšanā pārvaldībā rūpīgāk apsvērt sinerģiju ar jauno ES industriālo stratēģiju. EESK aicina Eiropas Komisiju, sākot ar nākamo ziņojumu, ņemt vērā šīs stratēģiskās saiknes nozīmi un nodrošināt labāku koordināciju ar stratēģiskās prognozes ziņojumu.

2.10. Tāpat ne dokumentā, ne tā pielikumos nav pienācīgi ņemta vērā iedzīvotāju centrālā un aktīvā loma, taču viņiem vajadzētu būt politikas centrā. EESK ir stingri pārliecināta, ka iedzīvotājiem ir jābūt enerģētikas savienības uzmanības centrā, integrējot viņus tirgū un padarot par "ražojošiem patērētājiem". Ir jāpaplašina patēriņa jēdziens, iekļaujot tajā enerģijas koplietošanu, virtuālo pašpatēriņu un citus patēriņa gadījumus, kuros izmanto publisko tīklu. Šajā nolūkā EESK aicina politikas veidotājus veicināt un popularizēt visus pasākumus, kas vajadzīgi, lai iedzīvotāji varētu kļūt par enerģiju ražojošajiem patērētājiem.

2.11. Dalībvalstīm ir pienākums iesniegt savus nacionālos enerģētikas un klimata plānus (NEKP) līdz 2023. gada jūnijam. Šajā nolūkā dalībvalstīm jāsaņem skaidrs vēstījums ar ceļvedi, kas ļautu tām pienācīgi plānot savu virzību enerģētikas pārkārtošanās procesā, kā aprakstīts 2.3. punktā, un kurā būtu ņemti vērā 2.7., 2.8. un 2.9. punktā sniegtie ieteikumi.

2.12. Plānotie pasākumi jauna tirgus modeļa izstrādei ir jānosaka minēto aspektu kontekstā. EESK piekrīt, ka ir jārikojas, lai optimizētu un uzlabotu ES elektroenerģijas tirgus modeli, ņemot vērā arī 2.3. punktā aprakstīto enerģētikas nozares turpmāko attīstību, jaunās tehnoloģijas, ģeopolitisko attīstību un pašreizējās krīzes laikā gūto pieredzi. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu pārskatīt REMIT sistēmu, lai mazinātu tirgus ļaunprātīgas izmantošanas risku, un aicina Komisiju ieviest visus pasākumus, kas nepieciešami, lai saglabātu tirgus darbību un novērstu kropļojošo ietekmi saistībā ar cenu noteikšanu un spekulācijām. Eiropas enerģijas tirgum nevajadzētu darboties līdzīgi finanšu tirgiem. Mūsu iekšējam enerģijas tirgum ir jāatspoguļo reālā situācija Eiropas energosistēmā. EESK vērs uzmanību uz neseno Eiropas Revīzijas palātas ziņojumu, kurā norādīts uz Eiropas Savienības Energoregulatoru sadarbības aģentūras (ACER) nepietiekamajiem resursiem tirgus uzraudzībai, kas nepieciešama, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu, un aicina Komisiju nodrošināt, ka ACER var pildīt savus uzdevumus šajā saistībā.

2.13. EESK pauž bažas par atjaunīgo energoresursu subsīdiju samazinājumu, kamēr fosilā kurināmā subsīdijas ir saglabājušās stabilas. Pēc krīzes ir vajadzīgi izlēmīgi pasākumi, lai izbeigtu konkurenci par subsīdijām starp atjaunīgajiem energoresursiem un fosilajiem energoresursiem. Savā ziņojumā Komisija šajā saistībā nesniedz nekādas norādes.

2.14. EESK norāda, ka 2022. gada ziņojumā par enerģētikas savienības stāvokli pienācīga uzmanība nav pievērsta jautājumam par izmaksām un sekām, kas saistītas ar Eiropas stratēģijas pilāru attiecībā uz enerģijas pieprasījuma samazināšanu. Tāpēc EESK iesaka Komisijai sīkāk izpētīt, kā šis samazinājums varētu ietekmēt dažādus reģionālos kontekstus, un izklāstīt instrumentus, kas vajadzīgi, lai mazinātu tā ietekmi.

2.15. Klimata politikai būs liela ietekme uz darba ņēmējiem un uzņēmumiem, un šajā saistībā būs nepieciešama plaša apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas celšana. Šī pārkārtošanās būtu jāizmanto kā izdevība radīt kvalitatīvas darbvietas ar labiem darba apstākļiem visās nozarēs un reģionos. Ziņojumā nav pietiekami ņemta vērā taisnīga pārkārtošanās. EESK mudina Komisiju stiprināt taisnīgas pārkārtošanās mehānismu, īpašu uzmanību pievēršot ietekmei uz darba ņēmējiem, darbvietām un rūpniecības sistēmu. Tāpat sociālo partneru iesaistei ilgtspējas, drošības un solidaritātes politikas izstrādē vajadzētu būt pastāvīgai un strukturālai. "Taisnīga pārkārtošanās" nozīmē ne tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi aizsargāt darba ņēmēju tiesības, radīt pienācīgus darba apstākļus, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu un saglabāt un palielināt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, tāpēc vajadzīgi īpaši pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionālajā līmenī.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Energosistēmas digitalizācija: ES rīcības plāns””

(COM(2022) 552 final)

(2023/C 184/17)

Ziņotājs: **Thomas KATTNIG**

Līdzziņotājs: **Zsolt KÜKEDI**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 25.11.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	198/1/7

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atbalsta paziņojumā minētos mērķus un atzinīgi vērtē lielāko daļu rīcības plānā ierosināto pasākumu. It īpaši, EESK jau ir skaidri uzsvērusi saikni starp enerģētikas pārkārtošanu un digitālo pārveidi, norādot uz digitalizācijas sniegtajiem ieguvumiem energotaupības, samazinātas energointensitātes un energoinfrastruktūras labākas pārvaldības ziņā. Tomēr, lai gan rīcības plāna optimistiskā attieksme ir iedvesmojoša, Komisija sliecas ignorēt faktu, ka fiziskā realitāte visnotaļ atšķiras no rīcības plānā minētajiem digitalizācijas izmantošanas gadījumiem.

1.2. Lai arī gan rīcības plāna stratēģiskā pieeja, gan konkrētie pasākumi ir vērsti pareizajā virzienā, Komisija rīcības plānu nav integrējusi vispārējā enerģētikas politikā. Izolēta pieeja, kas vērsta tikai uz digitalizāciju, un vispārējā satvara ignorēšana neradīs ieguvumus, kas rīcības plānā ir pareizi izskaidroti. Energosistēmas digitalizācijai ir jārada uz sadarbību vērsti risinājumi, kas sniedz stimulus lietotājiem piedalīties digitalizētajā enerģosistēmā, piemēram, viedo skaitītāju lietošana un duālās uzlādes elektrotansportlīdzekļu izmantošana, kas atbalsta elektroenerģijas sistēmas stabilitāti. Vienādranga tirdzniecībai, virtuālajam pašpatēriņam un enerģijas kopīgošanai ir vajadzīgi digitāli rīki. Tomēr šo praksi nepievilcīgu padara vai nu administratīvie šķēršļi, vai arī trūkst efektīvu stimulu.

1.3. EESK apstiprina, ka enerģosistēma noteikti ir jāpadara viedāka un elastīgāka, taču pašlaik enerģosistēmu apgrūtina tādas nepilnības kā pārvades un sadales tīkla elastīguma trūkums, ko rada nepietiekami ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā. Lai gan daži enerģijas piegādātāji ir guvuši ievērojamu peļņu, viedajos tīklos nav ieguldīts pietiekami daudz, lai sasniegtu enerģētikas pārkārtošanas mērķus. Tīkla paplašināšana un pārveide atpaliek, jo tiesiskais regulējums cita starpā nestimulē ieguldījumus digitalizācijā un elastīguma palielināšanā, un esošie tīkli ir kļuvuši nepiemēroti nepastāvīgas enerģijas pārvadei un sadalei. Lai digitalizētajā enerģosistēmā novērstu tīkla darbības pārtraukumus, mums ir steidzami jāpārveido mūsu enerģosistēmu, attīstot un paplašinot tīklu (pārvades un sadales tīklus).

1.4. EESK aicina Eiropas Komisiju Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/944 (2019. gada 5. jūnijs) par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu un ar ko groza Direktīvu 2012/27/ES ⁽¹⁾ 58. panta

⁽¹⁾ OV L 158, 14.6.2019., 125. lpp.

grozījumā iekļaut idejas, kas paredz “veicināt investīcijas digitālajā elektroenerģijas infrastruktūrā”, nodrošinot tiesisko regulējumu, kas efektīvi stimulētu ieguldījumus elektrotīklu digitalizācijā. Vienlaikus ir jāattīsta elastības tirgi, lai elastīgu patēriņu, ražošanu un ražojošo patēriņu padarītu pievilcīgu, balstoties uz digitālajām tehnoloģijām.

1.5. Vairāk nekā sešus gadus pēc Tīras enerģijas paketes iesniegšanas gan energokopienai, gan kolektīvā pašpatēriņa nozīme Eiropas energosistēmās joprojām ir neliela. Eiropas Komisija līdz šim nav ņēmusi vērā to, ka pastāv šķēršļi šādiem enerģijas ražošanas un patēriņa veidiem. Eiropiešiem ir vajadzīgi stimuli, kas viņus galu galā pārliecinātu un motivētu digitalizēt visas ar enerģiju saistītās darbības. Daudzos gadījumos ir vajadzīgas arī skaidras juridiskās un administratīvās tiesības. EESK aicina Komisiju un dalībvalstis izstrādāt attiecīgas iniciatīvas, tostarp tiešu atbalstu, kas ļautu energokopienām un kolektīvajiem ražojošajiem patērētājiem pilnībā attīstīt savu potenciālu, it īpaši piegādes drošības ziņā, kā rezultātā šiem ražošanas un patēriņa veidiem jāklūst par sistēmas būtisku sastāvdaļu. Pretējā gadījumā digitālie rīki neko nemainīs.

1.6. EESK atkārtoti uzsver, ka, izmantojot pareizo pieeju, klimatneitrālai, decentralizētai un digitalizētai energoapgādes struktūrai var būt nozīmīga pozitīva ietekme uz nodarbinātību un ekonomiku, it īpaši uz reģionālo ekonomiku⁽²⁾. Pašreizējās krīzes apstākļos Eiropas Savienībai ir vajadzīga vispārēja pieeja enerģētikas politikai, kas konkrētus ar enerģētiku un klimatu saistītus jautājumus apvieno ar sociālās un reģionālās kohēzijas politikas mērķiem.

1.7. Tomēr EESK norāda, ka pārmaiņu politika var būt sekmīga tikai tad, ja tajā tiek ņemta vērā atšķirīgā sociālā dinamika saistībā ar pārkārtošanos un tā tiek risināta attiecīgajās stratēģijās un pasākumos. Mums būtu jāstiprina aktīvo patērētāju loma digitalizācijā, jānodrošina viņus izmantot pēc iespējas vairāk viedu risinājumu un jādod viņiem šādas tiesības, jo šie risinājumi var uzlabot iekšējā enerģijas tirgus efektivitāti un sniegumu, vienlaikus ņemot vērā sadales sistēmu operatorus, lai nodrošinātu energoapgādes drošību. Rīkiem jābūt ērti lietojamiem, un ir jāpievērš uzmanība neaizsargātām grupām un cilvēkiem ar invaliditāti. Tāpēc ir nepieciešama politika taisnīgai pārkārtošanai un aktīvai pārmaiņu politiskai pārvaldībai. Ja īstenošanā netiek ņemta vērā sociālā dimensija, pastāv risks, ka pārkārtošana nebūs sekmīga sabiedrības pretestības dēļ.

1.8. Attiecībā uz energosistēmu un infrastruktūras turpmāko izstrādi EESK ir atkārtoti uzsvērusi, ka visi patērētāji ir aktīvi jāiesaista viedo energosistēmu attīstībā un ka ir jāievieš stimuli, lai pilsoniskā sabiedrība varētu piedalīties enerģētikas pārkārtošanā. Ļoti svarīga ir “Vietējo un reģionālo novatoru savešana vienkopus”, ko Komisija minējusi 7.3. punktā. Kolektīva rīcība, piemēram, sadarbība starp viedām pilsētām un kopienām, var radīt labākos un cenas ziņā pieejamākos risinājumus, kas reģionam var būt vajadzīgi.

1.9. Enerģētikas nozares digitalizācijas jautājums jau tiek risināts ES digitālās nozares un enerģētikas rīcībpolitikā, jo tādus jautājumus kā datu savietojamība, energoapgādes drošība un kiberdrošība, privātums un patērētāju aizsardzība nevar atstāt tikai tirgus ziņā un ir svarīgi, lai to īstenošana notiktu sakārtoti. Šajā saistībā EESK norāda, ka ar visiem līdzekļiem ir jānovērš privātuma pārkāpumi un datu ļaunprātīga izmantošana. Tas ietver ne tikai tehniskus piesardzības pasākumus, bet arī atbildību par šo datu telpu un tās uzraudzību, ko veic valsts iestādes, uz kurām attiecas politiskā un demokrātiskā kontrole. Vienlaikus īpaša uzmanība jāpievērš kritiskās infrastruktūras datu aizsardzībai.

1.10. Komisija savā paziņojumā norāda, ka ir svarīgi nodrošināt, lai digitalizācija neapdraudētu elektroenerģijas iekšējā tirgū jau izveidoto patērētāju aizsardzības satvaru. EESK to pieņem zināšanai un piebilst, ka enerģijas tirgū ir jāpielāgo un jāuzlabo patērētāju tiesības. Patērētāji nedrīkst būt nelabvēlīgākā situācijā vai būt spiesti pārmaksāt. Viņiem būtu jāgūst labums no digitālajiem rīkiem, kas, ja tie ir pareizi izstrādāti, var palīdzēt uzlabot patērētāju aizsardzību.

1.11. Neatkarīgi no konkrētās iniciatīvas ir svarīgi, lai patērētājiem mājoklī būtu uzstādīts viedais skaitītājs. Daudzās dalībvalstīs tas tā joprojām nav, tāpēc ir steidzami jāpastiprina viedās uzskaites ieviešana, kas ir būtisks priekšnoteikums lielākajai daļai digitālo risinājumu enerģētikas nozarē, it īpaši attiecībā uz elektroapgādi un – mazākā mērā – uz gāzes piegādi. Dalībvalstīm, kuras vēl nav pilnībā ieviesušas viedos skaitītājus, tas ir jāpaātrina un ir jāpalielina valsts mērķi attiecībā uz šādu skaitītāju ieviešanu. Starptautiski pierādījumi liecina, ka viedo skaitītāju ieviešana ir visefektīvākā, ja atbildīgi ir tīkla operatori. Viedie skaitītāji būtu jāuzskata par elektroenerģijas tīkla neatņemamu sastāvdaļu.

⁽²⁾ OV C 367, 10.10.2018., 1. lpp.

1.12. Pastāv risks, ka jauni datos balstīti pakalpojumi un inovatīvi tehnoloģiju risinājumi netiks īstenoti pietiekami ātri, ja nebūs pietiekami daudz kvalificētu darbinieku un apmācītu speciālistu, kuri palīdzētu tos ieviest. Nepieciešamajiem darba tirgus un izglītības politikas pasākumiem ir vajadzīgi pietiekami finanšu resursi, kā arī rīcības plāna izstrāde, lai nodrošinātu koordinētu pieeju. EESK uzskata, ka šajā sakarā būtiska nozīme ir ciešai sadarbībai ar sociālajiem partneriem.

1.13. Kiberdrošība ir būtiska prasība, lai nodrošinātu uzticamību arvien digitalizētākā enerģosistēmā. Pēdējo desmitgažu norises un it īpaši nesenie notikumi liecina par kiberuzbrukumu un sabotāžas risku kritiskajai infrastruktūrai. Tomēr problēmas var rasties ne tikai kiberuzbrukumu vai sabotāžas darbību rezultātā, bet arī aparatūras un programmatūras atteices dēļ, tāpēc Komisijai digitalizācijas laikā īpaša uzmanība ir jāpievērš aparatūras un programmatūras izstrādei, lai nodrošinātu noturību. Kritiskās infrastruktūras atteice vai traucējumi var radīt postošus piegādes trūkumus un apdraudēt sabiedrības drošību. Decentralizētāka enerģijas ražošana un izmantošana, kas saistīta ar internetu, palielina "uzbrukuma virsmu" un kiberriskus. Digitalizētajai enerģosistēmai (gan aparatūras, gan programmatūras ziņā) jābūt uzticamai, nodrošinot nepārtrauktu pieejamību.

1.14. EESK uzskata, ka apvienotai enerģētikas pārkārtošanas un digitalizācijas stratēģijai lauku apvidos nav pievērsta gaidītā uzmanība un sniegts vēlamais atbalsts. Komiteja aicina, izmantojot ES Lauku paktu, ātri īstenot Komisijas ilgtermiņa redzējumu par ES lauku apvidiem un iesaistīt ieinteresētās personas.

2. Vispārīga informācija

2.1. Komisija ir publicējusi paziņojumu, kura mērķis ir virzīt enerģosistēmas digitalizāciju. ES rīcības plāns "Enerģosistēmas digitalizācija" ir vērst uz to, lai sasniegtu mērķus, kas izvirzīti stratēģiskajā nākotnes plānošanas ziņojumā par zaļo un digitālo pārkārtošanos, kurā digitālajām tehnoloģijām jāpalīdz veidot klimatneitrāla un resursefektīva sabiedrība un vienlaikus jāpanāk, lai ikviens varētu izmantot šīs pārkārtošanās sniegtās priekšrocības.

2.2. ES rīcības plānā Komisija ierosina pasākumu kopumu piecās jomās: izveidojot kopīgu datu telpu, veicināt savienotību, sadarbību un netraucētu enerģijas datu apmaiņu; veicināt un koordinēt investīcijas viedtīklā; nodrošināt labākus pakalpojumus, kuru pamatā būtu digitālā inovācija, lai iesaistītu patērētājus enerģētikas pārkārtošanā; nodrošināt kiberdrošību enerģosistēmā; nodrošināt, lai IKT nozares pieaugošās enerģijas vajadzības atbilstu Eiropas zaļajam kursam. Komisija uzskata, ka digitalizācija var uzlabot ES enerģosistēmas pieejamību cenas ziņā, ilgtspēju un noturību.

2.3. Viedi risinājumi ir izstrādāti tā, lai patērētāji varētu labāk kontrolēt savu enerģijas patēriņu un rēķinus, tādējādi uzlabojot enerģijas patēriņa pārvaldību, lai gan daudzi galapatērētāji varētu izprast šo potenciālu, neprasot viedu risinājumu. Inovatīviem energopakalpojumiem būtu jāsamazina enerģijas patēriņš, un enerģija būtu jāizmanto tad, kad tā ir lēta. Viedie skaitītāji sniedz svarīgu informāciju, lai samazinātu enerģijas patēriņa izmaksas, piemēram, elektrotransportlīdzekļu viedā uzlāde, viedie siltumsūkņi kopā ar fotoelementu paneļiem. Viedie skaitītāji palīdz klientiem kontrolēt rēķinus iekļautos datus un ļauj viņiem novērst kļūdainus rēķinus un rēķinu piesūtīšanu par iepriekš sniegtiem, bet vēl neapmaksātiem pakalpojumiem, kas pašlaik ir viena no lielākajām patērētāju problēmām. Rīcības plānā ir paredzēts atbalsts digitālajiem rīkiem, kas kalpo patērētāju interesēm un dažos gadījumos tiek izstrādāti sadarbībā ar viņiem, uzlabotas digitālās prasmes, finansējums viediem digitālajiem risinājumiem, izmantojot programmas, kas var palīdzēt sasniegt enerģosistēmas digitalizācijas mērķi, atbalsts valstu regulatoriem kopīgu viedtīklu rādītāju noteikšanā un uzraudzībā, vienotas Eiropas enerģētikas datu telpas izveide un visu attiecīgo ieinteresēto personu, it īpaši tīklu operatoru un enerģijas piegādātāju, cieša iesaiste.

2.4. Komisija uzskata, ka IKT tehnoloģijām ir liels zaļināšanas potenciāls. Digitālajiem risinājumiem būtu jāpalīdz līdzsvarot energoapgādi, enerģijas uzglabāšanu un pieprasījumu un padarīt enerģosistēmu elastīgāku, veicinot decentralizētu atjaunojamo energoresursu integrāciju. Ir jāattīsta elastības tirgi, lai ieguldījumi elastīguma risinājumos būtu pievilcīgi neatkarīgi no tā, vai šos ieguldījumus veic ražotāji, patērētāji vai ražojoši patērētāji, kas izmanto digitālo rīku sniegtās priekšrocības.

2.5. Tajā pašā laikā rīcības plānā ir uzsvērtā nepieciešamība ierobežot enerģijas patēriņa pieaugumu IKT nozarē. Rīcības plānā paredzēts arī izveidot Eiropas elektroenerģijas tīkla digitālo dvīni, atbalsts energokopienām, izmantojot digitālos rīkus, ar energopatēriņu saistītu marķējumu izstrāde datoriem, datu centriem un blokkēdēm, kā arī ES rīcības kodeksa izstrāde telesakaru tīklu ilgtspējai.

2.6. Arvien digitalizētākā energosistēmā ar decentralizētu enerģijas ražošanu, pārvadi un sadali un digitāli savienotākām ierīcēm mājokļos pieaug spiegošanas, kibernetizācijas un aparatūras atteices risks saistībā ar enerģijas patēriņu. Tāpēc Komisija ierosina labi koordinētus kibernetizācijas pasākumus, lai stiprinātu sistēmas vispārējo noturību.

2.7. Kā norādīts rīcības plānā, tam būs vajadzīgas gan vidēja termiņa, gan ilgtermiņa darbības, kā arī strukturēta pārvaldība. Komisija paskaidro, ka tajā būs iesaistītas vairākas ieinteresēto personu kopienas, uzņēmumi un starptautiskie partneri, un norāda, ka gudri jāliek lietā ierobežoti publiskie līdzekļi un jāpiesaista vairāk privāto investīciju.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Savā rīcības plānā Komisija pamatoti pievēršas digitālo tehnoloģiju milzīgajam potenciālam palielināt elektroenerģijas sistēmas elastīgumu. EESK atbalsta šos mērķus un atzinīgi vērtē lielāko daļu rīcības plānā ierosināto pasākumu. It īpaši, EESK jau ir skaidri uzsvērusi saikni starp enerģētikas pārkārtošanu un digitālo pārveidi un norādījusi uz digitalizācijas sniegtajiem ieguvumiem energotaupības, samazinātas energointensitātes un energoinfrastruktūras labākas pārvaldības ziņā. Tomēr, lai gan rīcības plāna optimistiskā attieksme ir iedvesmojoša, Komisija sliecas ignorēt faktu, ka fiziskā realitāte visnotaļ atšķiras no rīcības plānā minētajiem digitalizācijas izmantošanas gadījumiem.

3.2. EESK uzskata, ka galvenie uzdevumi, ar ko saskaras enerģētikas nozare, ir šādi: dažādot Eiropas energoavotus, samazināt atkarību no enerģijas importa, nodrošināt integrētu iekšējo enerģijas tirgu, uzlabot energoefektivitāti, strauji paplašināt energotīklu, nodrošināt energoapgādes drošību, dekarbonizēt ekonomiku, samazināt emisijas, pāriet uz mazoglekļa ekonomiku ar mazoglekļa un tīras enerģijas tehnoloģijām, palielināt un masveidā paplašināt atjaunojamo energoresursu enerģiju, lai sasniegtu klimata mērķus, veicināt ar to saistīto pētniecību un izglītību, nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos un atbalsēt enerģētikas sociālo dimensiju, piemēram, samazinot enerģētisko nabadzību. Pamats tam ir energosistēmas digitalizācija, un tā var palīdzēt risināt visus šos galvenos uzdevumus.

3.3. Lai arī gan rīcības plāna stratēģiskā pieeja, gan konkrētie pasākumi ir vērsti pareizajā virzienā, Komisija rīcības plānu nav integrējusi vispārējā enerģētikas politikā. Izolēta pieeja, kas vērsta tikai uz digitalizāciju, un vispārējā satvara ignorēšana neradīs ieguvumus, kas rīcības plānā ir pareizi izskaidroti.

3.4. Komisijas priekšlikumā ir atainota ideāla struktūra, kas balstīta uz labi attīstītu energosistēmu (piemēram, pārvades un sadales tīkliem) un tiek digitalizēta. Tomēr Eiropā vispirms ir jāattīsta pārvades un sadales tīkli, un tikai tad varēs izstrādāt kompleksas digitālās tehnoloģijas. Digitalizācija ir vērtīga, ja viedi pārvaldītu enerģiju nevar pārveidot, izmantojot energopārvades tīklus. Turklāt milzīgs enerģijas daudzums tiek izšķērdēts pārvades un sadales tīklos. Pat šodien izmaksas par zaļo elektroenerģiju, ko nevar izmantot vai pārveidot un kas ir jāsamazina, pirms enerģētikas krīzes sasniedza vairāk nekā 2 miljardus EUR un enerģētikas krīzes laikā tādās lielās valstīs kā Vācija sasniedza vairāk nekā 12 miljardus EUR. Šie ekonomiskie zaudējumi daudzkārt palielināsies, ja vien netiks ātri paplašināti elektroenerģijas tīkli un ar sistēmu saderīgas uzglabāšanas jaudas un vienlaikus netiks rasti labāki veidi, kā elektroenerģiju tieši izmantot uz vietas. Digitalizācija šajā jomā var palīdzēt zaudējumu apzināšanā un šādi iegūto datu izmantošanā tīkla attīstībai.

3.5. Patiešām ir vajadzīgi ievērojami ieguldījumi energoinfrastruktūrā, lai tīklus padarītu viedus. Taisnība ir arī tas, ka daudzas dalībvalstis nestimulē šādus ieguldījumus, jo to regulējums skaidri liecina par neobjektivitāti attiecībā uz kapitālizdevumiem (*CapEx*), un ieguldījumi digitalizācijā galvenokārt ir darbības izdevumi (*OpEx*). Ar šādu ieguldījumu un ar to saistītā progresa koordinēšanu un uzraudzību vien nepietiks. EESK aicina Eiropas Komisiju Direktīvas 2019/944 par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu 58. panta grozījumā iekļaut idejas, kas paredz "veicināt investīcijas digitālajā elektroenerģijas infrastruktūrā", nodrošinot tiesisko regulējumu, kas efektīvi stimulētu ieguldījumus elektrotīklu digitalizācijā.

3.6. Eiropas Komisija pamatoti norāda, ka digitālajiem rīkiem ir svarīga nozīme, jo tie palīdz veidot kolektīvās pašpatēriņa shēmas un energokopienas. Var palīdzēt gan norādījumi, gan plānotā eksperimentu platforma, taču tie nav vissvarīgākie aspekti. Vairāk nekā piecus gadus pēc Tīras enerģijas paketes iesniegšanas gan energokopienas, gan kolektīvā pašpatēriņa nozīme Eiropas energosistēmās joprojām ir neliela. Daudzos gadījumos tā galvenie iemesli ir ievērojami birokrātiski šķēršļi un patērētāju un ražotāju informētības trūkums. Eiropas Komisija līdz šim nav ņēmusi vērā šo šķēršļu pastāvēšanu. Eiropiešiem ir vajadzīgi stimuli, kas viņus galu galā pārliecinātu un motivētu digitalizēt visas ar enerģiju

saistītās darbības. Digitalizētajai energosistēmai kopumā ir jābūt tik pievilcīgai šīs sistēmas dalībniekiem, lai šīs digitalizētās energosistēmas izveidi veicinātu ne tikai finansiāli stimuli, bet arī visa vide viņus mudinātu izveidot kontrolētu, pārvaldītu un drošu energosistēmu. EESK aicina Komisiju un dalībvalstis izstrādāt attiecīgas iniciatīvas, tostarp tiešu atbalstu, kas ļautu energokopienām un kolektīvajiem ražojošajiem patērētājiem pilnībā attīstīt savu potenciālu, ņemot vērā sadales sistēmu operatorus, lai nodrošinātu piegādes drošību. Pretējā gadījumā digitālie rīki neko nemainīs.

3.7. Elektrotransportlīdzekļu divvirzienu uzlāde ir vēl viens ļoti daudzsoļošs aspekts, kas liecina, ka aktīvāki patērētāji var tieši veicināt sistēmas stabilitāti, izmantojot digitālās tehnoloģijas, tostarp IKT, gan tīklā, gan no patērētāju puses. Tomēr visā Eiropā uzņēmējdarbības līmenī elektrotransportlīdzekļu divvirzienu uzlāde tikpat kā nav ieviesta, jo tirgus nav bijis paredzēts tam, lai nodrošinātu uz tirgu balstītus stimulus elektroenerģijas elastīgai ievadei un izvadei. Cenšoties pārkārtot tirgu, Komisijai it īpaši būtu jākoncentrējas uz tāda tirgus izveidi, kas padara pievilcīgus tādus piemērus kā tie, kas minēti rīcības plāna 4.2. nodaļā, un palīdz tos integrēt, turklāt divvirzienu uzlādi nākotnē varēs izmantot arī tīklu operatori kā slodzes kontroles faktoru, kas būtu jāņem vērā arī tiesību aktos, lai nodrošinātu piegādes drošību.

3.8. EESK atkārtoti uzsver, ka, izmantojot pareizo pieeju, klimatneitrālai, decentralizētai un digitalizētai energoapgādes struktūrai var būt nozīmīga pozitīva ietekme uz nodarbinātību un ekonomiku, it īpaši uz reģionālo ekonomiku (?). Pašreizējās krīzes apstākļos Eiropas Savienībai ir vajadzīga vispārēja pieeja enerģētikas politikai, kas konkrētus ar enerģētiku un klimatu saistītus jautājumus apvienotu ar sociālās un reģionālās kohēzijas politikas mērķiem.

3.9. EESK uzsver, ka ekonomikas pamatnosacījumu tehnokrātiskai izstrādei un jaunu tehnoloģiju finansiālai veicināšanai, it īpaši energosistēmas digitalizācijai, ir svarīga loma enerģētikas pārkārtošanā. Vienlaikus EESK norāda, ka pārmaiņu politika var būt sekmīga tikai tad, ja tajā tiek ņemta vērā atšķirīgā sociālā dinamika saistībā ar pārkārtošanos un tā tiek risināta attiecīgajās stratēģijās un pasākumos. Mums būtu jāstiprina patērētāju loma digitalizācijā un jāmudina viņus izmantot pēc iespējas vairāk veidu risinājumu, jo tie var palīdzēt uzlabot iekšējā enerģijas tirgus efektivitāti un sniegumu, cieši iesaistot visus enerģijas vērtības ķēdes posmus, lai nodrošinātu piegādes drošību. Tāpēc ir nepieciešama politika taisnīgai pārkārtošanai un aktīvai pārmaiņu politiskai pārvaldībai. Ja īstenošanā netiek ņemta vērā sociālā dimensija, pastāv risks, ka pārkārtošana nebūs sekmīga sabiedrības pretestības dēļ.

3.10. Energosistēmas pārveide var radīt neparedzētu peļņu pakalpojumu sniedzējiem, kuri var pieprasīt augstāku maksu par saviem jaunajiem risinājumiem. Tomēr inovatīvi pakalpojumi, lietotnes un energovadības sistēmas var atrāstīt milzīgo neizmanto to potenciālu enerģijas lietotājiem un radīt atvieglojumu patērētājiem, kuri cieš no augstām enerģijas cenām. Digitalizācija var palīdzēt padarīt cenas tirgū salīdzināmas, padarīt ar elastīguma iespējām, piemēram, slodzes pārnesi saistītās cenas taisnīgas un tirgus procesa agrīnā posmā nodrošināt atklātību par to, ka enerģijas patērētāji, piemēram, neaizsargātas mājsaimniecības, par sniegto pakalpojumu varētu maksāt mazāk. Piemēram, viedi enerģijas uzskaites risinājumi var dot sociāli nelabvēlīgā situācijā esošiem cilvēkiem iespēju izmantot tik daudz enerģijas, cik viņi par to var samaksāt, un viņiem neļauj nonākt parādos.

3.11. EESK arī aicina Komisiju ņemt vērā viedo skaitītāju tirgus realitāti un vajadzības gadījumā iejaukties. Plānotā viedo skaitītāju uzstādīšana varētu radīt augstas izmaksas īrniekiem. Praksē tikpat kā nepastāv konkurence starp dažādiem uzskaites pakalpojumu sniedzējiem. Nozares pētījumos Vācijā un Austrijā ir konstatētas būtiskas pazīmes, kas liecina par to, ka dalītās uzskaites sektorā pastāv nekonkurētspējīgs oligopols⁽⁴⁾. Lai panāktu konkurētspēju, ir jānodrošina, ka patēriņa uzskaites ierīces var izmantot arī trešās personas, kas sniedz pakalpojumus. Pretējā gadījumā rēķinus izrakstošā uzņēmuma maiņa vienmēr būtu saistīta ar esošo patēriņa uzskaites ierīču nomaiņas izmaksām.

3.12. Šajā saistībā EESK atgādina savu nostāju, ka noteikti nedrīkst pieļaut divu šķiru enerģētikas sabiedrības veidošanos. Nav pieļaujams, ka labumu no enerģētikas pārkārtošanas gūtu tikai finansiāli un tehniski labi aprīkotas mājsaimniecības un ka visas pārējās mājsaimniecības būtu spiestas segt izmaksas. Tāpēc EESK atbalsta stimulus un instrumentus Energoefektivitātes direktīvas īstenošanai, lai palīdzētu neaizsargātiem patērētājiem un mājsaimniecībām, un norāda, ka vērienīgi mērķi centralizētās siltumapgādes/aukstumapgādes jomā var pasliktināt sociālo mājokļu apstākļus.

(³) OV C 367, 10.10.2018., 1. lpp.

(⁴) Piemēram, tika konstatēts, ka lielākais uzskaites pakalpojumu sniedzējs Austrijā, izmantojot aparatūras aizsardzības metodes, ir mēģinājis izslēgt trešo pakalpojumu sniedzējus no viedo skaitītāju iekārtu izmantošanas (Austrijas Federālā konkurences iestāde (BWB), 2022. gads).

3.13. Attiecībā uz energosistēmu un infrastruktūras turpmāko izstrādi EESK ir atkārtoti uzsvērusi, ka visi patērētāji – mājsaimniecības, uzņēmumi un energokopienas – ir aktīvi jāiesaista viedo energosistēmu attīstībā un ka ir jāievieš stimuli, lai pilsoniskā sabiedrība varētu piedalīties enerģētikas pārkārtošanā, kā arī palīdzētu to finansēt. Ļoti svarīga ir “Vietējo un reģionālo novatoru savešana vienkopus”, ko Komisija minējusi 7.3. punktā. Kolektīva rīcība, piemēram, sadarbība starp viedām pilsētām un kopienām, var radīt labākos un cenas ziņā pieejamākos risinājumus, kas reģionam var būt vajadzīgi.

3.14. Rīcības plānā ir paredzēts izveidot kopīgu Eiropas enerģētikas datu telpu un pareizu pārvaldību, lai visā Eiropas Savienībā nodrošinātu koordinētu apmaiņu ar enerģētikas datiem un to izmantošanu. Enerģētikas nozares digitalizācijas jautājums jau tiek risināts ES digitālās nozares un enerģētikas rīcīpolitikā, jo tādus jautājumus kā datu savietojamība, energoapgādes drošība un kiberdrošība, privātums un patērētāju aizsardzība nevar atstāt tikai tirgus ziņā un ir svarīgi, lai to īstenošana notiktu sakārtoti. Šajā saistībā EESK norāda, ka ar visiem līdzekļiem ir jānovērš privātuma pārkāpumi un datu ļaunprātīga izmantošana. Tas ietver ne tikai tehniskus piesardzības pasākumus, bet arī atbildību par šo datu telpu un tās uzraudzību, ko veic valsts iestādes, uz kurām attiecas politiskā un demokrātiskā kontrole. Ir jāveicina publisko datu īpašumtiesības, jo dati ir svarīgs ekonomisks faktors satīklotā un digitalizētā sabiedrībā. No otras puses, ir jānovērš privāti GAFA⁽⁵⁾ datu monopoli. Vienlaikus īpaša uzmanība jāpievērš kritiskās infrastruktūras datu aizsardzībai.

3.15. Ierosinātā datu telpa ir daudzsoļa pieeja, bet tai ir vajadzīgi skaidri noteikumi, kas reglamentētu piekļuvi anonimizētiem datiem visiem tirgus dalībniekiem, kuri ir ieinteresēti datu izmantošanā, piemēram, lai labāk plānotu enerģijas tirdzniecību un kopīgošanu. Ir svarīgi ātri izstrādāt rīcības plānā minēto “stabilu pārvaldību” un noteikt pamattiesības visiem tirgus dalībniekiem, tostarp patērētājiem, ražojošiem patērētājiem, enerģijas tirgotājiem u. c.

3.16. Attiecībā uz stratēģisko koordināciju ES līmenī rīcības plānā paredzēts izveidot Viedās enerģētikas ekspertu grupu (agrākās Viedo tīklu darba grupas vietā). Tās mērķis ir palīdzēt veidot Eiropas satvaru ar enerģiju saistītu datu kopīgošanai, stiprināt datu apmaiņas koordināciju enerģētikas nozarē ES līmenī, noteikt pamatprincipus un nodrošināt konsekveni starp dažādām datu apmaiņas prioritātēm un iniciatīvām, kā arī atbalstīt Komisiju vienotas Eiropas enerģētikas datu telpas izveidē un ieviešanā. EESK norāda, ka šajā kontekstā ir jāizstrādā skaidras pamatnostādnes un mērķi un ka ir būtiski iesaistīt sociālos partnerus un organizētu pilsonisko sabiedrību.

3.17. Ideja atbalstīt pārvades sistēmu operatorus un sadales sistēmu operatorus elektrotīkla digitālā dvīņa izveidē ir interesanta pieeja, un tā var palīdzēt uzlabot tīkla modelēšanu. Tomēr ir jāprecizē, kāda būs digitālā dvīņa loma tīkla paplašināšanas plānošanā, tīkla vieduma palielināšanā, elastības iespēju, tostarp virtuālo spēkstaciju, enerģijas ražojošā patēriņa un enerģijas kopīgošanas integrēšanā, kā arī noturības optimizēšanā. Šajā sakarā šķiet nepieciešami arī grozījumi Direktīvā 2017/944.

3.18. Komisija savā paziņojumā norāda, ka digitalizācija neapdraud elektroenerģijas iekšējā tirgū jau izveidoto patērētāju aizsardzības satvaru. EESK to pieņem zināšanai un piebilst, ka enerģijas tirgū ir jāpielāgo un jāuzlabo patērētāju tiesības. Patērētāji nedrīkst būt nelabvēlīgākā situācijā vai būt spiesti pārmaksāt. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš neaizsargātām grupām, cilvēkiem ar invaliditāti un personām ar vājām digitālajām prasmēm. Šajā sakarā ir vajadzīgi atbilstoši aizsardzības noteikumi, jo jau tagad ir skaidrs, ka daudzi patērētāji neorientējas digitālajā informācijā un rēķinos.

3.19. Paziņojumā norādīts, ka digitalizācija nedrīkst negatīvi ietekmēt dalībvalstu iespējas noteikt regulētas cenas, it īpaši mazaizsargātiem lietotājiem un enerģētiskās nabadzības skartiem cilvēkiem. Digitālie rīki arī ļauj publiskajām iestādēm labāk kartēt, uzraudzīt un risināt enerģētiskās nabadzības problēmu, savukārt enerģētikas nozare var tālāk optimizēt savu darbību, galveno uzmanību pievēršot piegādes drošībai, un par prioritāti izvirzīt atjaunīgo energoresursu izmantošanu.

3.20. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisijas paziņojumā paredzēts nodrošināt, lai svarīgu pētniecības un inovācijas projektu sadarbības ietvaros tiktu izveidotas stratēģijas, kā pieejamu un cenas ziņā pieņemamu digitālo rīku izstrādē un izmantošanā līdz 2023. gada vidum iesaistīt patērētājus. EESK atkārtoti norāda, ka vēl ir vajadzīgi ievērojami ieguldījumi pētniecībā un inovācijā.

Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās, lai panāktu energoapgādes drošību, apkarotu enerģētisko nabadzību, nodrošinātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas. Tāpat kā norādīts atzinumā

(5) Četri interneta milži Google, Apple, Facebook un Amazon.

ECO/569, EESK atkārtoti iesaka, ka publiskajiem ieguldījumiem būtu jāpiemēro līdzsvarota budžeta norma. Neatkarīgi no konkrētās iniciatīvas ir svarīgi, lai patērētājiem mājokļi būtu uzstādīts viedais skaitītājs. Daudzās dalībvalstīs tas tā joprojām nav, tāpēc ir steidzami jāpastiprina viedās uzskaites ieviešana, kas ir būtisks priekšnoteikums lielākajai daļai digitālo risinājumu enerģētikas nozarē. Dalībvalstīm, kuras vēl nav pilnībā ieviešas viedos skaitītājus, tas ir jāpārrina un ir jāpalielina valsts mērķi attiecībā uz šādu skaitītāju ieviešanu.

3.21. Pastāv risks, ka jauni datos balstīti pakalpojumi un inovatīvi tehnoloģiju risinājumi netiks īstenoti pietiekami ātri, ja nebūs pietiekami daudz kvalificētu darbinieku un apmācītu speciālistu, kuri palīdzētu tos ieviest⁽⁶⁾. EESK uzskata: lai sasniegtu minētos mērķus, nekavējoties ir jāveic atbilstoši pasākumi ciešā sadarbībā ar sociālajiem partneriem.

3.22. Tomēr ir vajadzīgi arī pietiekami finanšu resursi un programmas, lai apmācītu ilgstošus bezdarbniekus, sievietes un jauniešus, it īpaši izmantojot īpašas programmas, un radītu viņiem pievilcīgus pamatnosacījumus. Tas ietver nodarbinātības garantijas, kā arī apmācības un kvalifikācijas iniciatīvu un plašu pārkvalifikācijas un tālākizglītības iespēju klāstu. Nepieciešamajiem darba tirgus un izglītības politikas pasākumiem ir vajadzīgi pietiekami finanšu resursi, kā arī rīcības plāna izstrāde, lai nodrošinātu koordinētu pieeju.

3.23. EESK aicina apmācības iestādes un uzņēmumus cieši sadarboties apmācības kursu izstrādē, lai nodrošinātu prasmes un kompetences, kas vajadzīgas ekonomikas digitālajai un ilgtspējīgai pārveidei, tostarp izmantojot gan darba ņēmēju, gan uzņēmēju tālākizglītību un pārkvalifikāciju. Eiropas Prasmju gads 2023 tiks izmantots, lai stiprinātu un efektīvi īstenotu šos pasākumus.

3.24. Kiberdrošība ir būtiska prasība, lai nodrošinātu uzticamību arvien digitalizētākā enerģosistēmā. Pēdējo desmitgažu norises un it īpaši nesenie notikumi liecina par kiberuzbrukumu un sabotāžas risku kritiskajai infrastruktūrai. Tomēr problēmas var rasties ne tikai kiberuzbrukumu vai sabotāžas darbību rezultātā, bet arī aparatūras un programmatūras atteices dēļ, tāpēc Komisijai digitalizācijas laikā īpaša uzmanība ir jāpievērš aparatūras un programmatūras izstrādei, lai nodrošinātu noturību. Kritiskās infrastruktūras atteice vai traucējumi var radīt postošus piegādes trūkumus un apdraudēt sabiedrības drošību. Decentralizētāka enerģijas ražošana un izmantošana, kas sasaistīta ar internetu, palielina "uzbrukuma virsmu" un kiberriskus.

3.25. Kiberuzbrukumu un fizisku uzbrukumu mērķis var būt visa enerģosistēmas vērtības ķēde no ražošanas un pārvades līdz sadalei un patērētājam, tostarp visas digitālās saskarnes visā tās garumā. Labāka šīs kritiskās infrastruktūras aizsardzība ir visu Eiropas iedzīvotāju interesēs. Eiropas Savienībai jābūt labāk sagatavotai šādiem iespējamiem uzbrukumiem. Tāpēc EESK aicina nekavējoties kritiski izvērtēt līdz šim veiktos pasākumus un izstrādāt visaptverošu stratēģiju ES aizsardzībai pret tādiem draudiem kā dabas katastrofas, fiziski uzbrukumi un kiberuzbrukumi. Šajā saistībā EESK vērs uzmanību uz citiem atzinumiem par šo tematu⁽⁷⁾ un iesaka nodrošināt, lai visi ārvalstu ieguldījumi ES stratēģiskajās nozarēs atbilstu ES drošības politikai.

3.26. IKT nozare veido aptuveni 7 % no globālā elektroenerģijas patēriņa. Tāpēc zaļās un digitālās pārkārtošanās ietvaros ir būtiski nodrošināt, lai IKT nozares augošās vajadzības pēc enerģijas tiktu samazinātas saskaņā ar klimatneitralitātes mērķi. EESK piekrīt tam, ka ir svarīgi risināt tādus jautājumus kā enerģijas un resursu patēriņš visā IKT vērtības ķēdē un svarīgi jauni ar IKT saistīta energopatēriņa avoti. Jau tagad pastāv risinājumi, kā mājokļu un uzņēmumu apkurei atkalizmanto atlikumsiltumu no datu centriem. Tāpēc, pārskatot Atjaunojamo energoresursu direktīvu (AED III) un citus ar enerģētiku un ar paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %" saistītus tiesību aktus, ir svarīgi, lai atlikumsiltums tiktu pielīdzināts atjaunīgajiem energoresursiem. Tomēr, lai sasniegtu optimālus rezultātus, ir vajadzīgi konkrēti un īstenojami risinājumi, kas varētu kalpot kā paraugprakse.

3.27. Sadarbspējīgi tehniskie standarti, kiberdrošība, datu aizsardzība un citi svarīgi digitalizētas enerģosistēmas elementi ir jānodrošina globālā mērogā, starptautiskos forumos un sadarbībā ar partnervalstīm. Lai ar partnervalstīm divpusēji kontaktu ceļā sekmētu zaļo un digitālo pārkārtošanos, EESK aicina Komisiju digitālos un zaļos aspektus integrēt ar enerģētiku saistītos projektos, partnerībās un sadarbības nolīgumos.

⁽⁶⁾ Balstoties uz sabiedriskās apspriešanas rezultātiem, Komisija kā svarīgāko šķērslī digitālo tehnoloģiju ieviešanai ir konstatējusi nepilnības prasmju pilnveidošanā un pienācīgi kvalificētu darbinieku trūkumu (kopsavilkuma ziņojums pieejams vietnē "Izsakiet viedokli").

⁽⁷⁾ OV C 286, 16.7.2021., 170. lpp.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK uzskata, ka apvienotai enerģētikas pārkārtošanas un digitalizācijas stratēģijai lauku apvidos nav pievērsta gaidītā uzmanība un atbalsts. Komiteja aicina, izmantojot ES Lauku pakta, ātri īstenot Komisijas ilgtermiņa redzējumu par ES lauku apvidiem un iesaistīt ieinteresētās personas.

4.2. EESK iesaka nodrošināt līdztiesību enerģētikas nozares darba tirgū, apsverot iespējas sievietēm, bet vienlaikus novēršot to, ka enerģētikas pārkārtošana un digitālā pārveide kļūst par slazdiem sieviešu karjerai un atalgojumam, un visā Eiropā paplašināt sociālo dialogu un koplīgumus par līdztiesību enerģētikas uzņēmumos.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko attiecībā uz svina un tā neorganisko savienojumu un diizocianātu robežvērtībām groza Padomes Direktīvu 98/24/EK un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2004/37/EK”

(COM(2023) 71 final – 2023/0033 (COD))

(2023/C 184/18)

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 13.2.2023. Padome, 8.3.2023. Eiropas Parlaments, 13.3.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 153. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par / pret / atturas)	197/0/3

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja ir nolēmusi sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu, vienlaikus ievērojot sociālo partneru nostāju, kas izklāstīta priekšlikuma paskaidrojuma rakstā.

Briselē, 2023. gada 22. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2012/19/ES par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem (EEIA)”

(COM(2023) 63 *final* – 2022/025 (COD))

(2023/C 184/19)

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 13.2.2023. Padome, 21.2.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 192. panta 1. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	22.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	194/0/3

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un Komiteja 2014. gada 12. novembrī pieņemtajā atzinumā CESE 5002/2014 ⁽¹⁾ par šo tematu jau ir izteikusies, tā nolēma sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu un atsaukties uz minētajā atzinumā pausto viedokli.

Briselē, 2023. gada 22. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

⁽¹⁾ OV C 230, 14.7.2015., 91. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai, ar ko groza Direktīvu 2014/ 65/ES, lai Savienības publiskos kapitāla tirgus padarītu pievilcīgākus uzņēmumiem un atvieglotu mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi kapitālam, un atceļ Direktīvu 2001/ 34/EK”

(COM(2022) 760 final – 2022/0405 (COD))

par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par vairākbalsu akciju struktūrām tādos uzņēmumos, kas lūdz atļauju savu akciju tirdzniecībai MVU izaugsmes tirgū”

(COM(2022) 761 final – 2022/0406 (COD))

un par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko groza Regulu (ES) 2017/ 1129, Regulu (ES) Nr. 596/2014 un Regulu (ES) Nr. 600/2014, lai Savienības publiskos kapitāla tirgus padarītu pievilcīgākus uzņēmumiem un atvieglotu mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi kapitālam”

(COM(2022) 762 final – 2022/0411 (COD))

(2023/C 184/20)

Ziņotājs: **Kęstutis KUPŠYS**

Atzinuma pieprasījumi	Eiropas Savienības Padome, 6.2.2023. (COM(2022) 760 final un COM(2022) 762 final); 8.2.2023. (COM(2022) 761 final) Eiropas Parlaments, 1.2.2023.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 50. panta 1. punkts, 114. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	2.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	23.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts (par / pret / atturas)	123/2/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas uzņēmumiem ļoti svarīgs ir lielāks pašu kapitāla finansējums, lai nodrošinātu atveseļošanu pēc Covid-19 un veidotu noturīgu Eiropas ekonomikas sistēmu, saskaroties ar Krievijas karu pret Ukrainu. Šā iemesla dēļ EESK ļoti atzinīgi vērtē Komisijas ierosināto tiesību aktu par iekļaušanu biržas sarakstā.

1.2. Komiteja uzskata, ka ģimenes uzņēmumu iesaistīšana kapitāla tirgos pavērtu neizmantotas iespējas piesaistīt kapitālu izaugsmei, un vairāku balsstiesību režīms palīdzēs ģimenēm saglabāt kontroli, padarot iekļaušanu biržas sarakstā pievilcīgāku. EESK piekrīt, ka valstu līmenī būtu jāizstrādā detalizēts satvars, un vienlaikus mudina panākt maksimālu saskaņošanu ES.

1.3. EESK atzinīgi vērtē arī Komisijas iniciatīvu racionalizēt prospekta saturu, kas ievērojami samazinātu emitentu izmaksas un slogu.

1.4. Kopumā Komiteja atzinīgi vērtē priekšlikumu ļaut emitentiem izvēlēties publicēt prospektu tikai angļu valodā, kas ir starptautisko ieguldītāju vispārpieņemtā valoda. Tomēr pilnīga dokumenta, ne tikai kopsavilkuma, publicēšana valstu valodās paplašinātu vietējo privāto ieguldītāju iespējas. EESK iesaka emitentiem ņemt vērā, ka tikai angļu valodā pieejamu emisijas dokumentu izmantošana kavētu valsts privāto ieguldījumu bāzes attīstību.

1.5. EESK norāda, ka ieguldījumu izpētes apvienošana ar citiem pakalpojumiem, visticamāk, uzlabos biržas sarakstā iekļauto mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) atpazīstamību. Tādēļ Komiteja atzinīgi vērtē ierosinājumu atsaistīšanas robežvērtību palielināt līdz 10 miljardiem EUR, tomēr, lai veicinātu neatkarīgu pētniecību, varētu būt nepieciešami arī papildu pasākumi.

1.6. EESK augstu vērtē Komisijas pieeju juridiskās nenoteiktības mazināšanai saistībā ar informācijas atklāšanas prasībām. Tomēr priekšlikums par starptirgu rīkojumu reģistra uzraudzības (CMOBS) mehānismu, kas atvieglotu rīkojumu reģistra datu apmaiņu starp uzraudzības iestādēm, varētu radīt nevienlīdzīgus konkurences apstākļus, jo divpusējās tirdzniecības vietas būtu ārpus ziņošanas režīma darbības jomas.

2. Pamatinformācija

2.1. 2022. gada 7. decembrī Komisija publicēja priekšlikumu kopumu ⁽¹⁾ par pasākumiem ES kapitāla tirgu savienības (KTS) turpmākai attīstībai. Tiesību aktu paketes daļa – jauns tiesību akts par iekļaušanu biržas sarakstā – ir izstrādāta, lai samazinātu administratīvo slogu visu lielumu uzņēmumiem, it īpaši MVU, lai iekļaujot biržas sarakstos, tie varētu labāk piekļūt finansējumam.

2.2. Komisija norāda, ka ES kapitāla tirgi joprojām ir sadrumstaloti un lieluma ziņā nepietiekami attīstīti. Pētījumi liecina, ka biržas sarakstā iekļauto uzņēmumu kopējais skaits MVU izaugsmes tirgos Eiropā kopš 2014. gada ir pieaudzis tikai nedaudz ⁽²⁾, lai gan biržas sarakstā iekļautajiem uzņēmumiem bija acīmredzamas priekšrocības, par ko liecina to tirgus vērtības pieaugums. Kopumā biržas sarakstā iekļautie uzņēmumi palielina savus ieņēmumus, rada vairāk darbvieta un palielina savas bilances straujāk nekā biržas sarakstā neiekļautie uzņēmumi. Vairāki pētījumi liecina, ka MVU sākotnējo publisko piedāvājumu (SPP) situācija Eiropā nav optimāla.

2.3. Ar tiesību aktu par iekļaušanu biržas sarakstā tiek ieviesti vienkāršāki un uzlaboti noteikumi par iekļaušanu biržas sarakstā, it īpaši attiecībā uz MVU, vienlaikus cenšoties arī novērst ieguldītāju aizsardzības un tirgus integritātes apdraudējumu.

2.4. Tiesību aktā apgalvots, ka tas nodrošinās ievērojamus izmaksu samazinājumus un palīdzēs palielināt SPP skaitu ES. Vienkāršāki prospektiem piemērojamie noteikumi uzņēmumiem atvieglotu iekļaušanu biržas sarakstā un samazinātu ar to saistītās izmaksas. Pirmo reizi iekļaujot uzņēmumus biržas sarakstā MVU izaugsmes tirgos, ļaujot tiem izmantot balsstiesīgas akcijas ar vairākām balsīm (MVRs), īpašniekiem ir iespēja saglabāt kontroli pār sava uzņēmuma redzējumu.

2.5. Samērīgāki noteikumi par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu biržas sarakstā iekļautajiem uzņēmumiem nodrošinātu arī lielāku skaidrību un juridisko noteiktību attiecībā uz pamatinformācijas atklāšanas prasību izpildi. Ierosinātais tiesību akts par iekļaušanu biržas sarakstā paredz arī uzlabot vidējās kapitalizācijas uzņēmumu un MVU ieguldījumu izpētes veikšanu un izplatīšanu, kam savukārt būtu jāpalīdz tos iekļaut biržas sarakstā publiskajos tirgos.

2.6. Citi paredzamie ieguvumi ir šādi:

— īsāka, savlaicīgāka, salīdzināmāka un vieglāk pārļūkojama korporatīvā informācija ieguldītājiem,

— labāks pašu kapitāla izpētes aptvērums, palīdzot pieņemt lēmumus par ieguldījumiem,

— efektīvāka uzraudzība, pateicoties skaidrākiem noteikumiem par iekļaušanu biržas sarakstā un uzlabotiem instrumentiem tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumu izmeklēšanai,

⁽¹⁾ Kapitāla tirgu savienība: klīringa, maksātspējas un sarakstā iekļaušanas tiesību aktu kopums.

⁽²⁾ Tehnisko ekspertu ieinteresēto personu grupas MVU jautājumos galīgais ziņojums, *Empowering EU Capital Markets for SMEs: Making listing cool again*.

— standartizētāki prospekti, ko uzraudzītājiem ir vieglāk pārbaudīt.

2.7. Saskaņā ar vides, sociālajiem un pārvaldības (VSP) politikas mērķiem tiesību akts par iekļaušanu biržas sarakstā būtu mēģinājums nodrošināt, ka uzņēmumi, kas emitē VSP obligācijas, kotēšanas dokumentācijā iekļauj informāciju, kas attiecas uz VSP, lai ieguldītājiem būtu vieglāk novērtēt VSP apgalvojumu pamatotību. Uzņēmumi, kas emitē pašu kapitālu, kotēšanas dokumentācijā varēs atsaukties uz jau publicēto un tādējādi publiski pieejamo VSP informāciju.

3. Vispārīgas piezīmes

Pamatojums labākai piekļuvei iekļaušanai biržas sarakstā Eiropas publiskajos tirgos

3.1. EESK uzskata, Eiropas uzņēmumiem ļoti svarīgs ir lielāks pašu kapitāla finansējums, lai nodrošinātu ilgstošu atveseļošanu pēc Covid-19, kā arī izveidotu **noturīgu Eiropas ekonomikas sistēmu**, ņemot vērā Krievijas karu pret Ukrainu. Tādēļ, lai atraisītu ekonomikas rekapitalizācijai nepieciešamās ieguldījumu plūsmas, svarīga ir finanšu tirgus infrastruktūra.

3.2. Augsti attīstīti publiskie tirgi ir svarīgi arī privāto ieguldījumu kopienai. Eiropas iedzīvotāji savos bankas kontos glabā naudu un noguldījumus 11 triljonu eiro vērtībā⁽³⁾. Noguldījumu īpatsvars mājsaimniecību kopējos aktīvos ir trīs reizes lielāks nekā mājsaimniecībām ASV. Nemudinot galaieguldītājus novirzīt savus līdzekļus uz Eiropas kapitāla tirgiem, ES savus kapitāla fondus pietiekami neizmanto mūsu uzņēmumu labā. Aktīvu pārvaldītājiem būtu jāgūst lielāka uzticēšanās Eiropas kapitāla tirgus prospektiem, un Eiropas privātajiem ieguldītājiem vajadzētu būt lielākai izvēlei attiecībā uz savu portfeli veidošanu. Lai to panāktu, ir jānodrošina, ka Eiropas publiskajos tirgos biržas sarakstos tiek iekļauts diversificēts augstas kvalitātes emitentu piedāvājums.

3.3. Uzņēmumu finansiālo grūtību, ekonomiskās neprognozējamības un it īpaši **parāda izmaksu pieauguma** laikā pašu kapitāls darbojas kā stabilizējošs faktors un rezerve pret turpmākiem satricinājumiem.

3.4. Komiteja arī norāda, ka kapitāla finansēšana no Eiropas mājsaimniecībām līdz Eiropas uzņēmumiem palīdz nodrošināt ES atvērtu **stratēģisko autonomiju** pašā pamatlīmenī: īpašumtiesības uz aktīviem un korporatīvo kontroli. Būtisku Eiropas uzņēmumu zaudēšana, tiem nonākot ārvalstu kontrolē, it īpaši to valstu ietekmes sfērā, kuru vērtības atšķiras no Eiropas vērtībām, rada ievērojamu risku ES ekonomiskajai un politiskajai stabilitātei. Tas arī kavē Eiropas Savienībā balstītas un uz ES vajadzībām vērstas finanšu sistēmas attīstību ES iekšienē. Piemēram, finanšu tirdzniecībā ES joprojām dominē trešo valstu investīciju bankas⁽⁴⁾.

3.5. Jauni un inovatīvi uzņēmumi, kas ir zaļās un digitālās pārkārtošanās priekšgalā, būtu jānodrošina censties iekļauties Eiropas kapitāla vērtspapīru tirgos un saņemt tik ļoti nepieciešamo finansējumu, emitējot publiski tirgojamas akcijas, jo tas ir visilgtspējīgākais veids, kā palīdzēt šiem uzņēmumiem **pilnībā izmantot radošo potenciālu un radīt darbvietas**.

3.6. Inflācijas pieaugums palielina vēlmi veikt kapitāla ieguldījumus, it īpaši tas vērojams apdomīgu privāto ieguldītāju vidū. Eiropas kapitāla vērtspapīru tirgi var kļūt par vietu, no kurienes šīs ieguldījumu plūsmas nonāk galvenajās ekonomikas nozarēs, kurās uzņēmumi gūst pietiekamu peļņu. Vienlaikus Komiteja uzskata, ka ir ļoti svarīgi, lai ES panāktu stabilus un stingrus tirdzniecības noteikumus, kas ļautu pilnībā izmantot ES kapitāla tirgu potenciālu. Finanšu krīzē gūtā pieredze parādīja, ka ES ir jāaizsargā tirgi ar taisnīgumu, integritāti, noturību un pārredzamību, nodrošinot arī visaugstāko ieguldītāju aizsardzības līmeni.

3.7. Analīze, kas veikta 14 ES dalībvalstīs, parādīja, ka līdz pat 17 000 lielo uzņēmumu ir tiesīgi tikt iekļautiem sarakstā, bet nevēlas to darīt⁽⁵⁾. Komiteja uzskata: ja ES neveicinās jaunu uzņēmumu iekļaušanu biržas sarakstā kapitāla vērtspapīru tirgos, mūsu kapitāla tirgi var piedzīvot tirdzniecības panīkumu, jo, ja nebūs pietiekama piedāvājuma ieguldījumiem ES, ieguldītāji diversificēs savu portfeli visā pasaulē.

3.8. Privāto ieguldījumu tirgū ienāk jauna eiropiešu paaudze, kas orientēta uz ilgtspēju (t. i., pamatojoties uz VSP faktoriem). Tajā pašā laikā daudzi ekonomikas dalībnieki virzās uz zaļo mērķu sasniegšanu, ko veicina Eiropas zaļā kursa politika. EESK uzskata, ka šī faktoru kombinācija varētu būt spēcīgs virzītājspēks, kas varētu palīdzēt izmantot visu Eiropas

⁽³⁾ Eurostat – *Statistics explained*.

⁽⁴⁾ EVTI ikgadējais statistikas ziņojums "ES vērtspapīru tirgi", 2020. gads; 40. lpp.

⁽⁵⁾ Oxera ziņojums *Primary and secondary equity markets in EU*, 2020. gads.

ilgtspējīga finansējuma taksonomijas un uzņēmumu nefinansiālās informācijas atklāšanas satvara potenciālu. Uzņēmumiem, kas rīkojas gan brīvprātīgi, gan arī, lai pielāgotos plānoto ES tiesību aktu prasībām, savās darbībās būs vairāk jākoncentrējas uz VSP, un jaunās paaudzes ieguldītāji pieprasīs, lai VSP ievērošana un faktiskā pozitīva **sociālā un reģeneratīvā vidiskā ietekme** būtu līdzvērtīga finansiālajam ieguvumam.

3.9. Komiteja norāda arī uz dažiem pētījumiem, kas liecina, ka ekonomikas ar tirgus finansējumu novirza ieguldījumus uz nozarēm, kas rada mazāku piesārņojumu un ir tehnoloģiski ietilpīgākas⁽⁶⁾. Turpretī ekspansijai, vairāk izmantojot kredītus, parasti seko dziļāka lejupslīde un lēnāka atveseļošanās⁽⁷⁾.

3.10. Skaidrs mērķis būtu sasniegt akciju tirgus kapitalizāciju 100 % apmērā no ES IKP (no pašreizējiem aptuveni 64 %⁽⁸⁾). EESK uzskata, ka vienīgā izvēle ir atbalstīt publiskos tirgus un uzlabot SPP vidi.

MVU un ģimenes uzņēmumu nozīme

3.11. EESK uzskata, ka MVU joprojām nav ieņēmuši savu iespējamo vietu kapitāla tirgos. MVU vajadzīgo noturību būtu jācensas nodrošināt, izmantojot pašu kapitāla finansējumu.

3.12. Komiteja norāda, ka jau vairākus gadu desmitus Eiropā ir vērojama ieguldījumu nepietiekamība pašu kapitālā un ka MVU ir akūta pašu kapitāla trūkuma problēma. Mazajiem un vidējiem uzņēmumiem trūkst atpazīstamības, lai piesaistītu kapitālu; to pārveidošana par biržas sarakstā iekļautiem uzņēmumiem ilgtermiņā nodrošinātu labākas iespējas. EESK stingri atbalsta viedokli, ka biržas sarakstā iekļautiem MVU ir jāatrod piemērota vieta individuālo (privāto) ieguldītāju, savstarpējo un pensiju fondu un apdrošināšanas sabiedrību portfeļos.

3.13. Labi funkcionējošs SPP tirgus ir svarīgs arī vidē pirms SPP, jo tas ietekmē izejas stratēģiju plānošanu un tādējādi arī riska kapitāla nodrošināšanu, ko veic riska kapitāla uzņēmumi.

3.14. Pašu kapitāla izpēte ir svarīgs rīks, kas varētu palīdzēt uzlabot MVU atpazīstamību, un tāpēc tā būtu jāveicina. Tādas iniciatīvas kā pašu kapitāla izpētes aptvēruma paplašināšana vai Eiropas vienotais piekļuves punkts palīdzētu palielināt MVU pamanāmību investoriem.

3.15. Īpaši rūpīgi ir jārīkojas, lai mudinātu ģimenes kontrolētos uzņēmumus apsvērt iekļaušanu biržas sarakstā. Piemēram, Vācijā 90 % no visiem uzņēmumiem ir ģimenes uzņēmumi, un 43 % uzņēmumu, kuru pārdošanas apjoms pārsniedz 50 miljonus EUR, ir ģimenes uzņēmumi⁽⁹⁾. Ģimenes īpašumtiesībām ir savas priekšrocības, tomēr izaugsmes potenciālu varētu (vismaz daļēji) ierobežot nespēja iegūt nepieciešamo finansējumu. EESK ir pārliecināta, ka ģimenes uzņēmumu iesaistīšana kapitāla tirgos pavērtu neizmantotas iespējas potenciālu⁽¹⁰⁾ un vairākbalsu akciju režīms palīdzētu ģimenēm saglabāt kontroli, padarot iekļaušanu biržas sarakstā pievilcīgāku.

3.16. Lielākā daļa pasaules finanšu centru nodrošina iespēju izmantot vairākbalsu akcijas. Eiropai ir vajadzīga saskaņota pieeja, lai neatpaliktu no norisēm pasaulē, un nezaudētu tos uzņēmumus, kuri vēlas paplašināties.

Pārredzamība un atklātība

3.17. Uzņēmumiem, kuri gatavojas iekļaušanai biržas sarakstā, būs stingrākas pārredzamības prasības nekā privātiem uzņēmumiem. Atšķirībā no privāta uzņēmuma, biržas sarakstā iekļauts uzņēmums iekasē naudu no ārējiem akcionāriem, kuriem nav tāda paša līmeņa informācijas vai tāda paša līmeņa ietekmes lēmumu pieņemšanā kā privāta uzņēmuma īpašniekiem.

⁽⁶⁾ Haas, R.D. un A. Popov, *Finance and Carbon Emissions*, ECB Working Paper Series, 2019. gads.

⁽⁷⁾ Jordā, Ö., M. Schularick un A.M. Taylor, *When Credit Bites Back*, *Journal of Money, Credit and Banking* 45, Nr. 2 (2013. gads, 1. decembris.), 3.–28. lpp.

⁽⁸⁾ Eiropas Vērtspapīru biržu federācijas datubāze, 2022.

⁽⁹⁾ Stiftung Familienunternehmen.

⁽¹⁰⁾ OV C 75, 28.2.2023., 28. lpp.

3.18. Tāpēc ir jāgarantē un nepieciešams ievērojami augstāks ieguldītāju aizsardzības līmenis, piemēram, nosakot informācijas atklāšanas pienākumus (tostarp attiecībā uz iekšējo informāciju) un stingrus ziņošanas standartus.

3.19. Komiteja uzskata, ka labi funkcionējošam publiskajam tirgum obligāta informācijas atklāšana ir ārkārtīgi svarīga un nepieciešama. Ieguldītājiem jāsaņem lietderīgs informācijas apjoms par vērtspapīru vērtības prognozēm. Samazinot nepieciešamās informācijas atklāšanas apjomu, atturētu no ieguldījumiem attiecīgā emitenta vērtspapīros. Tas savukārt varētu kļūt par lielu šķērslī kapitāla tirgu sniegto iespēju pilnīgai izmantošanai.

3.20. Tomēr pārmērīgas informācijas iekļaušana piedāvājuma dokumentos tikai tādēļ, lai izvairītos no tiesvedības, nav vēlams risinājums ne emitentam, ne ieguldītājam. Būtu jāpanāk pareizais līdzsvars.

4. Īpašas piezīmes un ieteikumi

4.1. Ņemot vērā iepriekš minēto, Komisijas ierosināto aktu par iekļaušanu sarakstā Komiteja vērtē ļoti atzinīgi, ar dažiem nelieliem izņēmumiem attiecībā uz vairākiem tā aspektiem.

4.2. EESK noteikti uzskata, ka ir jārisina jautājums par sadrumstalotajiem valstu noteikumiem attiecībā uz **vairākbalstu akcijām**. Komiteja sagaida, ka šo noteikumu minimāla saskaņošana, kuras mērķis ir piesaistīt ģimenes uzņēmumus ES kapitāla tirgiem, palīdzēs izveidot patiesu Eiropas KTS. Valstu līmenī būtu jāizstrādā detalizēts satvars, lai pielāgotos vietējai ekosistēmai, vienlaikus veicinot ES augsta līmeņa saskaņošanu.

4.3. EESK norāda, ka brīvā apgrozība nav vienīgais faktors, kas ir svarīgs likviditātes nodrošināšanai. Minimālā prasība par brīvo apgrozību 10 % apmērā būtu jāpiemēro tikai brīdī, kad tiek veikta iekļaušana sarakstā. It īpaši mazākām dalībvalstīm ļoti svarīga ir elastība, jo to tirgi var pienācīgi darboties ar mazāku brīvo apgrozību. Tas ir būtiski, lai novērstu pēkšņu izslēgšanu no saraksta.

4.4. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu racionalizēt **prospekta saturu**, lai ievērojami samazinātu emitentu izmaksas un slogu. Tomēr likumdevējiem būtu jācenšas panākt līdzsvaru starp slogu emitentiem un ieguldītāju informācijas vajadzībām. Apjomīgiem 800 lappušu prospektiem būtu jāpaliek pagātnē, tomēr, ņemot vērā dubultā būtiskuma principu, būtu jānodrošina nepieciešamais informācijas dziļums, it īpaši par VSP faktoriem. Pamatojoties uz Korporatīvo ilgtspējas ziņojumu sniegšanas direktīvas⁽¹⁾ stingrajiem noteikumiem, šāda ziņošana veicinātu zaļā kursa finansēšanu.

4.5. Pašlaik saturs ir izklaidēts un neviendabīgs, un tas ne vienmēr ir pieejams angļu valodā ("valodā, kas ir ierasta starptautisko finanšu jomā", kā izklāstīts priekšlikumā), izņemot kopsavilkumu. Turklāt informācija tiek sniegta formātos, kas nav mašīnlasāmi. Vienā emisijas procesā var būt vairāki regulatīvi dokumenti, kas sadrumstaloti vairākās datnēs (piemēram, vērtspapīru aprakstā, prospekta kopsavilkumā un reģistrācijas dokumentā).

4.6. Tādēļ atzinīgi vērtējama ir pašu kapitāla instrumentu prospekta saskaņošana un vienkāršošana. Kopumā EESK piekrīt Komisijas priekšlikumam dot emitentiem iespēju publicēt prospektu tikai angļu valodā, kas ir starptautisko ieguldītāju vispārpieņemtā valoda (izņemot kopsavilkumu, kas jāsniedz attiecīgās valsts valodā, lai saglabātu privātos ieguldītājus).

4.7. Tomēr Komiteja uzskata, ka vienlīdz svarīga ir arī **valsts valodu** lietošana, jo visās dalībvalstīs angļu valoda nav izplatīta. EESK uzskata, ka pilnīga dokumenta (ne tikai kopsavilkuma) publicēšana valsts valodās un angļu valodā radītu iespēju vietējiem privātajiem ieguldītājiem aktīvāk iesaistīties. Emitentiem un to konsultantiem ir jāpatur prātā, ka tikai angļu valodā pieejamu emisijas dokumentu izmantošana kavētu valsts privāto ieguldījumu bāzes attīstību un būtu neproduktīva attiecībā uz gaidāmo ES privāto ieguldījumu stratēģijas mērķu sasniegšanu. Šajā saistībā EESK norāda, ka būtu jāieviest pasākumi, lai, pienācīgi publicējot emisijas dokumentus un uzlabojot to lasāmību, mudinātu vietējos privātos ieguldītājus iesaistīties kapitāla tirgos.

⁽¹⁾ OV C 517, 22.12.2021., 51. lpp.

4.8. Pašu kapitāla izpēte ir svarīgs elements, kas palīdzētu izveidot veselīgu ekosistēmu MVU pašu kapitāla finansējumam. Lai papildinātu esošos izpētes kanālus, atļaujot **MVU izpēti apvienot** ar citiem pakalpojumiem, visticamāk, varēs veicināt izpētes ziņojumu sagatavošanu un izplatīšanu. EESK atzinīgi vērtē ierosinājumu palielināt atsaistīšanas robežvērtību līdz 10 miljardiem EUR. Tādējādi tiks novērsta FITD II⁽¹²⁾ radītā MVU aptvēruma un atpazīstamības samazināšanās. Tomēr EESK uzsver, ka lielākās finanšu iestādēs ir lielāka pašu kapitāla izpētes projektu koncentrācija. Mēroga dēļ ļoti lieliem brokeriem ir lielākas iespējas nekā maziem vai vidējiem brokeriem noteikt nenozīmīgas maksas un/vai izmantot tirdzniecības izpildi, lai šķērssubsidētu izpētes pakalpojumu sniegšanu⁽¹³⁾. Turklāt lielie brokeri lielākoties ir ieinteresēti veikt izpēti par “augstākās klases” uzņēmumiem, nepievēršot pietiekamu uzmanību MVU. Lielākā daļa emitentu ziņo⁽¹⁴⁾, ka FITD II ir samazinājusi MVU aptvērumu un atpazīstamību. EESK uzskata, ka ir jāievieš turpmāki pasākumi, lai veicinātu neatkarīgu pētniecību, mācoties no Eiropā pieejamās paraugprakses⁽¹⁵⁾.

4.9. Posmā pēc SPP biržas sarakstā iekļautiem uzņēmumiem būtu jārada piemērs pārredzamības ziņā, un mazākuma akcionāru interešu aizsardzībai vajadzētu būt galvenajai prioritātei. Ja pastāv risks, ka sabiedrībai iekļūstot biržas sarakstā, pret akcionāriem izturēsies netaisnīgi vai viņi netiks pienācīgi aizsargāti, viņu uzticēšanās ES kapitāla tirgiem nepalielināsies. EESK ļoti augstu vērtē Komisijas pieeju juridiskās nenoteiktības mazināšanai saistībā ar **informācijas atklāšanas prasībām**, veicot mērķtiecīgus grozījumus Regulā par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu.

4.10. Komiteja uzskata, ka pašreizējais *ad hoc* pieprasījumu regulējums gadījumos, kad ir aizdomas par tirgus ļaunprātīgu izmantošanu, šķiet piemērots un pietiekams, lai nodrošinātu **efektīvu uzraudzību**, vienlaikus ņemot vērā, ka vairāki uzraudzītāji uzskata, ka ir lietderīgi uzlabot pasūtījumu reģistra datu apmaiņu, izmantojot CMOBS mehānismu. CMOBS priekšlikuma darbības joma varētu radīt nevienlīdzīgus konkurences apstākļus, jo divpusējās tirdzniecības vietas netiktu iekļautas mehānismā.

4.11. EESK stingri mudina paātrināti virzīt citas pašreizējās iniciatīvas, kas veicina publisko tirgu pievilcības uzlabošanu. Komiteja ir publicējusi vairākus atzinumus par iepriekšējām, pašreizējām un gaidāmajām likumdošanas iniciatīvām⁽¹⁶⁾. Neraugoties uz ģeopolitiskajām problēmām, ir jāsauglabā straujš progress virzībā uz KTS. Tieši pieaugošā ekonomiskās un sociālās nestabilitātes riska dēļ spēcīga KTS ir vajadzīga vairāk nekā jebkad agrāk.

Briselē, 2023. gada 23. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹²⁾ FITD = Finanšu instrumentu tirgu direktīva.

⁽¹³⁾ Oxera ziņojums *Unbundling: what's the impact on equity research?*, 2019. gads.

⁽¹⁴⁾ Eiropas Komisija, galīgais ziņojums *The impact of MiFID II rules on SME and fixed income investment research*, 2020. gads.

⁽¹⁵⁾ Sk. *Instituto Español de Analistas Financieros* bezpeļņas iniciatīvu “Lighthouse”.

⁽¹⁶⁾ OV C 155, 30.4.2021., 20. lpp., OV C 290, 29.7.2022., 58. lpp., OV C 177, 18.5.2016., 9. lpp., OV C 10, 11.1.2021., 30. lpp., OV C 341, 24.8.2021., 41. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Mēslošanas līdzekļu pieejamības un cenas pieņemamības nodrošināšana””

(COM(2022) 590 final)

(2023/C 184/21)

Ziņotājs: **Arnold PUECH d'ALISSAC**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 9.12.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	9.3.2023.
Pieņemts plenārsesijā	23.3.2023.
Plenārsesija Nr.	577
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	170/3/4

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atzinīgi vērtē Komisijas paziņojumu par mēslošanas līdzekļu pieejamības un to cenas pieņemamības nodrošināšanu, jo globālā mēslošanas līdzekļu nozares krīze, kas izvērsās 2021. gada sākumā un saasinājās pēc kara sākšanās Ukrainā, ir īpaši akūta Eiropā, kur lauksaimnieki saskaras gan ar rekordaugstām cenām, gan ar piedāvājuma trūkumu. Pašreizējā situācija apdraud Eiropas lauksaimniecību un globālo nodrošinātību ar pārtiku.

1.2. EESK uzsver, ka ir vajadzīgi iekšēji ārkārtas pasākumi, lai ierobežotu ietekmi, ko rada mēslošanas līdzekļu nozares krīze. EESK uzskata, ka līdztekus iespējai ar valsts atbalstu (uz kuru attiecas budžeta ierobežojumi, kurš var izkropļot konkurenci un kura sniegšanā būtu jāievēro noteikumi) nepastarpināti palīdzēt visvairāk skartajiem slāpekļa ražotājiem un lauksaimniekiem, ir nepieciešami arī korektīvi pasākumi, lai Eiropas Savienībā uzlabotu mēslošanas līdzekļu tirgus darbību, jo šādi pasākumi, visticamāk, vairāk ietekmēs lauksaimniekus un būs rentablāki nodokļu maksātājiem.

1.3. Lai risinātu gan mēslošanas līdzekļu piedāvājuma, gan to cenu jautājumu, atvieglojot importu un veicinot iekšējo konkurenci, EESK iesaka veikt pasākumus, kas ietver ES importa tarifu atcelšanu visiem mēslošanas līdzekļiem, kā arī mēslošanas līdzekļu loģistikas veicināšanu un regulatīvo elastību.

1.4. Turklāt EESK uzskata, ka ir vajadzīgi vidēja termiņa pasākumi, lai ierobežotu ES atkarību no importētiem minerālajiem mēslošanas līdzekļiem un samazinātu kultūraugu mēslošanas ietekmi uz vidi. Pasākumu mērķim vajadzētu būt mēslošanas līdzekļu izmantojuma ierobežošanai, ko panāk, uzlabojot augu barības vielu efektivitāti, sintētiskos mēslošanas līdzekļus daļēji aizstājot ar pārstrādātiem kūtsmēsliem un citiem atkritumiem un panākot labāku Eiropas pašpietiekamību mēslošanas līdzekļu ražošanas ziņā lauksaimniecības agroekoloģiskās pārkārtošanās perspektīvā.

1.5. EESK atzinīgi vērtē paziņojumu par mēslošanas līdzekļu tirgus novērošanas centra izveidi, kas paredzēta 2023. gadā, jo Komiteja uzskata, ka ir svarīgi palielināt pārredzamību Eiropas mēslošanas līdzekļu tirgū, regulāri publicējot iekšējā tirgus reprezentatīvās cenas un sagatavojot publisko statistiku par mēslošanas līdzekļu ražošanu un izmantošanu.

1.6. Attiecībā uz jaunu pasākumu pieņemšanu EESK aicina ņemt vērā arī sociālos aspektus, kas saistīti ar lauksaimniekiem (kurus spēcīgi ietekmē mēslošanas līdzekļu cenas), pārtikas patērētājiem (kurus skar pārtikas cenu inflācija) un rūpniecības nozarē strādājošajiem.

1.7. Starptautiskā mērogā raugoties, EESK mudina Eiropas Savienību paātrināt pasākumus, kas vērsti pret globālo nenodrošinātību ar pārtiku, un šajā nolūkā veicināt arī mēslošanas līdzekļu piedāvājuma pārredzamību, pieejamību un efektīvu izmantošanu. Globālā mēslošanas līdzekļu tirdzniecība būtu jāveicina, saglabājot tirgus atvērtību, izvairoties noteikt eksporta ierobežojumus un aizliegumus, palielinot mēslošanas līdzekļu ražošanu Eiropā un paplašinot loģistikas maršrutus.

2. Ievads un vispārīga informācija

2.1. Mēslošanas līdzekļi, kas augiem vajadzīgi augšanai, sastāv no trim galvenajām barības vielām: slāpekļa (N), fosfora (P) un kālija (K).

2.2. Mēslošanas līdzekļi ir viens no galvenajiem lielākās daļas pašreizējās lauksaimnieciskās ražošanas resursiem. To pieejamībai un cenas pieņemamībai ir būtiska nozīme pārtikas nodrošinājumā. Kopš 2021. gada sākuma valda globāla krīze minerālo mēslošanas līdzekļu nozarē; sākotnēji to izraisīja pieprasījuma pieaugums pēc Covid-19 krīzes, un vēl vairāk tā saasinājās pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā, kad samazinājās piedāvājums no trim pasaulē lielākajiem mēslošanas līdzekļu piegādātājiem: Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas.

2.3. Mēslošanas līdzekļu nozares krīze Eiropā ir īpaši akūta, jo i) ES ir nozīmīga mēslošanas līdzekļu neto importētāja; ii) tādu mēslošanas līdzekļu tirgu kā slāpekli un fosforu Eiropas Savienībā aizsargā importa nodokļi, kuru dēļ iekšzemes cenas ir augstākas par pasaules cenām; iii) Eiropas Savienībā mēslošanas līdzekļu imports no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas – valstīm, kas agrāk nodrošināja 43 % no ES importa, – kopš 2022. gada marta ir būtiski samazinājies, kaut ES nav noteikusi oficiālu aizliegumu ievest pārtiku un mēslošanas līdzekļus no Krievijas.

2.4. Mēslošanas līdzekļu cenas iekšzemē ir paaugstinājušās līdz rekordaugstam līmenim (2022. gada novembrī trīskārtīgs minerālā slāpekļa cenas paaugstinājums salīdzinājumā ar 2021. gada janvāri). Kopā ar nepietiekamu piedāvājumu un novēlotiem pirkumiem tas lika Eiropas Savienībā ievērojami samazināt mēslošanas līdzekļu izmantošanu 2022. gada ražai ⁽¹⁾ un, iespējams, radīja deficītu vairākās dalībvalstīs 2023. gada pavasarim, tādējādi ietekmējot 2023. gada ražu.

2.5. Šie procesi notiek paralēli ar Eiropas zaļo kursu un stratēģiju “No lauka līdz galdam” ⁽²⁾, ko Eiropas Komisija publicēja 2020. gada maijā un kurā iekļauti ES mērogā ierosināti mērķrādītāji, lai līdz 2030. gadam “par vismaz 50 % mazinātu barības vielu zudumus, turklāt nodrošinot, ka netiek pazemināta augsnes auglība”, un “mēslošanas līdzekļu lietošanu [samazinātu] par vismaz 20 %”.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK uzsver, ka viegli pieejami un cenas ziņā pieņemami mēslošanas līdzekļi ir būtiski lauksaimnieciskajai ražošanai un nodrošinātībai ar pārtiku Eiropā un pasaulē. Mēslošanas līdzekļu trūkums un to cenas, kas ir pārmērīgas, samazina kultūraugu ražu, apdraud pārtikas ražošanu un veicina pārtikas cenu inflāciju uz Eiropas iedzīvotāju un visas cilvēces rēķina.

3.2. Pašreizējā krīze mēslošanas līdzekļu tirgos ir īpašs drauds tām zemu ienākumu valstīm, kurās ir akūts pārtikas trūkums. Tas ir drauds arī Eiropai, kur pārtikas cenas jau tagad sagādā problēmas mazaizsargātām grupām, un mēslošanas līdzekļu krīzes dēļ var samazināties raža, kas savukārt ietekmētu globālo nodrošinātību ar pārtiku, jo ES ir nozīmīga graudaugu ražotāja un eksportētāja.

3.3. EESK uzskata, ka mēslošanas līdzekļu trūkumu pasaulē izraisa ne tikai augstās dabasgāzes cenas, bet arī piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotība un loģistikas ierobežojumi. Eiropas Savienībā to vēl vairāk pastiprina kontinenta lielā atkarība no minerālo mēslošanas līdzekļu importa, ES importa nodokļi un karš Ukrainā.

Iekšējie ārkārtas pasākumi

3.4. Neraugoties uz augstajām mēslošanas līdzekļu cenām, šķiet, ka vairāku ES slāpekļa mēslojuma ražotāju izmaksu konkurētspēju ir ietekmējušas Eiropā ārkārtīgi augstās dabasgāzes cenas, kas 2021. gadā bija trīs reizes augstākas par ASV cenu līmeni, taču tagad to ir pārsniegušas septiņkārt. Ja tiek normēts gāzes patēriņš, ES slāpekļa ražošanas nozarei var nākt par labu ne tikai prioritāra piekļuve dabasgāzei, bet arī īpašs atbalsts katrā gadījumā atsevišķi, lai maksimāli izmantotu esošās ražošanas jaudas, kā to ļauj grozītais ES krīzes pagaidu regulējums valsts atbalstam. Šajā ziņā ir jāpiemēro ekonomiski un sociāli nosacījumi, lai nerastos negaidīts papildu labums, jo mēslošanas līdzekļu krīzes rezultātā dažu mēslošanas līdzekļu ražotāju peļņa ir pieaugusi.

⁽¹⁾ Saskaņā ar Eiropas Komisijas sniegto informāciju Eiropas Savienībā “sausums un augstas mēslošanas līdzekļu cenas, kuru dēļ samazinājās it sevišķi fosfora un kālija lietošanas devas, (...) izraisīja ražas samazināšanos” un 2022. gada graudaugu ražas pazemināšanos par 8 % salīdzinājumā ar 2021. gadu. Avots: *Short-term outlook for agricultural markets* [Īstermiņa perspektīvas attiecībā uz lauksaimniecības tirgiem], Eiropas Komisija, 5.10.2022.

⁽²⁾ COM(2020) 381 final, 20.5.2020.

3.5. Pašreizējā krīze ir smagi skārusi mēslošanas līdzekļu lietotājus, it īpaši lauku audzētājus un jauktu kultūragu un lopkopības speciālistus, ar kuriem saistās 62 % no ES izdevumiem par mēslošanas līdzekļiem un 69 % no ES slāpekļa patēriņa⁽³⁾. Viņiem nepietiek naudas, lai pirms ražas novākšanas iegādātos mēslošanas līdzekļus, kā arī samazinātu izmaksas, jo pieaugušās lauksaimniecības produktu cenas var nekompensēt mēslošanas līdzekļu un citu lauksaimniecības resursu cenu pieauguma sekas⁽⁴⁾. Tāpēc krīzes seku mazināšanā var palīdzēt mērķēts atbalsts mēslošanas līdzekļu lietotājiem, kā to ļauj grozītais ES krīzes pagaidu regulējums valsts atbalstam.

3.6. Tomēr šāda atbalsta finansēšanu, kam izmanto 2023. gadam paredzēto ES lauksaimniecības rezervi 450 miljonu EUR apmērā, stingri ierobežo budžets un prioritāšu sāncensība. Šādu darbību finansēšana ar valsts KLP stratēģisko plānu starpniecību arī nav piemērots risinājums, jo tie ir tikko apstiprināti un to grozīšanai būtu vajadzīgs ilgs laiks. Alternatīvi izmantojot valsts atbalstu, jārēķinās gan ar valsts budžeta ierobežojumiem, gan ar nopietnu konkurences izkropļojumu draudiem starp lauksaimniekiem no dažādām dalībvalstīm. Par to liecina fakts, ka līdz šim tikai trīs dalībvalstis ir īstenojušas atbalsta shēmas, kuras paredzētas lauksaimnieku veiktiem mēslošanas līdzekļu pirkumiem un kuru kopējais budžets ir 855 miljoni EUR.

3.7. EESK uzskata, ka korigējoši pasākumi, kas ļauj **uzlabot mēslošanas līdzekļu tirgus darbību Eiropas Savienībā**, tāpēc ir vēlamāki un izmaksu ziņā efektīvāki nodokļu maksātājiem. Šādiem ārkārtas pagaidu pasākumiem, kas veicinātu importu un konkurenci, vajadzētu būt vērstiem gan uz mēslošanas līdzekļu piedāvājumu, gan to cenām Eiropā. Daži mēslošanas līdzekļu uzņēmumi savu peļņu palielina milzīgā apjomā; ja mēs gribam, lai šos līdzekļus tie ieguldītu Eiropas ražotnēs un palielinātu mūsu autonomiju – un tā ir mūsu neatkarības čila –, ir vajadzīgs pozitīvs un stratēģisks šo nozari atbalstošs vēstījums.

3.8. Pamatojoties uz Eiropas Komisijas 2022. gada 17. jūlija priekšlikumu, Padomes Regulā (ES) 2022/2465 (2022. gada 12. decembris)⁽⁵⁾ paredzēts uz laiku atcelt importa tarifus karbamīdam un amonjakam (izņemot importam no Krievijas un Baltkrievijas). EESK atzinīgi vērtē šo lēmumu, uzskatot, ka šāda atcelšana pozitīvi ietekmē ne tikai tos partnerus (piemēram, Ziemeļāfrikas valstis), kas jau gūst labumu no brīvās tirdzniecības nolīgumiem ar ES, bet arī citus nozīmīgus piegādes avotus (tādus kā, piemēram, ASV, Vidusāzija un Persijas liča Arābu valstis). Tomēr regula stājās spēkā pārāk vēlu, lai ietekmētu 2022./2023. gada sezonu, jo lielākā daļa karbamīda importa ir piegādāta vai pasūtīta par ievērojami augstākām cenām, savukārt Padomes noteiktais ierobežojums ir uz sešiem mēnešiem, nevis sākotnēji paredzētajiem diviem gadiem. EESK iesaka Komisijai un Padomei pagarināt regulas darbības ilgumu, regulu attiecinot uz nākamo sezonu un visiem mēslošanas līdzekļiem, ko veido slāpeklis un fosfors, jo tas, pateicoties dažādotam piedāvājumam, veicinātu pieejamību, kā arī līdzsvarotu vietējo mēslošanas līdzekļu cenas Eiropas Savienībā.

3.9. Steidzami būtu jāīsteno arī citi pasākumi, pievēršoties ES mēslošanas līdzekļu tirgus darbībai loģistikas un regulējuma ziņā, piemēram, i) jārada stimuli, lai lauksaimnieki un mēslošanas līdzekļu izplatītāji veiktu savlaicīgus iepirkumus un varētu kontrolēt cenu risku; ii) jāatvieglo ostu importa loģistika mēslošanas līdzekļus transportējošo kuģu un iekšzemes kravu pārvadājumiem; iii) jāvienādo valstu interpretācijas attiecībā uz mēslošanas līdzekļu piegādātājiem, ņemot vērā sankcijas pret Krieviju; iv) jāļauj pagaidām elastīgi interpretēt ES regulējumu, tai skaitā REACH regulu, transporta tiesību aktus un regulu par mēslošanas līdzekļiem.

3.10. Eiropas Komisijai pēc Kopīgā pētniecības centra tehniskajiem priekšlikumiem⁽⁶⁾ būtu ātri jāierosina tiesību akti, kas ļautu droši izmantot pārstrādātus kūtsmēslus, kuru sastāvā ir pārsniegta nitrātjutīgo zonu robežvērtība, kas noteikta Nitrātu direktīvā (RENURE), un jāļauj lielākā apjomā aizstāt sintētiskos mēslošanas līdzekļus. Gaidot šo jauno robežvērtību, EESK iesaka visiem ES lauksaimniekiem piemērot pašreizējo maksimālo robežvērtību – 170 organiskā slāpekļa kg/ha/gadā.

Iekšējās vidēja termiņa darbības

3.11. Kā minēts EESK 2022. gada stratēģiskās prognozēšanas ziņojumā⁽⁷⁾, Komiteja iesaka samazināt ES atkarību no importētas barības, importētiem mēslošanas līdzekļiem un citām importētām izejvielām un ierosina pārtikas sistēmām piemērot atvērta stratēģiskās autonomijas definīciju, kuras pamatā ir pārtikas ražošana, darbaspēks un godīga tirdzniecība un kuras galvenais mērķis ir garantēt pārtikas nodrošinājumu visiem ES iedzīvotājiem ar veselīgas, ilgtspējīgas, noturīgas un godīgas pārtikas piegādes palīdzību.

⁽³⁾ Avots: FADN, 2017. gads.

⁽⁴⁾ Salīdzinājumam: amonija nitrāta cena Francijā 2022. gada novembrī bija par 203 % augstāka nekā 2021. gada janvārī. Turpretī kviešu maļšanas cena tajā pašā laikā posmā pieauga par 45 %. Avots: *La Dépêche Le Petit Meunier*.

⁽⁵⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2465> (OV L 322, 16.12.2022., 81. lpp.).

⁽⁶⁾ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121636>

⁽⁷⁾ <https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/opinions/strategic-foresight-report-2022> (sk. OV, 45. lpp.).

3.12. Kas attiecas uz mēslošanas līdzekļiem, EESK uzskata: lai gan ārkārtas pasākumi jāveic nekavējoties, būtu jāīsteno arī ilgāka termiņa pasākumi, kas ļautu gan optimizēt Eiropas lauksaimniecības atkarību no importētiem minerālajiem mēslošanas līdzekļiem, gan vienlaikus samazināt kultūraugu mēslošanas ietekmi uz vidi Eiropā. Pasākumiem vajadzētu būt mērķētiem uz to, lai i) mēslošanas līdzekļu vispārēju izmantojumu optimizētu, uzlabojot augu barības vielu efektivitāti, kā rezultātā samazinātos zaudējumi; ii) sintētiskos mēslošanas līdzekļus daļēji aizstātu ar plašāk izmantotiem pārstrādātiem kūtsmēsliem un citiem pārtikas ķēdes atkritumiem; iii) panāktu labāku Eiropas pašpietiekamību mēslošanas līdzekļu ražošanas ziņā. EESK uzsver, ka lauksaimniecība atrodas pārejas posmā un ka ar agroekoloģijas un saudzējošas lauksaimniecības palīdzību tā turpinās atkopties.

3.13. Lai samazinātu mēslošanas līdzekļu patēriņu, kā arī barības vielu izgaišanu ūdenī un gaisā, ir jāuzlabo augu barības vielu efektivitāte. Tas ļautu samazināt mēslošanas līdzekļu izmantošanu, neietekmējot ražošanas apjomu. To var panākt, uzlabojot mēslošanas metodes, tai skaitā sedzējaugu izmantošanu, mēslošanas līdzekļu izvēli (dodot priekšroku slāpekļa veidiem, kuru pamatā ir nitrāti, un ureāzes / nitrifikācijas inhibitoru izmantošanai), biostimulatoru izmantošanu, kā arī precīzo lauksaimniecību, kas ļauj optimizēt izmantošanu (dalīts lietojums, bilanču aprēķināšana, augsnes un augu analīze, augiem paredzēti sensori, lēmumu pieņemšanas atbalsta instrumenti).

3.14. Būtiska nozīme barības vielu efektivitātes ziņā ir arī augu selekcijai, jo uzlabotas šķirnes spēj uzņemt mazāk barības vielu (it īpaši slāpekļa) un nodrošināt tādu pašu ražas apjomu. Šajā saistībā EESK uzskata, ka būtu jāizstrādā inovatīvas tehnoloģijas un sēklas, lai vienmēr varētu piedāvāt risinājumus lauksaimniekiem, kuri saskaras ar esošo instrumentu nepilnībām⁽⁸⁾.

3.15. Tendence, kas lauksaimniecībā ir dabiski ieviesusies 2021.–2022. gadā⁽⁹⁾, ir tāda, ka augus, kuri prasa daudz barības vielu, lauksaimnieki aizstāj ar tādiem augiem, kuriem nepieciešams mazāk barības vielu, piemēram, saulespuķēm⁽¹⁰⁾ un pākšaugiem. Tomēr sabiedriskās politikas ietvaros tas būtu jāapsver piesardzīgi, jo, ņemot vērā attiecīgo sausnas ieguvu un olbaltumvielu ietekmi, aprēķinātu uz hektāru, šāda rīcība varētu traucēt lauksaimniecības tirgiem un apdraudēt nodrošinātību ar pārtiku.

3.16. Piemērots vidēja termiņa ES mērķis ir arī daļēja minerālo mēslošanas līdzekļu aizstāšana ar organiskajiem mēslošanas līdzekļiem, kas pārstrādāti no kūtsmēsliem un citiem organiskajiem atkritumiem⁽¹¹⁾. Tas dos labumu augsnei (augstāka organisko vielu koncentrācija) un klimatam (zemākas emisijas no sintētisko slāpekļa mēslošanas līdzekļu ražošanas), kā arī samazinās atkarību no importa. Tomēr nevajadzētu pārvērtēt kūtsmēsļu potenciālu, jo lielākā daļa no tiem jau tiek pārstrādāti, pieejamie resursi ir ģeogrāfiski ierobežoti (reģioni ar kūtsmēsļu strukturālo pārpalikumu) un tie ir saistīti ar ievērojamām mobilizēšanas, pārstrādes un transportēšanas izmaksām. No cilvēka radītiem atkritumiem iegūtas barības vielas nenonāk lauksaimniecības augsnēs, kaut gan to potenciāls ir 2 miljardi kilogramu slāpekļa⁽¹²⁾. Eiropas Komisijai būtu jānodrošina arī izstrādāt metodes, kas ļautu izgūt barības vielas no aļģēm un notekūdeņu dūņām un tās droši izmantot lauksaimniecībā.

3.17. Attiecībā uz slāpekļa mēslošanas līdzekļiem ļoti svarīgs ilgtermiņa mērķis ir tādu alternatīvu amonjaka ražošanas veidu sekmēšana, kam nav vajadzīgs fosilais kurināmais, jo tas samazinātu ne tikai ES atkarību no gāzes, bet arī ES oglekļa pēdu. Atjaunīgais ūdeņradis, kas iegūts, veicot ūdens elektrolīzi (kam izmantota atjaunīgā elektroenerģija), ir rūpnieciskā izmēģinājuma posmā, savukārt lauksaimniecības blakusproduktu un organisko atkritumu metanizācija var radīt gan biometānu amonjaka ražošanai, gan digestātu, ko var izlietot kā organisko mēslošanas līdzekli. Tomēr, neraugoties uz pašreizējo augsto fosilā amonjaka tirgus cenu, atjaunīgo energoresursu alternatīvas nebūt nav konkurētspējīgas, un tām būs vajadzīgs laiks, tehnoloģijas briedums un varbūt ievērojamas publiskās subsidijas, pirms tās sasniegs rūpniecības posmu.

3.18. EESK atzinīgi vērtē paziņojumu par jaunu mēslošanas līdzekļu tirgus novērošanas centru, kas tiks izveidots 2023. gadā, un to, ka Eiropas Pārtikas nodrošinājuma krīzgatavības un reaģēšanas mehānisma (EFSCM) ekspertu grupas ietvaros ir rīkotas apspriedes ar mēslošanas līdzekļu nozares ieinteresētajām personām. Turklāt EESK uzskata, ka ievērojamu pārredzamības līmeni mēslošanas līdzekļu tirgū Eiropas Savienībā var garantēt tikai tad, ja regulāri tiek publicētas reprezentatīvas iekšējā tirgus cenas virknei slāpekļa, fosfora un kālija mēslošanas līdzekļu, kā arī tiek izstrādāta publiska statistika par mēslošanas līdzekļu patēriņu.

⁽⁸⁾ OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.

⁽⁹⁾ OV C 75, 28.2.2023., 88. lpp.

⁽¹⁰⁾ Ar saulespuķēm apsētās platības Eiropas Savienībā ir palielinājušās par 750 000 ha, savukārt labības platība 2022. gadā ir tikpat lielā apmērā samazinājusies.

⁽¹¹⁾ <https://www.eesc.europa.eu/lv/our-work/opinions-information-reports/information-reports/benefits-extensive-livestock-farming-and-organic-fertilizers-context-european-green-deal-egd-ir-information-report>

⁽¹²⁾ Tiek lēsts, ka viens cilvēks ar urīnu izdala vairāk nekā 4 kg slāpekļa gadā (Viskari et al, 2018- <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2018.00032/full>).

Sociālie aspekti

3.19. EESK uzskata, ka paziņojumā nav pietiekami ņemti vērā sociālie aspekti, kas saistīti ar mēslošanas līdzekļu pieejamību un to cenas pieņemamību. Lauksaimniekiem (it sevišķi mazo saimniecību īpašniekiem) ir jāmaksā augstāka mēslošanas līdzekļu cena, kuru pēc ražas novākšanas var arī neatgūt, jo mēslošanas līdzekļu iegāde ir atsaistīta no produktu pārdošanas. Turklāt dārgāki mēslošanas līdzekļi daļēji ietekmē pārtikas cenu inflāciju, kas sevišķi skar visnabadzīgākās māsaimniecības. Galu galā arī mēslošanas līdzekļu nozarē nodarbināto darba apstākļus Eiropā ietekmē konkurētspējas zudums, ražošanas apturēšana, kā arī lielā nenoteiktība, ar ko Eiropas Savienībā saskaras šī nozare.

Mēslošanas līdzekļu pieejamības un to cenas pieņemamības nodrošināšana pasaulē

3.20. EESK atbalsta Eiropas Komisijas, dalībvalstu, Eiropas finanšu iestāžu, G20 valstu, ANO aģentūru un starptautisko finanšu iestāžu centienus cīnīties pret globālo nenodrošinātību ar pārtiku, tai skaitā mēslošanas līdzekļu tirgos veicinot veselīgu konkurenci un pārredzamību, mēslošanas līdzekļu pieejamību un efektīvu izmantošanu.

3.21. Pārredzamība globālajā mēslošanas līdzekļu tirgū ir īpaši svarīga. EESK mudina G20 Lauksaimniecības tirgus informācijas sistēmas (AMIS) ietvaros plašāk atspoguļot mēslošanas līdzekļu cenu datubāzi, kas pašlaik aptver tikai četrus produktus un vietas.

3.22. FAO un PTO nesen brīdinājušas⁽¹³⁾, ka mēslošanas līdzekļu trūkums pasaulē, visticamāk, saglabāsies arī 2023. gadā, it īpaši apdraudot lauksaimniecisko ražošanu un pārtikas nodrošinājumu Āfrikā. Globālā mēslošanas līdzekļu tirdzniecība būtu steidzami jāveicina, saglabājot tirgu atvērtību, izvairoties noteikt eksporta ierobežojumus un aizliegumus, palielinot mēslošanas līdzekļu ražošanu, paplašinot loģistikas maršrutus un maksimāli palielinot mēslošanas līdzekļu efektivitāti. Šajā sakarā EESK atzinīgi vērtē starptautiskās iniciatīvas, tostarp Globālās krīzes reakcijas grupu pārtikas, enerģētikas un finanšu jautājumos (ANO), Globālo pārtikas nodrošinājuma aliansi (G7), FARM (ES, G7, Āfrikas Savienība) un iniciatīvu "Global Fertilizer Challenge" (ASV, ES).

3.23. Gan augstās pārtikas un mēslošanas līdzekļu importa cenas, gan piegādes ķēžu traucējumi rada steidzamas maksājumu bilances vajadzības dažās zemu ienākumu valstīs. Eiropas Savienībai būtu jāpastiprina centieni šajā jomā gan divpusēji (pārtikas drošības un izturētspējas mehānisms), gan izmantojot tādas daudzpusējas iniciatīvas kā SVF Nabadzības mazināšanas un izaugsmes trasta fonds (PRGT) un pārtikas piegāžu satricinājumu finansēšanas instruments.

Briselē, 2023. gada 23. martā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹³⁾ Global fertilizer markets and policies: a joint FAO/WTO mapping exercise [Globālie mēslošanas līdzekļu tirgi un politika: FAO un PTO kopīga kartēšana], 2022. gada 14. novembrī, https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/igo_14nov22_e.htm.

ISSN 1977-0952 (elektroniskais izdevums)
ISSN 1725-5201 (papīra izdevums)

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs
L-2985 Luksemburga
LUKSEMBURGA

LV